PARAENETICORVM VETERVM

Pars I.

et unica quae prodiit.

In qua producuntur Scriptores VIII.

S. Valerianus Cimelensis.
S. Columbanus Abbas.
Dinamius Grammaticus.
S. Basilius Episcopus.
Anneus Boetius.
Tyrol Rex Scotorum.
Winsbekius Eq. Germanus.
Winsbekia, nobilis Germana.

Cum Notis

MELCHIORIS HAIMINSFELDI GOLDASTI.

EX BIBLIOTHECA & SVMTIBVS

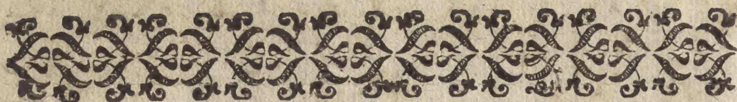
BARTHOLEMAEI SCHOBINGERI IC.

ADIECTAE

CVNRADI RITTERSHVSII IC. CONIECTVRAE in Panegyricos veteres.

INSVLAE,
Ad lacum Acronium, permissu superiorum.
Ex Officina Typographica IOANNIS LVDOVICI BREM.
Anno CIↃ. IↃ. CIV.

ΠΑΡΑΙ'ΝΕΣΙΣ;

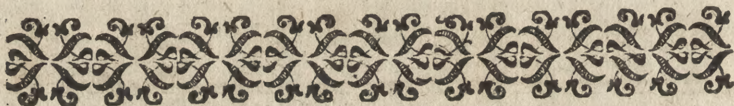
Disce pati, condisce mori; sic viuere disces,
Viuere vt edoctus raris obire diem.

Iesus Sirach;

Memorare nouissima, & non peccabis in æternum.

B. Hieronymus;

Siue comedam, siue bibam, semper illa vox resonare mihi videtur in auribus meis; Surgite mortui, venite ad iudicium.

V. CL.

BARTHOLEMAEO SCHOBINGERO IC. AC PATRICIO S. GALLI

MELCHIOR HAIMINSFELDIUS GOLDASTUS S. D.

Remitto ad te Cimelensem Episcopum, B. Schobinger, quē è festiuâ olim Bibliothecâ tuâ suppeditasti. Valerianum, inquam, κτήσει μὲν tuum, χρήσει δὲ iam omnium.

omnium: Cohoneſtaui, ne immunis ad illices penatium tuorum thecas reduceretur, notis meis, quibus affecta illius loca medicor, vel obſcura illuſtro. Puta vtrumq bono auctoris pariter atq. lectoris factitatũ. Manum, ſicuti à me contendiſti, & ſtili ferociam, in qua cum doctoribus habui inſaniẽtibus furere, quàm potui, ſedulus temperaui. nec enim à me (non fugit) ingenio meo profectam accepiſti. noſti tu illud ab ætate,
&

& quàm alienus harum rerum ſim, adæquè noſti. Etenim ſi quiſquã eſt, qui ſtudeat prodeſſe quàm plurimis, & minimè multos lædere, in his ego nomẽ meum profiteor. Tandem ergò meliora domi doctus, reuidi, mutaui, ſecui, idq. vnius diecula ſpatio. Probaturos puto bonos ac eruditos, & priora errata humanæ adſcripturos iuuenilitati. Interim tibi recommendo auctorem, mi Schobinger, apud te fotum, productum, e-

ductum; meq. ſimul cum illo, vterq. tibi debemus, ille vitam, ego ſtudia. Vale, & Hiſtoricos, quos te auctore atq. etiam largitore adorno, propediem exſpecta reduces. Script. A. N. D. ∞. Iↄ CIII. apud Sarunetes.

S. VA-

S. VALERIANI CIMELENSIS EPISCOPI De BONO DISCIPLINAE Sermo.

MVlti qui sanæ doctrinæ aduersantur, iustitiam culpant, & disciplinam imperium esse iudicant, ac rationabilem castigationẽ superbiæ assignant: cùm non sit imperiũ, nisi ubi aliquid iubetur iniustum, nec sit superbia, nisi ubi neglegitur disciplina. Disciplina est igitur magistra religionis, magistra ueræ pietatis, quæ non ideò increpat ut lędat, nec ideò castigat ut noceat. denique mores hominum irata corrigit, inflammata custodit, ita Salomone dicente; *Fili, ne deficias à disciplina Domini, neque fatigeris cùm ab eo increparis. quem enim diligit Dominus, increpat; flagellat autem omnem filium, quem recipit.* Nihil profectò est, quod non disciplina aut emendet, aut saluum

Disciplina Imperium

Castigatio Superbia

Disciplina

Prouerb. 1. Hebræ. 12.

uum

uum faciat. quam si quis sapiens apprehenderit, nec gratiam amicitiarum perdit, nec periculum damnationis incurrit. Nemo disciplinam irrationabilem putet, sub qua uidet uniuersis, quæ in cælo & sub cælo sunt, uerbo cooperante compositis omnipotentis Dei stare consilium. In principio enim operis sui Deus nihil prius quàm disciplinã fecit. Nam cùm assistente Sapientia cælum suspenderet, terram pararet, maria concluderet, & suis locis temporibusque suis cursum solis lunæque globum disponeret, omnia sub disciplina constituit. Quid autem non esset tenebrosum, quid non incompositum, quid non haberetur absurdum, nisi cõstitutis legibus cuncta starent elementa? Numquid sine disciplina agitur Solis cursus? qui quamuis diurni itineris necessitatem infatigatis impleuerit, ad officium tamen suum matutinis occurrit, & se in parte cæli cottidie terrarum spatia lustraturus ostendit. Tanta est disciplinæ ratio, ut intra tẽporum metas lege conscriptas ita indefessi itineris alternis uicibus siderum cursus agitetur, ut nec luna defectionis suæ damna effugiat, nec solem diurni luminis flamma destituat. Numquid sine disciplina est, quòd tanti maris fluctis humili terrarum litore continentur, & in suo sinu frequenter incitata uen-

Prouerb. 8.

Cælum sub disciplina

Sol

Sidera

Mare

ta uentis altior aggere unda concluditur? Omnia profectò insipiens natura confunderet, nisi mundū disciplinæ ratio gubernaret. Hæc ideò proposuimus dicere, ut disceretis obœdire euangelicis præceptis, & cælestibus obtemperare mandatis. Quid autem rationabilem animam, & ad Dei imaginem factam expediat, facilè homo potest intellegere, cùm uidet sacratis per uoluntatem Dei constitutionibus disciplinæ etiam elementa seruire. Audite Prophetam dicentem; *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. appræhendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.* Bene in omnibus causis timor obtemperat disciplinę, qui pro hoc ipso, quòd imminentes periculorum casus aut iras iudicum cauere nouit, potestatem conseruandæ salutis obtinuit. Quid igitur adultero esset castum? quid furi tutum? quid non latroni esset peruium? quis non expauesceret concaua litorum? secreta siluarum? quid non præsumptio possideret, nisi furorem animorum sub metu poenę disciplina compesceret? Ac nisi constitutus esset ordo uiuendi, numquam profectò finem poneret natura peccandi. Nihil est quod non gula suadeat, si gulæ disciplina consentiat. Nihil est quod non luxuria perdat, si amore uitiorum à te disciplina

Psalm. 2.

B discedat.

discedat. Nihil est quod non habendi ac possidendi cupiditate animus occupet, nisi auaritiæ uitium disciplina condemnet. Omnia sub metu disciplinę latent uitia. Ita non est in quo fides umquam erubescat, si homo futurum Dei iudicium respiciat, & causam reddendæ rationis intendat. nec est in quo uindex scelerum flamma desæuiat, si intuitu disciplinæ, aut quæ sunt honesta cogites, aut quæ sunt pudenda castiges. Multi ibi crudelitatis nomen imponunt, ubi pro amore disciplinæ crimen admissi sceleris supplicio uindicatur latronis, cùm sententia iudicantis iustis legibus seruiat, & non solùm præsentibus, sed etiam futuris manum porrigat. Quis igitur non licitò crederet se debere peccare, si impudicis & impijs actibus iudex non præscriberet disciplinam? Videamus quid lex loquatur: *Non occides: Non adulterabis: Non falsum testimonium dices.* Hæc sunt disciplinæ legis, quibus etiam districtio sententię sæcularis obsequitur, impugnando turpia, & resecando criminosa. Nam ita dicit Scriptura; *Iudex non est vindex positus boni operis, sed mali.* ita ut etiam uicarium pœnæ genus exigat, cùm dicit; *Oculum pro oculo, dentem pro dente.* Sed istam antiquam sententiæ seueritatem facilè uitare possumus, si flammas futuri iudicij cogitemus. Absolutè

Exod. 20. & Rom. 13.
Rom. 13.
Leuit. 24.

ſolutè autem docet Apoſtolus Paulus poſſe contemni ſæcularis arma iudicij, qui dicit; *Si vis non timere poteſtatem, quod bonum eſt fac.* Sed hæc non otioſè tractanda ſunt. Nam cùm de his terrenis poteſtatibus Apoſtoli doctrina commemorat, ſenſibus noſtris cæleſtis iudicij partes inſinuat. Nam cùm docet ſeruiendum ſæculi legibus, ammonet neceſſariò hominem futuris cauere temporibus. *Si vis*, inquit, *non timere poteſtatem, quod bonum eſt fac.* Hoc eſt dicere; ſi uis futurum non timere iudiciũ, *Declina à malo, & fac bonum.* Ergò hanc primam conſtitutionis formam, quæ ſæculi legibus caret, cauere debemus & uincere, ut poſſimus à nobis illud præiudiciũ perpetuæ mortis excludere: quia quos iſta temporalis non affligit poena, hos illa in æternum inſatiabili tormẽtorum perſequitur dolore. Nemo autem illum homicidij crimen euaſiſſe æſtimet, quem excuſatum iudicij corrupti ſæcularis ſententia abſoluerit. nec ille adulterij facinus prætermiſſum putet, qui indulgentiæ legem depræhenſus elicuit. Nemo cùm ſanam dexteram uidet falſitatis reo, debita iure ſupplicia iudicet fuiſſe conceſſa. Defunctis corporibus ſalua ſunt crimina, niſi fuerint priùs apud DEVM lacrimarum interceſſione purgata.

Roman. 13.

Eſa. 1.
Pſalm. 33.
1. Pet. 3.

Expectat enim reum ſuum gehēna debitis armata ſupplicijs. Ad confuſionem magis præſentis uitæ, non ad abſolutionem criminis pertinet auctoritas ſententiæ ſæcularis. Illa ergo nobis ſunt ante omnia cogitanda ſupplicia, ubi homo uiuit pœna durante, ubi nec tormēta corpori, nec deſunt membra tortori. Quæ tamen facilè uitare poſſumus, ſi habenis diſciplinæ teneamur, ita Apoſtolo dicen-
Roman. 13. te; *Vis non timere poteſtatem? bonum fac, & habebis laudem ex ea.* Quis ſapiens non ad hæc diſciplinæ bona animum lætus apponat, ubi poteſt homo nō ſolùm criminis poenam uitare, ſed & gratiam laudationis adquirere? Audite Prophetam dicētem;
Pſalm 2. *Adprahendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.* In hoc loco, puto, ad illos pertinet iſta ſententia, ad quos nondum diſciplina peruenit, qui adhuc in deuijs morantur, capti antiquo ſuperſtitionis errore. Probantur enim numquam ſub lege uixiſſe, qui ammonētur ut adpræhendant ſtudium diſciplinæ. Sequitur in hoc Pſalmo; *Ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.* Igitur ſi illos Propheta reos ſtatuit, ad quos numquam diſciplina peruenit; quid de illis iudicandum putamus, quos diſciplina deſtituit? inter utrorumque actus auctoritas Propheticæ le-
ctionis

ctionis incuſat minorem planè culpam non per-
ueniſſe ad diſciplinam, quàm legem diſciplinæ reſpuiſſe. Ecce dicit Propheta; *Qui diſciplinam ſpernit, odit animam ſuam.* Et uerè dixit, ita eſt. nam hoſtis eſt & inimicus animæ ſuæ, qui ſpretis diſciplinæ monitis, Diabolicis occupatur officijs. Dicunt aliquāti, diſciplinam ſatis duris legibus conſtitutam. Loquantur iſta ſatis miſeri, quos ad omne facinus ille Diabolus auctor mortis inuitat, quorum mentes inſatiabilis gula poſsidet, ſuper quos regnat ebrietas, quos turpis luxuria captiuos tenet, & à quibus numquam ſuperbia ingrata diſcedit. Illis autem, quibus eſt ſtudium honeſtè fidem ſeruare continentiæ, & humilitati pietatique ſeruire, dulce diſciplinæ onus eſt, & leue iugum Domini, quod non grauat, niſi aut perditos aut perituros. Erubeſco dicere in confuſionem humanæ neglegentiæ, quare apud aliquantos parùm proficiat diſciplina, cum uideamus paſtorale magiſterium etiam apud muta animalia non perire. Doceant nos ecce ſeruare ordinem diſciplinæ, tam dociles equorum animi, cùm in gyro ducti flexuoſis greſsibus membra componunt, & ſub unius habenæ retinaculo ita laxari ſe conſentiunt, ut & currendi & ſtandi modus ſub quadam legum diſpoſitione ſeruetur.

Prouerb. 15

ita quos natura numero diuidit, studium discipli-
næ coniungit. Videte quàm fortia boum corpora plaustro subijceant, quæ in tantum imperio animũ parant, ut tumentia naturaliter leui iugo colla supponant. ita disciplinæ constitutionibus seruiunt etiam quæ in feritate nascuntur. Vnde miror aliquotiens hominem, cui inest sapientia & intellectus prudentiæ, passim præcepta disciplinæ neglegere, cùm uideamus mutum animal uitia cauere, iussis obtemperare, imperio deseruire, atque ita ad omnem obœdientiam animum aptare, ut cùm opus fuerit, armatis legionibus occurrat, & hostilibus se telis iussum obiciat. Audite in hoc loco
Esa. 1. Prophetam dicentem; *Agnouit bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit.* Vereor dicere, ne nostram neglegentiam pulset ista sententia. Non autem cognoscit Dominum, qui conditionis suæ non agnoscit officium. Ostendam sanè quomodo Dominus possit aut inueniri aut agnosci, si tamen animus est uidendi. Si uis uidere Dominum, require mendicum, respice ad pauperem, suscipe peregrinum, uisita infirmum, curre ad carcerem. Si uis uidere Deum, uinculum captiuitatis absolue, nodos iniquitatis incide. Audi de hoc Dominum dicentem;

tem; *Esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes fui, & suscepistis me: nudus, & operuistis me: infirmus fui, & visitastis me: in carcere erã, & venistis ad me.* Moneo itaq;, ne despicias nudũ, ne cęco manum subtrahas, ne inuolutũ pannis contemnas. In hac enim ueste primùm Dominus, cùm à magis quæreretur, inuentus est. Et quia de disciplina fecimus mentionem, sub qua fides Christiana uiget, necesse est ut omnia in aures uestras uitæ ornamenta deferantur, ut intellegat unusquisque, parum sibi prodesse conuersationis famam, nisi in contemptu mundi amauerit disciplinam. Ergo cui studium est Christum colere, prius cordis sic corporis suscipiat indumenta. Omnis igitur uita religionis professæ integritatis debet famam sentire, ne quem exspectat corona uirtutis, pudoris damno feriat. corporis integritas uitam muniat, integritatem fides incontaminata custodiat, ut manente utriusque partis beneficio immaculatum hominem faciat regnare cum CHRISTO. Sed in hoc solo constat conuersationis nostræ ratio, ut boni simus. Laborandum igitur illi ante omnia est, ut qui bonitatem sequitur, bonus esse iudicetur. Nam quamuis homo purum corpus immaculatumque

Matth. 25.

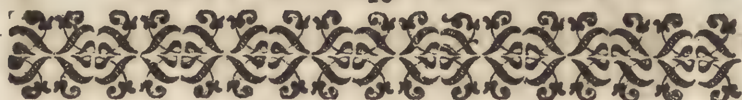
custodiat,

custodiat,laceratam uitam ad Deum portat, cuius actus uultum infamat, licet sciamus, conscientiam solam bonis actibus posse sufficere. Sed quanto melius est,ut semper de te sentiat benè, qui circa ianuam tuam uanis suspicionibus frequēter ægrotat? Insitum est quidem naturaliter uulgo, ut de bonis semper malè iudicet.sed tu, qui curam bonę famæ colis,studio tuo gratiam integræ opinionis adquire. Vita ergo nostra ita sit lucida,ut sit omnibus nota,integritas religioni, pudor seruiat humilitati. Quem amor tenet seruandæ integritatis,ante omnia falsi ad se famam non admittat erroris. Magnum est quidem & gloriosum, & usque ad cælum omniū ore proferendum,numquam malis actibus locum dedisse: sed multo fortius est,numquam falsis suspicionibus laborasse. Quid enim tibi prodest sobrietas, si uitia ebrietatis exerceas? Quis non te ebrium iudicet,si inter effluentes uino calices saltantium gyros imiteris? Quis te castum putabit, si te uideat meretricum fabulis mixtum, scenico sermone compositis, aut loquentem turpia,aut inhonestè resonantem? Laudo quidem in te conscientiam castitatis, sed odio conloquium meretricis.In quo loco dicat fortasse aliquis; Sufficit mihi pura conscientia. Quantum ad innocentiam per-

tiam pertinet, tibi ſoli ſufficit: ſed prouidendum eſt, ne facilitate tua alter peccet, & alienum peccatum in te redundet, iuxta illud, quod dicit Scriptura; *Væ illi, per quem ſcandalum venit.* Quamuis autem ſiryco pretioſo corpus ueſtias, & niueo uellere menbra componas, non ſine macula diem tranſigis, ſi camini ardentis ora contigeris. In omni igitur actu tuo uitam tuam diſciplina comitetur. Si uis placere Chriſto, elabora ut profeſsionem tuam fides adiuuet, fama commendet. Præcedat nos patientia humilitatis ſocia, adſiſtat pudicitia integritatis magiſtra, fugiat cupiditas, erubeſcat ebrietas, luxuria actus ſuos lugeat, ſuperbia confuſa diſcedat. Quicumque igitur eſt, qui feſtinat DEVM agnoſcere, ſub hoc ordine Chriſtum noſtrum poterit inuenire. Multa quidem erant adhuc, Dilectiſsimi, quæ diſciplinæ ratio ſuadebat aperire, quæ interim putauimus differenda, ne otioſis auribus faſtidiũ pareret longa narratio. Sanè ne quid in hoc opere ſubtraxiſſe uideamur, elaborabimus ut ea, quæ religioſis actibus competunt, ſequenti tempore diſſeramus.

Matth. 18.

EXPLICIT.

MELCHIORIS HAIMINSFELDI GOLDASTI

In

S. VALERIANUM CIMELENSEM

Notæ

AD BARTHOLEMAEUM SCHOBINGERUM IC.

PRISCVS Valerianus, Schobinger cariſſime, parentibus & ſocero illuſtribus fuit. Eucherius Epiſt: *Quãuis in maximos ſaculi apices patre ſoceroq. elatus, illuſtribus ex vtroq. titulis ambiaris, &c.* Cognatus Auiti Imperatoris. Sidonius carm. VIII.

Priſce decus ſemper noſtrum, cui principi Auito
Cognatum ſociat purpura celſa genus.

Propinquus Eucherij, viri patricij, Senatorij, ac Lugdunenſis poſteà Epiſcopi, qui ſic prooemiatur ſuam ad eum epiſtol: *Benè alligantur vinculo ſanguinis, qui vinculo conſociantur amoris: ſic & nobis quoque admodum gloriari pro hoc ipſo Dei munere licet, quos perinde caritas vt propinquitas ne-*

tas nectit, coartantq. in vnum affectum duæ necessitudines; quarum alteram à parentibus carnis nostræ accepimus, alteram à nobis sumpsimus. consona Gennadius in Eucherio. Socer deniq. Pragmatij, viri inlustris & senatorij. Sidonius l. v. epist. x. cuius paulò post verba accersam. Ingenio fuit docili ac supra humanum captum intellegenti. Eucher. *Et quidē à professione vita sancta pio & iam non abhorres ingenio, qui ea, quæ sacræ institutiones docent, præuenisti in plurimis præcoqua morum felicitate, vt mihi videaris quædam religionis officia quasi per prouidam occupasse naturam* &c. Disciplinæ traditus prima studiorum incunabula à Poeticis auspicauit, tantosq. fecit progressus, vt nugatorem præ illo sese Sidonius diceret, carm. VIII. eiq. carmina sua censenda atq. arbitranda libens meritò tramitteret, rationem his connectit versibus;

Cognitor hoc nullus melior, bene carmina pensat
Contemptu tardo, iudicio celeri.

Scripsisse versus paret ex eodem Sidonio. inde adducor vt credam, versus, qui vetera inter Epigrammata Valeriani sub nomine sunt adscripti, huic rescribēdos. Ab his transiuit ad Rhetorica. eloquentiæ in tantum deditus, vt vel grandis natu Rhetorum frequenter scholis adesset, declamatores attentè audiret, eosq. muneribus ac dignitatibus adornaret. Sidonius l. v. epist. x. *Hunc* (Pragmatium) *olim perorantem, & rhetorica sedilia plausibili oratione frangentem, socer eloquens vltrò in familiam patriciam adsciuit.* Et mox ibidem; *Iudicium antiquum perseuerantissimè tenens, vt cui scientiæ obtentu iunxerat sobolem, iungeret & dignitatem.* Nec ille auditor tantùm, sed & decla-

mationes reposuit. vnde *RHETOR* appellatur ab Iornande. In Cicerone sedulitatem ac diligentiam hexasticho prodidit, quo tristissimum eius exitum concelebrat. id opere de Poetico carptum vnum hodie superest, reliquis deperditis an ab altero vindicatis. Eloquentię autem hactenus inuigilauit, vt interim seuerâ lectione sese mitigaret, & sapientiæ præceptis, sine quibus perfectus orator haberi nequit, animum componeret. Eucher. *Quin tu repudiatis illis Philosophorum præceptis, quorum lectioni operam ac ingenium accommodas, ad imbibenda Christiani dogmatis studia animum adijcis, illic quoque, quo facundia tua atq. ingenium exerceatur, inuenies.* Historiarum cum primis, vnde exempla consiliaué promit orator, perstudiosus nec segnis scrutator. Namq. *Historiarum libros* ab vrbe condita ad suum æuum scribendo deduxit. Ingerit Eucher. his verbis; *Itaq. vt tua apud te proferam, cum ab ortu regni huius centesimus & octogesimus quintus ferè supra millesimum vertatur annus, quicquid vel sub illa dominatione Regum vetusta, vel sub illa deinde gemina administratione Consulum Romano accessisset imperio,* &c. Hos libros in testimonium citat Euagrius Ecclesiast. hist. l. I. c. XVII. & l. V. c. XXIV. Fragmenta superauit Iornandes in Hist. Getarum, hinc adeò ei *HISTORICO* nomen inditum. Ab studijs ad honores tralatus, cõfestim *PRAEFECTVS PRAETORIO GALLIARVM* fuit. Sidon. l. V. ep. X. *Hunc* (Pragmatiũ) *manente sententia, Gallijs post præfectus Priscus Valerius consilijs suis tribunalibusq. sociauit* &c. Carm. VIII. *Ad Priscum Valerianum virum Præfectorium.* Memorantur autem plures *Prisci* Galliarum Præsides, ab Valeriano discriminandi. Priscus Præses S. Marcellum, imperatore

Antoni-

Antonino, propter fidem Christi viuum defodit, Rabano tradente Martyrol. PR. NON. SEPT. vbi *iniquus persecutor*, & *nequissimus Præses* vocitatur. quæ Valeriani ingenio aliena sunt epitheta. ceteroqui procliuis æstimaretur migratio nominis *Auito* in *Antonino*. Fuit itidem Præses Priscus, qui S. Valerianum gladio iussit animaduerti, Martyrol. Rom. XVII. KL. OCT. *in territorio Cabilonẽsi in castro Nortio*, Raban. Martyrol. dicto die. In hac constituto dignitate Valeriano, Eucherius Parenæticam misit, in quâ eum ab antiquâ superstitione, prophanæq. studio Philosophiæ, ad veram pietatem ac sapientiam inuitat. Nec operæ falsus est. Nam Valerianus, pellectâ epistolâ, & contemplatione in res diuinas iniectâ, à numine sancto cœpit illustrari. nec multò post Christianis nomẽ dedit suum. à quibus â sæculari dignitate, alter Ambrosius, raptus ad episcopatum Cimelensem. Hac enim consuetudine vtebantur Christiani, ne illustres viri, & variâ apud suos dignitate fastigati, dignitates reliquisse, magis sed inuenisse viderentur. quanto enim maior animus corpore, tãto his imperiũ excellentius euenit. anteà enim corporibus imperitabant. A' tribunali Sidonius ad Aruernam, Eucherius ad Lugdunensem, Pragmatius Valeriani gener ad Augustodinensem pontificatum eâdẽ tempestate abducti. Est autem *Cimela* Galliæ vrbs, qua de Ortelius. Notitia Prouinc. in prouincia Alpium maritimarum; *Ciuitas Cemelanensium*. Vsuardus Martyrol. PR. ID. MA. *In Gallijs, ciuitate Cimella, natalis S. Pontij Martyris* &c *sub Valeriano & Gallieno principibus Martyrij palmam adeptus est*, cuius loci me per litteras monuit Marq. Freherus, Consiliarius Palatinus. Statim autem, post impactũ

 sibi

ſibi epiſcopium, poeticæ & philoſophiæ renuntiauit, cæleſtiumq. myſteria Scripturarum cœpit rimari, & ſe totũ his ſtudijs mancipauit, quibus quò ſe ſtudioſiùs imbueret, eò doctrinam copioſiùs infunderet. in qua quidem Theologiæ ratione ſic animum excoluit, vt de difficillimâ eius parte Diſciplinâ breuiter, ornatè, & eruditè diſſertaret. Exſtat vnica hodie oratio *De bono diſciplinæ*, quæ incluſa atq. abdita Auguſtini pallio, nono operum tomo, latuit. eam codice tuo, Schobinger, aſſertore in ſuam reduxi poſſeſſionem. cuius in epilogo pollicetur omnia, quæ diſciplinæ reliqua eſſent. præſtitiſſe puto. ac fortaſſean ex illâ eius oratione ſunt, quæ Vairus adducit de Faſcino l. III. c. vlt. *Valerianus ait à vitijs Diuitijs nomen impoſitum.* Denatus eſt Sidonio anterior. at quando, aut quot duxerit annos, in hoc omnium ſcriptorum ſilentio non conſtat. Sic autem vixit, vt moriendo viuentum numerum auxerit, Cimeleç. venerandâ ac debitâ memoriâ honoretur.

DE BO-

DE BONO DISCIPLINAE Sermo.

De bono disciplinæ) Sic Cypriano *De bono patientiæ.* eidem *De disciplina & bono pudicitiæ.* Ambrosio *De bono mortis.* Iuliano Atelenensi *De bono viduitatis.* Augustino *De bono coniugali*, itemq. *De bono perseuerantiæ.* Saluiano *De bono virginitatis* apud Gennadium. Cicero l. xv. epist. xiv. ad Cœst. *Vtemur bono litterarum.* Tertullianus Latinissimus scriptor, Apolog. c. xlv. *Dum de bono sectæ huius obducitur.* Eucherius Parænet: *Bono breuis vitæ, perpetuæ vitæ commodum præponendum.* Explicat Fronto de Differ. *Bonus opponitur malo, qui alij vsu, Commodus alij necessariò vtiq. pdest. Vsus* est vtilitas; Hinc illa apud Augustinum, *De vtilitate pœnitentiæ, De vtilitate ieiunij, De vtilitate credendi ad Honoratum* &c.

x bonitate.

Disciplinam i.e. i. & x. castigationem) Rectissima expositio. quam verificāt Suetonius Cæsar. Val. Maximus l. II. c. v. Frontinus Stratag. l. IV. c. I. & seq. Tertullianus contra Valentin. Cyprianus de discipl. & hab. virg. Augustinus de discipl. Christ. Iohannes glossis in c. IX. dist. xlv. temeriter improbarunt Budæus comment. L. Gr. Beza ad Hebr. XII. v. V. Stephanus Thesa. L. Gr. Hinc, quòd plerisq. displiceret, ab hominibus indisciplinatis vocata *displicina.* Pylades Gloss. *Secundùm quosdam dicitur disciplina à displiceo quasi displicina, quia discentibus aliquando displiceat.*

Disciplina unde dicatur?

pliceat. Alcuinus epist. xxxix. ad Iofeppum; *Disciplina Domini non debet cuiquam esse displicina, sed hilariter accipiat, quod pius medicus salubriter immittit.* qui locus corruptè editus, ita à me emendatus est. videndus Donatus de Barbarif. Clemens Scotus, Alcuino æquæuus, Collectan: *Per transmutationem syllabæ, vt displicina pro disciplina. imperiti hoc faciunt aliquando per imperitiam.*

Cum non sit imperium &c.) Imperium siue *Regnum* libertati putatur inimicum, quod & Cicero ostendit Philipp. I. Inde per prouerbium *Rex* salutatus, qui superbè diceret ageretue. Ipsa etiam quoque *Tyranni, Regis, Imperatoris* nomina in sæuitiam & crudelitatem versa sunt. Sallust. Catil. *Proinde quasi iniuriam facere, id demum esset imperio vti.* Plautus Pseudol. *Nam necesse est hodie Sicyoni me esse, aut cras mortem exsequi*
Ita herus meus est imperiosus——————

Superbia.

Nec est superbia) Ludit in veriuerbio. Fronto; *Superbia est à superhabendo.* ecce *superhabere* dixit, quod Valerian. *neglegere*, hodie *insuperhabere.* Isidori sententia gemina germana est l. III. c. xlvi. *Sæpè Ecclesiæ censura arrogantibus videtur esse superbia; & quod à bonis piè fit, crudeliter fieri putatur à prauis, quia non discernunt recto oculo, quod à bonis recto fit animo.*

autem

Flagellat autem omnem) Habet copulandi dynamin, ex Ebræorum idiotismo, qui omnium propemodum particularum vicem suum ו vsurpant. Ita capio locum Plauti Mostell. a. III. sc. II.

Vehit hic clitellas, vehit hic autem alter senex.

Nulla est oppositio, sed æquiperatio. itaq. nihil vtrimque mutandum.

Verba

Verbo cooperante) τοῦ λόγου συνεργοῦντος, quod Ioan. v. v. xix. ὁμοίως ποιοῦντος. at MS. *operante*, ἐργάζοντος, v. xvii. Sic infrà MS. *nudus*, *& operuistis me*, quo modo περιεβάλετε conuertit Interp. Matth. xxv. in vulg. edit. *cooperuistis*.

Dei stare consilium) Cyprian. epist. lv. *Dei nutu & arbitrio regi & gubernari omnia scimus.* Dositheus lib. ii. *Cœlesti prouidentia, diuino consilio*, θείᾳ συνβουλείᾳ. Synesius hym. iv.

> Τὰ δὲ πολλὰ μίαν
> Φέγγεα κόσμου
> Πτύχα καλλύνει
> Διὰ σὰν βουλάν.

Claudius Rutilius Itiner.

> *Si factum certa mundum ratione fatemur*
> *Consiliumque Dei machina tanta fuit.*

Lucretius lib. i. & lib. v.

> *Nam certè neque consilio primordia rerum*
> *Ordine se quæque, atque sagaci mente locarunt.*

Notat Anaxagoram, qui ὕλην (sic corpora prima vocat) à Mente, se Deo, dixit compositam. videndus Laertius in eius vita.

Deus nihil prius) MS. *Dominus*. Hic voces perpetuò inter se mutarunt. sic infrà exeod. MS. legend. *nisi fuerint apud Dominum*: ibidem, *non autem cognoscit Dominum*. & in extremo sermone; *qui festinat Dominum agnoscere*. Sic apud Cyprianum De discipl. & hab. virg. & lib. iii. Testimon. ad Quirin. c. lxvi. in dicto Salomonis leg. est. *quem enim diligit Dominus*, pro *Deus*. Nam Septuaginta Interpretes, & Paulus Apost. Κύριος reddunt non θεὸς. Ebræus Sapiens יהוה scripsit, quod Dominus conuertũt Iudæorum more *Dominus pro τῷ Deus.*

ac modo, quibus pro eo ארני pronuntiatum. Sic denique I. Petri II v. XIII. apud Interpretem leg. *subiecti estote*, &c. *propter Dominum*, ex MSS. codd. & Græco textu. Est hæc variatio è scribendi compendio, Ds Deus, Dñs Dominus.

Differentia inter Deum & Dominum.

Differentiam quandam Isidorus annotauit lib. II. Different. *Inter Deum & Dominum ita quidam diffinierunt, vt in Dei appellatione, Patrem; in Domini, Filium intellegant. Sacra scriptura vtrumq. & Deum & Dominum affirmat. tamen hæc vocabula inuicem discernuntur. Primum enim, nomen naturæ est, pertinens ad amorem; secundum potestatis, congruens ad timorem. Deniq. ex Dei vocabulo edisce quid diligas, ex Domini appellatione cognosce quid metuas.* Discrimen videtur Alcuinus obseruasse epist. XXXVI. ad Altam petrã scribens; *Modò tempus est laborandi, & promerendi Deum; tunc erit tempus iudicandi, & promerendi Dominum. quia tunc iudicabitur vnusquisq secundũ opera sua*, &c. *Qui hìc Deum diligit, ibi cum Domino etiam lætabitur.* Verba erant corrupta, partim transposita, quæ sic castiganda censuimus.

Autem

Quid autem non esset teneb.) Autem caussatur, non aduersatur Homerus ita vsurpauit δὲ pro γὰρ notante Budæo in Comment. Paulus ad Galat. v. οἱ δὲ τοῦ χριστοῦ &c. Cuius particulæ vim quando minus intellexit Origenes, superhabitam omisit. Vet. Interp. Marci XVI. v. VIII. *Et illæ exeuntes fugerunt de monumento: inuaserat autem eas tremor & pauor.* ita restituo ex MSS. & Græco textu. Latinis *sed* ita pro nam. Tacitus; *Ne tum quidem Romana classis pugnæ adfuit; sed formido Obstitit, & remiges per alia militiæ munera dispersit.*

Sed p Nam

Cuncta starent elementa) MS. *coactum maris seruiret elementum.*

mentum opinor, minùs rectè, & falſimoniæ arguunt, quę ſequuntur. Eucherius Parænet. ad Valerian. *Cernis vt etiã dies atq. anni, & cuncta hæc ornamenta cæli Dei verbum mandatumq. infatigabili obſeruatione conſeruent, præceptorumq. eius cuſtodiãt irremiſſa lege famulatum.* Ambroſius, aut neſcio quis, hymn. *De natiu. Christi*;

Occaſum Sol cuſtodiens,
Luna pallorem retinens,
Candor in aſtris relucens,
Certos obſeruat limites.

Quod themation quæ cauſſa Fabricio fuerit eliminandi, nullus diſpicere poſſum, præſertim cùm Gregorius M. parilia dictite hym. *De concept. virg.* & Anonymus hym. *Christe redemptor gentium.* & Gregorius Nazanzenus odis;

Διὰ ὃν αἰῶνες ἄπαυστοι,
Διὰ ὃν ἥλιος προλάμπει,
Διὰ ὃν ὁ δρόμος σελήνης,
Διὰ ὃν ἄστρων μέγα κάλλος &c.

Ad officium tamen ſuum) Illud *tamen* abeſt à MS. cod. nõ malè, ita enim loqui amarũt Eccleſiaſtici. Valerianus infrà; *Quamuis homo purum corpus immaculatumq. cuſtodiat, laceratam vitam ad Deum portat* &c. Ebraiſmus eſt Biblicis in ſcriptoribus non rarus. Lucas Actor. vlt. v. XIX. Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἠναγκάσθην ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα· οὐχ' ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορῆσαι. Iudas epiſt. v. VIII. ὁμοίως μέν τοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι &c. particula μέντοι deeſt MS. codici Monaſterij S. Galli, & noſtro, quo vetuſtiorem nego me vmquam vidiſſe quemquam. omittit quoq. Latinus Interpres Vetus.

tamen omittitur in [illegible]

 Defectio-

Luna damna

Defectionis suæ damna effugiat) Rescribo ex v. l. *damna sentiat.* Cassiodorus Variar. l. IV. form. LI. *sic suam substātiam vbiq. dispergere, vt non videatur damna sentire.* A. Gellius *damna Lunæ & aucta* pro deminutione & augmento dixit, l. XX. Noct. Att. c. VII. Opponuntur enim inter se *auctum* & *damnum*, vt apud Græcos κέρδος & ζημία, quod docet Aristotel. Ethic. Nicomach. l. V. c. IV. Exempla petere est ab Democrito apud Stobæ. περὶ ἀδικίας, Xenophonte Pædiæ IV. Isocrate in Nicocl.

auctum & damnum

Vt disceretis obœdire euangel. præceptis) Eucherius Parænet. eâdem super re; *Voluntati auctoris parere, præceptisq. eius vacare discat, quia omne istud cùm præbet ministerium, præstat exemplum.* MS. legit; *vt discretis euang. ob præc. &c. obt. M. discimus.* Corrigo; *vt districtis euang. obœd. præc. &c. o. m. discamus.* *Districta euangelica præcepta.* Clerus Romanus vocat *seueritatem euangelicæ disciplinæ*, apud Cyprian. epist. XXXI. Hinc apud Gratianum dist. XLV. c. XIV. titulus est restituendus; *Mansuetudo & districtio ab inuicem non separentur.* vulgò, *discretio.*

Apprehendite disciplinam) Dauid scripsit, נשקו בר. qui locus aliter à Septuaginta olim, quàm nobis, videtur lectus. בר arbitror ego illos legisse cum cholem, quod est à בר, vt παιδεία à παῖς, disciplina à discipulus. Iosephus Cæcus Chaldæus Paraphrastes; קבלו אלפנא, *recipite disciplinam.* quod mirum quantum opinioni nostræ disconducit. verumtamen Rabbinorum, qui *osculamini filium*, exponūt, vero propior sententia. eam ego argumentis nunc vincam. בר per se ac propriè significat purum, vt Psalm. XXIV. v. III. ab attributâ qualitate filium. Salomo Prouerb. XXXI. v. II. ברי, *fili mi.* videndus Elias Leuita in Thesbyte, super hoc

hoc ipſo Dauidis, quem enodamus, loco: eodem exemplo priſcis Romanis, quorum ſermo propiùs aberat ab Ebraiſmo, *purus* dictus filius. paradigmata habes apud Plautum & Lucretium. exinde ὑποκοριστικὸν *pullus*, vt à puer, puellus. igitur illa. R. Dauid Kimchi נשק interpretatur *os oſculari*, in Geneſ. XLI. v. xl. quod Latinis propritim *adorare*. R. Abraham notat, נשק *constructum ſine* ל *ſignificare oſculari os: cum* ל *verò oſculari manum, humerum, aut genam, ſecundum cõſuetudinem prouinciarum*, in idem Geneſ. cap. Quæ quidem diſcriminatio non eſt perpetua. vnde verò conſtat, *oſculari filium*, eſſe *adorare*, h. e. veluti Dominum ac Regem venerari, eiuſq. imperio ſubdi. Manuum in Palæſtinâ oſculatio ſubiectionis olim ſignũ, vt apud Gallos hodie, Italos, Hiſpanos, horũdem q. ſimios nũc Germanos.

Præſumptio poſſideret) Qui prior vi, potior iure. Nam qui potẽtia & opibus prępollerent, omnia pręcepta inferioribus ac imbecillis ſibi vindicarẽt. hoc enim eſt *præſumere*.

Niſi furorem animorum) Sic infrà; *Nihil eſt quod non habendi ac poſſidendi cupiditate animus occupet*. at MS. *animarum*. Ebræis נפש *pro* אדם ſiue אנוש frequẽtatur. vidẽdus R. Dauid Kimchi in Ier. I. I. *Anima* homo. Donat⁹ in Phorm.

Ac niſi) Lege ex MS. *Hic niſi*.

Supplicio vindicatur latronis) quo latro adficitur, τιμωρεῖται, ἐκδικεῖται. Ioann. Apocalypſ. VI. v. XI. ἕως πότε οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Interp *Vſquequò non iudicas & vindicas ſanguinem noſtrum De ijs qui habitant in terra*. τὸ αἷμα dixit quod Valerian. *crimen admiſſi ſceleris*.

Actibus iudex non præſcrib.) MS. omiſsâ voce legit; *actibus non perſcriberet diſciplinam*. Fortean, *actibus non præſcriberet diſciplina*, proprie ornateque. Porphyrio videndus ad Horat.

 Anti-

Antiquam sententiæ seueritatem) MS. *antiquæ sententiæ seu* refragante Valeriani formulâ. Infrà; *primam constitutionis formam.* pòst; *antiquo superstitionis errore.* Presbyteri & Diaconi Romani ad Cyprian. epist. xxxi. *Antiqua hac apud nos seueritas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua.* Vocat *antiquam seueritatem* Valerianus, quòd sublata sit à Christo Matth. v. inter colentesque eius vsurpari desita.

Si vis nō timere) Videtur legisse Valerian⁹, ἀ θέλεις μὴ φοβεῖσθαι. Pauli verba sunt; θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει. Apparet veteres non nimium curiosos fuisse, vt allegarēt ipsissima scripturę verba, quod & ipsos Euangelistas, ipsos Apostolos factitasse, in aperto. Exemplum in illâ pauló ante adductâ lege ex xx. Leuit. nec sacrilegio duxit Paulus manca Moysis verba adtulisse.

veteres non allegabant ipsissima S. S. verba

Quem excusatum judicij corrupti) Ex diuinâ lege Homicidæ gladio & capite cœperunt puniri, Martianus l. III. §. v. D. ad L. Corn. de sicar. Modestin. l. xvi. cod. tit. Sed apud Christianos tantùm, § item L. Corn. iv. Inst. de publ. iud. Itaque proba mihi M. Wesembecij, viri doctissimi coniectura existimantis legem Martiani ab Treboniano interpolatam. At latrones supplicio adfecti vltimo ab omni æuo gentes apud omnes. Valerianus suprà.

Adulterij facinus prætermissum) impunitum, qua conditione *Abire* dixere, impune relinqui. Ceterùm Adulterij pœna ex lege diuinâ capitalis est, & lapidibus vltoribus exsequebatur: ex lege Iuliâ, seu potius constitutione Iustiniani Imp. gladio vindice, §. III. Inst. de publ. iud. videndus Cuiac. Obseruat. l. vi. c. xi. l. xix. c. xxxix. l. xx. c. xviii. & l. xxi. c. xvii. Obseruo ego tamen pœnam istanc ante Iustinianum.

- Abire

nianum. Hieronymus in Nahum, c. I. *Quærat hîc aliquis, si fidelis deprehensus in adulterio decolletur, quid de eo postea fiat? Aut enim punietur, & falsum est hoc quod dicitur; Non iudicabit Deus bis in id ipsum in tribulatione. Aut non punietur, & optandum est adulteris, vt impræsentiarum breui & cita pœna cruciatus frustrentur æternos* &c. Plura CL. Lipsius ad lib. IV. Annal. Taciti.

Sanam dexteram falsitatis reo.) falsario, quo nomine qui contineantur docet Cuiac. l. v. Sentent. Pauli t. xxv. & Paiat. Cod. ad L. Cornel. de fals. Puto hîc intelligi falsi perscriptorem, de quibus Tertull. de Idololatr. *Falsarios vtiq. non pedibus, sed manibus operari malas litteras* inde in eos amputatione vindicatum manus. Idem aduers. Marcion. lib. v. *De manibus hæretici præcidendis, non miror si syllabas subtrahit, cum paginas totas plerumq. subducit.* Nam legis Corneliæ pœnâ teneri, qui de scripto aliquid subripuerunt, Paul. scribit l. xvi. §. vl. D. ad L. Cornel. de fals. Sed de ipsâ pœnâ in veteri iure nihil reperio: nec mihi liquet quo auctore, aut quo primùm tempore legi Corneliæ adsuta, illud scio approbatam Iustiniano Nouell. xvII. c. vI. I. circa princip. & Nouell. xlII. c. I. §. II. in fin. Friderico Barbarussæ l. II. Feud. de prohib. feud. alien. tit. lv. §. vlt. Rothari Regi l. II. c. xcvIII. Leg. Longobard. vetitam Vrbano III. PP. c. audient. III. de crim. fals. Decretal. Gregor. lib. v. An intellegendus falsæ monete reus? nam & huic manus amputatas obseruo, non apud Romanos, at alias etiam gentes De Ægyptijs id clarè tradidit Diodorus Sicul. l. II. c. v. De Græcis Harmenopulus l. vI. tit. περὶ διαφόρων ποινῶν, §. περὶ μονήτας, & in Basilic. l. lx. tit. περὶ χαραντῶν και περὶ παραφαλιστῶν. De Lōgobardis exstat edictū Rotharis Regis d. cap. xcvIII.

Falsarius.

Monetae falsae reo amputabantur manus.

xcviii. quod confirmatum postidem Karolo M. in Capitul. tit. de fals. monet. & comprobatũ legib. Wisigotthor. l. ii. tit. v. l. viii. De Romanis vestigium dumtaxat in Novell. c. xxxiv. c. xiii. vbi hæc ab Iustiniano pœna suffertur, præterquàm id ob Græcos sancitum. Lampridius tamen scribit falsario incisos digitorum neruos Alexandri Imp. edicto.

Defunctis corporibus salua sunt crimina) Respicit ad id, quod regulariter crimina morte reorum exstinguantur, & accusatio perimatur, l. iii. & l. vi. D. de publ. iud. & tot. tit. C. si reus vel accus. Symmach. l. x. epist. xlvii. Gunther. l. iii. Ligurin.

Nisi a' Sed

Nisi fuerũt prius) Lego, *nisi si*, pro sed si. *Nisi* valet sed. Plaut. Stich. a. I. sc. ii. ——*Miror quid siet: Nisi, vt periculũ fiat, visam quid velit.* Idem Aulul. *Nisi hoc nunc faciam, vt in puteo cœnam coquant: coctam vnde susum subducemus corbulis.* Cic. l. iii. epist. i. *Nisi tamen multo minus* &c. & epist. xiii. *De re nihil possum iudicare, nisi tamen* &c. ad Attic. l. v. ep. x. & xi. ep. vi. & xxiii. Ebræis אם־לא vel (quæ R. Dauidis Kimchi lib. Radicum scriptura) אם-לו. Scriptorib⁹ Novi Fœderis εἰ μὴ. Matth. xxiv. v. xxxix. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου μόνος. & passim alij. sic ἀλλὰ pro εἰ μὴ, conditione inuersâ, posuit Marc. ix. v. viii.

Exspectat reum suum gehenna) MS. *Spectat.* Columbanus Monostich.

Impius horrendas spectat pro crimine pœnas.

Paderbornensis Monachus de Vita Caroli M. lib. iii.

moratus

——————————moratus

Iunior esset in his Carolus, spectatque reuersum.

Non solùm criminis) MS. *Non solis criminis.* emendat Lectius, *non solius criminis.* quo pacto Symmachus loquitur, & noster infrà; *in hoc solo constat conuersionis ratio.* ita & inibi MS.

Destituit ? inter vtrorumq. actus) MS. ita leg hunc locum; *distituit inter vtrumq. ? quorum actus auctoritas Propheticæ lect. incusat ? Minor est planè culpa non peruenisse ad disciplinam, quàm disciplinæ fecisse iacturam. Ecce* &c. impendiò melius, *destituit inter vtrumq.* vt nec iuris, quod cognouere, ignorantiam, nec facti possint, quo peccauere, obseruantiam excusare. Sententiam tulit Christus Ioan. XV v. XXII. εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον. νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Minor est planè culpa) Cyprianus de Discipl. & hab. virg. *Quod sit scilicet minor culpa deliquisse ante, cum nec dum nosses disciplinam Dei; nulla sit venia vltrà delinquere, postquam Deum nosse cœpisti.* Clerus Rom. ad Cyprian. epist. XXXI.

Dicunt aliquanti) τινὲς. Tanti, quanti; τοσοῦτοι, πόσοι, περὶ πλήθεος Ioann VI. v. IX. ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους; Interp. *Sed hæc quid sunt inter tantos?* Rectè ibi explicat Syrus interpres. Idem Ioannes vlt. v. XI. καὶ τοσούτων ὄντων οὐκ ἐσχίσθη τὸ δίκτυον. Interp *Et quum tanti essent, non est scissum rete.* Augustinus, quum eius vim pronominis nequiret obseruare, nouum atq. perperum explicationis cõfinxit sensum. Lex. Græco Lat. τοσοῦτοι, *tanti, tot.* vtuntur vel venustiores, vt occiderit caussa cur illud improbaret Beza.

Ille Diabolus auctor mortis) Ille, ὁ, non distinguunt, sed ex-

 cellen-

aliquanti pro aliqui

Ille.

cellentiam & præstantiam notant. Ioann. viii. v. xliv. ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. vbi vertere debebat Interp. *ille pater eius*. *Pater* est auctor. Eucher de Deo; *Fidem promissorum fidelis ille, ille auctor inculcat.*

Superbia ingrata) Claudianus l. ii. de Stilic. laud.

> ——— *Quum ipsa superbia longè*
> *Discessit, vitium rebus sol emne secundis,*
> *Virtutumque ingrata comes* ———

confusio

In confusionem) MS. *confessionem* perperàm. *Confundi* Græcorum est συγχέεσθαι, quod pro ἐπαισχύνεσθαι vsitatum. Philoxen Gloss. *Cōfusa*, αἰσχυνομένη In Excerptis Steph. cōfusio αἰσχύνη Petronius Satyr. *Poteris hanc simulationem & lacrimis & vultus confusione obumbrare.* Valerian. suprà; *Ad confusionem magis præsentis vitæ, non ad absolutionē* &c. Sic Seneca, & Patres ad vnum. & improbandus Beza, qui improbat.

in gyro duci.

In gyro ducti) Cic. lib. 1. Offic. *In gyro rationis & doctrinæ duci.* Iacobus epist. c. iii. v. iii. ἰδὲ τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ὅλον τὸ σῶμα αὐτῶν μετάγομεν. quem locum Valerianus ob oculos habuit. *Gyri*, scrobes rotundi, in quibus equos μετάγουσιν etiam hodie.

Gyri

Numero diuidit) τῷ ἀριθμῷ in eâdem specie. Porphyrius Isagog. cap. iii.

Fortia boum corpora) Seuerus Endeleichus de Mortibus boum;

> *Plaustris subdideram fortia corpora*
> *Lectorum, studio quo potui, boum.*

Bacchylides; ὦ βοῶν παχέεσι σώματα. apud Athenæum lib. xi.

Imperio

Imperio animum parant) Petron. Satyr. *O Enothea imperio parate.* ita rectè q. codd. vulgò, *parere.* Lanfrancus ad Discipul. *Pudeat te videre quod animalia bruta se imperio parant, & tu disciplinæ recalcitras.*

Paßim præcepta) MS. *pati disciplinæ præcepta neglegere.* *Patior neglegere,* neglego. Cic. ad Attic. lib. XII. *Vt eos, quos tutari debeant, desertos esse patiãtur.* Plaut. Bacchid. sc. vlt.

Age iam id, vt vt est, etsi est dedecorum, patiar facere.

Mamertinus Panegyr. *Noctes omnes diesq. perpeti, sollicitè pro omnium salute transigere.* tollenda distinctio & continuandum, *perpeti sollicitè p. o. s. transigere.* Sedulius Acrostich. in Natiuit. Dom.

Fœno iacere pertulit.

Sic *Velle* cum effectu accipitur. Vlpian. l. VI. D. de Reg. iur: *Non vult heres esse, qui ad alium transferre voluit hereditatem.* h. e. transtulit, vt verissimè explicat Decius, nec abit Bulgarus vetus Interp. Hierony. Cagnollus, locutione non obseruatâ, *transferri* emendauit. multis modis perperàm.

Iussum obÿciat) MS. *iussus obiciat*, & subauditur equus. Ebraismus, quo relatiua ad sensum, quàm ad verba referuntur. Isidor. Sentent. l. III. c. LII. *Sub religionis disciplinam sæculi potestates subiectæ sunt: & quamuis culmine regni sint præditi, vinculo tamen fidei tenentur adstricti.* subintellege, principes. Interpres Iere. IX. v. vl. *Omnis domus Israel incircumcisi sunt corde.* in Ebræo בית masculini quidem generis, tamen Interpres Israelitas respexit. Matth. XX. *principes gentium dominantur eorum.* sc. gentilium.

Beza barbaries incusat Interpretem. quâm iustè, videamus. Salomo Prouerb. IV. v. XIII. נצרה *custodi eam*, pro נצרו *custodi eum*. nam antecedens est gen. mascul. Marcus V. v. XLI. καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς τοῦ παιδίου, λέγει αὐτῇ. quasi præcessisset τῆς κόρης. nec erat vt Beza reponeret αὐτῷ. Lucas VIII. v. 5. τὸν σπόρον &c. καὶ ἕτερον ἔπεσεν &c. nimirũ σπέρμα. Ioannes XVII. v. II. καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν σαρκός, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκας αὐτῷ, δώσει αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. αὐτοῖς, sc. ἀνθρώποις, v. VI. Sic Apocalyps. v. cum prælegatur ἀρνίον, sequitur v. IX. ἄξιος, & v. XIII. cum præcedat κτίσμα, sequitur λέγοντας. Ioann. epist. II. in princ. καὶ τοῖς τέκνοις, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ. videlicet οὓς, pro quo τέκνα dixit. auctoritate, si vis fasque eloqui, principis poetarum, qui φίλε τέκνον scripsit ἀντὶ τοῦ παῖ, Odyss. β. & π. vnde Anacreonti sua sibi constare lectio potest, quã Stephanus cum Beza turbant; βρέφος, φέροντα τόξον. velut antecesserit παῖδα. Attici enim, ita in alijs, Ebræos imitantur. Thucydides; ἡ νόσος πρῶτον ἤρξατο γενέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις, λεγόμενον μὲν πρότερον πολλαχόσε ἐγκατασκῆψαι. ac si dixerit νόσημα. Ipsos Atticos Latini.
Terentius;

Curemus æquam vterq. partem, tu alterum
Ego verò alterum —————— Idem; *Vbi est scelus, qui me perdidit.* Varro l. I. de Re rust. c. XII. *Sin cogare secundum flumen ædificare, curandum ne aduersum eum ponas.* ita in MSS. esse Victorius attestatur.

Agnouit bos possessorem &c. Israel autem me non cognoscit) sic MS. & hîc & illicò; *Non cognoscit Dominum, qui conditionis suæ non agnoscit officium.* Isidorus Different. lib. II. *Inter cognoscimus & agnoscimus hoc interest, quod Agnoscimus co-*

mus cognitos, Cognoſcimus quod nunquam vidimus.
Ne noſtram neglegẽtiam pulſet) accuſet. Philoxenus Gloſſ. *Pulſat*, αἰτιᾶται, ὠθεῖ. Ibidem; *Pulſati*, καταιτιώμενοι, αἰτιαθέντες. Doſitheus lib. II. *Pulſauit pudorem*, ὕβρισεν αἰδῶ. ita emendaui. in MS. erat, ὑβρισεναιτε. *Pulſatus*, accuſatus. Cicero Verr. V. *Pro decima cum pulſatus à Venerio eſſet.* Verbum ICtis protritum, quum maximè Aniano veteri Interpreti.
Involutum pannis) ἐσπαργανωμένον Lucæ II. v. XI. *Pannoſum* Hymn. Dies eſt Lætit. Interpres Sapient. VII. v. IV. *In inuolumentis nutritus ſum.* Vigilius cont. Eutych. lib. IV. *Si inuolumenta noſtræ naturæ, profectò noſtræ naturæ infirmitatem habuit. neque enim pannorum inuolumentis* &c. *Panni*, linteamina trita & lacera, Græcis ῥάκος. Cyrillus an Philoponus; ῥάκος, *veſtis attrita*. Iob XXXI. v. XIX. ad mentem Valeriani; *Si deſpexi prætereuntem, eò quod non habuerit indumentum, & abſq. operimento pauperem.*

Pulſare X accuſare

Panni

Conuerſationis) MS. *conuerſionis*. Sic infrà; *Sed in hoc ſolo conſtat conuerſionis noſtræ ratio, vt boni ſimus.* ita & illîc MS. *Conuertere*, conuerſari, quemadmodum *Aduertere*, aduerſari.
Prius cordis ſic corporis) *Sic* & *Ita* veterib⁹ fuit igitur, proinde vt Græcis οὕτως, docẽte Eraſmo & Beza in Ioã. IV. v. VI. Iã verò *igitur* nõnumquã pro tum, deinde, poſteà. Philoxenus Gloſſis; *Ita demũ*, οὕτως αὖ, τότε δή. Cominianus, vetus Grammat. *Ordinis, deinde, deinceps, tunc, ante, poſt, ſic* &c. *Ita*, Græcè εἶτα. Cic. pro Cluent. *Aliquot dies ægrotaſſe, & ita mortuum.* Marcell. l. XXXVI. in princ. v. deinde, D. de cond. & demonſt. Modeſtin. l. 7. §. I. in fi. D. de iure Patron. Paul. l. XXVIII. §. IV. D. de iudic. & lib. V. Sent. tit. XVIII. Gaius l. LXIII. §. ſi ſub cond. D. ad SC. Trebellian.

Omnis igitur vita religionis) Locus corruptissimus. MS. *Omne i. vitæ r.p i. de famæ sentiri, neq. expectatæ coronæ virtutis aut pudoris d feriatur, aut corporis integritas fidem muniat, integ.* Quæ verba vt corrigas, nequiquam attentabis. Parilis tamen illa, quæ sequitur, sententia; *Vita nostra ita sit lucida, vt sit omnibus nota. Integritas religioni, pudor seruiat humilitati.*

Cuius actus vultum infamat) Corrige, *infamant*. Si puro sis animo, & benè sibi conscio, externæ tamen actiones speciem illam integritatis suspectam reddunt. Cyprian. de discipl. & hab. virg *Parem se integritas in omnibus præstet, nec bonum corporis cultus infamet.*

Vanis suspicionibus ægrot.) ποιητικῶς. in illo, quod sequitur, *falsis suspicionibus laborasse*, παθητικῶς

Quis te non ebrium) Vitium ebrietatis saltatio. Cicero; *Nemo saltat sobrius nisi insanus.* Poeta Græcus;

——— Τὸς ἀνέητος ὁ οἶνος
Καὶ θ' ἁπαλὸν γελάσαι καὶ ὀρχήσασθαι ἀνέηγε.

Proinde Bacchus Θεὸς λυαῖος καὶ χορεῖος, Plutarcho Sympos. III. Probl. VI.

Scenicus sermo. *Scenico sermone*) impudico, turpi, mimico. Cicero II de Orat. *Vitandum est Oratori vtrumq., ne aut scurrilis locus sit, aut mimicus.* inde *obscenum* Varro dictum putat lib. VI. de L. Lat. argumenta dicet A. Gellius l. xx. c. III. Tertullian. de spectat. c. VII. Minutius Felix in Octauio, Iustinianus Nouel. LI. non longè à princ.

Colloquium meretricis) Macharius epist. ad Monachos; *Cum sis iuuenis, sustine impetum libidinis sed non confabulationem mulierum.* Anonymus Auctor de contemptu mundi;

Si Domi-

Si Dominum quæris fuge colloquium mulieris,
Colloquium quarum nihil est nisi virus amarum.

Eâdem loquendi formâ suprà vsus; *Supplicio vindicatur latronis.*] quo latio adficit r. Terentius Hecyr. a. IV. sc. II. *Vt caperet odium illam mei.* ex MSS.

Sufficit mihi pura conscientia) Phœbadius cōtra Arrianos; *Sufficiebat conscientiæ puræ tenere quod credit, æstimanti fore rectius tueri propria quam extranea & aliena discutere:* MS aliter legit ac distinguit, hac fronte; *Sufficit mihi pura conscientia, quantum ad nocentiam pertinet. tibi soli sufficit. sed &c.* Gloss. vett. *Nocentia, culpa, reatus.* Eædem; *Noxia, sententia, noxa.*

Niueo vellere) velours. Sil. Italicus;

——— *Niueæ splendentia vellera lanæ.*

Esaiæ I. v. XVIII. in fin. Valeriani æuo diuites albo serico amiciebantur. Sidonius l. IV. ep. XX. de Sigismere regio iuuene; *Flammeus cocco, rutilus auro, lacteus serico.*

Otiosis auribus) σχολαστικοῖς, neglegentibus & tędiosis. *Otiosè*, tralaticiè, perfunctoriè, obiter. Suprà; *Sed hæc non otiosè tractanda sunt.* Interpres Origenis hom. VII. in Ios: *Sed illud non otiosè transmittendum est.* Apud Gratianum dist. XLV. c. XVII.

otiose

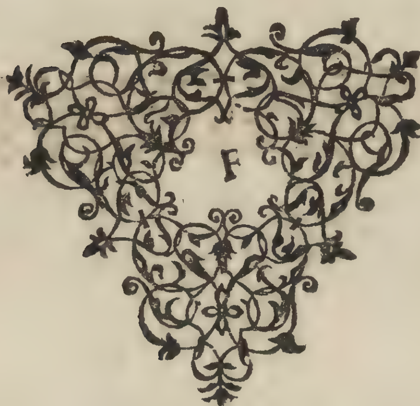

EXPLICIT.

S. COLVMBANI ABBATIS, Carmina.

EX BIBLIOTHECA MONASTERII S. GALLI.

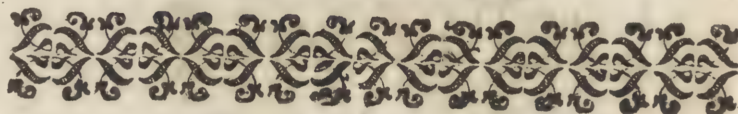

Lectori Columbanus;

Quæ facere meliora nequij, vtor pro meis:
Nam dicta vetera inuertere, impietas mera est.

V. NOB. AC MAGNIFICO
MARCO VELSERO,
EXCONSVLE ET VII. VIRO AVGVSTANORVM

MELCHIOR HAIMINSFELDIVS Goldaſtus S. D.

VT VITA ſine litteris mors eſt, ac viui hominis ſepultura; ſic ſtudia ſine moribus vmbra & vani laboris cruciamentum. Ea re libēter ac frequenter me ad ſcriptores morales, in quoddam

quaſi diſciplinarium, ſoleo conferre. Quorum in numero Columbanum repono, canis moribus & fide antiqua Patrē. Nam tuum animum, Velſere Magnifice, vidiſtin' quidquam gravius, ſententioſius, inter medij æui ſcripta? Non ego, ſine dolo dicam, qui numquam ab eius lectione, niſi doctior æquè ac moratior diſcedo. Et ſunt tamē delicati homines, qui hunc & ſimiles ſcriptores fuiſſe velint. à quibus nos profectò diſſentimus,

mus, qui quanti hoc genus ſcriptorum exiſtimes, non vnis teſtimonijs in publico docuiſti. Quæ me perduxere adeò, vt quæ ad Columbanum legendo adnotaui, tibi potiſsimùm arbitranda mitterem, ſimul teſtatũ facerem, me immortales iſtoſce ſcriptores eo illuſtrare animo, vt mortales illuſtremur ab illis; ita emendare, vt vita noſtra pariter emendetur. Ad eam rem auctoritate tuâ opus, Velſere, cuius apud noſtros cenſura non

 minor,

minor , quàm Catonis olim apud Romanos. Poteris itaq. & facies, vt Colũbanus iã tuus eâ, qua dixi, auctoritate, quàm plurimis commendetur. Faciam & ęgo, vt omnes intellegant, in hoc dignitatis ſummo gradu nihil mihi videri humanitate tua maius, nihil prudentia gravius, nihil doctius eruditione. Ex ædibus Schobingeri noſtri, à quo ſalutem nuntio, A. N. D. ∞ Iↄ CIII. S. Galli.

S. COLVMBANI ABBATIS Carmina.

I.

AD HVNALDVM Epist.

C Asibus innumeris decurrunt tempora vitæ,
O mnia prætereunt; menses voluuntur in annis,
L abitur in senium momentis omnibus ætas.
V t tibi perpetuam liceat conprendere vitam,
M olles inlecebras vitæ nunc sperne caducæ.
B landa luxuria virtus superatur honesta.
A rdet auaritia cæcaque cupidine pectus.
N escit habere modum vanis mens dedita curis.
V ilius argentum est auro, virtutibus aurum.
S umma quies, nil velle super, quàm postulat vsus.

Hos

H os ego versiculos misi tibi sæpe legendos:
V t mea dicta tuis admittas auribus, oro.
N e te decipiat vana & peritura voluptas.
A spice quàm breuis est procerum regumque potestas.
L ubrica mortalis citò transit gloria vitæ.
D a veniam dictis, fuimus fortasse loquaces.
O mne quod est nimium, semper vitare memento.

II.

AD SETHVM Epist.

SVscipe, Sethe, libens, & perlege mente serena
Dicta Columbani fida te voce monentis.
Quæ licet ornatu careant sermonis honesti,
Vota tamen, mentisque piæ testantur amorem.
Viue, Deo fidens, Christi præcepta sequendo,
Dum modò vita manet, dum tempora certa salutis:
Tempus & hora volat, momentis labitur ætas.
Despice, quæ pereunt, fugitiuæ gaudia vitæ.
Non fragiles secteris opes, & inania lucra.
Nec te sollicitet circumflua copia rerum.
Sint tibi diuitiæ, diuinæ dogmata legis,

Omnia

Omnia quæ dociles scripserunt antè magistri,
Vel quæ doctiloqui cecinerunt carmina vates.
Has cape, diuitias semper contemne caducas,
In mentemque tibi veniat tremebunda senectus,
Quam gelidæ tandem sequitur violentia mortis.
Vltima iam sapiens meditatur tempora vitæ,
Torpentes senio vires, morbosque frequentes,
Incertumque diem leti, certosque dolores,
Multa senem fragilis vexant incommoda carnis.
Nam macie turpi tabescunt languida membra.
Tunc genuum iunctura riget, venasque per omnes
Illius in toto frigescit corpore sanguis:
Sic baculo nitens artus sustentat inertes.
Quid tristes memorem gemitus? quid tædia mẽtis?
Somnus abest oculis, illum sonus excitat omnis.
Quid tunc argenti, fului quid proderit auri
Improba congeries multos collecta per annos?
Munera quid procerum? ditis quid prandia mẽsæ?
Quid meminisse iuuat transactæ gaudia vitæ?
Venerit extremi tandem cùm terminus æui?
Hæc, dum vita volat, vigili qui mente retractat,
Spernit auaritiam, vanosque refutat honores.
Quid modò terrenis mentes intendere curis
Mortales cupiunt? quid turpia lucra sequuntur?

Semper auarus eget nummo, testante Poeta,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
Indiget inter opes, nec habet, quod habere videtur.
Ille domi solus nummos abscondit in arca
Diuitias cumulans: dum sese nescit amare,
Plus amat heredem, seruat cui cuncta fidelis.
O nimiùm felix, parcus cui sufficit vsus,
Corporis vt curam moderamine temperet æquo!
Non misera capitur cæcaque cupidine rerum,
Nec maiora cupit, quàm quæ natura reposcit:
Non lucri cupidus nummis marsuppia replet,
Nec molles cumulat tinearum ad pabula vestes:
Pascere non pingui procurat fruge cauallos,
Nec trepido tales voluit sub pectore curas,
Ne subitis pereat collecta pecunia flammis,
Aut fracta nummos rapiat fur improbus arca.
Viuitur argento sine iam sine viuitur auro.
Nudi nascuntur, nudos quoq. terra receptat.
Diuitibus nigri reserantur limina Ditis,
Pauperibusque pijs cælestia regna patescunt.
Temnere diuitias monuit Saluator auaros.
Quisquis amat Christum, sequitur vestigia Christi.
Nam breuis & fragilis moriture gloria carnis,
Quicquid habet, rapidi velox fuga temporis aufert.

Pulchrè

Pulchrè veridici cecinit vox talia Vatis,
Tempora dinumerans æui vitæque caducæ:
Omnia tempus agit, cum tempore cuncta trahuntur.
Alternant elementa vices, & tempora mutant:
Accipiunt augmenta dies noctesque vicissim.
Tempora sunt florum, retinet sua tempora messis:
Sic iterum spisso vestitur gramine campus.
Tempora gaudendi, sunt tempora certa dolendi:
Tempora sunt vitæ, sunt tristia tempora mortis.
Omnia dat, tollit, minuitque volatile tempus.
Ver, æstas, autumnus, hiems, redit annus in annum:
omnia cùm redeunt, homini sua non redit ætas.
Hæc sapiens omni semper reminiscitur hora,
Atque domum luctus epulis præponit opimis,
Vltima nunc humili concludam verba precatu;
Sis memor ipse mei, versus cùm legeris istos,
Tempora sic habeas optatæ longa senectæ.

III.

AD FEDOLIVM Epist.

ACcipe, quæso,
Nunc bipedali
Condita uersu
Carminulorum
Munera parua:
Tuque frequenter
Mutua nobis
Obsequiorum
Debita redde.
Nam uelut æstu,
Flantibus Austris,
Arida gaudent
Imbribus arua;
Sic tua nostras
Missa frequenter
Lętificabit
Pagina mentes.
Non ego posco
Nunc perituræ

Munera

Munera gazæ:
Non, quod auarus
Semper egendo
Congregat, aurum;
Quod ſapientum
Lumina cæcat,
Et uelut ignis
Flamma perurit
Improba corda.
Sæpe nefanda
Crimina multis
Suggerit auri
Dira cupido.
E' quibus iſta
Nunc tibi pauca
Tempore priſco
Geſta retexam.
Exſtitit ingens
Cauſa malorum
Aurea pellis.
Corruit auri
Munere paruo
Cæna Dearum,
Ac tribus illis

Maxima lis est
Orta Deabus.
Hinc populauit
Troiugenarum
Ditia regna
Dorica pubes:
Iuraque legum
Fasque fidesque
Rumpitur auro.
Impia quippe
Pigmalionis
Regis ob aurum
Gesta leguntur.
Sic Polydorum
Hospes auarus
Incitus auro
Fraude necauit.
Femina sæpe
Perdit ob aurum
Casta pudorem.
Non Iouis auri
Fluxit in imbre,
Sed quod adulter
Obtulit aurum,

Aureus

Aureus ille
Fingitur imber.
Amphiaraum
Prodidit auro
Perſida coniunx.
Hectoris heros
Vendidit auro
Corpus Achilles.
Et reſerari
Munere certo
Nigra feruntur
Limina Ditis
Nunc ego poſſem
Plura referre,
Ni breuitatis
Cauſa uetaret.
Hæc tibi, Frater
Inclite, parua
Litterularum
Munera mittens
Suggero uanas
Linquere curas.
Deſine, quæſo,
Nunc animoſos

Paſcere pingui
Farre cauallos.
Lucraque lucris
Accumulando
Deſine nummis
Addere nummos.
Vt quid iniquis
Conſociaris,
Munera quorum
Crebra receptas?
Odit iniqui
Munera Chriſtus.
Hæc ſapienti
Deſpicienda,
Qui fugitiuæ
Atque caducæ
Cernere debet
Tempora uitæ.
Sufficit autem
Iſta loquaci
Nunc ceciniſſe
Carmina uerſu
Nam noua forſan
Eſſe uidetur

Iſta legenti
Formula uerſus.
Sed tamen illa
Troiugenarum
Inclita Vates
Nomine Sapho
Verſibus iſtis
Dulce ſolebat
Edere carmen.
Si tibi cura
Fortè uolenti
Carmina tali
Condere uerſu,
Semper ut unus
Ordine certo
Dactilus iſtic
Incipiat pes.
Inde ſequenti
Parte trocheus
Proximus illi
Ritè locetur.
Sæpe duabus
Claudere longis
Vltima uerſus
Iure licebit.

Tu modò, Frater
Alme Fedoli,
Nectare nobis
Dulcior omni,
Flori diora
Doctiloquorum
Carmina linquens
Friuola noſtra
Suſcipe lætus.
Sic tibi Chriſtus,
Arbiter orbis,
Omnipotentis
Vnica proles,
Dulcia uitæ
Gaudia reddat:
Qui ſine fine
Nomine Patris
Cuncta gubernans
Regnat in æuum.

Hæc tibi dictaram morbis oppreſſus acerbis,
Corpore quos fragili patior, triſtique ſenecta.
Nam dum præcipiti labuntur tempora curſu,
Nunc ad Olympiadis ter ſenos uenimus annos.

Omnia

Omnia prætereunt, fugit inreparabile tempus.
Viue, uale lætus, triſtiſque memento ſenectę.

IIII.

IN MVLIERES.

OMnis mente pius fugiat mortale uenenum,
Quod mulieris habet lingua ſuperba malæ.
Conlatum uitæ deſtruxit femina culmen,
Femina ſed uitæ gaudia longa dedit.

V.

MONOSTICHA.

HAEc præcepta legat deuotus, & impleat actu,
Virtutum titulis vitam qui quærat honeſtam,
Vel homines inter cupiat præclarus haberi,
Vel morum meritis cæleſtia regna mereri,
Atque Deo Chriſto ſocius ſine fine videri.

Impleat ipse Dei, qui vult sua vota venire.
Viue Deo fidens Christi præcepta sequutus.
Sint tibi diuitiæ, diuinæ dogmata legis.
Corporis exsuperat vires prudentia mentis.
Omnibus est mundi melior sapientia gazis, (rum
Semper amanda quidem est rerum doctrina bona-
Optimus est animus Christi vestitus amore.
Dæmonas aduersus magna est oratio virtus.
Vt moneas carum noli desistere amicum.
Morbi causa mali nimia est quæcumque voluptas.
Tu dare ne claudas palmas, & prendere pandas.
Semper in ore tuo resonent bona verba salutis.
Ne, rogo, vindictam tua mens meditetur amaram.
Sint tibi pacifici magna dulcedine mores.
Ne tua pæniteat, caueas, victoria temet.
Fer patris imperium, dùm verbis exit in iras.
Quisque dies vitæ est velut vltimus ecce putādus.
Quod dare non possis, noli promittere verbis.
Octenas stu deas vitiorum vincere turmas.
Te ferat ad cælum quadriga repleta salutis.
Lingua suos habeat frenos in corde ligatos.
Vir bonus esse nequit, nisi qui siet omnibus æquus.
Qui scelera abscondit, veniam non forte meretur.
Qui bona desuescit, mox hic consuescit iniqua.

Non

Non tu, quæso, iocis lædas nec carmine quemquam.
Sæpiùs auditu instrueris, quàm voce fruaris.
Sit seruus mentis venter, sit serua libido.
Non perdit pietas, quidquid largire videtur.
Non opibus bona fama datur, sed moribus almis.
Fac ne te meritò verbis irrideat alter.
Pro misero miserans lacrimas effunde sodali.
Eripe, si valeas, non suggere tela furenti.
Sæpe nocet puero miseratio blanda magistri.
Ignotum noto numquam præpones amico.
Omnia, quæ dicunt homines, tu credere noli.
Non sibi quis viuat, Christo sed viuat vbique.
Non tua, sed Christi, quæras qui diligis illum.
Non te, non mundum, Christum sed dilige solum.
Cum sapiente loquens perpaucis vtere verbis.
Nil oculi prosunt, quibus est mens cæca videndi.
Diuitis opprobrium gemitus est pauperis ingens.
Plurima discenti semper sapientia crescit.
Iudicium restat cunctis certissimè factis.
Adueniet iudex, cunctis qui iusta rependat.
Inclita perpetuam præstat patientia vitam.
Te feritate magis faciat moderatio clarum.
Egregios faciat mentis constantia mores.
Consilio facias, rogo, sit tibi quidquid agendum.

Omnis quippe ætas aliquo sub fasce laborat.
Vera quidem veterum iuuenis paradigmata rere.
Felix qui causam loquitur prudentis in aurem.
Tantum verba valent, quantum mens sentiat illa.
Omnibus est locuples, qui rebus abundat honestis.
Non erit antiquo nouus anteferendus amicus.
Difficilè inuenias verum fortaßis amicum.
Moribus egregiis facias tibi nomen honestum.
Nemo quidem plures habuit, quàm perdit, amicos.
Cui prodest, socio qui non prodesse putatur?
Sola fides fidei dono ditabitur almo.
Leuis non animam torquentis cura fatiget.
Res se vera quidem semper declarat honestè.
Quid peius, quàm se vt iungat habitator iniquus.
Actibus aut verbis nolito adsuescere prauis.
Est non esse quidem satius, quàm viuere prauè.
Mens bona thesauros præcellit munere cunctos
Vitam quippe tuam tota virtute tuere.
Omnia pro vita sunt amittenda tuenda.
Præmeditata quidem leuiùs sufferre valebunt.
Quæ subitò adueniunt multò grauiora videntur.
Gaudia sunt populi Rector pius atque benignus.
Mors aliena monet propriæ nos mortis vbique.
Felix alterius, cui sunt documenta, flagella.

Præmia

Præmia non capiet, ingrato qui bona præstat.
Sit tibi carus homo, ut frater; Deus, ut pater almus.
Omnis paulatim leto nos applicat hora.
Ante diem mortis nullus laudabilis exstat.
Qualibet ex fructu proprio cognoscitur arbor.
Doctor erit magnus, factis qui, quod docet, implet.
Quod tibi vis fieri, hoc alio præstare memento.
Quod tibi non optes, alij ne feceris ulli.
Pauperibus iustis cælestis gloria restat.
Aequum pondus habe, teneas & statera iustum.
Non tibi sit modius duplex, nec statera dupla.
Corripe prudentem, reddetur gratia verbis.
Si tu recta facis, ne cures verba malorum.
Vtile consilium Dominus ne despice serui.
Inter conuiuas fac sis sermone modestus.
Cùm quid peccaris, castiga te ipse subinde.
Vulnera dum sanas, dolor est medicina doloris.
Diuitias Domini faciet benedictio claras.
Aeternam tribuit felix clementia vitam.
Vtere quæsitis opibus, fuge nomen auari.
Disce, sed à doctis, indoctos ipse doceto.
Contra verbosos noli contendere verbis.
Sermo datur multis, animi sapientia paucis.
Non læta extollant animum, non tristia frangant.

Proximus

Proximus esto bonis,si non potes optimus esse.
Quanto maior eris,tanto tu cautior esto.
Cumque alium causes.propriam prior inspice vitã
Plus tua,quàm alterius,damnabis crimina iudex.
sis bonus atque bonis,læsus nec læde nocentem.
Qui prodesse potest,non est fugiendus amicus.
Cùm fueris felix,quæ sunt aduersa caueto.
Quæ culpare sòles,hæc tu ne feceris ipse.
Vita aliena tuæ tibi sit cathegita vitæ.
Ira odium generat,concordia nutrit amorem.
sit sale iam sophiæ sermo tibi conditus omnis.
Magna quidẽ virtus nostræ est moderatio linguæ.
Crede Deo,& proprios tunc tu tibi dirige gressus.
Lux,timor est Domini,cordis; hunc dilige semper.
In Domino sperans nullus confunditur vmquam.
Vir prudens animo est melior,quàm fortis in armis.
Corporis excellit vires sapientia mentis.
Diuitias animo iniustas attendere noli.
Verbum dulce quidem tibi multiplicabit amicos.
Conuerti ad Dominum ne tardes tramite recto.
Doctrinis etiam variis non flexilis esto.
Te via nam Domini teneat firmißima semper.
Iustitiæ & pacis placeant tibi verba loquendo.
Pax, precor, alma tuo placeat tibi semper in ore.

Rex ſapiens populum meliùs defendit ab hoſte.
Inſipiens rector populum diſperſerit omnem.
Gloria magna quidem Regi eſt ſapientia iuſta.
Iniuriaſque tuas in fratrem vlciſcere noli.
Semper auarus amat mendacia, furta, rapinas:
Sufficiat rerum dederat tibi quod Deus ipſe.
Quid terrenus homo, puluis & terra ſuperbit?
Principium ſceleris, pro! dira ſuperbia conſtat.
Sit tibi cura tuæ tota virtute ſalutis.
Vna dies, quales fuerint, oſtendit amicos.
Peccaſti ſolus, ignoſcere tu tibi noli.
Quod tacitum cupias, tacito committe ſodali.
Inuidiam nimio cultu vitare memento.
Inuidiæ maculat famam mala peſtis honeſtam.
Nil ſine conſilio facias, ſic facta probantur.
Qui Domino credit, ſeruat mandata ſalutis.
Semper enim ſapiens metuit ſibi iudicis iram.
Inſtanter facias, ſors quæ tibi tradat agenda.
Cum homine iniuſto nolito manere frequenter.
Nec redit vnda fluens, noſtrum nec tempus in annis.
Omnia finis edax deuaſtat gaudia mundi.
Qui pius & clemens, Dominus miſerebitur illi.
Infer nullatenus benefactis mente querelas.
Improperes numquam, dederis munuſcula ſi qua.

Omnis pertractet primùm mens verba loquelæ.
Corporis auxilium medico permitte fideli.
Dum poteris, benefac caro tu semper amico.
Sic nouus, atque nouum vinum, veterescat amicus.
Rebus in aduersis numquam dimittes amicum.
Semper amicus amat duratque fidelis amicus.
Alma dies noctem sequitur, sic dona labores.
Tempora dum variant, animus sit semper honestus.
Consilio mentis, quodque imminet, anteuideto.
Dum tibi vita viget, lacrimis mala crimina purges.
Noli iterare scelus, lacrimis dum diluis illud.
Luxuriis animo noli seruire malignis.
Qui modica spernit, minuit maiora per horas.
Tollitur ex numero sanctorum perfidus omnis.
Oderit insipiens sapientis verba magistri.
Excitat in risus fratres verbosus amaros.
Nil illo peius, sceleri qui gaudet iniquo.
Cui secreta quidem credas, cautissimè cerne.
Corripe peccantem, noli & dimittere amicum.
Corripererè est melius notum, quàm perdere amicum.
Qui fratri ignoscit, ignoscit Christus & illi.
Obseruat sapiens sibi tempus in ore loquendi.
Insipiens loquitur spretum sine tempore verbum.
Multiloquax animam meritis denudat honestis.

Gloria

Gloria quippe Deum Dominumque eſt magna timere.
Radix eſt ſophiæ Dominum de mente timere.
Aurum flamma probat, homines tentatio iuſtos.
Sperate in Domino, & veniet miſeratio vobis.
Dilige, qui cupias cæli bona gaudia, Chriſtum.
Felices faciet natos benedictio patris.
Pauperis & miſeri mentem ne affixeris vnquam.
Diligit in ſophia ſe ſemper Chriſtus amantem.
Nec citus in lingua fueris, nec ſegnis in actu.
Non erit innocuus falſus per fœmina teſtis.
Diuitias addit Domini benedictio plures.
Iam magnum reddas modico tu munus amico.
Semper amicus amat; amor eſt pretioſior auro.
Diues erit, durè ſemper qui operatur in agro.
Otia qui ſequitur, veniet huic ſemper egeſtas.
Omnibus eſt opibus melior vir mente fidelis.
Exſuperat numerus iuſtorum regna potentum.
Ecce timens Dominum viuet felicibus annis.
Exſpectat lætus cæleſtia gaudia iuſtus.
Impius horrendas ſpectat pro crimine pœnas.
Corruit in præceps populus rectore nefando.
Præparat æternam mitis clementia vitam.
Qui bona ſectatur, prima bene ſurgit in hora.
Multorum profert ſapientis lingua ſalutem.

Hostibus in bello dominatur dextera fortis.
Seruiet & segnis duro sub fasce laborum.
Lingua placata sibi multos acquirit amicos.
Pone tuis verbis vectes, serasque loquelis.
Qui præcepta Dei metuit, in pace moratur.
Nam bona perpetuam tribuet doctrina salutem.
Diligit hic natum, virga qui corrigit illum.

FINIS.

MEL-

MELCHIORIS HAIMINSFELDI GOLDASTI In S. COLVMBANI ABBATIS CARMINA Libellus commentarius Ad MARCVM VELSERVM.

Caput I.

SVPER AVCTORE.

B. COLVMBANVS, homo Scotus, in Galliâ Luxouienſis primùm, poſtinde Bobianus in Italiâ Abbas, eâ vitæ ſanctimoniâ atq. morum fuit grauitate, vt Apoſtolis æquiperaretur. nec factũ mutare decebat eos, qui ſoli ſapere ſuâ perſuaſione credunt. Nam tametſi nemo ad ſummam Apoſtolorum, nemo Euangeliſtarum ad virtutem proceſſit, ac ne ſcriptum quidem ſani prorſus coloris enſtuit; tamen non poteſt negari, Patrum dicta facta eodem Spiritus ſancti cibo paſta quàm

ô piſces!

 proxi-

proximè abfuisse. Equidem Columbani facta, quæ patrauit mirificissima, cum mecum et cogito, caussam quamobrem Apostolicis viris non adscribatur, non quisquam mihi vmquam dicet ea multi sollerter atq. accuratim exsecuti sunt: quorum mihi fides sexcentis istis vitilitigatoribus multò potior. In primis autem diligens ac probus auctor Ionas Abbas, rerum gerendarum spectator atque arbiter. Bedas, notæ minùs probæ, ita fide, vt æuo posterior, ideoq. cum iudicio lectitandus. Ceteri particulatim res eius perstrinxere, alius alio meliùs. Nam sunt quidam in fabulas proni luxuriantesque, quorum futilitatē ex Aimoino, Fredegario, Othone Frisingensi, & Chronologo Cassinensi, veris vtiq. scriptoribus, facilè deprehendes. in illis, quæ, antequàm Italiam ingrederetur, gessit, tradendis non contemnenda Walafridi, Wettini, Notkeri, Ratperti, Hepidanni, & Herimanni, scriptorum vitæ S. Galli, si dextrè legas, industria, quæque adeô impetrauit, vt supersederem plura commemorare. Quæ res multos, vel doctissimos fugit, eam rem illustrandum est. *Columba* alius fuit *Columbano*. Illius festiuitas V. ID. IVN. huius XI. KL. DECEMB. celebratur, asserentibus Martyrologijs, Bedæ, Vsuardi, Adonis Treuerensis, VVandelberti. & Romano. in quo tamen perperàm *Columbi* scriptum est pro *Columbæ*. Notkerus Balbulus in Martyrologio nec dum vulgato; *In Scotia, insula Hibernia, depositio S. Columbæ cognomento apud suos Columbkilli, eò quòd multarum cellarum, id est, monasteriorum vel ecclesiarum institutor, fundator, & rector exstiterit, adeò vt Abba monasterij, cui nouissimè præfuit, & vbi requiescit, contra morem ecclesiasticum primas omnium Hibernensium habeatur episcoporum* &c.

Hodie 24 8b.

porum &c. Et in calce eiusdem loci; *Qui cum plurimos discipulos vel socios sanctitatis suæ suppares habuisset, vnum tamen, Congellum scilicet, Latinè Fausti nomine illustrem, præceptorem beatissimi Columbani, magistri Domini & patris nostri Galli, virtutum ac meritorum suorum quasi vnicum, exemplo Isaac, reliquit heredem.* Eius vitam tribus libris instituit Adomnanus Abbas Scotus. in præfatione primi libri ita scribit; *Viretat vitæ venerabilis & beatæ memoriæ monasteriorum pater & fundator, cū Iona Propheta* ὁμώνυμον *sortitus nomen. nam licet diuerso trium diuersarum sono linguarū, vnam tamen eamdemq. rem significant. hoc quod Hebraicè dicitur Iona* (יונה) *Græcitas verò* περιστερὰ *vocitat, & Latina lingua Columba nuncupatur. tale tantumque vocabulum homini Dei non sine diuina prouidentia inditum esse credimus* &c. Adde Herimannum Contractum Anno DLxv. & DLxxxxvi. Hæc de Columba. quo de caue sis accipias, quæ de *Columba Senonensi* leguntur. ea virgo fuit & martyr, quàm sub Aureliano Imperatore passam tradit Rabanus Martyrol. PR. KL. IAN. Interim non eo inficias, ipsum quoque Columbanum eo insignitum nomine, atq. id adeò patrium credo exstitisse, in nouâ luce à genitoribus inditum. cuius rei ignorantiâ Molanus est lapsus. nam in Vsuardū V. ID. IVN. ad Columbam trahit quæ de Columbano narrat Bedas Angl. hist l. III. c. IV. quod non obseruasse ex v. libri c. x. mera segnities fuit. id nomen, opinor, postibi cùm πρὸς αὐθιδιαστολὴν, tùm vt Latinius fieret, produxit. tunc enim ille mos Britannis fuit. exempla sunt in mundo. Beda vocatur *Bedanus* libro De transitu Bedæ: Offa Rex Merciorum *Offanus* ab Alcuino epist. xlIV. Egilan Rex Scotorum, *Egilanus* Herimanno

manno Contracto Anno DCIV. Thegan, qui gesta Ludouici Imp. scripsit, *Theganus* in libris veteribus. Igitur illa. nunc ad scripta transeamus, quæ & ipsa cum auctoribus adæquè confunduntur, à nobis discriminanda. *Columba Columbkillus* fertur quasdam ad Patres monasteriorum misisse epistolas. De *Congello Fausto* Baleus Anno DXXX. *Congellus Bannocherensis Brittannus scripsit Regularis vitæ methodum : & Ad Cœnobiorum patres Epistolas plures* Iste coæuus S. Benedicto vixit, quũ Columbanus in minoribus etiam esset. De Columbano Trithemius Anno DXCVIII. *Scripsit eleganti stilo In totum psalterium cõmentariorum lib. 1. & Quasdam ad fratres epistolas.* Idem Trithemius quodam ad Monachos sermone laudat Columbani *librum Pœnitentiarum.* Baleus addit *librum aduersus Theodericum Regem adulterum : & Monasteriorum methodos, quas ego puto Regulam Cœnobialem Patrum esse,* quæ in Monasterio S. Galli adseruatur. Hartmotus Annotatione librorum qui sunt in Monasterio ; *Expositio sancti Columbani super omnes Psalmos vol. 1. Item eiusdem Instructio de Fide, & alia nõnulla in vol. 1.* horumdem Ratpertus quoq. meminit in De Casibus monasterij. Ex omnibus præter Carmina, epistolas, & Regulam, hodie apud Germanos nihil superat. Carminum partem nouiter produco, plusculis iam ante proditis. Hercle verò proditis, hoc est, in obscuriores tenebras, atq. latuerant, inductis & coniectis. ita næ fecerunt edendo vt Columbani faciem ægerrimè agnosceres. Contẽde, mi Lector, si otium, & operam prædicabis nostram.

Caput

Caput II.

SVPER CARMINIBVS.

PRiſci illi Chriſtiani, ſuorum ſcriptis Patrum ita erant addicti, vt Gentilium libros non modò non contrectarent, ſed velut à rebus vetitis ſacras manus abſtinerent. Ideò ego Monachos exiſtimo in hac inſtitutione barbariſſimos factos, quia nihil ex illis, vnde bonarum litterarum elegantia petitur, vel audiuerunt vel viderunt: ſed Biblia in ſemi-Latinum ſermonem conuerſa, & balbutientes in ignarâ linguâ ſcriptores; ſed ſtreperas Græcorum vernaculorumq. verborum inflexiones. pace illorũ liceat dixiſſe, primi omnium ſapientiam perdiderunt. quam vt in auita poſſeſſione remorarentur, maiorum gẽtium Patres ſatagebant. exſtant Baſilij & Auguſtini ſcripta de legendis gentilium libris. ſed fruſtrà. idcircò aliam viã inſtiterunt, eos ſcriptores, qui præceptis ſapientiæ animos hominũ cõponunt, Chriſtiani nominis præſcriptione cõmendandi. quod in Seneca legimus, Claudiano, & Pythagoricis an Stoicis factitatum, quorum D. Hieronymus ſectam religioni ſimillimam Chriſtianæ cenſet. Alij dicta factaq. meliora, quæ ſententiarum ac Prouerbiorũ facie Chriſtianis obtruderent, promptare laborabant. Cuiuſmodi Prouerbiorum vetuſtiſſimus codex pœnes nos ſeruatur, ex Ouidio, Virgilio, Horatio, Lucretio, Statio, Lucano, Iuuenali, Perſio, alijs excerptis. Exſtitêre item alij, qui ex veterum dictis, veluti cæmentis & materiâ, libros ſuos, tacitis architectûm nominibus, exædificarent.

Monachi cur tam imperiti. Stoicorum secta Christianae nostrae simillima. Centones veterum.

K tacitis,

tacitis , quippe inuisis. eo in genere Columbanus præcluet, cuius farraginem & quoddammodò quasi consutũ centonem damus. Fraus non impia, ab fine vbi laudetur, in quem frausus est. tangit in eâ ad Hunaldum epistolâ. nam, prolatis Horatij versibus, subicit;

Hos ego versiculos misi tibi sæpe legendos.

Scilicet inuisos fuisse sibi, vnde Hunaldus peteret, Horatij libros. Hæc vana religio, an veriùs certiùs superstitio, præter Britannos, plerasq. gentes incesserat. namq. illis boni in vtraq. lingua scriptores & adultis lectitabantur, & pueris in Scholâ proponebantur. Franci, imperatore Carolo, eâ demùm liberari cœperunt, Iohannis, Clementis, & Alcuini operâ atq. magisterio. ab his ex Britanniâ optimi quiq. libri aducti importatiq. ex Poetis (vt rẽ loquar) Virgilius, Ouidius, Horatius, Iuuenalis, Persius, Lucanus, Statius, Nemesianus, Calpurni9, Maximianus, alij. De Val. Martiali, in Lupi & Hincmari euincãt testimonia, meritò addubites. cuius, peræq; ceterorum, ad imitandũ Francis propositũ exẽplar. maiori quod vtinã felicitate quàm studio. Nã quod Patres illi rarò, eâ, quã dixi, de caussâ fecerũt, id isti in consuetudinẽ vertere. Quin sollemne quibusdã ab hoc æuo, vt suis versibus adderent semper aliquem ex Poetâ antiquo, itaq. rithmum conficerent. Eiuscemodi lusus dicitur cuidam Raimundo vsitatus fuisse, cuius versus circumferuntur. exemplar vide;

Vt mens se videat posita caligine fumi,
Quis vetat apposito lumen de lumine sumi?
Quod si perfectè nequeo res edere cunctas,
Vt desint vires tamen est laudanda voluntas.

Nobi-

Nobilior imitatio fuit & magni æstimata, quã apud Græcos Eudoxia, quæ Homerum, apud Latinos Proba Falconia, quæ Virgilium expressit, instituerunt. quibus Isidorus adiungit Pomponium quemdam, *qui inter cetera stili otia Tityrum in Christi honorem composuit*, similiter & Æneidas, Etymolog. l. 1. c. XXXVIII. De Probâ idem De Viris illust. cap. V. Honorius c. XLIII. Sigebertus c. LII.

Caput III.

IN EPIST. AD HVNALDVM.

V. 2. *Menses voluuntur in annis*) q. l. *& anni.* minùs rectè. In Monost.——*Nostrũ nec tempus in annis.*

v. 3. *Labitur in senium*) Imitatio veterum. Ouidius VI. Fastor.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis.

Ausonius Epigram: ———*Senescimus, effugit ætas.* Fortunatus lib. VII.

Tempora lapsa volant, fugitiuis fallimur horis,
Ducit & in senium lubrica vita viros.

v. 4. *Perpetuam l. c. vitam)* æternã, perpetuelle. Lexicon GręcoLat: Αἰώνιος, *sempiternus, æternus, perpetuus* &c. Salomo Cõstantiensis Lexico; *Perpetuũ, perenne, æternũ, immortale, sempiternũ.* Valerian⁹ Cimelẽsis de Bono disc: *Præiudiciũ perpetuæ mortis excludere.* Dicitur & *perpes*, & *Cõperpetu⁹* Prudẽtio Apotheosi. *Perpetuitas, æternitas, perpetuitẽ.*

Perpetuum

Perpetuare

Idem Salomo; *Perpetuitas ad Angelos vel ad animum pertinet: Sempiternitas verò ad Deum. Perpetuare*, æternare. Ennius Annal. lib. IX. de Romanis; *Libertatemque vt perpetua ſint Maxime.* Arator hiſt. Apoſt. lib. I.

His eſt tibi Roma catenis Perpetuata ſalus.

Matthæus Vindonicenſis in Thobia explicat Columbanum;

Vitam perpetuat, futurum præſtat honorem.

Cæca for Cupido.

v. 7. *Ardet auaritia cacaque cupidine)* Epiſt. ſeq. ———*Cacaque cupidine rerum.* Raymundus Aſtucius libro de Hominis pugnâ; ——*Ligat omnes caca cupido.* Apud Horatium legitur;

Feruet auaritia miſeroque cupidine pectus.

l. I. epiſt. I. vbi Gloſſis *Cupido pro amore* exponitur in peruetuſto Schobingeri MS°.

v. 9. *Vilius argentum eſt auro)* Ex Horatio d. epiſt. I. ad Mecænat.

Super.

v. 10. *Summa quies nil velle ſuper)* Ex Prudentij Pſychomachia. *Super* abſolutè poſitum. Salomo in Lexico; *Super interdum aut nimium aut ſatis accipimus.* Doſitheus lib. I. *Super, pro inſuper & amplius.*

v. 16. *Da veniam dictis)* Imitatio Ouidiana; *Da veniam vitijs* &c. de Ponto.

Caput

Caput IV.

IN EPIST. AD SETHVM.

V. 2. *Dicta Columbani*) Monita, παραινέσεις. ad Hunaldum;

Vt mea dicta tuis admittas auribus, oro.

Lucilius lib. XXVII.

Cognoscas simul, & dictis animum attendas, rem.

ita hunc versum putaui reponendum, qui vulgò impositus & ἄμετρος circumfertur.
Ouidius III. de Arte amandi;

Hæc quoque pars dictis erudienda dictis.

ita v. q. c. & MS. Pauli Stephani. Gratianus ita sententias Isidori vocat *dicta*, XXIII. quæst. v. c. XX. *ex dictis Isidori*. & dist. IX. c. II. *ex verbis Isidori*. *Verba* sunt prouerbia, γνῶμαι. Hinc veterum sapientum de moribus libri *Prouerbia* indigetata. *Prouerbia Salomonis*, *Prouerbia Senecæ*, *Proverbia Publij* & *Laberij*, *Prouerbia S. Euagrij Abbatis*, *Proverbia Varronis*, qui Magno in Sophologi. & Auctori Destructorij vitiorum *Pharo* vel *Faro*, interim *Baro*; *Prouerbia Sapientum*, *Prouerbia veterũ Poetarũ*, *Prouerbia M. Seilonis*. Ad cũ significatũ Cyrillus Episcop⁹, auctor nõ nauci, fabularum suarũ ἐπιμύθια inscripsit *Prouerbia* Apologetico quadripartito. M. Odo pręfat. in Moralẽ Philosoph: *Mihiq. ipsi fas erat, quæ vel ab his*. (Tullio, Seneca &c.) *vel ab alijs*

 audie-

Dicta

Verba

Proverbia

audierã, eorum prouerbijs interponere. Prouerbia Sapientum Demetrio, non illi Phalereo, vt titulus mentitur, at Græculo cuidam Scholaſtico ἀποφθέγματα, Sotiadi ὑποθῆκαι, Auſonio *Sententiæ*, vulgo γνῶμαι σοφῶν. Ariſtobulus pręfat. Galeomyomachiæ; Ἀδελφαὶ γὰρ ἀλλήλοις εἰσὶ παροιμίαι καὶ γνῶμαι, καὶ ὑποθῆκαι, καὶ ἀποφθέγματα.

V. 3. *Sermonis honeſti*) καλῶ, elegantis & ornati. ſæpè ita Plautus, Terentius, Cicero. aduerſatur *Inepto*. Sympoſius præfat. Ænigmat:

Tum verboſa cohors ſtudio ſermonis inepti.

v. 5. *Viue Deo fidens*) In Monoſtich. pro *ſequendo* legitur *ſequutus*. ad ſenſum, hili non intereſt, vtro modo legas.

v. 6. *Dum tempora certa ſalutis*) q. l. *cepta*. præter ſententiam. Bedas de Die iudicij;

Spernere tu noli veniæ tibi tempora certa:

In Monoſtich:

Dum tibi vita viget, lacrymis mala crimina purges.

Etenim ab hac vitâ omnis veniæ ſpes peccantibus denegata eſt. Auctor de Contemptu mundi, quem Focaudus Monierus annos ante LXVIII. publicauit;

NB *Et numquam redit huc, qui ſemel iuerit illuc:*
Nec prece, nec pretio rerum ſpatioué dierum
Soluitur illorum de carcere ſuppliciorum.

Ite nunc, Mortales, & ſpem in reculis veſtris ponite. Parate bona aliorum opera, emite indulgentias, purgationes, alia: quid iam? Ignis & tormenta.

v. 6. *Tempus & hora volat*) Versus Poetæ veteris: sanè ad imitationem scriptus. Sil. Italicus l. xv. —*Volat hora rapitque*. ita v. c. Seneca Hippolyto;

Volat ambiguis mobilis ales Hora—

Ouid. l. I. Eleg. ex. v. l. Pauli Stephani;

Labitur occultè fallitque volatilis ætas.

v. 10. *Nec te sollicitet*) Ex prudentij Psychomachia.

Circumflua) Curtius l. VIII. *Insatiabilis auaritiæ est, adhuc implere velle, quod iam circumfluit.*

v. 13. *Dociles magistri*) διδακτικοὶ seu διδασκαλικοὶ. Salomo in Lexico; *Docilis, eruditus*. Isidorus Synonymis; *Docilitas est prudentia erudiendi imperitos*. pro eodem *Docibilis*. Placidus Glossis; *Docibilis pro docilis creditum. dicimus enim vtrumq. indocibilis & docibilis*. In Vetusto Pontificali; *Eligimus presbyterum apostolica & ecclesiastica disciplina imbutum, fide catholicum, natura prudētem, docibilē* &c. Interpretatur Benedictus Abbas in Regula; *Doctum lege diuina, vt sciat & sit vnde proferat noua & vetera*. ex II. Pauli ad Timoth. c. II. vbi διδακτικὸν Vetus Interpres reddidit *docibilem*. quæ verbi notio rarissima quidem est, sed ad veterum imitationem tradita. Pylades Glossis verbo *Docibilis*; *Verbalia in BILIS à verbis absolutis venientia significant actionem & aptitudinem agendi: vt Risibilis, id est, aptus ridere; Greßibilis, id est, aptus gradi*. Exempla ex Patribus adtexemus. Prudentio *Obliuiale poclum* hym. VI. Cathem. πόμα ληθαῖον Synesio. Eidem *Excruciabile exitium*, βασανίζων. peri Stephan. quâ formâ *Exitiabilis dies* Plauto pro exitioso. Et alibi *Crux triumphalis*, θριαμβεύτης. Ambrosio

Hora volat.

Docilis

brosio *Belli triumphales duces*, hym. de Apostolis. Gunthero *Suasibilis vox* lib. I. πειθανὸς, *persuasibilis* Quintiliano.

v. 21. *Vexant incommoda carnis*) Innocentius III. PP. de Vilitate condic. hum. quæ sint hæc incommoda recenset; *Senex facilè prouocatur* (inquit) *& difficilè reuocatur: citò credit, & tardè discredit: tenax & cupidus: tristis & querulus: velox ad loquendum, & tardus ad audiendum: laudat antiquos, & spernit modernos: vituperat præsentia, & commendat præterita: suspirat & anxiatur: torpet & infirmatur.* Audi Poetam;

Senis elegans descriptio

Multa senem circumueniunt incommoda.

Versus est Horatij ex Arte Poetica.

v. 25. *Sic baculo nitens artus sust. inertes*) Senes enim baculis gressus adiuuant. Ouid. VIII. Metamorph.

Membra leuant baculis, tardiq; senilibus annis.

Tit. Calpurnius Eclog. V.

Aspicis vt nobis iam dudum mille querelas.
Adferat, & baculum premat inclinata senectus.

Seneca Herc. Fur.

Iners senectus adiuuat baculo gradus.

Vide si hunc locum habuit ob oculos Columbanus. certè ambo ludunt in veriuerbio. *inertes* existimant dici quasi sine artubus. *Artus inertes* est Hellenismi quædam species, ἄρθρα ἄναρθρα sicuti φίλος ἄφιλος, χάρις ἄχαρις.

v. 30. *Ditis quid prandia mensæ*) Papias Gloss. *Dis, diues, opulentus.* Salomo Lexico; *Ditis, diuitis, singulari numero.*

Dites.

Dites, diuites, plurali numero. Infrà ad Fedolium; *Ditia regna.* Idem Salomo; *Ditia dona, ditißima dona.* ex Statij versu; ——*Ditia dona dabis.* quem laudat Priscianus lib. VI. Iterum Salomo; *Ditior plus diues. Ditiorem, diuitiorem, Ditias* pro diuitias priscos dixisse obseruauit Titius, Controuers. l. IV. c. XIIX.

v. 34. *Vanosq. refutat honores*) Salomo Lex: *Refuto, recuso.* In Hermeneumatis; *Refutat, repudiat, respuit.* Cicero pro Rabirio; *Non modò non aspernari ac refutare, sed amplecti etiam & augere debetis.* Sallustius in Fragm: *Se Regibus deuouent, & post eos vitam refutant.* apud Seruium & Philargyrium in IV. Georg. historiæ ignari, qui aliter hunc locum interpretati sunt. Amœnus Enchiridio;

Aestimat accipiens viua, & terrena refutans.

Auctor de Contemptu mundi;

——*Sed non mea dona refutes.*

Glossæ Anonymæ; *Sarabaitæ lingua Aegyptiaca, in Latino dicitur Rennuitæ, qui refutant Abbatem habere.* Hieronymus in Agone; *Pro me sudasti sanguinem pretiosum, non me refutes.*

v. 37. *Semper auarus eget*) Hemistichion Horatianum l. I. epist. II. ad Loll. Auctor de Contemptu mundi;

Semper habere parum Flaccus testatur auarum.

Ob oculos indubiè verba Columbani habuit.

v. 38. *Crescit amor nummi*) Versus Iuuenalis Saty. XIV. quem & Auctor de Contemptu mundi, & Raymundus Astucius libro de Hominis pugna, cap. Contra vsurarios, transcripsere. Ouid. I. Fast.

Tempore creuit amor, qui nunc est summus, habendi.

Sulp. Seruastus;

Crescenti nummo si mage cura subest.

v. 41. *Dum sese nescit amare*) Iuuenalis Saty. XII. de auaro; ——*Nec amet quemquam, nec ametur ab vllo.*

v. 42. *Seruat cui*) Habacuc II. v. VI. IX. & X.

Salomo Lexicographus. v. 47. *Marsuppia replet*) Salomo in Lexico; *Marsuppium, sacculum pecuniæ.* Fuit iste Salomo ex illustri & vetustissimâ Ramsuuagiorum familiâ. fundamenta iecit oppidi amœnissimi, quod abs se Cellam Episcopi nuncupauit, S. Galli inter & Constantiam. vtriusq. enim sceptra regebat. Abest id oppidum ab arce Ramsuuag haut semilapide longiùs, in cuius proximâ viciniâ in dias luminis huius oras primùm exortus sum. quæ caussa est quamobrem sæpiùs laudo, nec sine adfectu. qui quidem & inter diuos relatus sit, cuiusque familia familias tangat nobis adiunctas. Lexicon illud ex varijs variorum scriptorum Glossis compilatum ante hos Dccc. & plures annos. quo in negotio operâ atq. magisterio præceptoris Isonis, vt testantur, vsus est: nec non Notkeri & Tutilonis, virorum doctissimorum. Sed ad Columbanum. an is locum hunc Varronis expressit; Et potiùs marsuppium domini exinaniunt, quàm replent? l. III. de Re rust. c XVI.

Goldasti locus natalis

v. 49. *Pascere fruge cauallos*) Ad Fedol.

Pascere pingui Farre cauallos.

In Hermeneumatis; *Cauo, Caballus.* Virgilius (an Iuua-

viensis

viensis Episcopus in Diuos relatus?) Glossis apud Salomonem; *Cabonem, equum castratum, quem nos caballũ dicimus.* Vguitio; *Caballus à cabo dicitur diminutiuè, id est, vilis equus.* Papias; *Caballus dictus, quia vngula terram cauat, vel à cauis pedibus.* ex Isidoro l. XII. c. I. Etymolog. Ioannes Ianuensis ex Glossis vett. *Cabiare, id est, perforare, à cabo dicitur. Cabo id est equus, à cauare quasi cauo.*

Caballus.

v. 50. *Voluit sub pectore curas*) Fabric. *doluit*, pessimè. Salomo; *Voluit, cogitat.* Virgilius Gloss. *Voluit secum, flagitat secum.* Placidus Gloss. *Voluere, cogitare, disponere, pati, tolerare.* In Hermeneum. *Voluit, pectore cogitat.*

v. 55. *Nigri reserantur limina Ditis*) Matthæ. XIX. v. XXIII. & seqq. Infrà ad Fedol.

Et reserari Nigra feruntur Limina Ditis.

quo pacto Theognis in Sentent.

— — *εἰς ἀδου δῶμα μέλαν κατέβη.*

Niger Ditis. Ouidi. lib. IV. Metamorph.

— — *Vbi sit nigri fera regia Ditis.*

Virgil. Æneid. VI.

Noctes atque dies patet atri ianua Ditis.

Seneca Agamemn.

Qui vultus Acherontis atri &c.

Statius lib. II. Thebaid.

— *Nigrique Iouis vacua atria ditat Mortibus* —

Lexic. GræcoLat. πλούτων, *Ditis.* Salomo; *Ioui Stigio, Diti.* Idem; *Diti, inferorum Deo.* Vguitio Gloss. *Dis, Ditis, id est, pluto, à ditando, quia nostris mortibus orbẽ suum ditat.* Solet

 vt plu-

vt plurimũ addi *Pater*. Philoxenus Gloſſ. & Salomo; *Dis Pater, Ditis, qui & Pluton, quẽ Poetæ Regem inferni fuiſſe fallũt*. Leg. *volunt*. antiquitùs *Diſpiter*, quod cũ Grammatici nequirent capere, mutarũt in *Dieſpiter*, vt multis rerum argumentis alibi euinco.

v. 56. *Pauperibuſque pijs)* Matthæ. V. v. III. Luc. VI. v. XX. Iacob. epiſt. c. II. V. v.

v. 57. *Temnere diuitias)* Lucæ XII. v. XV. & ſeqq.

v. 58. *Quiſquis amat Chriſtum)* Ioannis XIII. v. XV. & XXI. infrà in Monoſtich.

v. 61. *Cecinit vox talia Vatis)* Quis iſte *Vates* ſeu Poeta fuerit, ſcire non liquet. Teſtatur ILL. Scaliger hos verſus in veteri ſcheda Iacobi Cuiacij reperiſſe, quaſi ex iuſto opere forent excerpti, Auſon. lect. l. II. c. XXIX. Non eſſe Auſonij rectè iudicauit, non Priſciani. quippi quos poſtremos Poetas aut non legiſſe videtur Columbanus, aut non vidiſſe. Et primam autem publicationem non Scaligero acceptam, ſed verò Georgio Fabricio debemus, viro de re litterariâ præclariſſimè merito. is princeps inter Chriſtianos euulgauit Poetas. inde in SS. Patrum Bibliothecam coniecit Magarinus de la Bigne: à quo Capiſius accepit Henricus. Erroris in eo funis ducta, quòd ad Hunaldum retulere, quæ Setho miſſa fuit.

v. 63. *Cum tempore cuncta trahuntur)* Imitatur Maximianum in Eleg.

Cuncta trahit ſecum vertitq; volubile tempus.

In quem verſum menda irrepſit, quæ luenda. Nam pro *vertit* legendum eſt *verrit*, vt τῷ *trahit* reſpondeat.

v. 64. *Alternant elementa vices)* Fabric. *alimenta vices* per-

ces. perperàm. Rusticus Helpidius de Christi Iesu benef:
Conseruant elementa vices ———

Arnulphus Lexouiensis de Innouat. vernali;

Alternant & opus & opes elementa vicißim.

Gloss. vett. *Alternandis, alternis vicibus.*

v. 66. *Tempora sunt florum*) Scaliger legit & distinguit; ——*Noctesq; vicißim*

Tempora, sed florens retinet sua t. m.

dissentiente nostrorum Codicum fide.

v. 68. *Tempora gaudendi*) Ex diuinis Salomonis præceptis Ecclesiastæ c. 3. Ergò Christianus fuit hic Poeta & Salomonem legit. non affirmo, sed conicio. confer, & dices me coniectorem.

v. 71. *Ver, æstas*) Citat Hieronymus quasi ex veteri Poeta, commentar. in Ezechielem. quam obseruationem principi Iureconsultorum Iac. Cuiacio debemus. Epigram. lib. IV. exstat versus ad huius exemplar factus;

Ver, æstas, autumnus, hiems, sunt quattuor anni
Tempora———

v. 72. *Omnia cùm redeunt*) Hunc versum Scaliger non habet, sed superiores tantùm decem. haut scio eiusdem sit Poetæ, an alterius è vetustis. Nam Columbani non est.

v. 74. *Atque domum luctus*) Salomo Ecclesiast. C. VII. V. II.

Caput V.

IN EPIST. AD FEDOLIVM.

V.8. *Obsequiorum Debita*) Salomo Constantiensis; *Obsequia, officia, beneficia, gratiæ, memoriæ.* Agrætius; *Consequimur studio, Obsequimur officio.* quæ, vti cetera, Isidorus transcripsit. Different. lib. II. Afranius Priuigno; *Quàm mihi sit grata ipsius obsequela.* Basilius Episcopus Ammonit. *Quod circa nos parentum fiat obsequium, Christi est beneficium, qui parentes nobis anteà præparauit, quorum obsequio nutriremur.*

æstus pro æstate

v.10. *Nam velut æstu*) pro æstate posuit contra differitatem Frontonis. non tamen sine exemplo. Eusthenius Descript. IV. tempestatum;

Ac cereris donis horrescunt arua per æstum.

Vitalis earumdem descript:

Falciferamque Deam falces remorantur in æstu.

vbi ex duob. Monasterij MSS. aptiùs legeretur *messes.* nã *messes* dicuntur cererem retinere non *falces.* Guntherus Ligurini lib. I.

Aestibus aut mediis audisse tonitrua dicat.

Pagina pro epistola & liber.

v. 16. *Lætificabit Pagina*) epistola. Strabo ad Fulgentiũ;

Quin potius monuit sancti quod pagina Pauli.

interdum significat librum. Prudentius hymn. Corde natus;

Quem

Quem Prophetarum fideles
Paginæ ſpoſponderant.

Eſt hic *Prudentius*, non Aurelius ille Clemens, vir Conſularis & mellitiſſimus: nec Tricaſſinus ille Epiſcopus, ſed præceptor, quomodo mihi perſuadeo, Walafridi Strabi, Abbatis Augienſis. Doctus id dico ab ipſo Walafrido.

v. 20. *Munera gazæ*) Cyrillus Lexico Scripturæ; Γάζα, ὕπαρξις. Γαζοφυλακεῖον, θησαυροφυλακεῖον. Salomo Lexico; *Gaza, theſaurum. Gazæ dicuntur diuitiæ, lingua Perſarum, à Gaza opido Græcorum, in quo olim Perſarum Rex diuitias congeſſerat vniuerſas. Gazofilacia in Ezechiele cellulæ paruæ ſunt, vbi theſauri reconduntur. In veteri verò translatione pro gazofilacia, paſtoria habetur.*

v. 24. *Quod ſapientum Lumina cæcat*) Moyſes Exod. XXIII. v. VIII. Deuteron. XVI. v. XIX. Salomo Prouerb. XII. v. XI. & XXVIII. v. XIX. Sirach. XX. v. XXIX. & XLI. v. XVI. Alexander Poeta vetus;

Muneris arguitur accepti cenſor iniquus:
Munus enim à norma recti diſtorquet acumen
Iudicis, & tetra inuoluit caligine mentem.

Claudianus alicubi,

Inſidioſa tuos alienent munera ſenſus.

Vnde id diſcas licet, *Lumina* μεταφορικῶς de intellectu dici, quo pacto *Videre* eſt intellegere. ſcilicet oculos eſſe *Lumina*, Alexandro *acumen*. Salomo; *Lumina, oculi ideò dicuntur lumina, quòd ex his lumen manat, vel quod initio ſui* (leg. *intrinſecus*) *clauſam teneant lucem, aut extrinſecus acceptam viſui præponendo refundant.* Scribit

Auguſti-

Gaza

Lumina.
Vide ∂ intelligere

Augustinus in Iohann. vsitatum fuisse apud veteres iurandũ; *Sic viuant lumina mea.* Græcis φάη ἀντὶ τῶν ὀφθαλμῶν. Homerus Odyss.

Κύσσε δέ μιν κεφαλὴν, τὰ ἄμφω φάεα καλά.

videndi Eustathius & Didymus. Synesius hymn.

Σὺ δὲ λάμψων, ἄναξ Ἀνάγωγα φάη.

pleonasmy

v. 26. *Ignis flamma*) Ebræis solens est coniungere voces idem significantes. Osea c. VII. V. VI. *Mane ipse succensus quasi ignis flammæ.* imitati eos quà Græci quà Latini. ἐν φλογὶ πυρὸς Actor. VII. V. XXX. ἐν πυρὶ φλογὸς II. ad Thessal. I. V. VIII. *Iter via* Lucretio & Apul. *tela sagittæ, aura aëris* &c. eidem Apuleio. *iura legum* Columbano paulò post.

Suggero

v. 30. *Carmina multis suggerit*) Columbanus infrà;

Suggero vanas Linquere curas.

Salomo in Lex. *Suggerit, suppeditat, subicit, præbet, subministrat, exibet, largitur, præstat, ministrat, aut insinuat.* Interpretatio sermonum de Regulis; *Suggectionem, supplicationem, indicationem, suffragationem.*

v. 37. *Exstitit ingens Causa malorum*) Res est proletaria, videndi Orpheus, Appollonius, Flaccus, & Catullus in Argonaut. Dares Phrygius de Excid. Troiæ, Iustinus l. XLII. Apollodorus Athenienf. lib. I. Biblioth. Eusebius Chron. Augustinus de Ciu. Dei l. XVIII. c. XIII. Nicephorus Callistus Eccles. hist. l. VII. c. L. Græci Scholiastæ passim, quum maximè Æschyli, Sophoclis, Lycophronis, & Pindari. Columbanus velut rem gestam Fedolio proponit fabulam interpretantur Palæphatus περὶ ἀπίστων, Diodorus Sic. lib. V. Plinius, Strabo, Hyginus, & Albricus in Deorum imaginibus.

v. 39. *Au-*

v. 39. *Aurea pellis*) Plerisq. *aureum vellus*, Manilio *auratum vellus*, Catullo *aurata pellis*, Propertio *aurea lana*, Ouidio *Phryxea vellera*, Apollonio χρύσειον κῶας, Callisto χρυσόμαλλον δέρας. In tribus libb. MSS. constantissimè legebatur *ariete*. quod ab sciolo correctore est, ne ignorasse videretur pellem fuisse arietis. Locum prouerbio dedit, apud Græcos κριὸς χρυσόμαλλος, Latinos *Ouis aurea*. quæ Euphorbo *Pecus aurea*, de signis cælestibus. Relatus enim inter sidera, pariter *Helle*, sidus infaustum nauigantibus. Theodolus Eclog.

aureum vellus.

Triste mari vectis Hellæ respectus in astris.

ita reposui, quum vulgò legeretur *Helenæ*. exemplo inepto. nã illa *Ponto* nomen dedit, non alio, atq. Icarus, casu.

v. 44. *Tribus Deabus*) Iunoni, Palladi, & Veneri, propter pomum aureum in cænam ab Eride missum, cui inscripserat; Η ΚΑΛΗ ΛΑΒΕΤΩ. Auctor Lucianus Dialog. Panop. & Galenes. Consulendi Dares Phryg. de Excid. Troiæ, Euripides Hecuba & Troad. Ouid. epist. Paridis, Strabo lib. XIII. Augustin. de Ciu. Dei l. III. c. XXV. Cyrillus Alexandr. præfatione ad Euoptium contra Theodor. Cyri, Coluthus in Helenæ raptu, præter alios multitudine innumerabiles. Tanhuser Eques Germanus proinde doctus atq. strẽnuus, carminibus & fabulis apud nos concelebratus. Addam verba antiquitatis Germanæ gratia. In eleganti & aureo carmine;

Judicium Paridis

Venus ein apfel wart gegeben
Dauon hůb sich michel not
Darumbe gab Paris sin leben
Da lag ŏch Menelaus tot.

Populo

v. 46. *Populauit*) Inflexio antiquaria, nec infrequens huic æuo. Salomo; *Populant, auferunt, prædantur.* Cicero De ijs quæ pluribus modis dicuntur; *Afflixit, prostrauit, oppreßit, elisit, euertit, populauit.* libellus est non ineptus, nec nuperi scriptoris. Ciceroni adscribũt tres vett. codd. & Salomo in Lexico. Accius Astyanacte; *Qui nostra per vim patria postulauit bona.* Cæcilius Asoto; *Iamdudum depopulat macellum.* similiter Plautus & Virgilius, quosq. notarunt Marcellus, Diomedes, Priscianus, & Eutyches.

Dorica lingua

v. 49. *Doricá pubes*) Salomo; *Dorica castra, Græcorum castra. Dorica vna est è linguis Græcorum, quam habent Aegyptij & Syri.*

v. 53. *Impia quippe Pigmalionis*) qui Sichæum patruelem ante aras occidit. Virgilius I. Æneid.

——————— *Ille Sichæum*
Impius ante aras atque auri cæcus amore
Clam ferro incautum superat &c.

Adeundi Seruius, Tib. Donatus, & Sabinus, Iustinus lib. XVIII. Lupus Ferrariensis epist. XXXIV. ad Altuinum.

v. 57. *Sic Polydorum Hospes auarus*) Polymnestor. Virgil. III. Æneid. Euripides Hecub. Plutarchus Parallel.

v. 64. *Non Iouis auri*) Paret Columbanum antiqui-

Jovis nominandi casus.

tatis fuisse apprimè studiosum, qui perpetuò vetustescat. Enim *Iouis* in casu recto cascum est, Cæcilio, Accio, Ennio vsurpatum. tamen inueterare Casellius Vindex studuit eumq. secutus Priscianus lib. VI. Suidas; Ἰόβις, παρὰ Ἰταλοῖς ὁ Ζεύς. Vguitio Gloss. *A iuuo dicitur Iouis huius Iouis, & Iupiter Iupiteris vel Iupitris. antiquitus enim ita declinabantur nomina ista.* Imperitè *à iuuo.* quod est ab Ebræo יהוה

Iehoua,

Iehoua, ea crasi, qua & *Iosua* pro Iehoschua, & *Iudæus* pro Iehudæus. Nec *Iupiter* est iuuans pater, verùm Iouis pater, Græcis Ζοὺς πατὴρ: ad quod exempli *Marspiter* est Mars pater, *Disspiter* item Dis pater. Veteres quidam Christiani, cōsiderata nominis vi atq. dynami, ab eo nō abhorruere. Inscriptio Romana; QVI. SE. QVIETIORIS. PERFECTIORISQ. VITÆ. DESIDERIO. EX. NEGOTIIS. CIVILIBVS. IN. QVIBVS. FVERAT. CVM. LAVDE. VERSATVS. IOVIS. OP. MA. BENEFICIO. DVCTO. HIC. IN. SPE. RESVRRECTIONIS. QVIESCENTI. LOCVS. PVBLICE. DATVS. EST. Apud Gruterum pag. cIↃL.

Jovis vocabulum Christianis pro Jehova usitatum.

v. 65. *Fluxit in imbre*) Ansa duplex huic fabulæ, vulgaria & Philosophica. Illa ex communi loquendi consuetudine nata, cùm multas diuitias *imbres* appellamus, *imbres aureos* dixit Cresconius Corippus, poeta non inelegans. Synesius hymn.

Imber aureus.

Μή μοι χθονίους   Ὀμβροὺς ἀφρὸν κείνειας ——

Deinde *Iouem* multi ex Philosophis, præsertim Stoici, arbitrati sunt aera, quo de imber an pluuia decidit, hinc *Iupiter* pro imbre. Virgil. II. Georg.

Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis,

Habes figmento argumentum. nempe Iupiter, qui Danaen auro corrupit, mutatus in imbrem aureum fingitur, quia pluuia generatur in aere. que causa cur Ζοὺς χρυσορόης Hedillo appellaretur apud Athenæum lib. VIII. qui vulgo Ὄμβριος & ὕετιος, Latinis *Pluuius*. Meminit fabulæ Cy-

prianus quoq. epist. II. ad Donat: *Exprimunt Iouem illum suum nunc aureo imbre defluere.* videndus Donatus in Terent. Eunuch. a. III. sc. v. cuius versum Augustinus laudat Confession. L. I. c. XV. παρῳδιάζει Seruastus in Catalect.

Sic quondam Acrisiæ in gremium per claustra puellæ
Corruptore auro fluxit adulterium.

Et Theodolus Eclog.

Etiam tecta super madidus stillauit adulter
Virginis in gremium, Danaen corruperat aurum.

v. 66. *Sed quod adulter*) Eamdem μυθολογίαν, extra modò memoratos, tradunt Horatius l. III. Od. XVI. ibi Acron & Porphyrius, Ouid. III. Amor. VII. Paulus Silentiar. in Anthol. Epiphanius Ancorato, Lactantius l. I. Institut. Augustin. de Ciu. Dei l. XVIII. c. XIII. Natalis Comes l. II. c. I. Pet. Victorius Var. lect. l. I. c. XV.

iura legesq

v. 50. *Iuraque legum*) Cyprianus dixit *iura legesque*, epist. II. ad Donat: *Videre contra ius legemque nascendi patientiam incestæ turpitudinis elaboratam.* ita ex v. l. Achonensi restituendum puto. Cato apud Carisium lib I. *Iurum legumq. cultores.* Plaut. Epid. a. III. sc. VI.

——— qui omnium
Legum atq. iurium fictor conditor cluet.

Corn. Seuerus in obit. Cicer.

Vindex ille fori, legum iurisque togæque.

ita vet. lib. apud Senecam Pat. Suasor. lib. I. Guntherus lib. I.

Vindi-

Vindicet & tantam iuris morumque ruinam.

v. 51. *Fasque fidesque*) alijs *ius fasque.* formulam notavit Sauaro musteis ad Sidonium comment. l. II. ep. XIII.

v. 72. *Perfida coniunx*) Eriphyle. Sulp. Seruastus;

Sic latebras Eriphyla viri patefecit, vbi aurum
Accepit turpis materiem sceleris.

Theodolus Eclog.

Vxoris stimulos luis Amphiarae sacerdos,
Pectore flagrantis dum splendet bacca monilis.

Vide, si nosse cupis, Stephanum de Vrbib. Pausaniam in Bœot. Plutarch. in Parallel. Diodorum Sicul. lib. IV. c. VI. Interpretem Iuuenal. sat. VI. Luctatium in II. Theb. Statij, Hieronym. aduers. Iouinian. lib. I.

v. 73. *Hectoris heros*) Homer. Iliad. XXII. Virgil. I. Æn. Dictys Cretensis lib. III. Iustinus Martyr orat. ad Gentiles.

v. 78. *Nigra feruntur Limina Ditis*) Charontis. Philoxenus Glossis; *Ditis*, χάρονος. Gloss. vett. *Carus, nomen hominis auari, qui transportare dicitur in infernum.* Apuleius Milesf. lib. VI. *Ergò & inter mortuos auaritia viuit? nec Charon ille, Ditis pater, tantus Deus, quidquã gratuitò facit; & pauper moriens viaticum debet querere* &c. videndus omninò Isidorus Orig. l. VIII. c. XI. Ritus Gentilium superstitiosus, nummũ mortuis in os imponere, Charonti portorium & naulum. qua super re Lucianus dial. Mercurij & Char. item de Luctu, Plutarch. Collectan. Iuuenal sat. III. ibidemq. Interpres, Plautus Pœnul. Arnobius lib. V.

charon
ναῦλον infernale

 Inscri-

Inscriptio Camerinas; INFERNO. PLOTONI. CHARÆ. OXORI. PROSERPINÆ. TRICIPITIQVE. CERBERO. MVNVS. MECVM. FERENS. DAMNATAM. DEDO. ANIMAM. Portorium illud absolute interdum ναῦλον. Hesychius; Ναῦλον, τὸ ἐς τὸ στόμα τῶν νεκρῶν ἐμβαλλόμενον νομισμάτιον. aliquando δανάκη. Idem; Δανάκη, νομισμάτιόν τι βαρβαρικὸν δυνάμενον πλέον ὀβολοῦ ὀλίγῳ τινί. ἐλέγετο δὲ καὶ ὁ τοῖς νεκροῖς διδόμενος ὀβολός. quam vocem ex Plutarcho & Suida restitui, quum vulgò legeretur Δανάκ. περὶ ὀβολοῦ & Suidas ita scribit; Μελιτοῦττα ἐδίδοτο τοῖς νεκροῖς, ὡς εἰς τὸν Κέρβερον. καὶ ὀβολὸς. μισθὸς τῷ πορθμεῖ. Antiphanes;

Τεθνήξει πλουτήσας ἀφεὶς μεγάλην διαθήκην.
Ἐκ πολλῶν ὀβολῶν μοῦνον ἐνεγκάμενος.

apud Stobæum serm. x. Ecce μοῦνον ait, & omnes ingeminant. Quid ergò sibi vult Aristophanes, cui δύο ὀβολοὶ Acheronticum pretium? In Ranis;

Ἐν πλοιαρίῳ τυννουτῳὶ ἀνὴρ γέρων
Ναύτης διάξει, δύ' ὀβολὼ μισθὸν λαβών.

Scholiastes; ὅτι τοῖς νεκροῖς ἐπὶ τοῦ στόματος βάλλουσι δύο ὀβολούς, καὶ ὅτι τὸ δικαστικὸν μισθάριον δύο ὀβολοὶ ἦσαν. Nō expedio, nisi si melituttam cum obulo forte confudit. Fœdissima superstitio, cuius superant hodieq. apud Allobroges reliquiæ. nam mortuis aurum in os ponunt pro pœnâ purgatorij λύτρον. eâdem superstitione donatos Morauos quoq. confirmavit mihi Albertus à Bukuvvka, Eyvvanovvicij & Iornsdorfij Domin⁹, quo apud Allobroges vtebar perfamiliariter.

v. 96. *Desine nummis Addere nummos*) Si à mortuis surgat S. Columbanus, & nunc sacerdotum luxum atq. auari-

auaritiam videat, quid, putas, dicturus sit? nimirùm quod B. VVolkuinus Abbas Seidichenbacens. homil. de Zizania & sem. contra cleri vitia; *Rara auis in terris hodie Canonicus à canone vitæ. vnde ergo? audi vnde. est namq. canon vitæ, vt dictum est; est & canon pecuniæ, videlicet alicuius pensionis certæ. vnde solet dici; Solue mihi canonem meum, id est, pensionem meam, hoc est, statutam pecuniam meam. Eia ergo, O Canonice, inueniamus canonem tuum, à quo deriuaris, id est, à canone pecuniæ, non à canone vitæ, id est, á canone regionis, non à canone religionis* &c. Notata horum auaritia ab omni æuo, pariter Monachorum, quorum idem institutum, eadem olim professio. Commemorabilis est Imperatoris Chunradi eo nomine primi historia, quam in Annalib. Monasterij S. Galli repperi. Is vbi, relictâ Italiâ, ad Monasterium per Alpes diflexisset Rheticas, sisti sibi pueros nobiliũ imperauit, manuq. marsuppio iniectâ, ac bellaria velut depromẽs, labris singulorũ aureos nũmos immisit. hoc ceteri quum digitis excerperent, vnus quidã haut satis Imperatori fidens, monetæ offẽsus scabriciẹ, extemplò nummũ exspuit. quo Imperator animaduerso; *Hic*, inquit, *si vixerit, bonus Monachus erit.* prudenter dictũ. innuit Monachorum in numero non habere se, qui auri amore allicerentur. Simile quiddã refert Chunradus Fabariens. in Casib. Monasterij, quod quia eôdẽ pertingit, adscribam. Chũradus Abbas Monasterij, in aulam ascitus à Friderico Imp, tertianam excusavit. quem cùm forte offendisset Hainricus Rex, Imperatoris F., *iocosa quædam verba eructauit in hunc modũ; Domine Abbas, necessariã adinueni vestræ infirmitati medicinã. accipiatis pro antidoto quadringentas argenti marcas. credo*

enim

„ *enim quia receptatione talis potitij, à tertianis febribus pote-*
„ *ritis continu liberari* &c. Quo ioco satis festiuo non dubium quin taxare Rex voluerit Abbatis illius auaritiam.

v. 119. *Troiugenarum*) Lesbiorum, qui vniuersæ olim Troadis imperium obtinuere: auctor Strabo.

120. *Inclinata vates Nomine Sapho*) Salomo in Lex: *Saffica metra, quæ Saffo mulier edidit, atq; inde ita vocata.* Adeundus Terentianus, Atilius Fortunatianus, Diomedes, & Hephæstio. In MSS. Diomedis, Rufiniani, Servij, & Clementis vocatur *Adonium*: in excusis Prisciani & Mauri *Adonicum*. Huiusmodi carmen exstat apud Boëthium lib. 1. de Consol. Philosoph. & aliud inter Hymnos Ecclesiast. apud Alcuinum epist. ad Eulaliam, VValafridum, Notkerum Balbulum, deniq. Metellum Tegernseens. in Quirinal. Vsus eius plurimus olim apud Comicos Græcos, sed & ceteros. Latini epichoriambico ferè trimetro subiungunt. quæ videri caussa potest, cur ipsum quoq. fuerit pro Choriambico acceptum. exempla apud Horatium & Senecam tragœdum obuia sunt. P[illegible]ò ipsius Sapphus Lyrica, post Ful. Vrsinum collegit & Latio donauit Hen. Stephanus. sunt verò penes nos, necdum, quod sciam, publicitùs visa, quæ cum Deo volente, pariter Alcæi, in vsum aliquando producemus.

carmen Adonicum

v. 131. *Dactylus istic incipiat pes*) Hephæstio; συνεμπίπτον τῷ δακτυλικῷ τῷ εἰς δισύλλαβον τροχαῖον. Suprà *Versus bipedalis*, Grammaticis *Dimetrum catalecticum*, Græcis πεντασύλλαβον & χοριαμβικὸν πενθημερές, vt scribit Hephæstio Terentianus lib. II. *Eius, quod metrum vocatur* δίμοιρον ἐπικόν, *eò quod duos pedes Heroos tantùm recipiat, dactylum & spondeum, Sapho dicitur carmen composuisse continuum numerum per syllabarum.*

barum, id est, πανταγόλλαβον. Alcuino *carmen senario numero nobile*, non quòd senis syllabis constet, verùm quod hexametro versu frequentetur. Verba eius epist ad Eulaliam Caroli M. filiam; *Hoc carmen tibi cecini senario numero nobile, qui numerus perfectus est in partibus suis, te optans esse perfectam in sensibus tuis.* hinc disce quamobrem Fedolio miserit versus istos. subnectit dein; *Cuius numeri rationem, sicut & aliorum sapientissimus Imperator tuæ perfacile ostendere potest sagacitati, cuius mentis miranda est nobilitas* &c. quippe Carolus M. Poeta insignis æuo suo, qui plusculos fertur versus scripsisse Latinè, Græcè, Germanicè, quos tempestati nostræ Fatum inuidit.

v. 156. *Qui sine fine*) æternùm. Hymn. Ecclesiast. Sine fine i. æternum

Qui exstas rerum omnium
Sine fine principium.

Theodolus Ecloga;

Cui tres personæ tria nomina sunt sine fine.

Prosper Aquitan. l. 1. epig. v.

Ne sine fine habeat debita pœna reos.

Ambrosius, siue is Gregorius M. sit, pro eo dixit, *omni fine*, feriâ VI. ad Laud. matut.

Omnique fine temporum
Purgata seruat pectora.

Ebræis *in finem*, in quodam Psalm: *Exurge, & ne repellas me in finem.*

v. 163. *Nunc ad olympiadis ter senos*) alt. MS. *ter senæ.*

Olympias

Olympias, lustrum idest quinq. annorum spatium. Sidonius Appollinaris l. IX. ep. XII. *Postquàm in silentio decurri tres Olympiadas*. Raban⁹ Martyrol. VIII. KL. OCTOB. de Soliemni Episcopo; *Tres Olympiades gerens in episcopatu de hac luce migrauit ad Christum.* Ouidius;

In Scythia nobis quinquennis Olympias acta est,
Et tempus lustri transit in alterius.

Salomo Lex: *Olimpias apud Græcos constituta apud Elidem Graciam ciuitatem eius agentibus agonem & quinquennale certamen quattuor mediis annis vacantibus, & ob hoc Elidum certaminis tempus Olimpiadem vocauerunt, quadriennio in vna Olimpiade subputato.* Demetrius Triclinius in Pind. od. II. Olymp: ἡ δὲ Ὀλυμπιὰς διὰ πέντε χρόνων ἐγίγνετο. Et peruetus Scholiastes, si Victorinus sit seu Didymus, in od. x. ad illa Pindari verba;

——————— καὶ πεντα-
ετηρίδ' ὅπως ἄρα ἔστασεν ἑορτάν:

annotat; καὶ πενταετηρικὴν, ἄρα ἔστησε καὶ ἐνομοθέτησεν εἶναι τὴν τῶν Ὀλυμπίων πανήγυριν. Nunc ergò Columbanum, si putes anno ætatis XC°. reperies versus istos composuisse, ita maximo natu scriptor, quem cum summa grauitas, tum mira sanctitas semper comitatæ sunt, extrema senectute diem obijt supremum. Martyrolog. Rom. XI. KL. DECEMB. *Multis virtutibus clarus quieuit in senectute bona.* Viola Sanctorum; *In senectute bona & sancta obdormiuit in pace.*

v. 164. *Fugit irreparabile tempus)* Hemistichion Virgilianum ex X. Æneid.

v. 165. *Viue, vale lætus)* An mutuatum à Persio sat. v.

Viue

Viue memor lethi, & Horatio Sat. VI. lib. II. An est formula Horatiana; *Viue, vale*—— in Epist.? *Tristisque memento senectæ*) Ouidius III. de Arte amandi;

Venturæ memores iam nunc estote senectæ,
Sic nullum vobis tempus abibit iners.

Aureum dictum ab alio Poeta foret in sensu alio dictum. simile esset sententiæ Syracidis; *Memorare nouissima, & non peccabis in æternum.* τὸ *Triste* epitheton est senectæ suum sibi & proprium. hinc Iuuenal. sat. II.

——— *Sed morte magis metuenda senectus.*

Quid igitur Columbanus *senectam* vocat *optatam*, extremâ epist. præced.?

Caput VI.

IN MVLIERES.

AVt vehementer fallor, aut hoc epigramma in Brunichildem scripsit, sceleratissimam Burgundionum Reginam. Etenim operâ eius & falsis querimonijs impetratum est, vt Columbanus & Bobio monasterio & vniuersâ procul Burgundiâ ab Theodoricho pelleretur.

v. 1. *Mortale venenum*) θανατηφόρον φάρμακον, Auctor de Contemptu mundi;

Vitat terrenum decus, vt mortale venenum.

Glossæ in Histor. Eccles. *Exitiali, mortali.* Et in Cassianum; *Letheo, mortali.* Theganus de Gestis Ludouici Imp. *Illud iudicium mortale, quod ceteris factum est, Imperator exercere noluit.* Ceteri enim *omnes iudicati sunt ad mortem.* Guntherus lib. v.

—— *Mortali corpora ferro Confodit* ——

vbi malè vulgatum hactenus *mortalia*, quod & Christoph. Pflugius obseruarat. Eo significatu Virgilio *Vulnus mortale*, XII. Æn. Apollonio Collatio *Mortalis Enyo*, lib. III. Excid. Hieros. Cypriano *mortale crimen* est, quod posterioribus ab Ecclesia *mortale peccatum*. In libro Meditationũ cap. xl. *Conserua me ab omni mortali peccato.* quẽ librũ qui Augustino Hipponensi tribuunt, næ illi Afrum Episcopum non norunt. Trithemius Anselmo Cantuariensi assignat, quo argumento non queo diuinare. nam eius non esse, euidenter euincunt scripti nostri codd. in quorum vno nomen auctoris non præscribitur; in altero, recenti & nupero, Augustini nomen adest. at sunt nobis Anselmi Meditationes, in quarum præloquio testatur omnes suas inibi orationes congessisse. Sic enim scribit; *Anselmus indignus Episcopus, reuerendæ Comitissæ Mathildi salutem. Placuit celsitudini vestræ, vt omnes orationes, quas diuersis fratribus secundum singulorum petitionem edidi, sibi mitterem*, &c. In edit. Coloniensi carmen *De gloria & gaudiis Paradisi*, quod est cap. XXVI. ad Petrum Damianum, Anselmi supparem, auctorem refertur. virum pium & doctum cetera scripta loquuntur. an totius libri fictor conditorue? an est Augustinus Anglorum Apostolus, vt quidam contendunt? Ille potiùs.

V, 2 Quod

V.2. *Quod mulieris habet*) Euripides Phœniss.

Φιλόψυγομ γὰρ χρῆμα θηλειῶμ γένος,
Σμικρὰς δ' ἀφορμὰς ἢμ λάβωσι τῶμ ψόγωμ
Πλέιυς ἐπεισφέρυσιμ ————

Seneca Hyppolit:

Sed dux malorum femina, & scelerum artifex.

Propertius lib. II eleg. VIII.

Sed vobis facile est verba, & componere fraudes
Hoc vnum Didicit femina semper opus.

Tibullus lib. III. eleg. IV.

Ah crudele genus, nec fidum femina nomen.

V.3. *Conlatũ vitæ destr.*) D. Paulus I. ad Corinth. XV. v. XXI. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπυ ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπυ ἀνάστασις νεκρῶμ. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Αδὰμ πάντες ἀποθνήσκυσιμ, ὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. Quid iam? num Paulum falsimoniæ convincit Columbanus? Caue, caue cogites. an vidit ad cap. I. Geneseos? nihilo magis. Quid ergò? num ad Canticum canticorum Salomonis? multo id quidem minus. verùm idem dicit, quod Paulus, & cum eo Patres pleriq. omnes. Audi, ne longiùs abeamus, Auctorem de Contemptu mundi, virum sanctum & oppidò pium. Is tibi, Adamum peccatorem cum Christo redemtore contendens, tamdem effatur;

Femina causa fuit humanæ perditionis;
Qua reparatur homo femina causa fuit.
Femina causa fuit cur homo ruit à Paradiso;
Qua redit ad vitam femina causa fuit.

Femina prima parens exosa, maligna, superba;
Femina virgo parens casta, benigna, pia.
Femina prima parens iratum reddidit illum;
Quem facit esse pium femina virgo parens.
Eua fuit medium quod homo foret absque patrono;
Virgo fuit medium quod Deus esset homo.
Si Deus est & homo, vult atque potest misereri,
Quod dedit hoc homini conferto posse Deum.

Postremus versus est corruptus, quem sic conati sumus restituere.

Quod dedit, hoc homini conferet ipse Deus.

quod Deus dedit homini Christo, hoc Christus Deus confert humano generi, sc. misericordiam. Alterum distichon est à Sedulio presbytero in eâ, quam Turcius Ruffus edidit, Collatione, malè Claudiano Mamerto tributâ;

Sola fuit mulier, patuit quà ianua letho:
Et quà vita redit, sola fuit mulier.

Caput

Caput VII.

IN MONOSTICHA.

SI, quæ de Monostichis istis mea mens animi sit, exquiras, quæ res vero propior est, eam rem tibi exponam. Fuit cùm ea vix in manus sumerem, vt illicò abicerem, nec idonea tanto viro existimarem. Ei rei multa argumenta, si operæ esset, dicere possem. Nam quid in Monostichis, quæ sententiam perficiunt, otiosæ istæ particulæ faciunt, *quidem*, *quippe*, *etiam*, *que*, *enim*, *nam*, quas versus explendi totiens in geminat? Nonne (tuum animum quæso, Velsere magnifice) malum atq. infelicem Poetastrum arguunt? Quid tot earumdem sententiarum iterationes, cùm sæpiculè versus bis, ter, interim quater, facie verborum vix mutatâ, regeruntur? Equidem isthæc erant, & quæ non tango, quæ me à susceptâ semel opinione deduci non patiebantur. nam illud Canisij argumentum nimis videbatur ἀσυλλόγιστον: In his duo sunt versus, qui apud Columbanum leguntur: Ergò hæc sunt Columbani. æquè argumentari queam; In Monostichis de Moribus, quæ P. Pithœus edidit, tres versus, qui isthîc sunt, leguntur: E. Monosticha illa sunt Columbani. quod quàm euincat, sciunt illi, qui à Zenone vel Chrysippo. At verò, cùm curiosiùs menbranam consideraui, non debuit fides eius insuper haberi. ita est antiqua & notæ probæ, vt Hartmotus quoq. & Ratpertus laudauerint, scriptores octo veteriores sæculis. in eâ dubitanter quidē, sed exsertim Columbani

nomen

nomē præſcribitur his verbis: INCIPIT LIBELLVS CVIVSDAM SAPIENTIS, ET VT FERTVR, BEATI COLVMBANI. Eumdem titulum præfert Codex Friſingenſ. ex noſtrâ menbranâ deſcriptus. Præterea vbi cum illis ad Hunaldum & Sethum contendi, vix reperi lac lacti & ouum ouo, quod dici ſolet, magis ſimile: pariter illi, vt iſti, ex vetuſtis Poetis ſunt mutuati, præter quòd iſti inſubidi magis, quia ſubitati, nec ad amuſſim politi. Scilicet ex Hypomnematis ſuis, vti quiſq. ſeſe offerebat, in vſum Fratribus exſcripſiſſe, & Monoſtichis conformaſſe. Exinde adeò euenit, vt in iſtâ diuerſorum verſuum congerie, ſententias crebrò idem ſignificantes, quemadmodum Gentilibus ex poetis coniecerat imprudens inculcaret. Idem videmus Octauiano, Diſtichorum, quæ Cato inſcripſit, collectori accidiſſe, quo in Poetâ diligenter Columbanus fuit, verſuſq. formâ atq. verbis paribus exſcripſit plurimos. Quod ad particulas, vidimus Poetas, qui ſuo ſe iudicio felices arbitrabantur, virtute illarum non infrequenter abuti. in mundo eſt exēplum eiuſdem Octauiani, quem Columbani magiſtrum ſi ſalutes, non erraueris. verſus eſt Catone ſeu Diſtich. lib I.

Cumque mones aliquem———

Sed nolo pluribus: ſummam rem complexus ſum.

v. 1. *Hæc præcepta legat*) Octauianus initio lib. IV. *Hæc præcepta tibi ſemper relegenda* ——— & principio lib. III. *Hæc præcepta feres* ——— Probaneſ tibi iſta, quæ dico, Columbanum monoſticha ſua edidiſſe ad Octauiani diſticha?

v. 2. *Virtutum titulis*) Iſambardus Diaconus in Carta Traditio-

Traditionis; quam Wago contulit Monasterio; *Cuius vita multis virtutum titulis claruit*. Arnulphus Lexouiensis epitaph. Mathildis Imp. Titulis.

Virtutum titulis humani culmen honoris
Excessit mulier —— quod seq. carm.
——*Egregia virtutum laude coruscans.*

Papias Gloss. *Titulus dicitur inscriptio, vel signum laudis & honoris, siue laus.*

v. 5. *Christo socius sine fine videri*) Interpretatur Salomo Lex: *Sine fine, sine modo, sine intermissione.* Sidonius l. VI. ep. IV. *Apostolatui tuo sine fine debetur, etsi absq. intermissione soluatur.* Marcellus; *Infinitio quasi sine fine, & indefinitio.* Vetus Poeta, siue Petronius sit, vt Binetus vult, an alius, in Phalæcio; Sine fine.

Sed sic, sic sine fine feriati.

Ouidius in epistol.

Si noceo, quod amo, fateor sine fine nocebo.

Et de Ponto;

——*Vigilantque mei sine fine dolores.*

Petrus Diac. de Notis; I N. HC. MM. S. P. SN. FN. *in hoc monumento sunt pecuniæ sine fine.*

v. 6. *Impleat ipse Dei, qui vult s. vota v.*) Sententia huius versus à nemine, quàm veteri verbo Germanico, commodiùs explanari potest;

Swan wirr io daton, swas wir io skolton; "
Alsus dat ôch Druhtin, swas wirr wolton. "

O Xystus

Xyſtus Sententijs; *Ea debes velle, quæ & Deus vult.*

Votum x voluntas.

Votum, *βόλησις*, voluntas. Iſidorus Sentent. de ſummo bono l. II. c. LI. *Plerique apud iniquos Principes neceſsitate magis quàm voto mali exiſtunt.* Perſius ſat. V.

Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Auctor de Contemp. mundi;

Ergò tu totis contemnens infima votis.

Votum Dei, voluntas, præceptum, mandatum Dei. *Vota* hominum, preces. Xyſtus ſentent., Rufino interprete; *Oratio vel vota pigri, ſermo vanus.* Auianus Cita o. mſſ. l.) Fabulis;

Diſce tamen pigris non flecti numina votis,
Præſenteſque adhibe, dum facis, ipſe Deos.

Ambroſius hym. in Aduent. Dom. ad veſp.

Exaudi vota ſupplicum.

ita o. l. v. quos temerè mutarunt, qui metro volebant opitulatum. Hymn. qui Hilario adtribuitur (non Pictauiēſi à me, non Arelatenſi) de Purif. Mariæ virg.

Tu libens votis, petimus, precantum
Regis æterni genitrix faueto.

Waldrammus ad Salom. Epiſcop.

si duo de vobis votis concordibus, aiens,
Implorat aliquid, hoc Pater ipſe dabit.

v. 9. *Corpus exſup. vires prud. ment.)* Salomo Proverb. XXI. v. XXII. Auctor Sapient. VI. v. I. infrà verſ.

CXVII. &

cxvII. & seq. Phocylides Nuthet. Titinnius Setinâ; *sapientia gubernator nauem torquet, non valentia.*

v. 13. *Daemonas aduersus*) Versus confusus & hyperbaticus, cuius ordo; *Oratio est magna virtus aduersus Daemonas.* Consimili hyperbato laborat vers. xlvi.

v. 15. *Nimia est quaecumque voluptas*) Est apud Octauianum hodiè deprauatus. Columbanus meliores codd. secutus est, sed & Planudes, qui vertit;

πᾶσα γὰρ ἦν σπατάλη δεινῆς νόσου ἐστὶν ἀφορμή.

v.16. *Tu dare ne claudas*) Iesus Sirach. c. IV. v. vlt. Innocentius III. PP. de Miser. hum. condic. cap. xLII. Pro quorum verbis locus hic corruptus est. MS. Leodiensis; vnde princeps dedit Delrio Althelmo Episcopo adscripta, habet; *In dare.* impendiò melius, ad imitationemque Graecorum, qui Gerundijs (vt Grammaticorum verbo vtar) carent. *In dare, ἐν τῷ δοῦναι: in prendere, ἐν τῷ λάβειν.* Sensus est; noli manus in dando clausas, in accipiendo gestare passas. Verba itidem, infinita maximè, vice nominum ponere, Graijs, quàm Romanis, solentius. Terent. Phorm. a. IV. s. IV.

Aruspex vetuit ante brumam autem noui

Negoti incipere ——— ita v. ll. pro inceptionem noui negotij. Persius; *Scire tuum nihil est* ———Idem; *Velle suum cuique est* ———Hos aemulati sunt Ecclesiastici, qui perpetuò Graecissant. Eugenius Episc. Toletanus orat. ad Deum;

Sic bene velle queam, quò prauum posse recedat.

Iuuencus lib. I.——*Sufficiat voluisse tuum*——

Dracontius Hexaem:

Verbum p[ro] nomine.

Velle pares, & nolle pares, stans vna voluntas.

Columbanus epist. I. *Nihil tibi prodest ascendere, quod ascẽderis.*

v. 17. *Semper in ore tuo*) Idem, nec aliud, ingerit vers. cxxiv. & seq cxxv.

v. 22. *Quisque dies vitæ est*) Ex Octauiano l. I. distich. xxxiii. Horatius lib. I. epist. ad Albium;

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Boetius ex Seneca;

Omnis dies velut vltimus iudicetur.

Alcuinus epist. xxxvi. ad Altampetram.

v. 23. *Quod dare non possis*) Leod. MS. *non cogites*. adumbratus versus ex Octauiani dist. xxv. lib. I.

Octo majorum gentium vitia.

v. 24. *Octenas studeas*) Hodie septem tantùm principalia numerantur vitia, at veteres octo. Theodulphus Aurelianens. epist. ad Clerum; *Octo sunt principalia vitia, sine quibus vix vllus inueniri potest. est enim gastrimargia, hoc est ingluuies; secundò fornicatio; tertiò accidia siue tristitia; quartò auaritia; quintò vana gloria; sextò inuidia; septimò ira; octauò superbia*, &c. Ita Euagrius ad Anatolium *De octo vitiosis cogitationibus* scripsit, S. Nilus *De octo vitiosis affectionibus*, Abbas Serapion *De octo principalibus vitiis* apud Cassianum Collation. lib v. Ioannes Climacus de Scala Paradysi grad. xiii. grad. xxvi. & seq. denique Nicolaus Dinkelspûle, veteres quàm nouos imitari maluit. Nã ante hos ducentos annos librum *De octo vitiis capitalibus* composuit, opposito alio *De octo beatitudinibus*, de quibus &

bus & Chromatij Episcopi sermo circumfertur. Vicimus iam, Canisi, & magni Delrionis petitus pugilicè atq. athleticè elusimus.

v. 25. *Quadriga repleta salutis*) Hellenismus est, ἀναπλησθεῖσα τῆς σωτηρίας. Qui loquendi modus Latinis non est inusurpatus. Symmachus l. 1. ep. XIII. *Quem Domini nostri Gratiani cælestis oratio bonæ spei & hilaritatis impleuit.* Sed præferenda mihi Leodic. cod. lectio, *repleta triumphis.* Christiani, Morte superatâ, victoq. cum satellitibus Diabolo, dicuntur eos triumphare, præeuntibus Angelis, ad Capitolium adscendere Cæleste, vbi albâ sui ipsorum victimâ mactatâ, in aulâ maneant gloriosi. Augustinus de verb Apost. serm III. *Prius æquetur pugna, vt aliquando sit victoria. nouissima enim inimica destruetur Mors, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Præmeditamini verba triumphantium; Vbi est, Mors, contentio tua? Triumphantium ista vox est, nō pugnantium* &c. Hieronymus lib. IV. in Matth. c. XXVII. *Angelus venit custos sepulcri Dominici; & in vestitu candido signat gloriam triumphantis.* templum, indeq. mactato tauro albo domum redirēt. docent non vno in loco Plutarchus & Plinius.

v. 26. *Lingua suos hab. fren.*) Par gnome vers. CXIII. Ambrosius hym. v. ad primam;

Linguam refrenans temperet
Ne litis horror insonet.

v. 27. *Nisi qui siet omn.*) L eod. *qui sit in omnibus æq.* Sed non spernendus temerè archaismus. nonnumquam Pa-

tres de industriâ vetustescunt. Mat. Victor Genes. lib. III.

Nil est quod metuas, hæres tuus ille Damascus
Vt fuat ———— Dicam alibi.

Ne pro num.

v. 28. *Veniam non forte mer.*) Leodit. μετ' ἐρωτήματος· *ne forte meretur?* *Ne* pro num. Mamertinus Panegyr. Iuliano dicto; *Ne quis Deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit?* ita emendaui. vulgò *nec quis*. Columbanus interrogando simul negat, ita infrà;

Cui prodest, socio qui non prodesse probatur?

q. d. nemini. & post;

Quid peius, quàm se vt iungat habitator iniquus?

q. d. nihil. Machales Interpretationibus; *Percontatio est, quando interroganti nulla respondentur vel subaudiuntur. vt in epist. Pauli Apostoli; Quis accusabit aduersus electos Dei? subauditur autem Hæretici vel Iudæi.* Solent Ebræi in affirmationibus quoq. interrogare. eos imitati cùm veteres Romani, tùm Noui Testamenti scriptores. Ioann. VI. v. LXX. οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην; καὶ ἐξ ὑμῶν εἷς διάβολός ἐστι; Adeundi Interpretes.

v. 29. *Qui bona desuescit*) ὃς ἀγαθὰ ἀπεθίζει, οὗτος συνεθίζει κακὰ. ἐνεργητικῶς, vt quæ Ebræi formant in Hiphil. Isidorus Different. lib. II. *Consuescimus bona, insuescimus mala, Adsuescimus vtraq.* eadem Vguitio Gloss. & Auctor Differentiæ sermonum vetustus. Cicero epist. ad Metellum; *A te id, quod suesti, peto.* Basilius Episc. Ammonit: *Non suescas consuetudines pessimas.* Quod ad agnominationem,

Ciceroni adscribitur vide pag. 241

ita Ma-

ita Maximus serm. de Ioann. Bapt: *Quidam de sapientibus dixit; Benè consuetos pudebit desuescere.* Bernardus Claræuallens. *Cùm ab his desuescere, & ad illa paulisper adsuescere cœperit.* vtrimq *Dissuescere*, quod Barbari intruserunt, nihilo rectius est, atq. *diffinire* pro definire.

v. 30. *Non tu quæso iocis*) *Ioci*, scommata & cauillæ, Siracho *verba improperij*, c. XXXI v. vlt. *Iocularium malum* Terentio scommaticum & sycophanticum. Ambrosius Offic. l. I. c. XXIII. *Ioca videntur dulcia ac suavia, cùm tamen à Christiana regula sint aliena.* Publius Mimis; Ioci i. scomma

Amicum lædere ne ioco quidem licet.

Huius generis aliquot recenset Macrobi⁹ Saturnal. l VII. c. III. & Aristophanis in Euripidē Plinius Nat. hist. l. XXII. c. XXII. *Carmen* dicitur *Psalterium* quoq. & *Canticum*. Paulus Sentent. l. V. t. IV. *Psalterium, quod vulgò dicitur Canticum, in alterius infamiam compositum* &c. Et præced. §. *Carmen facit non tantùm qui satyras & epigrammata, sed illegitimam insectandi alicuius causam, quidúe aliud alio genere cōponit.* ad quæ verba Anianus; *Is qui in blasphemiam alterius canticum composuerit, vel cantauerit, in eum extra ordinem vindicatur.* Hæc ad mentem Columbani. Carmen.

v. 31. *Sæpiùs auditu instrueris*) Leod. MS. --*auditu frueris quàm voce salutis.* nullo sensu. Vult nos ad rei veritatem plenè informari atq. instrui, quàm prius ad alios referamus. Nam quæ dicuntur & creduntur facillimè, plena sunt futilitatis summæq. leuitatis. Ideò Nigidius apud A. Gellium; *Vir bonus* (inquit) *præstare debet ne mentiatur; prudens ne mendacium dicat.* Quamobrem pro *instrueris*, quouis pignore contendam scripsisse Columbanum *instruere*

E longum

ſtruere, modo imperandi. τὸ E- longum eſt. Prudentius lib. II. contra Symmach.

Incaßùm arguere iam taurica ſacra ſolemus.

Idem Pſychomach.

Imbuere fragilique viros ————

Rurſum Apotheoſ.

Cum libet in gelidum flabrare frigore ventum.

ita ex v. l. reſtituit Hub. Giphanius, IC. noſtri æui princeps. cui adſtipulantur duo antiquiſſ. codd. S. Galli. Iuvencus lib. IV.

Aſpicite ſcribas ſublimi ſede ſuperbos.

Octauianus lib. I. diſtich. XXXI.

Nam ſtultum eſt petere, quod poßit iure negari.

Iterum diſtich. XXVI.

Tu quoq. fac ſimile, ſic ars deluditur arte.

Terent. Heautont.

Scitum eſt periculum ex aliis facere, tibi quod ex vſu (ſiet.

Damaſus PP. de Paulo Apoſt.

Abnuere ſanctos Chriſtum laudaſſe Prophetas.

Sic apud Græcos Orpheus Argonaut.

Τεύχεά τε, λεύκτρόν τε γάμων αἰδήσιμον ἔργον.

V. 33. *Quicquid largire videtur*) id eſt, largitur. Non

debuit

debuit mutare Canisius. Positum more Ebræorum, quibus hæc verba non solùm cogitationis sunt, sed etiam rei. Genes. xxxi. *Quasi alienas reputauit nos*, h.e. tractauit tamquàm peregrinas. Esdræ l. iv. c. viii. *Ne indigneris eis, qui bestiis peiores iudicati sunt.* Paulus ad Ebræ. c. iv. in pr. δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι h. e. desit & tardè veniat. *Largio* verbum est ex illis, quæ tam actiua quàm passiua voce vnum atq idem significant, ait Priscian. lib. vii. exempla idem atq. Caper suppeditant. eâpte formâ *populauit* ad Fedol. *Causes* vers. civ. *vlciscere* vers. cxxix. Largio

Iniuriasque tuas in fratrem vlciscere noli.

Lucilius lib. xiv. *largi* posuit pro largire. Accius Diomede, *largito*. Cato Lege Bæbia, *inlargibo*. Non. Marcellus cap. vii.

v. 34. *Non opibus*) Huncversum Octauiano redonauit magnus Scaliger. quem vide lib. iii. pro *almis* promulgavit *ipsis*, verum est, *aptis*, id est, *gratis*.

v. 35. *Irrideat alter*) Leod. *derideat*, expressum ex distich. vii. lib. iii.

Exemplo simili ne te derideat alter.

v. 38. *Miseratio blanda*) indulgentia. Quintilianus l. i. c. iii. *Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit.*

v. 39. *Numquam præponis amico*) Rescripsi, *præpones*, ex dist. xxxii lib. i. & vers. lix. Sic vers. cliv. ——*Numquã dimittes amicũ*. vbi erat similiter peccatum. vide vers. xcv.

v. 40. *Omnia quæ dicunt*) Phædrus l. iii. fab. xlix.

Nil spernat, nec tamen credat statim.

P Seneca

Seneca; *Vitium est omnia credere, vitium nihil credere.* Romulus lib. II. Fabul.

Tempore non omni, non omnibus, omnia credas.

& quæ sequuntur.

v. 41. *Non sibi quis viuat)* *Non quis*, nemo, sicut *nequis*, nullus apud Plautum. Salomo Lex. *Non quis, non aliquis, nullus, nemo.*

v. 42. *Non tua sed Christi)* Paulus ad Philippens. c. II. v. XXI.

v. 43. *Non te, non mundum)* Matth. x. & XVI. Marc. VIII. Luc. IX. & XVII. Ioan. XII. & XVII.

v. 46. *Diuitis opprobrium)* Amphibolia syntaxeos sensum reddit obscuriorem. Construe; *Gemitus pauperis est opp. ingens diuitis.* vide vers. XIV.

v. 50. *Præstat patientia vitam)* Martyrium, II. Machab. VII. v. XXXVI Perseuerantia in rebus aduersis, Sirach. Ecclesiast. II. v. I. & seqq. Constantia vsq. ad eam, quæ rerum vltima finis, Matth. x. v. XXII. Marc. XIII. v. XIII. Luc. XXI. v. XIX.

v. 51. *Te feritate magis fac. moder.)* Interpretem adduco v. VIII.

Sint tibi pacifici magna dulcedine mores.

Modtatio. *Moderatio* est humanitas cum grauitate coniuncta. Salomo; *Moderatio, temperamentum, communitas.* Gloss. vett. *Grauitas, modestia.* ei aduersatur *Feritas*, quæ est superba & barbara contemtoris hominis ferocitas. Augustinus Anglus an Petr. Damianus Meditat. cap. VIII. *Eius pietati mea impietas, eius modestiæ mea peruersitas, & mansuetudini donetur*

donetur ferocitas. Magis clarum feritate, i.e. clariorem seu cōmendatiorem te reddet quàm austeritas & inhumanitas Basilius Episcopus Ammonit. *Ergo magis omnibus diligamus Deum* μᾶλλον πάντων Demostheni. VValafridus de Visione VVettini, cap. xxx.

——*Magis omnibus isti profuit ille loco*——

v. 53. *Consilio facias*) Iesus Sirach xxxii. v. xxiii. infrà vers. cxl. quem quasi ex veteri Poetâ citat Antoninus Florentinus l. ii. tit. v. c. x Sententia passiua & peruulgata, quā dictarunt primi sapientiæ magistri, Pythagoras in Aureis, Theognis in Sentent. Bias apud Stobæum serm. iii. & Demetrium in Apophteg. Isocrates ad Demonic. & ex eo Agapetus Parænet. ad Iustinianum Imp.
Thucydides lib. i. Demosthenes Philipp. I. Sallustius proœm. Catilinæ, ab hoc accepere Hieronymus, Lupus Ferrariensis epist. xxxiii. & xciii. Fulbertus prologo vitæ Autberti apud Surium xiii. DECEMB.

v. 55. *Iuuenis paradigmata vere*) Geminus versus ad Sethum;

Sanctorumque Patrum castæ moderamina vitæ.

Monet, sanctorum Patrum exempla, quibus semitam nobis ad pietatem docendo vel agendo fecêre, insuper non habere. παράδειγμα, exemplum. Thucydides; παράδειγμα τοῖς πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀνδραγαθίας νομίζεσθαι. Vocabulum μέσον, probro quoque & crimini tributum. Alc. Auitus ad Soror. —— —— *Luxuriæ paradigma senilis.* Isocrates Parathen. τίς ἂν εὕροι ἔχοι παράδειγμα μεῖζον ἀδικίας καὶ συκοφαντίας καὶ πονηρίας. An *paradigmenta* sunt *parabolæ* nam hæ figuræ apud Rhetores sunt affines, atq. adeò confun-

Paradigma

tur à Quintiliano & Cicerone. quin Ebræa vox משלי *mi-ſchly*, quo nomine ſententias ſuas inſigniuit Salomo, vtrumq. notat. vt idem velit Columbanus, quod in grauiori negotio monet Baſilius Ammonit: *Ne fabuloſa arbitreris Dei præcepta, ſed in his ſemper ſollicitum ſit cor tuum.*

v 57. *Tantum verba valent*) Eleganter. & ita Celſus in l. Labeo, 7. §. vlt. D. de ſupell. leg. *Prior atq. potentior eſt, quàm vox, mens dicentis.* Hilarius Pictauienſis; *Intellegentia dictorum ex cauſſa ſumenda eſt dicentis.* h. e. ſcopo & intentione. hoc elegantiſſimum fragm. Nicolaus citat Lyranus Comment. ad cap. xviii. Deuter. Scholaſtici; *Verba accipienda ſunt non in eo ſenſu, quem faciunt, ſed in quo fiunt.* Tertullianus de Reſurrect. carnis; *Ex materia dict. dirigendus eſt ſenſus.* Thomas Aquinas; *In vocibus videndum non tam ex quo quàm ad quid ſumantur.* Boethius de Conſol. Philoſ. l. III. *Cum Platone ſanciente didiceris, cognatos, de quibus loquuntur, rebus oportere eſſe ſermones.* Ex Platone Simplicius; Res debent intellegi κατὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν τοῖς πράγμασι νόησιν.

v. 60. *Difficile inuenias*) Alcuinus epiſt. xi. ad Carolum M. *Veterum prouerbialis fulget ſententia; Amicus diu quæritur vix inuenitur, difficile ſeruatur.* idē ingerit epiſt. II. ad Edilredum R. & epiſt. xxxv. & Cangyth. epiſt. ad Bonifacium Martyrem.

v. 62. *quam perdit amicos*) MS. S. Galli; *pendit.* I eod. *expedit.* veriſſimè namq. amicorum, ita vti nomen cluet, nemo vmquam nimium habuit. *Expedit*, συμφέρει Petronius Satyr.

Nomen amicitiæ, ſi, quatenus expedit, hæret. &c.

Itaq. verſus non conſtat. ſed video Columbanum & eius

æui ver.

æui versificatores leges metricas minùs calluisse, vel certè neglexisse. Sic Romulus mediam in *vindicat* produxit lib. I. Fabul.

vindicat media longa

Sæpe fidem falso vindicat inertia teste.

Guntherus in profugat lib. III.

Ecce profugata, miserabile vulgus ab arce,

profugatis antepenultima longa

Alanum Parabolis volunt primam produxisse in *trahere*, illo versu;

Non leuitur corio canis extrahetur inuncto.

Sed tenes lapsos esse per errorem. nam versus est deprauatus, ad id exempli restituendus; —*absterretur inuncto*, Horatius sat. V. lib. II.

Vt canis à corio numquam absterrebitur vncto.

In contrariam rationem peccatum ab alijs. Nam Damasus in *beatus* mediam corripuit, carm. de Paulo Apost.

Versibus his breuiter fateor beatißime Doctor.

Beatus media brevi

In *theatrum* Guntherus arg. lib. VIII.

Cæsar, & antiqui theatri procul aspicit arcem.

Theatrum media brevi

Itidem in *insidia* lib. VI.

Cuius ob insidiam fratres ceruice rebelli

Abiecere iugum——— Dolor sæuit in præcordijs, quotiens hunc poetam in manus sumo, ita malè habitus maleq; concinnatus est. Exemplis iam productis fors est vt tueri possit vulgaria vers. XXXI. lectio; *sæpius auditu instrueris*—— ἐν τῷ μέλλοντι, quod vim apud Ebræos habet imperandi.

Insidia alterna brevi.

v. 64. *fidei dono ditabitur almo)* Gloff. in histor. Eccleſi *Affecit, ditauit*. Leodic. MS. *probabitur*, improbatè. Nam ſola fides præmium fidei accipiet, non opus operatum. S. Cyriacus ad Theophanem; *Dico tibi, quia ſi omnes virtutes homo operetur, nec rectè credat, in hoc loco cruciabitur.* apud Sophronium an Ioannem Moſchum prato ſpirit. cap. XXVII.

v. 65. *Leuis non animam torquentis)* Verſus corruptus. Leod. *Leuia non animi torquentis*. quæ lectura nihilo eſt expeditior. Suſpicor fuiſſe; *torquendo cura fat*. quo pacto verſ. CXXIV.

Iuſtitiæ & pacis placeant tibi verba loquendo.

Levis prima longa

Sic ſenſus erit planiſſimus. *Leuis* ſpondæum facit. Octauianus lib. I. diſt VII.

Conſtans & leuis, vt res expoſtulat, eſto.

Non faciunt diſcrimen inter *Leuis* ἐλαφρὸς, & *Leuis* λεῖος. vide ſuprà *expedit* verſ. LXI. & infrà *conditus* verſ. CXII. In *Ligur* primam produxit Guntherus arg. lib. IX. *Ligur, & ingentem* ——

Ligur prima longa

In *benè* VVipo panegyr. ad Henr. III. Imp.

Benè utraq; longa

Huc bene venias, hîc omnia proſpera cernas.

Niſi ſi particula, ab librario omiſſa, poſtliminio reuocanda, legendumq; *Huc bene peruenias.* ——

v. 66. *Res ſeuera quidem)* Leod. *Res te vera quidem*, Sententia; Modeſtè cum hominibus verſare, nec temerè genus aut opes tuas oſtenta, res ipſa, qui ſis, ſemper declarabit. id

bit. id quod tibi multò erit honestius, quàm si lingua tua acres spiritus pascat, quod iactabundum.

v. 68. *Noli tu adsuescere*) Scribo, *nolito*. imitatio est Octauiana, vers. cxliv.

Cum homine iniusto nolito manere frequenter.

Modus loquendi frequens Bibliorum Interpreti.

v. 69. *Est non esse quidem*) Præstat mortuum esse, quàm malam vitam ducere. *Esse notat* viuere, *Non esse*, vixisse. Ita εἶναι ἀντὶ τοῦ ζῆν. Hinc frequens Latinis formula *Fuit* pro mortuus est.

Esse viver
Non esse .i. mori.
Fuit .i. mortuus

v. 70. *Mens bona thesauros*) Sapientia. Suprà vers. xi.

Omnibus est mundi melior sapientia gazis.

Adi *Bonæ Mentis* templum Romæ.

v. 71. *Tota virtute tuere*. Et hic ex sequenti, & sequens versus ex isto explicandi. Florentinus lib. iii. D. de iust. & iure; *Iure hoc euenit, vt quod quisq; ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur*. Celebre dictum Brasidæ apud Plutarch. πῶς ἄν τις αἴσθ &c. ὡς οὐδὲν ἐστι μικρὸν οὐδ' ἀσθενὲς, ὃ μὴ ζήσεται τολμῶν ἀμύνασθαι. nulla ergo patiētia, quin potius homicidium suimetipsius, vim atq; iniuriam vitæ illatam nō propulsantis. Cui iniustè qui insidias tendit, occidi impunè potest. Lex est Draconis apud Demosthenem, quam Cic. in eâ pro Milon. & Paulus Sent. l. v. t. xxiii. repetunt. Ex dictis paret, *tota virtute* esse omnibus virib9, πάσῃ ἀρετῇ. nam & ἀρετὴ Græcis idem quod δύναμις, ἰσχὺς. Philoxenus Gloss. *Virtus*, ἀρετὴ, ἀνδρεία, δύναμις, ἰσχύς. Rectè, & ad vim primigeniam, quam ἀπὸ τοῦ Ἄρεος, h. e. Marte accepit. Salomo Lex. *Virtus, constantia, firmitas, robur, neruorum vis, vis animi.* Infrà vers. cxxxiv.

Virtus .i. robur

Sit tibi

Sit tibi cura tuæ tota virtute salutis.

Guntherus lib.VII.

Vsque vel ad mortem tota virtute reniti.

Columban. epist. II.

Orto sole arescit fœnum, & flos deperit;

Sic est omnis iuuentus, virtus cum defecerit. Cyprianus epist. LV. hæc duo, *robur & virtus*, velut idem significantia, coniungit. Augustinus Soliloq. cap. XVIII. *In tua voluntate virtus est nostræ salutis.* Et quod Columbanus Regul. cap. I. dixit *ex totis viribus*, id Vet. Interp. *ex tota virtute*, Græcè ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, Marc. XII. v. XXX. Videndus Isidorus Etymolog. l. XVIII. c. XXII. & l. VII. c. II. de Saluatoris Synonymis, quæ videtur transscripsisse ex Confessione fidei Catholicæ, quam BB. Armenius & Honorius Viro inlustri Theophilo direxerunt.

v. 73 *Sufferre valebunt*) Sufferri poterunt. Opponitur vers. seq. *Quæ subitò aduen.*———Christianis scriptoribus, huius qui quum maximè, admodùm quàm sollemne fuit actiua ponere pro passiuis. Qua in re Ebræos videntur æmulati, quibus verba in niphal & hithpael passione amantur reciprocâ sumi. Synesius hymn. III.

Οὗς περὶ λιλαινὸν Σῶμα χορεῦσαι.

h. e. περὶ οὓς (νόας) τὸ σ. χορευθήσεσθαι. In hymn. Ecclesiastico;

Qui mixta ne confunderent
Aquæ fluenta diuidens
Cæli dedisti limitem.

Lucretius

Lucretius, Poeta antiquarius, ita matri linguarum Ebrææ propior, lib. IV.

Tenue, locis quia non potis est adfigere adhæsum.

ita o.l.v. & vulgati. Coniectura, quâ ductus est Giphanius, mihi inconiecta est, cùm apud alios id exstet figuræ, & sciam mendorum turbam ex coniecturâ exstitisse nō parvam. Operæ est vidisse, quæ doctissimus Interpres annotauit in Matth. II. XIII. & XXI. in Marc. IV. VI. & XXXVII. in I. Petri II. & Casaubonus in eumdem Matth. II. & Acta Apost. VII.

v. 77. *Cuius documenta flagella*) S. Galli MS. *cuius sunt* Lego cum Leod. *cui sunt*, ex noto & proclamato versu;

Felix, quem reddunt aliena pericula cautum

Et illo Tibulli;

—Felix quicumque dolore
Alterius didicit posse cauere suum.

Flagella, pericula & afflictiones. Augustinus Sentent. *Quando homini & indulgentia consulit & flagello.* Prosper Aquitan. l. I. epig. IV.

Verbere non numquam castigans corde paterno
Ne citò consumant sæua flagella reos.

flagella: afflictiones.

Flagellare, castigare, affligere. VValdrāmus ad Dadonem;

Pro Domino pugnant, qui nos hoc more flagellat.

Fuit *VValdrammus* iste S. Galli monachus & Decanus, qui Salomonis Episcopi simul & Abbatis nomine carmē

Q hoc adi

hoc ad Dadonem ſcripſit. teſtimonium perhibent ea, quæ Friſingenſi in cod. non ſunt, epigrammata. itaq. in poſſeſſionem, vnde abraſo titulo ab Caniſio pulſus, ſententiâ Abbatis D. Galli reſtituatur.

v. 80. *Omnis paulatim leto*) Ex illo Horatij verſu epiſtol. ad Florum lib. II.

Singula de nobis anni prædantur euntes &c.

v. 81. *Ante diem mortis*) Hoc verò ex Ouidianis;

——————— *Vltima ſemper*
Expectanda dies homini eſt, dicique beatus
Ante obitum nemo ſupremaque funera debet.

Ad quæ fors eſt vt viderit Euſebius De vita Conſtantini M. l. I. c. VII. *Nobis veterum* (inquit) *præcepto vetitum eſt, ne quemquam ante mortẽ propter varias & incertas vitæ mutationes omninò beatum exiſtimemus.*

v. 82. *Qualibet ex fructu*) Lucas Euangel. cap. VI. ἕκαστον γὰρ δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκεται. idcircò nihil eſt mutandum.

v. 84. *Quod tibi vis fieri*) Matth. VII. Luc. VI. Tobiæ IV. Abdiæ. XV. Pertractata apud Ebræos ſententia, quam Rabbini in Thalmud ſuum contulere: quamúe Alexander Imp. *vſque adeò dilexit, vt & in palatio & publicis operibus perſcribi iuberet*, quemadmodum narrat Lampridius. videndus Lactantius l. VI. c. XXIII. & Epitom. c. III. Auctor de Vita Philoſophor. Socrati, Demetrius Cleobulo Lindio adſcribit. Fundamentũ fuit vnde exſtructus tit. Digeſt. *Quod quiſque iuris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure*

dem iure vtatur. Porrò Columbani versus quidam D. Galli Monachus conatus παρῳδιάζειν. in vet. menbr.

Quod tibi tu non vis fieri, non feceris vlli:
Quod fieri tibi vis, hoc quoque fac aliis.

Alio præstare) ita S. Galli, vnde Frisingensis petitus, autographus. rectè, & sic S. Benedicti Regula c. IV. *alio ne facias*, & ca. lxx. *alio ne feceris*: in duob. Schobingeri exemplaribus. quibus exstare veteriora ausim negare, fretus Germanicâ quæ adiuncta, interpretatione, Otfrydi Wissenburgensis & S. Notkeri tralationibus, vt difficiliore, ita à nobis abeunte magis. Octauianus l. 1. dist. XIV.

Plus alio de te, quàm tu tibi, credere noli.

ita 4. vett. codd. & Schobingeri scidæ.

v. 87. *Teneas & staterá iustum)* στατῆρα. *Stater* Columbanus est pondus; *Statera*, mensura. quæ discriminatio mira est & inuisa. Salomo Lex: *Statera, quæ Hebraicè dicitur Mozene* (מאזנים *Moznaÿm*) *in his intellegitur, quæ appenduntur, & est gemina ponderum lances æquali examine pendens, & habet nomen ex numero* (fort. *munere*) *quod duobus lancis & vno in medio stilo librata pendeat.* idem est *trutina.* Lex. GræcoLat: Ζυγὸς, ὁ στατὴρ, *libra, examen, statera, trutina.* Ecce στατὴρ, est *statera.* ad quam faciẽ αἰθὴρ *æthera*, & per syncopen *æthra*, κρατὴρ *cratera*, κλιμακτὴρ *climactera.* Glossæ vett. in Esdram; *Cratera, patena siue calix.* In Clementem; *Climacteras, partes cæli.* Virgilius XI. Æneid.

Statera.

———Et aurea vati Caßida——

ad quæ verba Seruius; *Accusatiuus Græcis pro nominatiuo Latino casis.* Præterea προσῳδίαν insuper inuertit Columbanus. nam *statera* primam corripit, & alteram producit. exempla sunt apud Statium & Martialem.

v. 88. *Non tibi sit modius*) Ex Salomone Prouerb. xx. v. x.

v. 90. *Si tu recta facis, ne cur.*) Octauianus l. III. dist. II. *Cum rectè viuas, ne cur.* Vnde paret leged. *rectè facis.* ad id exēpli, quo *benè, malè* &c *facere.* Vulgò putant veteres *E.* in talibus aduerbijs semper produxisse. hinc deprauata loca plurima, in quib. redintegrandis præclaram operam nauauit Doctor noster Giphanius, Ennius lib. IX. Annal.

Adverbia in ē brevia

—Libertatemque vt perpetuaßint Maximè,——

VValafridus ad Lothatium Reg.

Rectè regas populos generosos atque potenter.

Columbanus vers. XLVIII.

Iudicium restat cunctis certißimè factis.

Et vers. CLXVII.

Cui secreta quidem credas cautißimè cerne.

Metellus Tegernseensis Quirinalib.

Quam malè gesserat, impiè negans.

Terentius Hecyr. a. III. sc. V.

Herè Philumenam ad se adcersi hic iußit. dic iußisse te.

Herè positum pro heri, & constat versus, si posterior sylla-

ba cor-

ba corripiatur. ita non erit vllâ opus emendatione.

v. 95. *Diuitias Domini faciet*) Verſ. clxxix.

Felices faciet natos benedictio patris.

Et verſ. clxxxiv. planè geminus;

Diuitias addet Domini benedictio plures.

vbi tamen in o. l. *addit* legitur. quod quidem eſt ἐμφατικώτερον.

v. 96. *Felix clementia*) Verſ. cxcvi. *mitis clementia.* verſ. cxlvii *pius & clemens.* vide Salomonem Prouerb. vi. V. vi. & c. xxi. v. xxi.

v. 101. *Non lata extollant*) In Prouerbijs veterum Poetarum tribuitur Ouidio. exſtat in Monoſtichis de Moribus Epigram. vet. lib. 1.

v. 102. *Proximus eſto bonis*) In vet. MS. inter Octauiana refertur, quem verò in nullo exemplari repperi, tamē ex eodem laudat Iacobus Magni Sopholog. l. iii. c. vi. & in peruetuſtis Schobingeri ſcidis. Sibi vindicauit idem ille Monoſtichorum ſcriptor.

v. 103. *Quanto maior eris*) Et hunc verſum relatum leges in illis, quæ modò memoraui, Monoſtichis.

v. 104. *Cumq. alium cauſes*) Adde verſ. lxxxiii. & Octavianum diſt. xxx. lib. 1. *Cauſandi* vox propria in foro ac iudicio. Papias; *Cauſſari, cauſſas agere, vel reprahendere, calumniari, vel inculpare.* Pacuuius Aemorum iudicio; *Qui ſeſe adfines eſſe ad cauſſandum volunt de virtute, iis ego cernundi do poteſtatem omnibus.* Locus apud Nonium corruptiſſimus, comitate meâ, vti adduxi, reſtitutus. Hieronymus prolog. in Habacuc; *Cauſatur aduerſum Deum Propheta.* id eſt, diſputat & quodammodo litigat cum Causari

Q 3 Deo.

Deo Columbano culpare, repræhendere. Senecæ id *accusare*, in illo dicto; *Neminem laudaueris, neminem citò accusaueris.* Salomo Lex: *Causare, terrere. Causari, consumere, impedire, exigere, detinere, frustrari, ludificari, eludere.*

v. 106. *Sis bonus atque bonis)* Octauianus; *Sic bonus esto bonis. Atque*, particula similitudinis. Tu bonis iuxta, h.c. pariter vel similiter, esto bonus. vide verſ. CLIII.

v. 108. *Cum fueris felix)* Octauianus lib. I. distich. XVIII. hemistichion est Ouidianum in Tristibus.

Cathegita

v. 110. *Cathegita vitæ) Cathegita*, doctrix, Octauianus *magistra* l. III. dist. XIII. —*Vita est nobis aliena magistra.* καθηγητὴς, doctor, monitor. Gregorius Nazanzenus de Basilio; σύμβουλος ἀγαθὸς, παραστάτης δεξιὸς, τῶν θείων ἐξηγητὴς, τῶν πρακτέων καθηγητὴς. Cyrillus Lexico Scripturæ; καθηγητὴς, διδάσκαλος, ἡγούμενος. videndus Pollux. Sic *mathita*, μαθητὴς. Waldrammus ad Dadon.

mathita.

Mathitæ fido præsens didascalus esto.

id est, μαθητῇ πιστῷ παρὼν διδάσκαλος ἔστω. *Vita cathegita*; per appositionem. quo loquendi modo Ennodius in Epist. *Artium magister est instantia.* Valerianus de Bon. discipl: *Disciplina est magister religionis, magister veræ pietatis.* ita vet. Schobingeri cod. Gregorius Nazanz. περὶ ἀρετῆς:

Σπόροι μὲν ὄψει χρώμενοι διδασκάλῳ

Idem ibidem;

Εὖγ' ὦ τύχη μοι τῶν καλῶν διδάσκαλε.

Sal

v. 112. *Sit sale iam sophia)* Eucher. formul. spirit. intelleg. *Sal, condimentum sapientiæ.* Verianus;

Hic sal si dicas id quod sapientia signat.

Glossæ vett. in Esdram; *Memores salis: pro cibo posuit sal, vel do-*

vel doctrina. Salomo Lex: *Sale conditus, sapiens, aut ordinatus, vel temperatus. In Apostolo; Vt sermo tuus sit semper in gratia conditus.* Cælestinus apud Salomonem; *Sale conditus, vel moderatus.* Augustinus in Psalm. LIX. *In valle salinarum: vallis, humilitas est; salinæ, saporem significant multi enim humiliantur, sed vanè & fatuè in vana vetustate humiliantur* &c. *Bonum est ergò sapienter humiliari* &c. Matth. V. *Vos estis sal terræ* &c. Hieronymus l. IV. in Ezech. c. XVI. ad illa verba; *Nec sale salita*, recitatis Matthæi Paulique verbis, addit; *Vnde & vulgò sapientes salsi, & stulti vocantur insulsi.* Ibidem eodem in loco; *Scio me legisse in quodam volumine de Domino Saluatore, quod ipse sit sal cæleste* &c. nimirum Sapientia Patris cælestis.

Conditus omnis) Itane tibi nullum discrimen inter *Condere* & *Condire*? *Condita oratio*, composita, pænultimam corripit. suprà ad Fedol. *Condita versu.* ibidem; *Condere versu. Condita*, μεταφορικῶς, quibusdam quasi salibus adspersa, producit. Cicer. lib. II. de Orat: *Nec grauis oratio neque lepore & festiuitate conditior.* Augustinus Confess. l. 1. c. XI. *signabar intersigno crucis eius, & condiebar eius sale.* scilicet Domini. Vetus versus apud ineptum Mamotrecti auctorem non ineptus, in XIV. Luc.

Condire media brevi

et ego hunc authorem possideo.

Sal doctum reddit, sal condit, sal reprehendit.

Brito, qui Carolo M. vixit, Synonymis;

Conditur vrbs, conditur olus, sed conditur aurum.

V. 114. *Crede Deo, & proprios tunc tu*) Salomo Prouerb. III. V. VI. Menander;

Ὅταν τι πράττῃς ὅσιον, ἀγαθὴν ἐλπίδα
Πρόβαλλ' ἑαυτῷ τοῦτο γινώσκων, ὅτι
Τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει.

MS. S.

M. S. S Galli; *Crede Deo vero, & proprios tibi dirige gressus.* quæ scriptura à manu lectoris videtur.

v. 115. *Lux, timor est Domini*) Dauid Psalm. cxi. v. x. Salomo Prouerb. i. v. vii. Sirach Ecclesiast. i. v. xiii. infrà vers. clxxv.

Radix est sophiæ Dominum de mente timere.

v. 116. *In Domino sperans*) Dauid Psalm. xxxi. v. i.
v. 120. *Verbum dulce quidem*) Infrà vers. cci.

Lingua placata sibi multos acquirit amicos.

R. Ioseph Hyssopæus Paropf. argent.

Acquire amicos per benigna verba.
Illorum emes animam sine ære & auro.

v. 129. *Regi est sapientia iusta*) Tutilo S. Galli Monachus sub imagine Sapientiæ;

O decus imperij, rectrix dignißima mundi &c.

VVipo Panegyr. ad Heinric. III. Imp.

Est satis expertum quantum sapientia poßit.
Quæ per vim verbi flectit moderamina regni.

Videndus Martinus Dumiensis lib. ad Myronem Regem.

v. 132. *Quid terrenus homo, puluis*) Ex illo Ouidij: —— *Puluis & vmbra sumus.* vnde Primas suos exædificauit versiculos;

Cum fex, cum limus, cum res vilißima simus,
Vnde superbimus, in terram terra redimus.

Hinc

Hinc *Terra* pro ipso homine. Eucher. form. spir. intell. cap.III. *Terra, homo ipse. Arida, infructuosi homines. puluis, peccatores.* Hilarius Pictauiens. in Psalm. lx. *Sciens se in carne quidem, quæ terra est, degentem.* Iunilius Afric. de partib. diu. leg. cap. IV. *Et in Hieremia, cum dicit; Terra, terra, audi verbum Domini, terram prouerbialiter habitantes in ea homines nuncupat.* Augustinus lib. II. Locut. in Genes. *Et defecit terra Aegypti: Terra posuit pro hominibus qui erant in terra.* Ibidem; *Omnis terra adorent te: quia omnis terra dictum est pro hominibus qui sunt in terra.* Idem in Psalm. xlvi. *Illi qui erant Dij fortes terræ, præsumentes de terra, de qua terra? de seipsis, quia omnis homo terra. homini enim dictum est; Terra es, & in terram ibis.* Hieronymus l. I. in Esai. c. I. *In cælo supernas significans Angelicasq. virtutes: in terra, mortalium genus:* μετωνυμικῶς *ab his, quæ continent, ea quæ continentur.* Idem lib. II. in Habac. c. III. *In hunc modum & de terra intellegimus: quod qui primùm propter imaginem terreni, terra vocabantur, & dicebatur ad eos; Terra es &c.* VValafridus Strabo de carnis petulantia;

terra p homine

O qui munere perditas
Sanasti vitiis tuo
Terras per genitum tuum.

Sic accipiendum illud Christi ad discipulos, Matth. v. *Vos estis sal terræ &c.* & Ioannis Apocalyps. VI. v. XI. ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. vbi rectè Interpres; *de ijs qui habitant in terra.*

v. 133. *Princip. s. p. dira superb.*) Sirach Ecclesiast. x. v. xv. Grimoaldus in Superbiæ condemnatione;

R *Ex qua*

Ex qua peccati caput omne cucurrit & auxit.

Luciferum, primum principem nus. sceleratorum, qui ex re *mali* nomen sortitus est, in perniciem deduxisse, cæloque turbasse creditur. Etiam hodie, ab eo quodammodo quasi fonte, omne humani generis malum defluit. Primas apud Magnum Sopholog:

Si tibi copia, si sapientia, formaque detur:
Sola superbia destruit omnia, si comitetur.

Raymundus Astucius libro De hominis pugna;

Cæca superbia destruit omnia culmina morum.

à Primate partim, partim Claudiano de IV. Honorij cons.

Inquinat egregios adiuncta superbia mores.

v. 141. *Qui Dom. credit, seruat*) MS. S. Galli, *credat, seruet.* quo pacto loquitur versu ab hoc tertio, ——*sors quæ tibi tradat agendi.* vide tamen Ioann. XIV. v. XV. & XXI. v. XXIII.

instanter.

v. 143. *Instanter facias*) Modianus Synonymis; *Attentè, accuratè, accuranter, intentè, instanter.* Theodorus in Vita S. Magni; *Opus suum instanter faciebat.* Ennodius in Epist. *Artium magister est instantia, nouerca eruditionis neglegentia.*

v. 145. *Nec redit vnda fluens*) Ouidius de Arte amandi;

——*Eunt anni more fluentis aquæ:*
Nec quæ præterijt, rursum reuocabitur vnda,
Nec quæ præterijt, hora redire potest.

v. 146.

v.146. *Omnia finis edax)* Mors, quæ Horatio —*vltima linea rerum est*, l. 1. epist. xvi. Cicero l. vi. fam. epist. xxi. *Præsertim cùm omnium rerum mors sit extremum.* quam sic περιφράζει Octauianus; —*illam quæ vitæ est vltima finis.*

v. 147. *Dominus miserebitur illi)* Barbarum est, & quàm Ecclesiasticis, nemini vsitatum. Vetus Interp. Prouerb. xiv. *Qui miserebitur pauperi.* Hierem. xxx. *Tectis eius miserebor.* Psalm. ciii. *Misertus est Dominus timentibus se.* In Vet. Lithurgiâ; *Miserere nobis.* ex qua Alcuinus; *Tu misericordia mea, miserere mihi.* Glossæ vet. *Kyrieleison, Domine miserere nobis.* Auctor de Contemptu mundi; —*nulli miseretur.* Dicitur & *super aliquem.* barbariùs nimis. Augustinus an Damian? Meditat cap. vi. *Et miserere super infirmi plasmatis debilitatem.* Exemplo contrario peccauit Gregorius M. in miserari, hym. in Diluculo;

Vt Deus nostri miseratus omnem
Pellat languorem ———————

v. 148. *Infer nullatenus benef.)* Nullo modo de beneficijs vtcumq. paruis vel cum animo tuo queritari debes. Ouid. Metamorph.

——— *Neque enim benefacta malignè*
Detrectare meum est ———

v. 153. *Sic nouus, atque nouum vin.)* Cicero in Lælio de amicitijs; *Veterrima quæque, vt ea vina quæ vetustatem ferunt, esse debent suauissima.* Sapiens quidam apud Magnum Sophologe. *Vinum nouum, amicus nouus.* *Atque*, particula similitudinis. Vlpianus l. 1. D. de SC. Sillan.

Ita vindicandum, atque in proprijs seruis senatus censuit. Paulus l. XXXVI. §. III. D. de hæred. petit. *Ita condemnatur, atq possideret.* Ponitur nonnumquam absolutè. vers. CVI. *Sis bonus atque bonis.* nisi si pro altero complexiuo statutum est, etiam, quoque.

v. 155. *Amicus a. d. f.* amicus) Nihil est mutandum, dictum καθ' ἐπανάληψιν, eo modo atq. illud Iuuenalis;

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Et ille nescio cuius Poetæ versus;

Pauper amet cautè, timeat maledicere pauper.

Non ignara Virgilio figura. videndus Sulp. Victor de schemat. lex. Rutil. Lupus, Rufinianus, & in primis Bedas de tropis.

v. 159. *Quodque imminet anteuid.*) Hemistichion Octauianum l. II. dist. XXVIII. *Quodque*, quodcumque. Alcinous de Virgil.

quodq. i. quodcumq

Longè erit à primo quisque secundus erit.

Ausonius Sentent. Pittaci;

Pareto legi, quisque legem sanxeris.

v. 166. *Sceleri qui gaudet iniquo*) Non laborabit versus, si legamus *scelere.* Sueuit τὸ E. in huiusmodi ablatiuis produci. Prudent. Cathem. hym. IX.

E produci

O nouum cæde stupenda vulneris miraculum.

Lucretius lib. III.

Vt sensus alios in parte quemque sua scit.

ita libb.

ita libb. superiores. Lib. v.

Ex vtraque polum parte premere aera nobis.

ita o. l. tam vett. quàm recentes. Lib. vi.

Praetereà magni ex parte mare montis ad eius.

ita & hîc l. o. manu formisq. scripti. In quibus & parilibus locis omnibus Hub. Giphanius *parti* putauit restituendum. cui, quia nullâ auctoritate nititur, & quam adduxit verò Prisciani, ab eius opinione discordat, non adsentior. Gregorius M. hymn. in Die Ascensc.

Versa vice mortalium.

Grimoaldus de Superb. condemn.

Excussoque pede saliebat poplite laxo.

v. 168. *Corripe peccantem*) Monet, corrigendum quidem amicum, si peccet; at illicò, si nolit obaudire, non deserendum nec deiuuandum. Salomo Prouerb. xxvii. v. x. Octauianus l. 1. dist. ix. suprà vers. xiv. infrà vers. clxix.

v. 170. *Qui fratri ignoscit*) Matth. vi. v. xiv. Marc. xi. v. xxv.

v. 171. *Obseruat sapiens sibi t. in ore*) Proba lectio, nec sollicitanda. suprà cl.

Omnis pertractet primùm mens verba loquelae.

quo loci aptiùs atq. commodiùs legatur *omnia* pro *omnis*, quod non nimis quadrat.

v. 172. *Spretum sine tempore verbum*) Stultus suìq. deq.

 habet,

habet, quid quoue tempore quidue loquatur. Seilos;

Stultus si qua refert, à falso nil puto refert.
Ipsius & verba nullo sunt pondere digna.

Seneca; *Imago animi sermo est: qualis vir, talis oratio.* Hinc *Socrates, cum decorum adolescentem & diutulè tacentem conspicatus foret; Vt te videam, inquit, aliquid loquere. Scilicet Socrates tacentem hominem non videbat. etenim arbitrabatur homines non oculorum, sed mentis acie & animi obtutu considerandos.* Apuleius principio Florid.

v.176. *Aurum flam. prob.*) Dauid Psalm. XII. V. VII. Salomo Prouerb. XVII. V. III. Sirach. II. V. V. Ouidius in Tristib.

Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum.
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Seneca de diuina prouid. c. pænul. *Ipse ignis aurum probat, miseria fortes viros.* Matthæus Vindonicens. in Tobia;

Alea Fortunæ fortes examinat, aurum
In fornace, fides anxietate nitet.

v.177. *Sperate in Dom.*) Sirach. II. V. VI. & seqq. Dauid Psalm. XXXI. V. I. Esai. XXVI. V. VIII.

v.180. *Pauperis & miseri*) Ex sententia Dionysij de Morib. ad Filium; *Miserum ne irriseris.* In Monostich. Epigram. vett.

Inridens miserum, dubium sciat omne futurum.

Sententia Pittaci apud Demetrium, Ausonium & Sosiadem.

v. 181. Di-

v. 181. *Diligit in sophia*) S. Galli αὐτόγραφον: *Diligit en Sophia* ——Nihil verius. Christus Sophia numquam non redamat se amantem, suopte id testimonio Prouerb. VIII. v. XVII. *Ego diligentes me diligo.* *Sophia* pro Christo, etiam Patribus. Tertullianus aduers. Praxeam; *Hac vis & hac diuini sensus dispositio apud scripturas etiam in sophia nomine ostenditur. quid enim sapientius ratione Dei siue sermone? itaq. Sophiam quoq. exaudi, vt secundam personam conditam.* vide Isidorum l. VII. c. II. Etymolog. Siluium de cognomentis Saluatoris, malè Damaso tributis, Armenium in Confessione fidei. Tertull. aduers. Hermogen: *Quis scit quæ sunt Dei, & quæ in ipso, nisi spiritus qui in ipso? Sophia autem spiritus hæc illi consiliarius fuit, via intellegentiæ & scientiæ ipsa est.* Canisiana scriptura *in sophia* hanc habet sententiam; Diligit Christus omnes, qui se σοφῶς, id est, sapienter non perstitiosè; verè, non victè, amant. Delriana non est ἠθικὴ.

Sophia .i. Christus

v. 182. *Nec citus in lingua*) Iacob. epist. c. I. Salomo Prouerb. XVII. Sirach V. Octauianus;

Quod præstare potes, ne bis promiseris vlli.

An vult nos esse *tardos ad loquendum, & celeres ad laborandum?* Hildebertus Cenomanens. in Epist.

v. 183. *Falsus per famina test.*) Testis, qui falsa profatur, non feret impunè. Exod. XX. v. XVI. Deuteron. V. v. XXI. & XIX. v. XVI. Salomo passim in Prouerb. Daniel XIII. v. LXII. *Innocuus*, ἀτιμώρητος, ἀζήμιος, impunis. *Famina*, φήματα, ῥήματα, φάσματα. Hesychio, vbi legend. φράσματα. Papias; *Famen à for dicitur, & est locutio.*

famina

Gloss.

Gloss. vett. in lib. Rotarum; *Faria, eloquia*. Leg. *famina*. VValdrammus ad Dadon. ——*Cum mutua famina famur.* Ibidem;

Cælum, terra meant, sed firma hæc famina perstant.

Et carm. III.

Hæc eadem posuit prædictus famina scriptor.

Hymn. de S. Ioanne Bapt.

Ne leui saltem maculare vitam
Famine posses.

v. 185. *Iam magnum reddas*) Sententiam expressit distichi Octauiani lib. I.

Exiguum munus cùm dat tibi pauper amicus &c.

Si pauper amicus paruum tibi munus offert, redde magnum, qua in re summos Principes æquiperabis, qui lympham cauâ haustam, pomum, atq. rapam, alacri accepta animo, proinde vt munus maximum, compensarunt. Pulcherrimam gnomen corruperat Leodicensis exemplator.

v. 188. *Otia qui sequitur*) Salomo Prouerb. XXIII. v. XXI.

v. 191. *Exsuperat numer.*) Leod. MS.

Exaltat numerus iustorum regna potenter:

Sed nostra mihi lectio multis partibus potior. Iusti, quamvis numero perpauci, regna tamen potentissimorum vincunt,

vincunt, eosq. superant. vide auctorem Sapient. III. V. VI. & V. v. I.

v. 195. *Corruit in praeceps*) Isidor. Sentent. de summo bon. l. III. c. LI. *Reges, nisi solo Dei timore metuq. gehennæ coerceantur, liberè in præceps proruunt.*

v. 200. *Seruiet & segnis*) Deses & piger, qui in otio omnia sua abligurrit, tandem maiori sub onere cogetur laborare, seruietq. cui maximè nollet, vel dominari quoq. potuisset. Fascis, ζυγὸν Euripides Hecubâ;

Ὅστις γὰρ οὐκ εἴωθε γεύεσθαι πόνων,
Φέρει μὲν, ἀλγεῖ δ' αὐχέν' ἐντιθεὶς ζυγῷ,
Θανὼν δ' ἂν εἴη μᾶλλον εὐτυχέστερος,
Ἢ ζῶν ——

v. 202. *Pone tuis verb. vectes*) Vt te reddas Harpocratẽ. verba sunt Iesu Sirachi Ecclesiast. XXVIII. v. XXVIII. & seq. adde Dauidem Psalm. CXLI. v. III. eumdem Sirach XXII. v. I. Salomonem Prouerb. XXI. v. XXIII. & XXX. v. XXX. R. Ioseph Hysslop. Paropſ. arg.

Claude ostium labij tui: reclude
Claustrum tuum, si liquefiat illud
In vinculis eris eius alligatus.

v. vlt. *Diligit hic natum*) Salomo Prouerb. XIX. v. XVIII. Seneca de Clem. lib. I. *Officium bonorum parentum, qui obiurgare liberos nonnumquam blandè, nonnumquam minaciter solent: aliquando ammonere etiam verberibus.* R. Hai Cantico erudit.

Quod si genueris tibi filios ac filias:
Omni tempore castiga eos, verùm cum clementia.

S *Corrigit*

Corrigit illum) MS. S.Galli, *corripit*. Sergius Different. apud Salomonem; *Corripimus verbis, corrigimus verberibus.* vide vers. lxxxix. clxviii. & deincipem. Ouidius lib. ii. de Ponto;

Corripis, vt debes, stulti peccata sodalis.

Sidonius lib. vi. epist. ix. *Si quis vestræ correptionis orbitam non reliquit.* Passim alij; sed ita, vt Sergij discriminatio non obseruetur, nisi, quod hactenus docui factitatum, verba sibi inuicem cesserint.

ANNOTATIO

VERSVVM OCTAVIAnorum.

Libellus cum primis elegans & aureus, qui Catonis nomine in Scholis circumfertur. Docui Octauianum eius auctorem, & fortem eiici. ab eo plurimos versus hisdē & formâ & verbis transcripsit Columbanus, quos tibi, Lector, ne quid erres, velut in tabulâ subsignabo. tanto enim maior Octauianus, quantum Romanus antistat Hiberno.

vers. 1. *Rerum doctr. bon.*) lib. iv. distich. xxiv.

v. 14. *Vt moneas*) Ex disticho fecit monostichon, lib. i. dist. ix.

v. 15. *Morbi causa*) lib. iv. dist. xxv.

v. 21. *Fer patris*) lib. iv. dist. vii.

v. 47. *Plurima discenti*) Paulùm immutauit dist. xxviii, lib. iii.

v. 90.

v. 90. *Si tu recta fac.*) lib. III. dist. II.
v. 91. *Vtile consil.*) lib. III. dist. X.
v. 92. *Inter conuiuas*) lib. III. dist. XIX.
v. 93. *Cum quid peccaris*) lib. IV. dist. XLI.
v. 94. *Vulnera dum san.*) lib. IV. dist. XLI.
v. 97. *Vtere quaesitis*) lib. III. distich. XXI.
v. 98. *Disce, sed à doct.*) lib. IV. dist. XXIV.
v. 99. *Contra verbosos*) lib. I. dist. X. lib. II. dist. XII.
v. 100. *Sermo datur*) lib. I. dist. X. lib. IV. dist. XXXV.
v. 108. *Cum fueris fel.*) lib. I. dist. XVIII.
v. 109. *Quae culpare sol.*) lib. I. dist. XXX.
v. 111. *Ira odium gener.*) lib. I. dist. XXXVI.
v. 135. *Vna dies qualis*) lib. IV. dist. XXIX.
v. 136. *Peccasti sol.*) lib. II. dist. XXII.
v. 137. *Quod tacitum cap.*) lib. II. dist. XXIII.
v. 138. *Inuidiam nim.*) lib. II. dist. XIV.
v. 151. *Corporis auxilium*) lib. II. dist. XIII.
v. 154. *Rebus in aduersis*) lib. II. dist. XXVI.
v. 159. *Quodque imm. anteuid.*) lib. II. dist. XXVIII.

EXPLICIT.

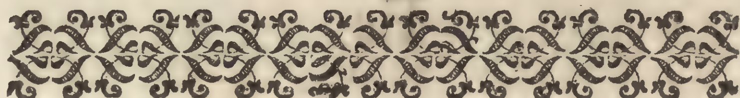

S. COLVMBANI
ABBATIS
Et
DINAMII GRAMMATICI EPISTOLAE

Ex Bibliothecâ Monasterij S. Galli, & Barth. Schobingeri.

Mortalis

IMMORTALITATEM COGITA.

S. COLVMBANI ABBATIS

Epiſtola I.

O TV Vita quantos decepiſti, quantos excæcaſti, quantos ſeduxiſti! Quæ, dum fugis, nihil es; dum uideris, umbra es; dum ſtas, fumus es. quæ coditie fugis, & cotidie uenis; quæ ueniendo fugis, & fugiendo uenis: diſsimilis euentu, ſimilis ortu; diſsimilis luxu, ſimilis fluxu; dulcis ſtultis, amara ſapientibus. Qui te amant, non te ſciunt: & qui te contemnunt, ipſi te intellegunt. Ergò non es uera, ſed fallax. te oſtendis quaſi ueram, te reducis quaſi fallacem. Quid ergò es humana Vita? uia es mortalium, & non uita, à peccato incipiens uſque ad mortem. Vera enim eſſes, ſi te peccatum primę tranſgreſsionis humanæ non interrupiſset. & tunc caſabunda & mortalis deueniſti,

Elegans uitæ deſcriptio.

nisti, cùm omnes tuos uiatores morti adsignasti?
" Via ergò es ad uitam, non uita. uera enim es uia,
" sed non plena; alijs longa, alijs breuis; alijs lata, a-
" lijs angusta; alijs læta, alijs tristis; omnibus simili-
" ter festinans, & inreuocabilis: uia es, inquam, uia
" es, sed non omnibus manifesta es. multi enim te ui-
" dent, & pauci te uiam esse intellegunt. Sic enim
" subtilis es, & sic seductrix, ut paucorum sit te scire
" uiam. Interroganda ergo es, & non credenda Vi-
" ta, nec uindicanda: transeunda, non habitanda mi-
" sera humana Vita. Nullus enim in uia habitat, sed
" ambulat, ut qui ambulant in uia, habitent in patria.
" Quare ergo tu mortalis Vita habitaris, diligeris,
" uindicaris? Asscita es à perditis, contemneris à sen-
" satis, caueris à saluandis. Timenda itaque es huma-
" na Vita, & multùm cauenda; quæ sic fugitiua es, &
" sic lubrica, sic periculosa, sic breuis, sic incerta, quasi
" umbra, aut imago, aut nubes, aut nihil, aut inane,
" Dissolueris. Dum ergo nihil es, ò mortalis Vita,
" nisi uia, imago fugitiua, aut inanis, aut nubes, incer-
" ta, & fragilis, & umbra, & somnium, sic per te iter
" agendum est, tam sollicitè, tam cautè, tam expeditè,
" ut uiatorum more ad ueram Patriam omnibus in-
" tellegentibus festinandum sit, de transactis secu-
" rus, de eo quod restat sollicitus. Nihil enim tibi

prodest

prodeſt aſcendere, quod aſcenderis, niſi, quod reſtat, euaſeris. Via enim, & aſcenſus quidam, putanda eſt Vita hæc. Non quæramus in uia, quod in patria futurum eſt. Labor enim & fatigatio in itinere uerſantur; in patria requieſcit, ubi ſecuritas paratur. Cauendum eſt itaque nobis, ne forte per uiam ſecuri ſimus, & ad ueram noſtram patriam non perueniamus. Sunt enim re uerà nonnulli in hoc itinere ſecuri, ut non tam in uia, quàm in patria eſſe uideantur; & non tam uoluntarij, quàm inuiti eunt ad patriam, nimirùm iam perditam. Hîc in uia præuſi ſunt patria, & de breui uita mortem mercati ſunt. infelices de fruſtrato commercio læti ſunt: aliena caduca dilexerunt, & propria æterna neglexerunt. Quapropter quamuis ſint læta, quamuis blanda, quamuis ſint ſpecioſa aliena terrena, deuitemus, ut propria æterna non perdamus: fideles in alienis inueniamur, ut proprijs ac noſtris hæredes efficiamur, donante Domino noſtrò Ieſu Chriſto, qui uiuit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

*

S. COLVBANI ABBATIS

Epist II.

VNDVS iste transit, & cotidiè decrescit. Nemo uiuens manebit: nullus uiuus remansit. totum humanum genus ortu utitur pari, & de simili uita fine cadit æquali. deferentibus uitam mors incerta subripit. omnes superbos uagos mæror mortis corripit. quod pro Christo largiri nolunt, omnes auari inoportunè amittunt: post se colligunt alij. paruum ipsi uiuentes Deo dare uix audent, morti cuncta relinquunt, nihil de ipsis habent. cotidie decrescit uita præsens, quam amant: indificiens manebit sibi pœna, quã parant. lubricum, quod labitur, conantes colligere, & hoc, quod sese ducit, minùs timent credere. dilexerunt tenebras tetras magis, quàm lucem. imitari contemnunt uitæ Dominum Ducem. uelut in somnis regnent, una hora lætantur, sed æterna tormenta adhuc illis parantur. Cæci nequaquam

quam uident, quid post obitum restat peccatoribus, impijs quod impietas praestat. Cogitare conuenit te haec cuncta, Amice. Absit tibi amare huius formulam uitae. Omnis enim Caro foenum, flagrans licet, florida: sicque quasi flos foeni omnis est gloria. Orto sole arescit foenum, & flos deperit: sic est omnis iuuentus, uirtus cum defecerit. Pulchritudo hominum senescens delabitur: uultus Christi radius prae cunctis amabilis, magis diligendus est, quàm flos carnis fragilis. Caueto, Filiole, seminare species, quas mors ingreditur non parua pernicies. Plerique perpessi sunt poenarum incendia, uoluntatis lubricae nolentes dispendia. Poculum impijssimae noli umquam bibere. inde multos plerumque uides laetos ridere. nam quoscumque uideris ridere inaniter, scito in nouissimis, quod flebunt amariter. Conspice, Carissime, sic esse libidinem, ut morsum mortiferum, quod uincit dulcedinem. Noli pronus pergere per uias mortalium: quam multis euenisse conspicis naufragium. Perge inter laqueos cum suspensis pedibus, per quos captos ceteros incautos comperimus. De terrenis eleua tui cordis oculos: ama amantissimos Angelorum populos Beata familia, quae in altis habitat, ubi senex non gemat, neque

Iob.13 v.2. Psalm.103. v.15. Esai. 40.

infans uagiat: ubi laudes Domini nulla uox retinet; ubi non esuritur, ubi numquam sititur: ubi cibo superno plebs cælestis pascitur: ubi nemo moritur, quia nemo nascitur: ubi aula regia cælestis pascitur, in qua male resonans nulla uox audita est: ubi uita uiridis ueraque futura est, quam nec mortis nec mæroris metus consumpturus est. Læti leto transacto lætum Regem uidebunt: cum regnante regnabunt: cum gaudente gaudebunt. Tunc dolor, tunc tædium, tunc labor delebitur: tunc Rex Regum, Rex mundus à mundis uidebitur.

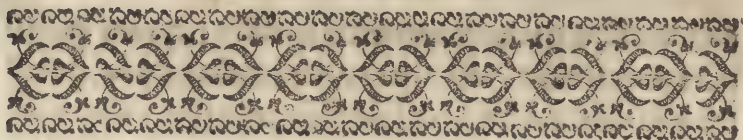
DINAMII GRAMMATICI Epistola ad Discipulum.

O Quàm dolenda est conditio & fortiter exsecranda. Deus nos inuitat ad cælum, quos Diabolus in infernum mergit. prædonem sequimur, præmittimus redemptorem: qui nos amauit, odimus; qui nos captiuauit, amamus. Carior

nobis

nobis eſt,qui nos ſeruituti ſub didit, quàm qui li=bertati reſtituit. Semper ante oculos pone,quod nõ amicorũ turba,non familię multitudo,non auri argentique congeſtio,non gemmarum lapilla ful=gentia,non uindemiarum ubertas,non denſitas ſe=getum,non numeroſitas oliuarum,non iocunditas extenſa pratorum , poſſunt animæ excedenti de corpore ullũ adferre præſidium. ſed plus lugent, qui plus diligunt , & dum auxilium præſtare ne=queunt,pugnis pectora & lacerta tundunt; illi ta-men,qui ſepulchro cõditur,nihil præſtaturi. Ideò diligẽdus eſt uerus amicus noſter,cuius ante mor=tem & poſt,pręſidium nos comitatur: qui redem=ptor noſter ideò dicitur.Redemit enim nos à Dia=boli captiuitate: Saluator,ſaluando nos à peccatis noſtris: Adiutor, adiuuando nos in oportunita=tibus in tribulatione: Protector,protegendo nos, ut inter inimicos noſtros maneamus inlæſi Su=ſceptor,ſuſcipiendo nos in æterna tabernacula.

EXPLICIT.

MELCHIORIS HAIMINSFELDI GOLDASTI NOTAE Ad MARCVM VELSERVM.

In Epist. I. COLVMBANI

IAm ad exhodiũ carmina perduxeram, M. Velsere, cùm ad me adferuntur eiusdem Epistolæ, quas illustri nomini tuo consecratas nunc in tuæ templo auctoritatis suspendo. Addidi voti soluendi Notas, quibus ambiguam mendosæ lectionis litem decerno. earum ab oraculo tuo ratihabitionem exspecto, ut quæ ritè commodeq. notaui, ijs fundus tu fias potior.

In primâ Epistolâ nullum apparet epistolici characteris vestigium. tamen discedere à fide vetustissimi cod religio

ligio mihi fuit multò maxima. cum mecum communicauit F. Iodocus Metzlerus, Monasterij S. Galli Supprior. titulus in illo cod. hic erat; INCIPIT EPISTVLA SCI. COLVMBANI ABBATIS. Est verò meditatio de miseria vitæ humanæ grauissima summeq. pia. quam fieri potuit vt ad Fratres vicem litterarum miserit. quod in more positum sanctis Patribus. indicat exsertim Anselmus Cantuariensis præfat. Meditationum; *Placuit celsitudini vestræ* (ad Mathilden Comitissam) *vt omnes orationes, quas diuersis Fratribus secundum singulorum petitionem edidi, sibi mitterem* &c.

O tu Vita) Prima epistolæ pars vsque ad illa verba, *Interroganda ergò es* &c. iisdem propemodum verbis apud Augustinum legitur, vel quem alium auctorem, serm. xLIX. ad Fratres in eremo, *De miseria carnis & falsitate præsentis vitæ.*

Quantos decepisti) Augustin. *O vita quæ tantos decipis, de propriis tantos seduxisti, tantos excæcasti.*

Dum stas, fumus es) August. *dum exaltas.* Impendiò meliùs. nempe fumus non stat, sed alta petit. Isaiæ IX. ꝟ. XVIII.

Et tunc casabunda) Metzlerus emẽdat; *at tu cassabunda & mort. euasisti. tu omn.* &c. *Casabunda*, caduca, lubrica, Varro *à cadẽdo* deducit lib. VI. ἐτυμολογικῶς à *casando*, vnde *casitare* formauit Paulus l. xx. §. III. D. de servit. præd. urb. ita illic legendum est, itaq. Næuius loquitur apud Nonium. In Hermeneum. *Casabundus, instabilis.* Salomo Lex: *Casabundo, titubanti. Cassabundus, siue*

rectùs

rectiùs. *Quassabundus*, à quatiēdo, an quassando, i. e. motando. Non. Marcellus.

Sed non plena) Analogia suadet legamus, *plana*. sed & sequentia postulant. *Via non plana*, quæ *alijs breuis*, *alijs longa* &c. *Complanare viam*, εὐθεῖαν ποιεῖν τὴν ὁδὸν, in Euangel. & Esaiæ xl.

Aliis lacta) August. *larga*. Basil. Ammonit. *lata & spatiosa*, *aliis angusta & arta*. Matth. vii.

Interroganda ergo es) Non tu vera vita es, neue credi debes: sed es per quam ad veram vitam interrogando tendimus. Non propria vita es, nec eo titulo vindicanda, verùm usuaria, vnde, quandocumq. proprietarius iusserit, emigrandum. Tralatio à viatoribus, qualis in Regul. cap. xiiii. *Si nihil sine consilio faciendum est, totum per consilium est interrogandum*.

Transeunda, non habitanda) Metzlerus corrigit, *transcēdenda*. Salomo Lex: *Transire*, *transcendere*. Virgilius Gloss. *Vitam degere*, *annos*, *vitam transire*. Sallustius Catilin. *Ne vitam silentio transeant*. Hugo Victorinus de mundi vanitate lib. I. *Quid enim est vita ista mortalis, nisi via quædam? transeuntes enim sumus, & ea, quæ in hoc mundo sunt, quasi à latere transeundo conspicimus*. In libro Ester, cuius Mardochæus auctor, Hieronymus interpres, c. ix. *Vt nulli liceat duos hos dies absq. sollennitate transire*.

Vt qui ambulant) Ferri quadamtenus lectio potest, si ennallage admittatur. vide tamen, si scripsit Columbanus, *ambulat*, *habitet*.

Asscita es à perditis) MS. *astuta*. vnde Metzlerus fecerat *assumpta*. Salomo ex Gloss. Anonymi; *Ascitus*, *adiunctus*. *Ascit*, *adsociat*, *vel adsumit*. Pylades; *Ascitus*, *adductus*, *as-*

ctus, assumptus, adhibitus.

Aut inanis) Salomo; *Inanis, imaginarius.* Idem ex gloss. *Inanem, vanam, & effectum non habentem.* an leg. *inane*, vt in ijs quæ antecesserunt?

Omnibus intellegentibus) Barbaries mera hic locus, & quam nemo prudens Columbano adscripserit. humanior is fuit & regulæ Latiaris non imperitus. Quare suspicor legend. *omni intellegenti festinandum sit, de transactis securo, de eo quod restat sollicito*: nihil tamen sani in verbis mutilatis & debilibus.

In patria requiescit) Leg. *requiescunt*, sc. labor & fatigatio.

De breui vita mort. merc.) An hic locus sanus sit, addubito. eum interim, dum ex meliori codice conualesceret, concinnaui; *Et de breui vita mortem mercati sunt infelicem. de frustrato commercio lati sunt* &c. *Frustratum cõmercium*, est damnosum, in quo decipimur.

Fideles in alienis) terrenis. alludit parabolam Saluatoris Matth. xxv. v. xxi. & seq.

In Epist. II.

COLVMBANI.

VIdimus duo epistolæ huius exempla. vtrumq. in nostri Bibliothecâ Monasterij. vnum bene antiquum, sed ἀνώνυμον: alterum haut magis vetustatis expers, at cò præ-

 stabilius

ſtabilius, quòd ſuo nobis indice auctorem oſtendat. Cetera tam videas inter ſe congruere concorditer, vt alterũ ex altero deſcriptum videatur.

Mundus iſte tranſit) MSS. *Mundus iſte tranſiuit, & cotidie creſcit*. Mendum ipſi veſtibulo fœdum inhæſerat, & inacceſſum ſententiæ reliquorum. quam vt aperirem, illo modo emendaui.

Nemo viuens manebit) Eucherius epiſt. ad Valerianum; *Patres noſtri præterierunt, nos abibimus, poſteri ſequentur*. vide locum.

Deferentibus vitam) Lego, *differentibus*. Annæus Boethius de Moribus; *Multos vitã differentes mors iuncta præuenit*. quem Senecæ locum imitatus eſt Columbanus.

Superbos vagos) peregrinantes in hac terrâ. an *diuagos*? Hardonus Monach. Caſæ Dei in Pœnitentiali; *Qui ſuperbè diuagantur, quaſi ſemper ſint victuri*. Vetus Eccleſia; *Procul abs te diuagantem intueri dignatus es*. Baſilius Ammonition. de ſuperbia; *Ambulat ſemper tumens, vt vter vacuus; & vt nauis abſque gubernatore, cum iactatur fluctib⁹, ita & iſta leuis circũfertur, inſtabilis per omnes act⁹ ſuos*.

Conantes colligere) Ad hunc locum intellegendum augure aliquo opus. in alt. MS. *conantur coll.* Senſum non, niſi per nebulam, video. nam hoc velle videtur, φιλοζωοῦντας lubricam hanc vitam, quæ velut anguilla labitur, conari compræhendere: æternam autem, quæ non illorum manibus tantùm compræhendi, ſed manu illos ſuâ ductare ſponte poſtulet, diffidere ſequi. *Timent credere*, diffidunt. hinc *timidè & diffidenter* coniunxit Cicero Orat. pro Cluent. Particula *minùs* poſita ἀντὶ τοῦ magis. quæ notio mirifica eſt, quàm noua. nam *nihilominus* in

reſcriptis

rescriptis Iustiniani & Theodosij idem interdum significat; quod nihilo magis, ἀποφατικῶς. similiter apud Iulianum l. 7. in pr. D. pro empt. vt obseruauit Iacobus Cuiacius in Comment. quem quam iuste repræhenderit Ioan. Robertus, pulchrè vides.

In somnis regnent, v. h. lætantur) alt. MS. *regnant, v. h. lætentur*. improbiùs.

Amare huius formulam vitæ) Virgilius Gloss. *Forma Dei, imago Mercurij.* Idem; *Forma luporum, lupiperi frasticos.* Auson. carm. v. in parental.

Non ignota tibi nostræ quoque formula vitæ.

Sequentia veteris Ecclesiæ, *Christe qui es creator*, quam quidam Notkero Balbulo, alij Hermanno Contracto, nonnemo Roberto Francorum Regi tribuunt;

Sine peccato peccati adsumens formulam.

videndus Sidonius l. v. epist. xi. in quo Sauaronis operam magni existimo.

Caueto filiole) alt. MS. *Cauete, filioli*. ac si ad integram congregationem scripserit.

Quod vincit dulcedinem) Minùs me vincit dulcedo huius lectionis. Emenda; *qui vincit dulcedine.* Veluti cibus venenatus gustu dulcorem, esu mortem; ita libido actu suauitatem, effectu amarorem & lethum affert. Hinc Diogenes Cynicus formosa scorta θανάσιμον μελίκρατον appellare solebat, teste Laertio. Fabianus in Sententijs; *Venena propinaturi venena calicis melle liniunt, vt sapor mellis mulceat gustũ, donec sit haustum quod est mortiferum.* ex Seneca, vbi malim, *oras calicis*. Vincentius Lirinens.

aduerſ. prophan. hæreſ. nouat. *Qui paruulis auſtera quædam temperaturi pocula prius ora melle circumlinunt, vt incauta ætas cum dulcedinem præſenſerit, amaritudinem non reformidet.* Quæ verba ab Lucretio ſunt lib. I.

Sed veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flauoque liquore,
Vt puerorum ætas improuidia ludificetur
Labrorum tenus; intereà perpotet amarum
Abſinthi laticem. ———————

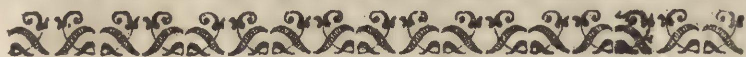
Hieronymus ad Lætam de inſtit. Filiæ; *Venena non dantur, niſi melle circumlita.*

Quam multis eueniſſe) De mente Columbani corrigo; *per vias mortalium, per quas multis eueniſſe.* ſuprà epiſt. I. *Sic per te iter agendum eſt.* Baſilius Ammonit. *Caue ſpecies, per quas plurimas cernis animas periſſe.* Ibidem; *Ne incidas iter, per quod naufragium perpeſſi ſunt plurimi.*

Metus conſumpturus eſt) alt. MS. *metu conſumptura eſt.* inemendatè.

In Epiſtol,

In Epistol. DINAMII.

DInamius Grammaticus floruit circa annum à nato Domino quingentesimum, h. e. ipsis centum annis Columbano prior. De scriptis eius, præter S. Maximi historiam, nihil dum visum. eam misit ad Vrbicum episcopum Regiensem, Fausti successorem; edidit Surius inter probatas SS. historias. at illic Patricius indigetatur. quidum? nam in duob. MSS. vno Monasterij, altero Schobingeri, vocatur Grammaticus. verba menbranarum; *Dinamius grammaticus ad discipulum suum ait.* Nos epistolam de coniectura inscripsimus, & argumenti ob similitudinem adiecimus Columbano.

Præmittimus) ita vterque MS. pro prætermittimus, ad eam faciem qua *præire, præfluere, prælabi* &c. passim apud scriptores. præ p præter.

Lapilla fulgentia) Isidoro *vestem fulgentem & lumina lapillorum*, sentent. l. III. c. XLIIX. secundum fim nostri. *Lapilla* vetustè, vt mox *Lacerta*, quā ἀλλοίωσιν & Marcellus annotauit. Accius Atreo; *Concoquit partem vapore flammæ, tribuit verubus lacerta in focos.* Lapilla Lacerta

Qui sepulchro conditur) ita emendauimus, cùm in MSS. legeretur, *cui sepulchrum conditur*, nihil præstaturum.

EXPLICIVNT.

S. COLVMBANI ABBATIS Regula Monachorum:

S. BASILII EPISCOPI AMMONITIONES.

ANNÆI BOETII DE MORIBVS LIBER.

Ex Bibliothecâ Monaſterij S. Galli, & Schobingeri.

Reuerend. & Nobil. V.

IOAN. GEORGIO à WERDENSTEIN, CATHEDRAL. ECclesiæ Augustanæ, Exstadinæ, & Constantiensis CANONICO &c.

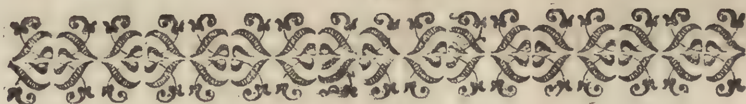
MELCHIOR HAIMINSFELDIVS GOLDASTVS. S. D.

S. COLVMBANVS, plurimorũ Abbas Cœnobiorum, REGVLAM composuit, qua hominẽ Christianum; eius vitam atq; mores conformat. quam cùm in illu-

ſtri Monaſterij noſtri Bibliothecà repperiſſet F. Iodocus Metzlerus, Supprior Decretorũ doctrina & antiquitatũ ſtudijs ornatiſſimus, nõ diu fraudauit me theſauro, ſed, vt alia omnia, libẽter atq; amicè participauit. Amplexus ſum munus auro contra carum, quod ego nunc quibuſdam notarum gemmis ornatũ, mereri arbitratus ſum, nobiliſsimo nomine tuo proſcribi, cuius celebritate, quâ omnium in te animos ſuſpẽdiſti, in publico referat commẽdationem. Tuo, inquam, vnius Germanorum ex

ordine isto, qui hoc aut possit impetrare, aut præstare debeat. Adiunxi Basilium atq. Boetiũ, scriptores graues, sententiosos, sãctos, quin professione tuâ idoneos. itaq. minus graue continget, quidquid id est oneris, ferre vel ipsorũ auctorũ & professionis tuæ, vel caussâ publicã. Dignissimi sunt, & prędicabunt operam tuã posteri, si quibus ego vitam dedi, tu fines eorũ porrò protollas. Vale, V.N. & à Schobingero nostro salue. Script. A.N.D. cIↄ Iↄ cIII. S. Galli.

TESTIMONIA DE S. COLUMBANI REGULA.

Martyrologium Roman. XI. KL. DECEMB.

In Italia, monasterio Bobio, depositio S. Columbani Abbatis, qui multorum cœnobiorum fundator, innumerabilium Pater exstitit monachorum, multisq. virtutibus clarus quievit in senectute bona.

Ionas Abbas in Vita S. Columbani;

His ergo in locis cùm monachos instituisset, ipse vicißim illis aderat, Canonemq sive Regulam quam sequerentur, spiritu sancto plenus condidit: ex cuius lectione prudens lector vel auditor facilè potest animaduertere, quanta viri sancti fuerit disciplina. videndus idem in Vita S. Eustachij, cap. v.

Auctor Vitæ S. Deodati;

S. Deodatus in Valle Galilæa Cœnobia construxit primus, vbi monachos vel peregrinos, sub sanctißimorum Patrum Benedicti & Columbani Regula victuros, collocauit.

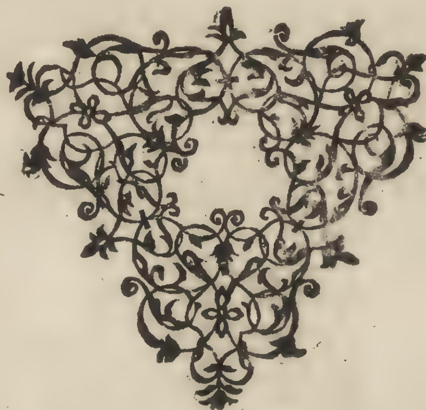
Hartmo-

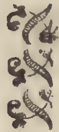
Hartmotus Monachus, & posteà Abbas S. Galli, in Annotatione librorum qui sunt in Monasterio;

Item Regulæ sanctorum Patrum, id est, sancti Benedicti, sancti Basilij, Regula cœnobialis Patrum, Regula Columbani, Regula Augustini, Regula Pauli & Stephani, item August. de opere manuum, Prouerbia sancti Euagrij, Regula Macharij, Pinutij & Serapionis, & alterius Macharij in volumine I.

Huius cod. meminit Ratpertus quoq. in Casibus Monasterij;

Regulam sancti Benedicti & reliquorum Patrum in vol. I. Et alibi; *Regulam sancti Basilij & ceterorum.*

S. COLVMBANI ABBATIS REGVLA MONACHORVM.

Vt primùm diligendus sit Deus; & deinde proximus; & de obœdientia, ammonet.

Caput I.

Matth. 22. PRimùm omnium docemur *Deum diligere ex toto corde, & ex tota mente, & ex totis viribus, & proximum tamquam nosmetipsos*: deinde opera. Ad primum uerbum Senioris omnes ad oboediendũ audientes surgere oportet: quia oboedientia Deo exhibetur, dicente Domino nostro Iesu Christo;
Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.*

DE INOBOEDIENTE ET *contumace.*

Caput II.

SI quis igitur uerbum audiens non statim surrexerit, in-

xerit, inoboediens iudicandus eſt. qui autem contradixerit, contumaciæ crimen incurrit & ideò nõ ſolùm inoboedientiæ reus eſt, ſed etiam contradictionis aditum alijs aperiens , multorum deſtructor æſtimandus eſt.

DE MVRMVRANTE, ET QVI NON ex voto obœdit.

Caput III.

SI quis uerò murmurauerit, & ipſe, tamquam nõ ex uoto oboediens, inoboediens putandus eſt. idcircò opus eius abiciatur, donec illius bona uoluntas cognoſcatur. Oboedientia autem uſque ad quem modum definitur? Vſq. ad mortem certè præcepta eſt, quia Chriſtus uſq. ad mortem oboediuit patri pro nobis. quam ipſe nobis per Apoſtolum inſinuat, dicens; *Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, & ſpecie inuentus vt homo, humiliauit ſemetipſum factus obœdiens patri vſque ad mortem, mortem autem crucis.* Nihil itaq. recuſandum eſt oboedientibus ueris Chriſti diſcipulis, quamuis du- Philipp. 2.

uis du-

uis durum & arduum sit, sed cum feruore & cum lætitia arripiendū est. quia si talis non fuerit oboedientia, non erit acceptabilis Domino, qui ait; *Et qui non accepit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus*. & ideò dicit de digno discipulo; *Vt, ubi ego sum, ibi & minister meus mecum.*

Ecclesiast. 35.
Luc. 14.
Iohan. 17.

DE SILENTIO.

Caput IIII.

Silentij regula diligenter custodienda decernatur, quia scriptum est; *Cultus iustitiæ silentium & pax*. & ideò ne reatus de uerbositate conquiratur, exceptis utilitatibus ac necessarijs, opus est ut taceatur, quia iuxta scripturam; *In multiloquio non deerit peccatum*. idcircò Saluator ait; *Ex verbis tuis iustificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis*. Iustè damnabuntur, qui iusta dicere noluerunt, cum potuerunt: sed mala, iniusta, impia, inania, iniuriosa, incerta, falsa, contentiosa, contumeliosa, turpia, fabulosa, blasphema, aspera, afflixuosa loqui, garrula uerbositate maluerunt. Tacendū igitur est de his & talibus: & cum cautela & ratione loquendum est, ne aut detractiones, aut tumidæ contradictiones in loquacitate uitiosa prorumpant.

Prouerb. 10
Matth. 12.

DE AB-

DE ABSTINENTIA.

Cap. V.

Cibus sit uilis & uespertinus Monachorum, satietatem fugiens & potus ebrietatẽ, ut & sustineat, & non noceat. olera, legumina, farinę aquis mixtæ, cum paruo pane paxmate, ne uenter oneretur, & mens suffocetur. Etenim utilitati & usui tãtùm consulendum est æterna desiderantibus præmia. ideò temperandus est uitæ usus, sicut temperandus est labor: quia hæc est uera discretio, ut posšibilitas spiritalis profectus cum abstinentia carnem macerante retentetur. Si enim modum abstinentia excesserit, uitium non uirtus erit. uirtus enim multa sustinet bona & continet. Ergo cottidiè ieiunandum est, sicut cottidie reficiendum est. & dum cottidie edẽdum est, uilius & parcius corpori indulgendum est, quia ideò cottidie edendum est, quia cottidie proficiendum est, sicut cottidie orandum, cottidieq. est legendum.

*

DE PAVPERTATE, AC DE cupiditate calcanda.

Cap. VI.

Galat. 6. MOnachis, quibus pro Christo mundus crucifixus est, & ipsis mundi cupiditas cauenda est: nimirum dum nõ solùm superflua eos habere damnabile est, sed etiam uelle: quorum non census, Matth. 16. sed uoluntas quæritur: qui relinquentes omnia, & Christum Dominum cum timoris cruce cottidiani sequentes, in cælis habent thesauros. idcirco dum in cælis multum sunt habituri, paruo & extremo necessitatis censu in terris debent esse contenti, scientes lepram esse cupiditatem Monachis, imitatoribus Profetarum ac discipulorum Christi proditionem atq. perditionem, Apostolorũ quoque dubijs sectatoribus mortem. Ideo ergo nuditas & facultatum contemptus, prima perfectio est Monachorum: secunda uerò purgatio uitiorum: tertia uerò perfectissima Dei continuata dilectio, ac diuinorum iugis amor, qui terrenorum succedit Luc. 10. obliuioni. Quæ cùm ita sint, paucis nobis opus est, iuxta uerbum Domini, aut etiam uno. pauca namque sunt necessaria uera, sine quibus uita non

non transſagitur: aut etiam uno, quaſi cibo iuxta litteram, puritate autem ſenſus indigemus per gratiam Dei, ut intellegamus ſpiritaliter, quæ ſunt illa pauca caritatis, quę Marthæ à Domino ſuggeruntur. *Luc. 10.*

DE VANITATE calcanda.

Cap. VII.

VAnitas quoque quàm ſit periculoſa, breuiter demonſtratur uerbis Saluatoris, qui ſuis diſcipulis lætantibus uanitate dixit; *Vidi Sathanan ſicut fulgur de cælo cadentem.* & Iudæis aliquando ſe iuſtificantibus ait; *Quod autem altum eſt in hominibus, abhominatio eſt in conſpectu Domini.* Ex his & illo Phariſæi famoſiſsimo ſe iuſtificantis exemplo colligitur, quòd interemptrix ſit omnium bonorum uanitas, & gloriatio elata, dum bona uanè laudata Phariſæi perierunt, & peccata publicani accuſata euanuerunt. Non exeat igitur uerbum grande de ore Monachi, ne ſuus grandis pereat labor.

Luc. 10. *Luc. 16.* *Luc. 18.*

DE CASTITATE.

Cap. VIII.

CAstitas uerò Monachi in cogitationibus iudicatur: cui nimirum cum discipulis ad audien-
Matth. 5. dum accedentibus à Domino dicitur; *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* dum enim uultum illius considerat ille, cui consecratus est, uerendum est ne inueniat in anima, quod abhominatur. ne forte, iuxta sententiã sancti Petri, *habeant oculos luxoriæ plenos atq. adulterij.* & quid prodest, si uirgo corpore sit, & non sit uir-
Ioan. 4. & 2. Corinth. 3. go mente? Deus enim spiritus in spiritu habitat ac mente, quem inmaculatum uiderit, in quo nulla sit adulterina cogitatio, nulla spiritus coinquinati macula, nulla peccati labes sit.

DE DISCRETIONE.

Cap. IX.

DIscretio Monachis quàm sit necessaria, multorum error ostendit, & aliquorum ruinæ demõstrant, qui sine discretione incipientes & absq. moderatrice scientia degentes uitam finire laudabilẽ

non

non potuerunt. quia ſicut ſine uia tendentibus error euenit, ita ſine diſcretione uiuentibus exceſſus in promptu eſt, qui ſemper uirtutibus in medio inter utramq. nimietatem poſitis contrarius eſt. cuius impactio periculi res eſt, dum iuxta ſemitam diſcretionis directam inimici prauitatis offendicula ac diuerſorum errorum ſcandala ponunt.

QVIA ORANDVS EST DEVS de ipſa diſcretione.

Cap. X.

ORandus eſt igitur Deus, qui lumen ueræ diſcretionis largiatur, ad inluminationem huius uitæ tenebris ſæculi utrimq. obſcuriſsimis circumdatæ, quò ſui ad ſe ſine errore ueri adoratores poſſint has euadere tenebras. *Ioan. 4.* Diſcretio igitur à diſcernendo nomen accepit, eò quòd ipſa in nobis diſcernit inter bona & mala, inter media quoque & perfecta. diuiſa namque ab initio lux & tenebræ, *Geneſ. 1.* utraque id eſt bona & mala: poſtquàm mala per Diabolum boni depriuatione eſſe ceperunt, ſed per Deum inluminantem priùs ac poſteà diuidẽtem. inde Abel pius bona elegit, Cain uerò impius mala incidit. *Geneſ. 4.*

DE CREATVRA DEI BONA.

Cap. XI.

Genes. 1. BOna Deus fecit cuncta, quæ creauit: mala uerò Diabolus superseminauit dolosa calliditate, ac *Matth. 13.* subdola ambitionis suasione. Quæ sunt igitur bona? Illa scilicet, quæ integra sunt ac incorrupta, sicut creata permanserunt, quæ solus creauit Deus, iuxta Apostolum; *Vt in illis ambulemus, quæ sunt opera bona, in quibus in Christo Iesu creati sumus*, bonitas scilicet, integritas, pietas, iusticia, ueritas, misericordia, caritas, pax salutaris, læticia spiritalis cum spiritus fructu. hæc omnia cum fructibus suis bona sunt. His uerò contraria mala sunt, scilicet malicia, corruptela, impietas, iniusticia, mendacium, auaritia, odium, discordia, amaritudo, cum fructibus eorum multiplicibus, qui ab eis nascuntur. innumerabilia enim sunt, quæ de utrisque contrarijs, id est, bonis & malis, procreantur.

QVOD

QVOD MALVM EST DECLInare à bonitate & integritate.

Cap. XII.

QVod autem declinat à bonitate condita & integritate, hoc primum malum eſt, quod eſt ſuperbia malitiæ primæ: cui contraria eſt piæ bonitatis humilis exiſtimatio, ſuũ creatorem agnoſcentis & glorificantis, quod eſt rationabilis creaturæ primum bonum. ſic & cetera per duplices ſenſim partes in immanem omniũ ſiluam creuerunt. Quę cum ita ſint, tenenda ſunt fortiter bona, Dei habentibus auxilium, quòd ſemper orandum eſt, per proſpera & aduerſa, ne aut extollamur in proſperis in uanitatem, neque deiciamur in aduerſis in deſperationem. Ideo continendum ſemper eſt ab utroque periculo, id eſt ab omni nimietate per temperantiam glorioſam, & ueram diſcretionem, quæ Chriſtianæ humilitati adhæret, & uiam perfectionis ueram Chriſti militibus aperit, diſcernẽdo ſcilicet ſẽper in dubijs rectè, ut inter bona & mala ubiq; diuidẽdo iuſtè, ſiue inter utraq. foris, ſiue inter corpꝰ & animã intus, ſiue inter opera & mores, ſiue inter curã & quietẽ, ſiue inter publica & ſecreta,

creta. Mala itaque cauenda ſunt ſimiliter, ſuperbia, inuidia, mendacium, corruptela, impietas, mala morũ, tranſgreſſio gulæ, fornicatio, cupiditas, ira, triſticia, inſtabilitas, uana gloria, elatio, detractio. Bona quoque uirtutum ſectanda ſunt, humilitas, benignitas, puritas, oboedientia, abſtinentia, caſtitas, largitas, patientia, lætitia, ſtabilitas, feruor, inpigritia, uigilantia, taciturnitas, quæ per fortitudinem ſufferentem, & temperantiam moderantem, quaſi in quadam ponderatrice diſcretionis ſtatera ſtatuenda in actu ſunt operis adſueti pro captu conatus noſtri ſufficientiam ubique quærentibus. nam cui ſufficientia non ſufficit, exceſſiſſe diſcretionis modum nulli dubium eſt. & quicquid ipſum modum exceſſerit, uitium eſſe manifeſtum eſt.

QVOD INTER PARVVM ET NIMIVM rationabilis eſt in medio menſura.

Cap. XIII.

IGitur inter paruum & nimium rationabilis eſt in medio menſura, reuocans ſemper ab omni utrũque ſuperfluo, in omni re poſita. certum ubiq. neceſsitatis procurans, ac inrationabile ſuperfluæ

uolun-

uoluntatis declinans. Et hæc mensura discretionis, uerè omnes nostros pondere trutinās iusto actus, nequaquām nos deuiare ab iusto permittit; neq., dum stellam uiæ ducem per directum semper sequamur, errorem pati. dum enim de utraque parte semper est continendum, iuxta illud dictum; *Continete vos à dextris & à sinistris*, in directum semper per discretionem tendendum est, id est per lumen Dei, dicentibus sæpiùs, idq. Psalmistæ uictoris uersiculo canendo; *Deus meus inlumina tenebras meas, quoniam in te eripiar à temptatione.* temptatio enim est uita Hominis super terram. *Deuteron. 5. & Ios. 1.*

DE MORTIFICATIONE.

Cap. XIIII.

MAxima pars regulæ Monachorum, mortificatio est: quibus nimirum per scripturam præcipitur; *Sine consilio nihil facias.* Ergo si nihil sine consilio faciendum est, totum per consilium est interrogandum. inde etiam per Moisen præcipitur; *Interroga patrem tuum, & adnuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.* Sed licet duris dura uideatur hęc disciplina, ut scilicet homo semper de ore pendeat *Ecclesiast. 32.* *Deuter. 32.*

alterius, ceteris tamen Deum timentibus dulcis ac secura inuenitur, si ex integro, & non ex parte conseruetur: quia nihil dulcius est conscientiæ securitate, & nihil securius est animæ inpunitate, quam nullus sibi ipse per se potest tradere, quia propriè aliorum est examinis. Hoc namque defendit à timore iudicij, quod iam examinauerit iudicantis censura, cui alieni ponderis inponitur moles, & totum portat quod suscepit, maius periculum iudicantis, quàm eius qui iudicatur. Quicumq. itaque semper interrogauerit, si seruauerit, numquã errabit. quia si alterius errauerit responsio, fides credẽtis & labor oboedientis numquam errabunt, neque mercede interrogat. carebunt. Nam si per se aliquid discusserit, qui debuit interrogare, in hoc ipso arguitur errasse, quod iudicare præsumpsit, qui debuit iudicari: etsi rectum fuerit, prauum illi reputabitur, dum per hoc à recto declinauit: quia nihil audet per se iudicare, cuius officium est tantũ obœdire. Cum hæc igitur ita sint, cauenda ubique est monachis superba libertas, ac uera humilitas discenda, sine murmuratione & hæsitatione obœdientibus, quò iuxta Domini uerbum, *iugum* Matth. 11. *Christi suaue, & onus eius leue* sentiant. alioquin, donec Christi humilitatem discant, suauitatem iugi eius

eius, & honeris illius leuitatem non sentient. Humilitas enim cordis, requies animæ est, uitijs ac laboribus non fatigata, ac unicum illius dedit & malis refrigerium. & quantum ad hanc considerationem, tota de tantis foris uagis acuminibus adtrahitur, tantùm intus requiescit, ac refrigeratur, ita ut etiam amara illi sint dulcia; dura & ardua antè habita, plana ac facilia esse sentiat. Mortificatio quoque superbis ac duris intolerabilis, illi fit consolatio, cui hoc solum placet, quod humile ac mansuetum est. Sciendum autem est, quod neq. hanc martyrij felicitatem, neque aliud quid utile superueniens poterit perfectè conplere, nisi qui in hoc studium singulare posuerit, ut non inueniatur inparatus. Si enim iuxta hoc studium suas aliquas sectare aut nutrire uoluerit intentiones, continuò interpositorum occupatione detentus, turbatus, sequi quò iussio ducit, gratus semper non poterit neque ut conpetit cōplere potest qui turbulētus est & ingratus.

Mortificationis igitur triplex est ratio, Non animo discordare, Nō lingua quidlibet eloqui, Nō ire quoquàm. Absolutè suū est sēper dicere, sibi quāuis cōtraria iubenti; *Nō sicut ego volo, sed sicut tu vis*, iuxta exemplū Domini Saluatoris, qui ait; *Descendi* *Iohan. 3.*

de cælo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius, qui me miſit, Patris.

EXPLICIT REGVLA SANCTI COLVMBANI.

S. BA-

S. BASILII EPISCOPI

AMMONITIONES.

AVdi, Fili, ammonitiones patris tui, & inclina aurem tuam ad uerba mea: commoda mihi libenter auditum, & corde credulo cuncta quæ dicuntur ausculta. Cupio enim instruere te, quæ sit spiritalis militia, & quibus modis Regi tuo debeas militare. Intentissimè ergo audiat sensus tuus, & animam tuam nullus prægrauet somnus, sed ad uigilandum excita eam, & ad studium intellegendi sermonum meorum paratus esto. Verba enim mea non sunt ex me, sed prolata ex diuinis fontibus. neque enim noua doctrina instruo te, sed ea, quæ didici à maioribus meis, doceo te. Hæc enim si immiseris in cor tuum, in pace dirigentur itinera tua, nec ad te adpropinquabit ullum malum, sed procul à te

abſcedet omnis aduerſitas animę. Si ergo cupis, Fili, militare Domino; illi ſoli militabis. Sicut enim, qui militāt Regi terreno, omnibus iuſſis eius oboediunt, ſic & qui militant Regi cęleſti, debēt cuſtodire præcepta cæleſtia. Miles terrenus quocumq. loco mittitur, paratus & promptus eſt, neq. ſe uxoris aut filiorū gratia excuſare audebit; multo magis miles Chriſti ſine aliquo inpedimento Regis ſui debet oboedire imperio. Miles terrenus cōtra hoſtem uiſibilem pergit ad bellum: tecum uerò hoſtis inuiſibilis cottidie dimicando non deſinit. Illi contra carnem & ſanguinē eſt dimicatio: tibi uerò aduerſus ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus eſt cōluctatio. Ille contra hoſtem carnalē carnalibus armis utitur: tu uerò debes contra ſpiritalem hoſtē armis uti ſpiritalibus. Ille in bello galeam ferream geſtat in capite: ſed tua galea ſalus Chriſti ſit, qui eſt caput tuum. Ille lorica, ne uulneretur, indutus eſt: ſed tu pro lorica Chriſti caritate eſto circumdatus. Ille contra aduerſarium emittit lanceas & ſagittas: tu cōtra hoſtem tuum diuina eloquia iaculare, & percutiens eum uerbis Dominicis dicito; *Dominus mihi adiutor eſt, & ego diſpiciam inimicos meos.* Ille, donec pugna geritur, arma à ſemetipſo non proicit, ne ab aduerſario uulneretur: ita & tu numquam debes

eſſe in-

esse inermis, quia tuus hostis illo est astutior. Illius quidē hostis ad tempus pugnat: tuus uerò hostis, quā diu in stadio uitę huius consistis, tecū pugnare non cessat. Illius arma laboriosa & grauia sunt ad portandū: tua uerò arma uolentibus portare suauia sunt ac leuia. Ille cùm superauit aduersariū ad domum coniugis ac liberorū reuertitur: tu uerò hoste prostrato in illud cæleste regū cū omnibus sanctis intrabis. Ille pro labore terreno terrenū accipit donatiuum: tu uerò pro spiritali labore cæleste accipis præmiū. Cæleste enim donū expectat Monachus, qui terrenos actus à semetipso proicit, nec implicat se negotijs sæcularibus militans Deo. Difficile namq. est duobus Dominis seruire: nec potest quisquam seruiens Mammonę spiritalia arma portare, sed iugū Christi suaue repellit à se ac proicit, & quicquid graue & honerosum est animę suę, suaue ac leue ei uidetur. istiusmodi uir à proprijs armis uulneratur, & cū diligit periculū, incidit in mortē. Tu autē considera, cui te Regi ad militandū probasti. quanto enim superius est Rege terreno imperiū cæleste, tanto excellentior est gradus militiæ tuæ terrena militia. Turrim namq. excelsem exstruere cogitas. prępara ergo tibi sumptus ad structurā, ut coeptum ædificiū ad perfectū deducas, ne quando

præte-

prætereuntibus uenias in derisum, & gratulentur de te inimici tui. Hæc turris non ex lapidibus construitur, sed ex uirtutibus animæ: nec auri, nec argenti sumptibus indiget, sed conuersatione fideli. Nam terrenæ opes plurimum ad ædificandum inpediunt. Vnus prospectus sit, Fili, tibi, si uni Deo seruire desideras, ut nulli studeas placere in uita tua, nisi illi soli: nec in diuersis occupationibus occupes mentem tuam, sed omnimodo abscide à te carnalem amorem, ne carnalis amor amorem cælestem à te excludat. Omne uicium expelle ab anima tua, ut uirtutes animæ tuæ conquirere possis.

DE VIRTVTIBVS ANIMAE.

AVdi igitur quæ sunt uirtutes animæ, & quæ maxima conferunt ei lucra.

I. Virtus est animæ diligere Deum, & odire illa, quæ Deus non diligit.

II. Virtus est animæ patientiam sectari, & ab inpatientia declinare.

III. Virtus est animæ castitatem tam animæ quàm corporis custodire.

IIII. Virtus est animæ uanam gloriam contempnere, & omnia caduca calcare.

V. Virtus

V. Virtus eſt animæ humilitatem ſtudere, & tumorem ſuperbiæ abhominare.

VI. Virtus eſt animæ iram cohibere & furorē reprimere.

VII. Virtus eſt animæ ab omni ſtultitia declinare, & ſapientiam diuinam amplectere.

VIII. Virtus eſt animę omnem uoluntatem carnis ſubicere menti.

VIIII. Virtus eſt animæ auaritiam ſpernere, & uoluntatem paupertatis aſſumere.

Has ergo uirtutes facilè poteris obtinere, ſi ſæcularem curam neglexeris, & caducis ac terrenis rebus cæleſtia præpoſueris, & iudicia eius die noctuque impenſiùs meditaberis. Eris autem tamquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, & omnes fructus ſpiritus ex te orientur, & ex ſeruo amicus Dei efficieris. Ex tota igitur mēte tua dilige Deum, ut in omnibus actibus tuis placeas illi. Si enim, qui coniugio copulatus, feſtinat placere uxori, multo magis Monachus in omnibus debet placere Chriſto. Qui diligit Deum, eius mandata cuſtodiat. Deus enim non ſe uerbis tantū uult diligi, ſed corde puro & operibus iuſtis. Qui enim dicit; Diligo eum, & mandata eius non

custodit, mendax est. Huiusmodi enim uir fallitur, & a semetipso seducitur. Deus enim non uerborũ, sed cordis est inspector, & diligit eos, qui in simplicitate cordis seruiunt ei. Si terrenos parentes cum tanto affectu diligimus, quia paruo tempore pro nobis sustinuerunt laborem, nonne nobis magis cælestis pater amandus est. Nam & quod circa nos eorum fiat obsequium, Christi est beneficium, qui omnium dispensator est optimus. Nam & antequam nasceremur in hoc sæculo, sua prouidentia parentes nobis anteà præparauit, quorum obsequio nutriremur. Sed & matris ubera tũc lacte replebuntur, quando infans fuerit potus. Ergo magis omnibus diligamus Deum, qui & nos & parentes nostros proprijs manibus finxit; & cuncta nobis dona, quæ erga nos geruntur, cotidie eius beneficijs asscribamus. nam & parentes nostros ut propria uiscera diligamus, si ascendere nos ad seruitium Christi non prohibeant. Si autem prohibuerint, nec sepulchra illius à nobis uisitari debentur. Christus diligendus est super parentes: quia non nobis tribuunt parentes ea, quæ Christus tribuit. Et quis beneficia eius congruenter enarrare possit? uel nobis quantum tribuat, & cotidie preparare non desinit? quantum quis plus laudare uolue-

uoluerit sermonibus, laudando Deo non deficit, sed tunc incipit laudare Deum: qui uidens nos innumeris obnoxios peccatis non dispexit, sed liberauit nos: nec cum alienati ab eo in diuersis erroribus uagaremus, auertit a nobis faciem suam: & dũ iam urgueremur in præcipitium mortis, ad uitam perpetuam reuocauit nos: & cum ingrati beneficijs eius ab eo auerteremur, ut pater clemẽtissimus exquisiuit nos: & cum in sublime sederet, nostri gratia descendit ad terram, & in tanta humilitate uenit, ut seruilem formam assumeret: & qui in pugillo continet orbem terrarum, pannis in præsepio inuolutus est: & qui cælum palmo metitur, non habuit ubi caput reclinaret: cum esset diues, pauper est factus, ut nos ditaremur in illo: & qui in nubibus uenturus est iudicare uiuos & mortuos, iudicium humanum pertulit: & cum sitientibus sit fons uitæ & fluminis æterni, cum sitisset, aquam postulauit a muliere Samaritana: & qui omnes satiat esurientes, esuriuit pro nobis, cũ temptaretur a Diabulo in heremo: & cui ministratur ab Angelis in cælo, ministrare dignatur hominibus in terra: & manus, quæ uirtutes plurimas faciebant, clauis pro nostra redemptione

a 2 adfixæ:

adfixæ ſunt: & ori mellifluo, quo ſalutari doctrina profluxit hominibus, fel pro cibo impij porrexerunt: & qui nullum læſit, cæſus eſt: & obprobria innocens pertulit: & cuius nutu mortui ſuſcitantur, uoluntariè mortem crucis pro nobis ſuſtinuit & quia hæc omnia perpeſſus eſt, ut nobis uitam æternam donaret: & cum nobis magnalia beneficia præſtitit, nihil exigit a nobis, niſi ut diligamus eum, & templa noſtra inpolluta ei ſeruemus, ut ille ſemper in nobis habitet, & nos in illo permaneamus. Non poſtulat a nobis aurum, neque argentum, neque aliquid huiuſmodi: (Nam etſi fuerint nobis iſta, diſpertire egentibus præcepit) nos ipſos quærit, nos deſiderat, in nobis requieſcere cupit. Accedamus ergo ad eum, & copulemur in affectu eius, ut nos ipſos diligamus & proximos. *Qui diligit*, inquit, *proximum, legem implet*: qui autem è contrario odit, homicida eſt. qui autem diligit fratrem ſuum, in tranquillitate eſt cor eius: fratrem uerò odiens, tempeſtate circumdatus eſt. Vir benignus, etiamſi patiatur iniuriam, pro nihilo ducit: iniquus autem, etiam paruum uerbum audiens a proximo, contumeliam arbitratur. Qui caritate plenus eſt, tranquillo animo & ſereniſsimo uultu procedet: uir autem odio plenus,
ambulat

ambulat iracundus. Tu autem, Fili, benignitatem ſtude in uita tua, & proximum tuum habeto tamquam unum ex menbris tuis: Omnem hominem fratrem tuum iudica eſſe. Memento quod unus artifex condidit. Ne moueas cuiquam ſcandalum in uita tua, & non quod tibi utile eſt, ſed quod illi, facito. Quod tibi accidere non uis, nec proximo tuo cupias inuenire. Si eum uideris in bonis actibus uerſantem, congratulare ei, & illius gaudium tuum ducito: & ſi aliquid patiatur aduerſum, conpatere ei, & illius triſtitiam tuam deputa. Omne malum expelle ab anima tua, & odiorum flammæ non turbent cor tuum. Contra inpotentem & ſubditum tibi noli ſcandalum commouere, ſed tamquam proprium menbrum tuum eum habeto in omnibus. Ne ſimulato corde diligas proximum tuum. neque labijs aut oſculis inſidieris ei. Doloſus enim uir quaſi pacifica ex ore profert uerba, & in animo ſuo ſubplantare cogitat proximum, In his ergo operibus ad iracundiam prouocatur Deus. Puritas enim placet in conſpectu Dei: reſpuit autem omne fictum. Tu uerò omnem ſimulationem longè fac a te, & non concupias ſubplantare aut mordere uel laniare proximũ tuum. Menbrum autẽ tuum ducito fratrem tuum. Quod etſi

quandoque,ut homo,iratus fueris, ultra Solis terminum non producas iram tuam,ſed conciliare ad pacem,& deprime omnem furorem ab anima tua. Qui enim amplectitur pacem,in mentis ſuæ hoſpitio manſionem præparat Chriſto : quia Chriſtus pax eſt,& in pace requieſcere conſueuit; uirum autem inuidum omnibus modis execratur. Vir pacificus in trãquillitate eſt ſemper:inuidus autẽ ſimilis eſt naui,cum iactatur fluctibus maris. Homo pacificus ſecuram poſsidet mentem : inuidus autem in turbatione eſt ſemper. Qui ſectatur pacem,in mentis ſuæ hoſpitio totus undique munitus eſt:nã inuidus,ut lupus rapax,inſanit inaniter. Pacificus uir ſimilis eſt uineæ honeſtè abundanti fructu copioſo: inuidus autem opus indigentiæ ac miſeriæ detinetur. Et quantum pacificus gaudẽs in Domino delectatur; tantum inuidus tabeſcens ad nihilum redigetur.Ex habundantia lætitiæ pacificus homo dinoſcitur; & ex uultu marcido & furore pleno inuidus demõſtratur. Pacificus homo conſortium Angelorum merebitur: inuidus particeps Dæmoniorum efficietur.Et ſicut pax ſecreta mentis inluminat, ita inuidia occulta cordis obcæcat. Pax enim effugat diſcordiam : inuidia autem cumulat eam. A ſplendore pacifici aufugit caligo:

& ubi

& ubi eſt inuidia, ibi eſt obſcuritas, & exteriores tenebræ. Sectare ergo deſiderabile nomen pacis, ut fructum eius conſequaris; & execrare inuidiã, ne malorum fructibus replearis. Rationabile namque animal creauit te Deus, ut poſsis diſcernere inter bonum & malum, ut quæ ſunt optima & quæ ſunt inutilia reſpuas, eligas, & ab omni ſpecie mala abſtineas te.

Fili, patientiam arripe, quia maxima uirtus eſt animæ, ut uelociter ad ſublimitatem perfectionis aſcendas. Igitur ſi cupis patientiam habere, moneo primùm te, ut ad mandata diuina excites mentem tuam. Ne fabuloſa arbitreris Dei præcepta, ſed in his ſemper ſollicitum ſit cor tuum. Ne frangat animam tuam ulla aduerſitas mundi a præceptis Dei, ac mandatis, & a caritate, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. neque erigaris in ſucceſsibus proſperis, ſed in utroque temperatus ſis. Omne, quod tibi iniunctũ fuerit religionis gratia, libenter ſuſcipe & obtempera; etiamſi ſupra uires tuas fuerit, ne ſpernas, neque deuites illud, ſed cauſam inpoſſibilitatis tuæ ei, qui tibi iniunxit, fideliter enarra, ut quod tibi honeroſum fuerit, eius moderatione ſubleuetur, ut contradictionis uitio careas. Retributionem patientiæ

tuæ ne

tuæ ne requiras ab homine, ut in futuro poſsis recipere ab æterno Domino æternam retributionẽ. Patientia grandis medela eſt animæ: inpatientia autem pernecies cordis. Per patientiam autem exſpectatur ſpes futurorum, & quod non uidetur, quaſi quod uideatur, amplectitur.

CAſtum enim te in omnibus conſerua, Fili, ut uideas Dominum in gloria conſiſtentẽ. Ab omni pollutione mundum ſit cor tuum, & ne des inimico aditũ introeundi. A conſpectu nequã auertas oculos tuos, & ne delecteris pulchrarũ uultu feminarum, ne per talem delectationem ultima exſoluas ſubplicia. Memento cui dedicaſti menbra tua, & ne commiſcearis illa cum meretricibus. Reflecte amorem tuum ab amore mulierum, ne te ab amore Dei excludat. Noli minima ſpernere, ne paulatim defluas. Ne uelis ire ad domum uirginum, neq. longis & otioſis fabulis uti cũ eis, ne per plurimas ſermocinationes utraq. mens polluatur. Noli grauiter ferre ſermones meos, ne ſtultum arbitreris meum eloquium; ſed crede mihi, & gratanter accipe uerba mea. Si ad feminarum domus acceſſerit clericus aut monachus, & uirgo patiatur huiuſmodi introire ad ſe, ſtatim inmutant priſtinã dignitatem, &

tem,& quod Deo polliciti sunt, sua uoluntate amittunt. Nec enim poterunt huiusmodi mansionē in se Deo præparare, sed dissolabuntur, ut lignum aridū. Numquid uirginitatem Dominus ab aliquo extorquet inuito? Hoc enim munus uoluntariè Christo offertur ex propria uoluntate, iam non est in tua uoluntate. Non enim licitum est ulli profanare, quod Deo promissum est. Nō peccabis, homo, si non uoueris uotum: si autem uoueris, ne moreris reddere illud; quia Dominus quasi suum requiret illud a te, nec pollutioni uult commisceri menbra tua, quæ sibi iam dedicata sunt. Vide ergo ne te seducat corporis pulchritudo, & decorem animæ tuæ amittas. Ne improbo oculo intuearis speciem mulieris, ne intret mors in animam tuā per fenestras tuas. Non adcommodes aures tuas ad percipienda uerba earum, ne concipias nequitiam in anima tua. Mulieris carnem ne uelis tangere, ne per tactum eius inflammetur cor tuum, & spiritu tuo laberis in perditionem. sicut enim fœnū proximans igni conburitur, ita & qui tangit mulieris carnem, non euadet sine damno animæ suæ: & licet corpore castus euadat, mente tamen & corde corruptus abscedit. Dic mihi, quæso te Fili, qualis est profectus in pulchritudine carnis? Nonne sicut

foenum æſtatis ardore percuſſum areſcit,& paulatim priſtinū decorem amittit. Succedente enim ſenectute omnis decor priſtinus iuuentutis flori deperit,& qui ante in amore carnis exardeſcebāt,poſteà in odiū eius conuertūtur. & quando mors uenerit,quantū remanebit pulchritudinis? Tunc recognoſces, quia uanū eſt, quod antea inaniter diligebas. Cùm uideris totū corpus intumeſcere,& in foetorem eſſe cōuerſum, nōne claudes nares tuas, ne ſuſtineas foetorē duriſſimum. Vbi eſt omnis illa oblectatio? require ſi eſt alicubi priſtini decoris aliquod ueſtigiū.& ubi eſt ſuauitas luxuriæ & conuiuiorum opulentiæ?ubi ſunt blandimentorū uerba,quę corda ſimplicia molliebāt? ubi ſunt ſermones dulces,qui amaritudinem amantibus infundebant? Vbi eſt inmoderatus riſus, aut locus turpis? ubi infrenatę & inutiles læticiæ? uelut decurſus aquarū pertranſiens nuſquam conparuit. Iſte finis eſt pulchritudinis carnis,quā amabas: hic oblectationis terminus,Reflecte igitur animū tuum ab his obſcenis amoribus,& omnē amorem conuerte ad ſplendidiſſimā pulchritudinem Chriſti,& radĳ fulgoris eius inluſtrent cor tuū; ut omnis obſcuritas caliginis expellatur a te. Hæc pulchritudo diligēda eſt,Fili,quæ læticiam ſpiritalē conſueuit infundere: hic decor

hic decor omnibus modis amplectendus est, unde nobis serenitas tranquillitatis adquiritur. Euitem' perneciosas pulchritudines, ne omnium malorum genera in nos inrogētur. Multi enim per mulierum species a uia ueritatis naufragauerunt. pleriq. ornamentis earū oblectati perneciem animarum suarū perpessi sunt, & a perfectionis fastigio in profundū inferni dimersi sunt. Caue, ergo, Fili, species, per quas plurimas cernis animas perisse. Cessa edere cibum, qui aliis intulit mortem, ne incidas iter, per quod naufragium perpessi sunt plurimi : euita laqueos, per quos captos plurimos senseris. Postula tibi a Domino cor prudens, & peruigilē sensum, Fili, ut non ignores fraudes & insidias inimici, & in retia eius ne incidat pes tuus. Sapiens uir non cōsiderat corporis decorē, sed animæ : insipiens autē in carnalibus detinetur. Sapiens uir mulierem respuit gestuosam: stultus autem cōcupiscens eam subplātatur. Vir prudens ab inpudente muliere auertit oculos suos: luxuriosus autem intuens eam soluetur ut cera à facie ignis. Tu autem, Fili, caue species pernetiosas ac falsas pulchritudines. Deturbātur enim animæ adtendentes tales. Christus non in corporis, sed in animæ pulchritudine delectatur. Illa ergo & tu dilige, in quibus delectatur & Deus.

CAue quoq. cupiditatem, neq. amori pecuniarũ subicias te, sed ab omni auaritia declina, ne condemneris ut adulter & idolorũ cultor. Noli amare Mammona, ne te separet a Deo. Noli diligere opes terrenas, ne amittas cælestes. Multi cupientes aliena a suis priuati sunt. Alienæ sunt a nobis huius sæculi facultates: nostra autem possessio regnum cælorum est. Noli appetere aliena, ne a tuis fias extraneus. Cotidiano uictu esto contentus. quicquid superfluum est, tamquam inpedimentum propositi tui, proice abs te. Ne cupias fieri locuples, ne in temptationem & in laqueum Diaboli incidas. Caue radicem omnium malorum cupiditatem pecuniarum. Cupidus enim animam suam uenalem habet. si inuenerit tempus, pro nihilo perpetrat homicidium: & ut quis effundat aquam in terram, ita est ei effundere sanguinem proximi sui. Pleriq. auaritiæ ardore in mortis periculum inciderũt. Propter auaritiam Acham cum suis omnibus lapidatus est. propter auaritiam Saul alienus a Deo effectus est, & ad extremum de culmine regali expulsus est, & ab inimicis suis perempt⁹ est. & Achab propter auaritiam inuasit uineam Naboth, & huius rei gratia in prælio uulneratus & defunctus est. Dominus uerò noster & Saluator uoluit de cordibus Pharisæorum

seorum pecuniarũ amorem excludere: sed quia erãt cupidissimi, salutaria eius monita deridebant. Nam & illum diuitiæ, quem Dominus ad regna cælorũ prouocauit, amor pecuniarum eum intrare non permisit. Sed & Iudæ peccatum auaritię flamma exarsit, ut Dominum cunctorum bonorum largitorem in manus traderet impiorum. Auarus uir inferno similis est. Infernus enim quantoscumq. deuorauerit, non dicit Satis est. sic etsi omnes thesauri confluxerint in auarum, non satiabitur. Alienus igitur esto, Fili, ab hoc uitio, & uoluntariam paupertatem libenter assume. Noli esse piger, sed labora manibus tuis, ut habeas unde pusillum tribuas indigenti. iuxta mediocritatem tuam porrige. Tantum enim expetitur a te, quantũ tibi creditũ fuerit. Nemo enim exigit a te, quod ipse non habes. Elemosina cum iniquitate adquisita abhominatio est coram Christo: sed acceptum est ei, quod fuerit fideliter adquisitum. Fili, auaritia ista nõ habet misericordiam. Sunt enim nonnulli, qui diripientes aliena, facere se elemosinam simulant, & cum alios obprimunt, alijs misereri se fingunt. Sed Deus non delectatur operibus eorum, & simulationem cordis eorum execratur ac respuit. Tu autem, licet exiguum dederis de tuis iustis laboribus, gratum &

 acce-

acceptum erit Domino. Sed non ſis uanus inde, cum feceris elemoſinam indigenti, neq. te illo meliorem, cui feneras, æſtimes ſed in omnibus operibus tuis humilia te coram Domino: quia non erit gratum, quicquid efficitur cum ſuperbia. quod autem humiliter fit, acceptum ei eſt.

FIlli, præ omnibus humilitatem ſtude, quæ eſt uirtutum ſublimitas, ut poſſis conſcendere perfectionis culmen: quia iuſtitiæ conſtitutiones non aliter, niſi per humilitatem, implētur. Multorū autē temporū labores per ſuperbiam pro nihilo conputantur. Similis Deo eſt humilis uir, & in ſe Dominum geſtat: ſuperbus autē Deo odibilis, Diabolo ſimilis eſt. Humilis uerò, licet habitu uiliſſim⁹ ſit, glorioſus tamen eſt uirtutibus: ſuperbus autem, etſi decorus & clarus uideatur aſpectu, tamē operibus uilis eſt, & uerbis & geſtibus, uultu & inceſſu ſuperbia eius denūtiatur Et leuitas cupit ſemper laudari ab hominibus, & uirtutibus, quibus alienus eſt, ſe prædicari geſtit. non patitur cuiquā eſſe ſubiectā, ſed ſemper primatum cupit, & ſe in maiorem gradū conatur inmergere, & quod meritis obtineri non poteſt, ambiendo feſtinat inuadere. ambulat ſemper tumens, ut uter uacuus, & ut nauis abſque

guberna-

gubernatore, cum iactatur fluctibus, ita & ista leuis circumfertur, instabilis per omnes actus suos. Humilis autem e contrà omnes terrenos respuens honores, ultimum se iudicat omnium & mediocri uultu intuens, eminens coram Deo apparet, & cum omnia fecerit, dicit; *Seruus inutilis sum*, & nihil se fecisse testatur, & celat animæ suæ uirtutes. sed Deus diuulgat opera eius, & profert in medium, mirificatque gesta illius & exaltat, & clarum facit eum, & in tempore precum suarum, quod postulat, impetrat. Tu autem, Fili, si accesseris ad precandum Deum, prosterne te humiliter in conspectu eius, ne postules quicquam quasi ex gratia meritorum. & si est tibi consciẽtia alicuius boni operis, cela illã, & ut te silentium agẽte multipliciter tibi restituatur a Domino. & peccata tua produc in mediũ, ut deleat illa Deus, cũ confessus fueris ea. Non te iustifices orans, ne sicut Phariseus ille exeas condemnatus. memento publicani, & ita ora ut ille, ut ueniam delictorum tuorum iuuenias. Non in clamore uocis oraueris Deum, qui est occultorum cognitor: sed clamor cordis tui pulset aures eius. ne longitudinem uerborum protrahas ante eum, quia non in multiloquio, sed purissima mente placabitur Deus.

In

IN tempore orationis omnem malitiã cordis proijce abs te, & remitte, si quid habes aduersus proximum tuum. Est deniq. quoddam genus serpentis, cùm cœperit ire ad bibendam aquã, antequàm ueniat ad fontem, euomit omne uenenum. Imitare & tu hunc serpentem in hac parte, & omne uenenum iræ amarum euome, & remitte conseruo tuo centum denarios, ut tibi Dominus dimittat milia talentorum. Quodcumq. opus inchoaueris facere, primum inuoca Dominum, & gratias age. & cum cõsummaueris illud, similiter fac. Inuoca Deum ex toto corde, & inuenies eum. & cum inueneris, ne dimittas eum, sed copuletur mens tua in amore eius.

HOc stude in uita tua, ut orationem puram offeras Deo, ne cogitationes superfluæ conturbent cor tuum, neq. in diuersa rapiatur mens tua. Memento enim te sub Dei stare conspectibus, qui occulta cordis conspicit, & abscondita mentiũ nouit. Vigilanter igitur adsiste in conspectu Dei, in tẽpore orationis uel psalmorũ non te opprimat somnꝰ, & ne dissonans sit a sono uocis sensus tuus, sed in linguæ uerba uigil intendat. ne sit duplex oratio tua, quæ non posit adcedere ad aures Dei. non sit tibi ullũ tempus uacuũ aut otiosum tam in diebus

quam

quam in noctibus. Vigil esto ac sollicitus oculis ac mēte, ut inminentē temptationem possis facilis effugere. Si enim cogitationes sordidæ turbauerint cor tuum, & cogerint aliquod inlicitū perpertrare, per orationes & uigilias depellentur ab anima tua. Oratio namq. grandis munitio est animæ. per orationes purissimas omnia utilia tribuūtur a Domino, & cuncta noxia procul dubio effugantur. In tempore psalmorū sapienter spalle, Fili, & spiritales cantus uigilāter cane coram Domino, ut uirtutem psalmorum faciliùs possis aduertere. Omnis enim duritia cordis eorum dulcedine emollitur. tūc dulces habebis fauces, gaudensq cantabis; *quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauū ori meo.* Nec poteris sentire hanc dulcedinem, nisi cū summa uigilantia & sapientia cantaueris. *Fauces enim,* inquit, *escam gustabunt, sensus autem discernent.* sicut ergo ex carnalib9 escis alitur caro, ita ex diuinis eloquijs interior homo nutritur ac pascitur. Sed in his omnib9 uigilias sanctas assume, Fili, & deuita inutiles uigilias. Vigiliæ autem inutiles sunt, cū quis uigilauerit aut cogitationes turpes, uel ad gerendum contrariū aliquid, uel facinus perpetrandum, Tales uigilias deuita, & sanctas arripe uigilias, ut possis effici sanctus. In omnibus actibus & uocibus tuis ui-

c. gila;,

gila, ne quando obprimaris ſomno. Placere hominibus ne geſtias; præter ſoli Deo ne ſtudeas placere alteri. In omni opere tuo, quod cogitas facere, primùm inuoca Deum, & ſi ſecũdum Deum eſt quod cogitas, diligenter examina, & ſi eſt rectũ coram Deo, perfice illud. ſi uerò aduerſum fuerit repertum, amputa illud ab anima tua. Cottidie actus tuos curioſiùs diſcute, & ſi te peccati obnoxiũ ſenſeris, ad pœnitentiam citò confuge. Nolo ut protrahas peccatum de die in diem; & ſi quid cogitaueris nequam, & de eo pœnitentiam age, & ueIociter de corde tuo reſeca illud. Ne uelis dicere, Non eſt hoc grande facinus, quod cogitaui tantũmodò; quia in conſpectu Domini manifeſta & aperta ſunt omnia. Nolo ut ſinas in te creſcere cogitationes malas, neq. tamquam minima neglegas ea. Qui enim ſpernit minima, paulatim defluit. Non ſpernas morſum ſerpentis, ne uenenum eius conſpergatur in cor tuum. Abſcide uirgulta ſpinarum de agro cordis tui, ne defigant in te altas radices. Scito quod cor tuum ager eſt Domini. excole eum cæleſtibus diſciplinis, & non ſinas in agro Domini ſeminare zizaniam. Si igitur taliter uigilaueris, facilè poteris ad perfectionem uenire. Ad uigilandũ autem ieiunium multum proderit. ſicut enim miles

plurimo

plurimo honere prægrauatur & præpeditur ad bellum, ita impeditur monachus ad uigilias, cum escarum largitate feruescit. Non benè possumus uigilare, cum dapibus fuerit uenter noster honustus, sed oppressi somno uigiliarum fructus amittimus, & maximum detrimentum animæ nostræ adquirimus.

VIgilijs ergo stude copulare ieiunia, ut cunctis animæ uirtutibus florere possis, ut caro tua subiecta sit animæ, & sicut ancilla famuletur dominæ suæ. Ne præbeas corpori tuo uires, ut ineat bellum aduersus spiritum tuum, sed semper subiecta sit caro tua, ut obtemperet iussis sancti spiritus. Noli incrassare ancillam, ne contemnat dominam suam, sed ut in omnibus iussis eius obsequijs mãcipetur. Sicut enim equis frena sunt inponenda, ita corpora nostra ieiunijs sunt infrenanda. Nam quemadmodum auriga, si equorum frena laxauerit, rapidissimo cursu per præcipitia deferuntur, ita & anima cum ipso corpore, si ei frenum non inposueris, ad inferni præcipitia delabitur. Esto igitur peritissimus auriga corporis tui, ut per tramitem rectum possis incedere. Escæ enim plurimæ non solùm animam, sed etiam corpora nostra plurimum lædunt. Sæpe enim per ciborum

auiditatem ſtomachi franguntur uires: nec non & abundantiam ſanguinis, & coleram, & plurimas ęgritudines eſcarũ largitate perpatimur. Sicut enim animę & corpori ſunt iſta contraria, ita medella eſt utriuſq. temperantia ieiunij. Quantum ergò poſſumus, Fili, delicias huius mundi, & ciborũ opulentiã fugiamus, ne quando cruciati in flãma quæramus guttam aquæ, & nullum refrigeriũ conſequamur. Fugiamus ebrietatem, nę in crimen luxuriæ incidamus. Vinum enim nobis Dominus ad lætitiã cordis, non ad ebrietatem donauit. Non quantũ gula exigit, ſed quantum naturæ inbecillitas poſtulat, Nã & Apoſtulus Timotheo uino modico uti præcepit, & hoc propter dolorem ſtomachi, & eius frequentes infirmitates. Ne igitur nos, quod ad medelam corporis noſtri tributũ eſt, ad perneciem deputemus. Plurimi namq. homines per uinũ maximã debilitatem corporis cõtraxerunt, nec potuerãt conſequi priſtinam ſanitatem, quia nõ temperauerunt gulæ ardorem. Pleriq. per uinum homicidia perpetrauerunt, nec ipſam mortem recuſauerunt, alij per uinũ a Dæmonibus capti ſunt: nec eſt aliud ebrietas, quàm manifeſtiſſimus Dæmon. Ebrioſus putat ſe aliquid optimũ gerere, cum fuerit ad præcipitia deuolutus. per uinolentiam armatur os ad

maledicta,

maledicta, & conuitia proximorum, & inmutatur mens, atq. lingua balbuttit. Quid ergo minus habetur ebrietas, quàm Dæmon. Huiusmodi enim uir, cum se putat bibere, bibitur. Sicut enim piscis, cum auidis faucibus properat ut glutiat escam, repente hamum intra fauces repperit: ita & ebriosus intra se uinum suscipit inimicum, quod intra eum morans inpellit ad omne opus nefandissimum, & homo rationabilis ut inrationabile animal capietur. Tu autem in omnibus te exhibe sobrium, ut te sobrietas in omnibus castum exhibeat. Sed hoc caueto tu, Fili, ne pro ciborum abstinentia erigaris in superbiam, & infleris aduersus eos, qui ieiunij tui mensuram non ualent obtinere, ne quando uidearis escis carnalibus ieiunare, & uitijs pectus tuũ replere. Grandis namq. est confusio animæ, quæ cum sibi carnem subiecerit, ipsa uitijs sit subiecta. Quid prodest uentrem ab escis abstinere, & carnem & animam obruere passionibus, & carnis amorem non uinci, & in corde liuoris stimulos machinare. Vir enim contempnens omnia, quæ caduca sunt, tam corporis quàm animæ se abstinet passionibus, quia in utrisq. substantijs homo constare uideatur. Nulla enim perfectio est, in una parte esse sublimem, & in alia esse prostratum: in una parte fulge-

re, & in alia uitiorum caligine occupari. Qui enim castus est, debet perseuerare & in spiritu: quia nihil prodest castũ esse corpore, & mente corruptũ. Ciuitas si fuerit in una parte munita, ex alia uerò destructa, aditũ ad se hostiũ prębebit. Et nauis si fuerit fortiter conpaginib⁹ solidata, & unam habuerit tabulam perforatã, àquarũ fluctibus mergitur in profundum. Vir cõtinens cuncta, quæ uana sunt, spernit, nec ullam gloriam sectatur humanã: furorẽ iracundiæ reprimit, & execratur liuores inuidiæ: potiùs detrimentum sustinet, quàm dissoluat uinculũ caritatis: in pectore continet dilectionẽ: non detrahit citò de proximo, nec libenter audit detrahentem: cupit semper declinare a uitijs, & ad uirtutes animæ semetipsum instigat. Talem te exhibe, Fili, si uolueris exercere ieiuniũ, & cum te a cibo abstinueris, abstine & linguam tuam ab inlicitis uerbis. Omnem blasphemiam longè fac a te. ne superflui sermones procedant de ore tuo, quia & pro otiosis sermonibus reddituri sumus rationẽ in die iudicij. Ne ad maledicendum quemquã consuescas linguã tuam, quæ ad benedicendũ & laudandum Deum creata est. De quibus ignoras rebus in conuentu noli proferre sermonẽ, sed oportuna uerba procedant ex ore tuo, cũ oportunum tempus inueneris,

ut te

ut te audientibus cunctis gratiã exhibeas. Ab omni uaniloquio tempera linguam tuã, ne quando, qui audiunt, horrescant, & obturent aures suas, & sit confusio coram omnibus. De quibus molestiam nõ pateris, noli acriter contendere. non suescas cõsuetudines pessimas: quia cõsuetudo, quæ longius fuerit protracta & confirmata, non cũ paruo labore uitatur. Noli dissolutis labijs risum proferre; (Amentia namq. est cum strepitu ridere) sed subridẽdo tantùm mentis læticiam indica. Nec in modum paruuli iocare uelis assiduè: quia non conuenit ei, qui ad perfectionem nititur iocare cum paruulo: sed esto in malitia paruulus, & uir perfectus in sensu. In quibusdam te exhibe senem, in quibusdam infantem. Paruuli est enim ludere: perfecti autem uiri lugere. sed præsens luctus lætitiam generat sempiternam; iocus autem remissorem efficit animę, & neglegentẽ erga pręcepta Dei: nec delicta sua potest ad memoriã reuocare, & obliuiscẽs ea nõ se instigat ad poenitentiã, & ita paulatim ab omnibus bonis cadit. Nullũ habebit accessũ cordis ad cõpunctionẽ, ubi fuerit inmoderatus risus aciosus: ubi autẽ fuerint lacrimę, ibi spiritalis ignis accẽditur, qui secreta mẽtis inluminat. Tũc auiditate cęlesti flagrãs copulatur Christi amore, & in terris degẽs me-

litatur

litatur iugiter de supernis; Calcat sæculi dignitates,& ad præmia futura se extendit, nec ulla uis sæculi ab amore segregat Christi, sed ut figura quædam inter homines uersare uidetur,& tota eius cogitatio de cælestibus intellegitur. Mors illi præsens dulcior est,quàm ipsa uita. cupit dissolui & esse cum Christo, quem in carne uiuens intra suum portauerat templum. Vide ergo,quãtum lucrum afferant fletus ac lacrimæ: & quantam perneciem præparet risus aciosus. quem enim hîc ridere delectatur,postmodùm flebit amariter. qui autem hîc lugere uoluerit, gaudebit in posterum. Nam & Saluator noster beatos appellat lugentes, & qui nunc lætantur,flere eos dicit in nouissimo.Ne ergo te oblectet puerilis iocus ac risus, sed lectionum & spiritalium cantus. Non te soluant in risum uerba inania, sed proferantur ex te perfectorum uirorũ uirtutes,ut ad eorum speculũ uitam tuam moresq. conponas.Perfectus enim dicitur,non qui in ætate,sed qui in sensu perfectus est.Non enim tibi obest puerilis ætas,si fueris mente perfectus:nec senilis proderit ætas,si fueris paruulus sensu. Nam & Dauid,cum puer esset, & perfectum cor haberet, a Domino in regem electus est:& Saul,cum senilis esset,& ætate prouectus, quia in se malignum &

grandem

grandem nequitiam habuit, de culmine regali ex-
pulſus eſt, & ab inimicis interemptus eſt. Vetuſti
iam erant & presbyteri, qui Suſannam uiolare co-
nati ſunt, quos Danihel adhuc puerulus detecto
eorum ſcelere condempnauit. Et Dominus noſter
atq. Saluator ingreſſus Hieroſolimã a paruulis col-
laudatur, & a ſenioribus poſtea crucifigitur. Nam
& arbor, licet multorũ ſit annorum, ſi fuerit infru-
ctuoſa, abſciditur: ſi autem fuerit fructuoſa nouella
& fertilis, colitur, ut magis ampliorem proferat
fructum. Perfectorum autem uirorum conſortio
fruere, & in contuberniijs abſtinentium delectetur
anima tua, & a uerbis eorum ne auertas aurem tuã.
Verba enim uitę ſunt uerba eorum, & incolomi-
tas animæ his, qui ea libenter attendunt. Sicut enim
Sol oriens effugat caliginem, ita ſanctorum do-
ctrina expellit tenebras a tuis ſenſibus. Talium ui-
rorum, quæſo, ne deuites conſortia, ut eorum mo-
nitionibus mens tua erigatur ad cælum, & fluxam
ſæculi gloriam pro nihilo poſſis deſpicere, & uir-
tutes animæ hauriant ſenſus tui. Euita uiros, quos
erga mandata Dei uideris neglegentes, qui mortui
ſunt uirtutibus, & uidentur uiuere paſſionibus:
qui lætantur in proſperis uoluntatibus, & gaudio
carent diuino. Cum huiuſmodi uiris nulla tibi cõ-

mixtio ſit,neq. uelis cum eis ſermocinare aſſiduè, niſi ualeas ſolummodò ab erroris eos itinere reuocare. Cæterùm ſi non uales,deuita ut publicum hoſtem. Sæpe enim per unam ouem morbidam polluitur totus grex; & modica pars fellis magnã dulcedinem in amaritudinem uertit; & fermẽtum modicũ totam maſſam corrumpit: A tali .n. fermẽto & Dominus te attendere pręcepit. Fermentũ enim hoc doctrina nequiſſimorũ hominum intellegitur. Nã etſi quis in habitu uideatur clarus ac nobilis, & dulcia tibi uerba proferat eleganter ſimulatio,tamen cordis eius ex ſubſequentibus actibus intellegitur. Non enim ex uerbis,ſed ex uirtutibus homo probatur. Deniq. quàm plurimi callidè uitia ſua celare feſtinant, & aput quoſdam ignaros inanis gloriæ uidentur mirabiles; ſed cum de uentris ſui ſinu ſerpentes protulerint,adtacti morſu eius intumeſcunt, & in palàm omnibus ueniunt: quia nihil occultum eſt,quod non reuelabitur. Si quis tibi intulerit mala,ne uelis iraſci, ſed dole potius pro eo,quia Deus illi iraſcitur. Qui enim patienter pertulerit mala,in futuro coronabitur: qui autem intulerit mala,in die mala ut reus damnabitur. Ne pro carnalibus damnis frangatur animus tuus,nec uigorem patientiæ res caducæ emolliant: ſed time potius damnum, ſi a propoſito tuo retardaueris

daueris

daueris. & quando te peccato obnoxium senseris, ad pœnitentiam conuerti non confundaris. Qui enim pœnituerit hic, in nouissimo non poenitebit. Clementer enim ad poenitentiam confugientes suscipit. sed ne in misericordia Domini fretus peccatis peccata augeas, ne uelis dicere; Donec uigeat ætas mea, carnis concupiscentiam exercebo, & postremò in senectute malorum meorum poenitentiam geram. Pius enim Dominus & multùm misericors, nec ultra facinorum meorum memorabitur. Noli taliter cogitare, Fili, quia summa stultitia est hæc in mente concipere. Quis enim hominũ nouit diem exitus sui? Non enim omnes in senectute ab hac luce migrabunt, sed diuersis ætatibus de hoc mundo migratur. & in quibus actibus uocabitur homo, de eisdem eum reddere rationẽ necesse est. Nemo enim in inferno confitebitur Domino. sed tu ne moreris ad poenitentiam conuerti. Semper ante oculos tuos uersetur ultimus dies. Cũ enim diluculo surrexeris, ad uesperum te ambiges peruenire: & cum in lectulo ad quiescendum membra posueris, noli confidere de lucis aduentu, & facillimè te poteris refrenare ab omnibus uitijs. Semper enim cor tuum promissa cælestia meditetur, ut ipsa te semper ad uirtutis uiam prouocent.

Esto nunc talis in operibus bonis, qualem te uis futurum postmodùm. Omnia terrena, quæ possides, in futuras cæli mansiones transfer, ut cum ibi profectus fueris, fruaris bonis cælestibus. Bonorum operum sumptus in itinere præpara, ut incūctanter libenterque, cum uocatus fueris, pergas ad Dominum. tunc, cum carnis uinculo anima tua fuerit absoluta, mox in occursum tuum Angelorū chorus occurret, omniumq. sanctorum agmina in tuos miscebuntur amplexus, & te ad adorandum uerum iudicem perducent. tunc erit tibi pax in giro & summa securitas: nec timebis ultrà iacula ignita Diaboli: non tibi timorem, non terrorem incutiet barbarorum inmanitas: nec formidabis hostes ferocissimos, qui cupiunt animas iugulare: non ferrum, non ignem, nec faciem truculentem tortorū: non famem, non sitim, non ullam carnis ægritudinem: non metues inuidiam hominum, nec insidias malignorum: non uerba uenenata mulierum lupanarium: nec ultrà aduersabitur caro spiritui: nec ullum timebis periculum. sed cum carnis abieceris sarcinam, tunc spiritus sanctus tribuet tibi in cælestibus mansionem, cui tu paulò antè intra corporis tui hospitium feceras mansionem: & lætus gaudensq. futuri iudicij diem exspectabis, in quo singulo-

gulorum animæ pro ſuis actibus recipient merita. ſed fruſtrà tunc peccatores & impij poenitebunt, nec ullam requiem poterunt inuenire. Rapaces & auari flebunt amariſſimè, ſed malorum ſuorum ueniã non conſequentur. In luctu maximo omnes, qui carnis ſuæ uoluntatem ſecuti ſunt; in mærore & gemitu magno in ſempiternum erunt, qui uitijs & paſſionibus ſeruierunt. & cum hi omnes pro criminibus ſuis gehennæ ignibus mancipati fuerint, tibi cum ſanctis omnibus ſempiterna præmia tribuentur; & *quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, facie ad faciem videbis, quæ præparauit DEVS diligentibus ſe.* Eſa. 64. 1. Corinth. 2.

EXPLICIT EPISTOLA BEATISSIMI BASILII EPISCOPI.

ANNEI BOETII DE MORIBVS Liber.

Mne peccatum actio est: actio autē omnis uoluntaria est, tam honesta quàm turpis: ergo uoluntarium est omne peccatum. tolle excusationem, nemo peccat inuitꝰ. Educatio & disciplina mores faciūt, & id unusquisq. sapit, quod didicit. itaq. bona consuetudo excutere debet, quod mala instruxit. Nihil interest quo animo facias, quod fecisse uitiosum est: quia facta cernuntur, animus uerò non uidetur. nulla autem laus est non facere, quod facere non possis. Quid homini est inimicissimum? homo. Libenter feras, quod necessum est. dolor patientia uincitur. Expecta quod numquam poeniteas. Non quàm multis placeas, sed qualibus, stude. In hoc tantùm incumbe, ut libentiùs audias, quàm

loqua-

loquaris. Multos uitam differentes mors iuncta præuenit. itaq. omnis dies uelut ultimus iudicetur. Tristitiam, si potes, ne admiseris; sin minus, ne ostenderis. Amicos secretò ammone; palàm autem lauda. Verba rebus non personis æstimanda sunt. Oratorem te puta, si tibi ante omnes, quod oportet, persuaseris. Quod tacitum esse uelis, nemini dixeris. si tibi non imperasti, quomodo ab alio silentium speras? Ridiculum est aliquem odio nocentis innocentiam perdere. Monstro similis est auaritia senilis. quid enim stultius est, quod dici solet, quàm uia deficiente uiaticum quærere? Omnes infantes terra nudos excipit, non pudeat te fortiùs nasci quàm uiuere. Quid dulcius, quàm habere amicum, cum quo audeas, ut tecum, omnia loqui? seruandus est ergo omni diligentia rarò inuentus amicus. Magnarum uirium est neglegere lædentem.

Quid sis interest, non quid habeas. Nondum es felix, si te turba non deriserit. Si uis beatus esse, cogita hoc primùm, contemnere & contemni. Priusquàm promittas, deliberes; & cum promiseris, facias. Id agas, ne quis meritò te oderit. etsi nullos inimicos tibi facies, iniuria multos facit. Solitudinem quærat, qui uult cum innocētibus uiuere. Optimus

ergo,

ergo, animus, & pulcherrimus cultor Dei eſt. Abſtinebis ab alieno matrimonio. Præſtabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem. præſtabis amicis fidem, omnibus æquitatem. Deuitabis crudelitatem, & miniſtram crudelitatis iram. Non aliter uiuas in ſolitudine, aliter in foro. Nihil petes, quod negaturus fuiſti: nihil negabis, quod petiturus fuiſti. Pacem cum hominibus habebis, bellum cum uitiјs. Hoc habet omnis affectus, ut in quod ipſe inſanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximum in eo uitium eſt, qui non melioribus uult placere, ſed pluribus. Vis omnibus eſſe notus? priùs effice, ut neminem noueris. Bonum eſt non laudari, & eſſe laudabilem. Stultum eſt timere, quod uitare non potes. Malè opinentur de te homines, ſed mali. malis diſplicere, eſt laudari. malè de te loquuntur homines, benè autem loqui neſciunt; nõ quod merearis, ſed quod ſolent ipſi, homines de me mala loquuntur: ſi meritò, non quod loquuntur, moleſtũ eſt, ſed quod non mentiuntur: ſin immeritò, innocentia mea nũc maximè gaudeo. apparet enim illos uera obiecturos, ſi poſſẽt. Nõ es in patria tua? Patria tua eſt, uticũq. bene es. illud .n. per quod bene eſt, nõ eſt in loco, ſed in homine. Nihil magnũ, niſi magno animo deſpicias. Quæ ſunt

maximæ

maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias. Quis plurimum habet? is qui minimum cupit. Quid eſt dare beneficium? Deum imitari. Honeſtius eſt, cum iudicaueris, amare; quàm, cum amaueris, iudicare. Semper diſſenſio ab alio incipiat, à te recõciliatio. Succurre paupertati amicorum, immò potiùs occurre. Amicos ſecundæ res parant, aduerſæ certiſſimè probant. Peiora ſunt tecta odia, quàm aperta. propterea te loquax inimicus minùs, quàm taciturnus, offendit. Mira ratio eſt, quæ non uult prædicari, quod gaudet intellegi. Ignoſci amat, qui, quod odit, oſtendit. Elemoſina non tàm accipientibus, quàm dantibus prodeſt. & ſpes præmij ſolatiũ fit laboris. Quæ eſt maxima egeſtas? auaritia. Pecuniæ imperare oportet, non ſeruire. Nullũ conſciũ peccatorum tuorũ magis timueris, quàm temetipſum. aliũ potes effugere, te numquã. Quis eſt pauper? qui ſibi uidetur diues. Qui a multis timetur, multos timet. Infelicitatem erige, ſubmitte felicitatem, uera felicitas innocẽtia eſt: nequitia ipſa ſui poena eſt. Mala conſcientia ſæpè tuta eſt, ſecura numquam. Libidinis initia continebit, qui exitum cogitabit. Beneficij accepti numquã oportet obliuiſci, dati protinus. Inhoneſta uictoria eſt ſuos uincere. Satis eſt poenarũ potuiſſe puniri. Inimicitias

tardè ſuſcipe, amicitias exerce moderatè. Simultates depone. Imago animi ſermo eſt. qualis uir, talis oratio. Magna res eſt uocis & ſilentij temperamẽtum. Qui æquo animo malis miſcetur, malus eſt. Neminem laudaueris, neminẽ citò accuſaueris. Sẽper puta te cum Dijs teſtimonium dicere. Vitium eſt omnia credere, uitium nihil credere. Vtendum eſt diuitijs, non abutendum. Nullum putaueris locum ſine teſte. Excuſationem quærere uitium. Fortior eſt qui cupiditatem uincit, quàm qui hoſtem ſubicit. eſt difficillimum ſeipſum uincere. Iniquè iraſcitur, qui ſuis iraſcitur. Amare ſic incipe, tamquàm non liceat deſinere. Magnarum rerum etiãſi ſucceſſus non fuerit, honeſtus eſt ipſe conatus. Nobilitas animi, eſt generoſitas ſenſus: nobilitas corporis, generoſus animus. Honeſtior eſt, quem ſenectus ad otium retulit, quàm quem in otio inuenit, & tunc incipiat laborare. Turpe ſpectaculum præbet animus æger. Numquam ſit triſtis tibi facies in commodo alterius. Homo ſum, quomodo deuitabo ſecundarum rerum inuidiam? Si felicitatem iactaueris, multis diues eris. Quomodo optimè potentiam tuebor? impotentia occaſionis. Locum tenet innocentiæ proximum confeſſio. ubi confeſſio, ibi remiſſio. Iræ ſeueritas in uitio eſt. Boni iu-

ni iudicis est dispensare non tantùm quid damnā-dum sit, sed quatinus. proximus iustitiæ modus seueritas. Quietissimam uitam agerent homines in terris, si hæc duo uerba a natura omnium rerum tollerent, meum & tuum. Qui paupertatem timet, timendus est. Vires tuas amici beneficijs, inimici iniurijs sentiant. Pecunia non satiat auaritiam, sed irritat. Homo semper indigens pecunia, scit cum eius moribus conuenire. mihi crede, non potes diues esse, & felix. Auribus frequentiùs, quàm lingua utere. Quicquid dicturus es, antequàm alijs, dicito tibi. Nihil interest inter iratum & insanum, nisi unus dies. alter semel irascitur, alter semper insanit. Facillimè bonis fruêris, si ea uitaueris, quæ uituperaueris. Cùm alienos timueris, teipsum uerere. nam sæpe sine alijs esse potes, sine te numquam. Si benè te instruxeris, pudeat deteriora facere. Quod persuaseris, erit diuturnum: quod coëgeris, erit in occasione. Alteri semper ignoscito, tibi ipsi numquā. Tantum ad uirtutem adicies, quā-tū ex uoluptate abstraxeris. Stultum est somno delectari, & quasi mortē moliri: cùm somnus assiduus sit mortis imitatio. Bonis nocet, qui malis parcit. Multi, cùm alijs maledicūt, sibi ipsi cōuicia faciunt. perturpe est, quod obicitur, in obiciente cognosci.

Tu primum exhibe te bonum , & ſic quære alte-rum ſimilem tui. Turpius nihil eſt, quàm cum eo bellum gerere, cum quo familiariter uixeris. Vt li-centioſa mancipia, animi imperio rege linguam, li-bidinem, uentrē, cupiditatemq. comprime; ſi non potes, paululum remitte. Sæpe ea, quæ ſanari ra-tione non poterant, ſanata ſunt tempore. Qui pro-pter pecuniæ amorem & libidinum moritur, o-ſtendit ſe numquam ſui cauſa uixiſſe. Turpia ne di-xeris: paulatim enim pudor per uerba diſcutitur. Sic habita, ut potiùs laudetur dominus, quàm do-mus. Conſuetudinaria res eſt innocentia. non da-mnatio, ſed cauſa hominem turpem facit. meritò damnari poena eſt: damnatio immerita damnati eſt calamitas. Si aliquid cogitaueris, citò apparebit conuerſantibus. Videri uis ab omnibus? numquā bonæ honeſtatis ſimulatio longa eſt. Quod de a-lienis tractas, ex tuis iudices. Multi ſunt obligan-di, pauci offendendi. nam memoria beneficiorum facilis eſt; iniuriarum tenax. Obiurgationi ſemper aliquid blandi ammiſce. faciliùs enim penetrant uerba, quæ molli uadunt uia, quàm aſpera. nemo enim ſe mutat, qui mutari ſe deſperat. Quoties ſcri-bens aliquid dicturus es, ſcito morum tuorum te hominibus chirographum dare. Qui in ſeruos ira-ſcitur,

ſcitur, & crudelis eſt, ſatis oſtendit, poteſtatem ad-
uerſus alienos defuiſſe. Qui neſcit tacere, neſcit lo-
qui. Facilius eſt pauperi contemptum effugere, quã
diuiti inuidiam. Bonus fruitur bona conſcientia:
malis hominibus tutiſsimum eſt citò fugere. Nul-
la puſilla domus, quæ multos amicos capit. Scire
uti paupertate, maxima felicitas. Acuit intentio,
frangit animum remiſsio. Numquam ſcelus ſcele-
re uindicandum eſt. Bonus uir eſt, qui eò perduxit
affectu animum, ut non tantùm peccare non uelit,
ſed etiam non poſsit. Res magnæ clementiæ eſt in-
dulgendo corrigere peccata, quàm uindicando:
Regnantibus peius multo periculum, quàm his
qui iudicantur. hij enim ſingulos timent, illi uni-
uerſos. Numquid fortis fortem ſe gloriabitur, quẽ
corporis ægritudo efficit infirmum? Numquid
diues in opibus ſuis gloriabitur, cuius ſpem fur uel
tyrannus abrupit? Numquid nobilitas gloriabi-
tur effecta, nonnumquàm indignis & miſerabili-
bus ſeruiens? Diabolus aliquando ſe gloriabatur
interfectorem tuæ miſericordiæ, nũc intergemiſcit
ſocios tuæ beatitudinis. Fugienda ſunt omnibus
modis, & abſcindenda igni ac ferro, totoque artifi-
cio ſeparanda, languor à corpore, imperitia ab a-
nimo, luxuria a mente, a ciuitate ſeditio, a domo
 diſcor-

diſcordia, a cunctis rebus intemperantia. Dixit quidam, Amicorum omnia eſſe communia: &, Amicum ſeipſum eſſe alterum. Duorum temporum maximè habendam curam eſſe, & eorum quæ acturi ſumus, & eorũ quæ geſsimus. Poſt Deum ueritatem colendam, quæ ſola homines Dijs poximos facit.

EXPLICIT LIBER ANNEI BOETII DE MORIBVS.

MELCHIORIS HAIMINSFELDI GOLDASTI

In

S. COLVMBANI ABBATIS REGVLAM

Notæ

AD

IO. GEORGIVM VERDENSTENIVM.

OMNES homines, qui Christo nomen dederunt, *Monachorum* appellatione veniunt, non quia solitarij, & à cætu hominum segreges vitam degunt, verùm quòd in cordis quadam quasi solitudine, beneficia Iesu Seruatoris dies noctesq. meditentur. Hæc monastica vita, vera est eremus, in qua vni gemitus deprecatores vitijs parati, & sola fides, *quæ per dilectionem* operatur (verbis Augustini) salutem viuificam adipiscitur. quæ

non in

non in loco, ſed in homine quærenda. & errant totâ viâ, qui alibi inueſtigant. Quondam apud Gentes *Philoſophi*, qui apud nos hodie *Monachi*: at illi Chriſtum ignorabant, rerum cauſſas naturalium alij, pars hominis mortalis vitam contemplantes. Ex illo genere Numa Pompilius, Epimenides, Pyrrho Elienſis, Chryſippus, Diogenes Cynicus, Timon Niceus, vt alios ponam ad compendium. alteri verò ſaniùs ſapiebant, intereq; ipſos Pythagorici, Platonici, atq; Stoici. quorum ratio, poſt Adami lapſum, quàm ab naturâ corruptâ poteſtam magis in mente, particula diuinæ auræ, melior. *Legem naturæ* appellat Apoſtolus. Vnde Seneca eorum princeps; *Optimus, animus, & pulcherrimus cultor Dei eſt*. ad quem excolendum præcepta quædam præſcripſere diſcipulis, quibus imbuti atque informati ad honeſtatem, cetera vitæ aſpernarentur. interim in vitâ res domeſticas atq; ciuiles legitimè diſcerent gubernare. Huiuſmodi præcepta, extra ſeptem Sapientum, circumferuntur Pythagoræ, Phocylidis, Theognidis, Theoctiſti, aliorum. ſcilicet ſcholas eorum quædam quodammodo monaſteria fuiſſe, ad quæ cuiuis volenti contingebat adire Laudandum inſtitutum, & quod Chriſtiani antiquitus imitati. qui perſequentibus Imperatoribus, in agros, ſiluas, & loca ſolitaria contulere. inibi ad ſe confluenti vndiq; turbæ ſiue ad mores, ſeu ad Dei contemplanda myſteria facientia dictabant monita. qui quietam & à negotijs remotam vitam, obſeruandorum veluti præceptorum adiutricem, elegerant, communi curâ ac conſilio commanebant. Ceteros omni doctrinæ genere cot die mactabant, inſtruentes vtriuſq; rei, publicæ Eccleſiaſticæque, bono, præſcribebant autem certa viuendi præ-

di præ-

præcepta, quibus vel in Collegio Fratrum constituti etiã num, siue ad tractandas res acciti inter homines vterentur. Quæ ad communem vitam pertingunt, maximam partem à Philosophis illis Gentilibus mutuati sunt. Vis documenta? En tibi auctores idoneos ac locupletes, Columbanum Abbatem, & Basilium Episcopum. Quos vbi ad illorum scripta contenderis, igitur esse ita, vti prædico, dices. Qui nobis eò potiores esse debent, quoniam exercent, vt & hanc vitam bene recteq. instituamus, & æternæ illius beatorum sedis depotiamur. Quorum præcepta quamuis clara atq. perspicua per se sint, collata cum Regulis SS. Patrum, Oriesiesis, Pachomij, Augustini, Hieronymi, Benedicti, ipsius Basilij, lucis plus & magis ponderis consequentur. De ceteris silere melius puto; quarum melior pars ab illis, quas dixi, trascripta. factum viris pijs iam olim illaudatum. Anselmus Auelburgens. Episcopus in Epist. sub quorumdam personâ; *Ecce vidimus in Ecclesia Dei quosdam emergere, qui pro libitu suo, insolito habitu induti, nouum viuendi ordinem sibi eligunt, & siue sub monasticæ professionis titulo, siue sub canonicæ disciplinæ voto, quodcumq. volunt, sibi assumunt, nouum psallendi modum, & metas cibariorum sibi statuunt, & nec monachos, qui sub regula S. Benedicti militant, nec canonicos, qui sub regula Augustini Apostolicam vitam gerunt imitantur: sed omnia pro libitu suo noua facientes, ipsi sibi sunt lex, ipsi sibi sunt auctoritas, & quos possunt in suam societatem sub prætextu nouæ legis colligunt: & in hoc religiosiores videri putantur, si ab omni religiosiori habitu ac disciplina sequestrati inueniantur, & tamquam præ ceteris notabiles digito demonstrentur.*

f Cap.

Cap. I.

Eum diligere) ita cod. vetustissimus, nempe annis ab hinc septingētis scriptus. at F. Metzleri, *Dominum*. vtrumq coniunxit Benedictus c. IV. *Inprimis Dominum Deum diligere ex toto corde*, &c.

Cap. IIII.

Fflixuosa) Monstrum verbi, cui simile illud Benedicti c. IV. *murmuriosum*, cuius primigenium cap. V. *murmurium*, pro murmure. *Afflixus* ἀντὶ τοῦ afflictus. Sic *gestuosus*. Basil. Ammonit: *mulierem gestuosam*.

Aut tumidæ contradictiones prorumpant) Metzler. *ne aut in detrectationes aut tumidas contr. prorumpatur*. Basilius Ammonit: Ne superflui sermones procedant de ore tuo.

Cap. V.

Ibus sit vilis & vespertinus Monachorum) Basilius Ammonit. *Cotidiano victu esto contentus. quicquid superfluum est, tamquam impedimentum propositi tui proice abs te*. Isidorus Etymolog. l. XX. c. II. *Est cæna vespertinus cibus, quam vespernam antiqui dicebant. in vsu enim non erant prandia*. Eadem Seruius in IV. Æneid. Festus ex eoque Nonius; *Vesperna quam*

quam nunc cœnam appellamus. eius olim tempus, quod nunc merendæ, ſcilicet hora nona. Cicer. epiſt. vlt. li. iv. ad fam. *Accubueram hora nona, cum ad te exemplum harũ litterarum* &c. Martialis;

Imperat exſtructos frangere nona thoros.

Tantùm autem cœnabant, non prandebant Monachi auſteriores. In Vita Patrum lib. i. de S. Antonio; *Cibum quoque in veſpera eum* (Paulum Simplicem) *ſumere præcepit.* De Monacho, cui panes cælitùs miſſi; *Cumq. ſolitò ingreſſus ad veſperam requireret cibum, panem quidem inuenit ſuper menſam* &c. Lib. ii. *Rurſus ingreſſi cellulas veſpertinaſq. orationes complentes, adorantes ſenem, dixerunt; præcipis, Domine, vt eamus & eum, qui remanſit, caulem coquentes guſtemus: quia iam hora eſt vt cibum ſumamus.* Lib. iv. de ſene ebrioſo; *qui cum laboris precium omne in vino heluaretur, fratri ſuo afferebat tantùm panem ad ſero.* Auguſtinus Reg. II. de tempore edendi; *Operentur autem mane vſque ad ſextam: & à ſexta vſque ad nonam vacent lectioni: & ad nonam reddant Codices. & poſtquam refecerint ſiue in horto, ſiue vbicumque fuerint, faciant opus vſq. ad horam lucernarij.* Vitâ Patrum lib. iv. in S. Siluano de Monacho, qui manducare, quàm laborare mallet; *Et cùm facta eſſet hora nona, intendebat ad oſtium, ſi mitterent & vocarent eũ ad manducandum.* Ibidem libri de Vindemio Abbate, & duobus fratribus; *Circa horam nonam ſignificauit percutiens, & venit ille minor, & fecit modicam cocturã pulmenti. Nona,* tertia hodie veſpertina. Io. Climacus Scal. Paradiſi grad. xv. *Conſidera teipſum prima diei hora, meridie, & veſpere antequam ſumas cibum, atque ex hoc addiſce ieiunij vtilitatẽ. exultat namque mane atque*

appropinquat cogitatio. sexta verò cùm aduenerit, aliquanto remißior fit. circa verò Solis occasum prorsus humiliatur. & tùm demùm nonnulli cibum sumebant, Essæos imitati, quos Hieronymus non nisi *sub stellæ ortu* tradit cænare consueuisse, hoc est, vti Philo, *post solis occasum. stellam* intellegit ἕσπερον. institutum plures non probauerunt. Rationem reddit Abbas Moyses apud Cassianum Collat II. c. vI. *Recens escæ perceptio tam in vespertinis quàm in nocturnis orationibus tenuem leuemque sensum non sinit inueniri ideò commodum satis & vtile hora nona refectionis tempus indultum est, in quo reficiens monachus non solùm in nocturnis vigilijs leuis ac vacuus, verùm etiam in ipsis vespertinis solemnitatibus digesto iam cibo inuenitur aptißimus. Vespertinum officium* nobis Germanis *die Vesper*; *Nocturnum, die Mette.* Salomo Constantiens. Lexic. *Vespertinum diurni finis officium & alternæ lucis occasus est: quando esse nos decet in Dei conspectibus & personare in eius cultibus orationũ nostrarum illi sacrificium offerentes atq; in eius laudibus semper exultantes.* tamen hoc a quibusdam ante cibos operatum. Vitâ Patrum lib. II. *Pro cuius aduentu parauit ad refectionem senior lenticulæ cibum coctum, dixeruntq inter se, vt prius ex more complerent orationes & Psalmodiam, & postea cibum caperent. cum autem ingreßi fuissent, psallebant totumq. psalterium compleuerunt* &c. Eodem libro de Monacho famem remorante; *Cumque hora nona aduenisset, secundum consuetudinem complebat omnes orationes & psalmodiam secundum regulam, & ponebat panem vt comederet.* Dixi, monachi austeriores. nam erant qui bis comederent, & regula permittebat. Benedictus cap. XXXIX *Sufficere credimus ad refectionem cotidianã tam sextæ, quàm nonæ omni-*

na omnibus mensis cocta duo pulmentaria. Sexta, hora meridiana· Cassianus Instit. monast. l. x. c. I. de acedia; *Maximè circa horam sextam monachum inquietans*. interpretatur Climacus de scal. parad. grad. XIII. *Mane primo languentes medicus uisitat; acedia verò monachos circa meridiem.* Ipse Cassian. *Nonnulli senum hunc esse pronuntiant meridianum Dæmonem, qui in Psalmo LXXXX. nuncupatur.* Propterea monachos meridiari solitos scribit Ioannes Diacon. vitâ Gregorij PP. & Daniel monach. vitâ Ioan. Climaci.

Satietatem fugiens & potus ebrietatem) etiam aquæ. In Vita S. Antonij, quam Athanasius scripsit, Euagrius reddidit; *Sed obseruare, ne vmquam vsque ad saturitatem veniret, & præcipuè in potu: confirmans non minùs per aquæ abundantiam phantasias animæ fieri, quàm per vinum calorem corporis increscere.* est enim adæquè crapula, non minùs quàm indigeries, Benedict. c. XXXIX.

Legumina) Benedict. vocat *pulmentaria*, sc. ex leguminibus confecta, fabis, lenticulis, pisis. Interpretatio de Regul: *Leguminum, omne genus fauorum.* Leg. *fabarum*, quarum pulmentum *fabiana.* Hist. S. Carilelphi Monachi; *Tantam fabianum coxit, vt per totam hebdomadam satis haberet.* Sed lenticularum, *athera.* Vita S. Paphnutij Abbatis; *Cum hospitibus pulmentum lenticulæ, quod atheram appellabant, pararet.* Pisorum, *pisana.* Vita Patrum lib. II. de S. Euagrio; *Olera verò & pisanas ac legumen vsque ad duos annos accipiens ita defunctus est.* vulgò ibi *ptisanas* legitur.

Farinæ aquis mixtæ) an μάζα: vnde Germanorum *muse*, in Anniuersarijs S. Galli *wizemuse*. Philoxenus Gloss. *Massa, μάζα, φύραμα.*

Cum paruo pane paxmate) *Paxamas*, ab inuentore *Paxamo*, qui, vt Apicius, gulæ artifex, testante Athenæo lib. III. Vguitio; *Paximadium, dicitur panis bis coctus. Paximas, adis, idem.* Suidas; παξαμᾶς, ὁ δίπυρος ἄρτος. ἔστι δὲ ἡ λέξις Ῥωμαϊκή. Idem; Δίπυρος ἄρτος, ὁ παρὰ Ῥωμαίοις λεγόμενος παξαμᾶς· σισύρας ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες, ἐν αἷς δὴ ἄλλο οὐδὲν ὅτι μὴ διπύρους ἄρτους οἰνοβρεγεῖς ἐμβεβλημένοι ἀφίκοντο. eadem Phauorinus Camers. Cassianus Collat. II. c. XIX. *Maiores nostri discutientes continentias diuersorũ, qui vel solis leguminibus, vel oleribꝰ tãtùm, vel pomis vitam iugiter exigebant, præposuere cunctis illis refectionem sicci panis, cuius æquissimum modum in duobus paximacijs statuerunt. quos paruulos panes vix libræ vnius pondus habere certissimum est.* Idem Instit. l. IV. c. XIV. *Præter duo paximacia, quæ tribus vix denarijs ibidem distrahũtur, nihil sibimet amplius vnusquisq. præsumit.* In Regula Cœnobiali Patrum, (quam Metzlerus coniecturat esse *librum pœnitentiarum* Columbani nomine ab Trithemio adductum) cap. X. *Si quis frater inobœdiens fuerit, duos dies vno paxmate & aqua. Si quis dicit, non faciam, tres dies vno paxmatio & aqua. Si quis murmurat, duos dies vno paxmatio & aqua. Si quis veniam non petit, aut dicit excusationem, duos dies vno paxmatio & aqua* &c. In Vita Patrum lib. I. *De Sportella, vbi panes, id est, paximacia reposita erant.* Lib. II. de S. Priore; *Dicebant fratres, quia vnum tantùm paximacium & quinque oliuas in cibo accipiebat.* Lib. IV. de Abbate Vindemio; *Apposuit mensam, & posuit super eam tres paximaces.* Eodem lib. *sumens paucos paximaces, & quasi dierum quattuor aquam in vas iter meum faciebam.* In Lege Alemannorum tit. XXII. §. I. *Serui Ecclesiæ tributa sua legitimè reddant: quindecim si-*

las de:

las de ceruisia, porcum valentem tremisse uno, panem modia duo, pullos quinque, oua viginti. Corrigo, *paximadia duo.* quæ & *bucellæ* dicta. Vitâ Patrum lib. II. de S. pastore; *Da mihi* (inquit Imp. Theodosius) *benedictionem, Abba, vt reficiamur. statimque festinauit monachus, & misit aquam & salem & misit buccellas & comederunt pariter.* Ammiano *buccellatum.* Paulinus Episcopus epist. ad Romanianum de eulogijs; *De buccellato Christianæ expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus panes quinque tibi pariter & filio nostro Licentio misimus. Panes purpurei*, quòd ab igne rubeant. Ioan. Moschus Prato spirit. c. VII. de Machno sene; *Neque vinum bibens, neque panem comedens, nisi purpureum. Rubidus panis* Plauto. *Sicci*, quia bis cocti. Hesych. Δίπυροι ἄρτοι, οἱ ἐν λουτῆρι ὀπτώμενοι. Vita Patrum lib. I. in gestis Apollonij; *Erant eis pauci tantummodo & sicci panes, atque olera ex his quæ sale aspersa reponi apud eos solet.* Lib. II. de S. Pastore; *Aspiciebat Imperator* (Theodosius) *intentè cellulam ipsam, & nihil vidit in ea, nisi paucos panes siccos in sporta pendentes.* Lib. IV. *Tolle tibi XL. panes, & folia palmarum dierum XL. & vade in eremum, XL. diebus, & voluntas Domini fiet. & abijt in eremum, & mansit ibi laborans & faciens plectas de palmis, & panem siccum comedens.*

Quos comesturi macerabant aquâ, & sale condiebant. Vita Patrum lib. II. *Et cum aduenisset hora sexta, infundebat panem in aqua, dicens; dum hic panis infunditur, oportet me etiam exspectare horam nonam.* Lib. IV. *Et apposuit eis panem siccum, & aquam, & sal, dicens; ecce propter vos festiuitatem habemus hodie, & misit*

& misit parum aceti in salibus illis. Ibidem de Abbate Vindemio discipulos mittente in eremum, qui cellam ædificarent; *Dedit eis securim, & sportam plenam panibus siccis, & sal*. Puto *hordeacios* fuisse. nam hi magis diurnant. & auctores habeo Ezechielem IV. V. XII. Ieannem Euangel. cap. VI. & Basilium Reg. cap. X. Victus proprius itinerantibus monachis a frequentiâ separatis, militibus & nautis. inde *panis nauticus* dictus Paxmas, sicut militaris *buccellatum*. Hodie nostris Monachis paxmatium est *leibunculus minor*. In Anniuersarijs S. Galli sic satis vetustis; *In festo purificationis dantur decem fercula, scilicet semel carnes, duo pulli cuilibet Domino, bis pisces gancvische* (alibi *duo velchones*;) *bis oua, bis caseus, duo ciati pro cibo, duo stoupi, leibunculus minor, lunula & oblata* &c. *Leibunculo minori* opponitur *maior*, & *leibo maximus*, qui *Vsualis* quoq. Ibidem; *Sciendum est, quod quandocumq. de antiquis seruitijs leibo vsualis ministratur, illa die non datur rapacium de curia Abbatis*. *Lait* antiquissimis Germanorum panis. Gothus Euangeliorum Interpres Matth. VI. *Hlaif vnsarana thanasinteinau gif vns himmadaga*. h. e panem nostrum cotidianum da nobis hodie.

Ne venter oneretur) itaque dabatur ad pensum. Benedict. Reg. cap. XXXIX. *Panis libra vna propinsa sufficiat in die, siue vna sit refectio, siue prandij & cænæ. quod si cænaturi sunt de eadem libra tertia pars cellerario reseruetur reddenda cænandis*. Vita Patrum lib. III. de S. Euagrio; *Comedebat libram panis in die, & in tres menses Italicum olei. nam nihil coctum sumebat in cibum, nec aliquid de pomis gustabat*. Lib. IV. *Et ambobus æqualiter ad pensum dabant panes, & ad mensuram aquam*.

Cap.

Cap. VI.

Xtremo necessitatis censu) Metzler. *extrema*. Benedict. Reg. c. VII. gr. VI. *Si omni vilitate vel extremitate contentus sit Monachus.*

Dubijs sectatoribus mortem). Superiora huius capitis vsq. huc Trithemius recitat serm. ad Monachos.

Necessaria vera) Scripsit, *verè necessaria*. vel ita scribendum fuerat.

Cap. VIII.

Irgo corpore sit, & non sit virgo mente) Basilius Ammonit. Nihil prodest castum esse corpore, & mente corruptum. Eâ causâ

Mens impudicam facere, non casus solet.

Seneca Hyppolyto;

Cap. IX.

Nter vtramq; nimietatem positis) Germanus eremita apud Cassianum Collat. II. c. XVIII. *Quis est continentiæ modus, qua æquo moderamine retinentes inter vtramq. nimietatẽ illæsi trãsire possimus?*

Cuius impactio periculi res est) Res periculi plena est in excessum impingere. *Res periculi*, periculosa, more Ebræorum. Salomo Constantiens. Lexic. *Inpacta, inpulsa.* Varro de Re rust. li. III. c. XVI. *Impectantes a se eiciunt fucos.* ita vett. lib.

Cap. X.

Traque, id est, bona & mala) Vt hunc locum capias, lege quæ de bonis & malis disputat Abbas Theodorus apud Cassianum Collat. VI. c. III. & seqq.

Boni depriuatione) Metzler. Cod. *deprauatorem.* quod deprauatum est.

Cap. XII.

M*Alitiæ primæ*) Metz. cod. *malitia prima.*

Cauenda sunt similiter) Lego, *simpliciter.*

Detractio) Metzler. *detrectatio.* cui lectioni iure detrahas. Suprà cap. IV. *Ne aut detractiones* &c.

Vtique quærentibus) Rescribo, *quærentis.*

Cap.

Cap. XIII.

Stellam via ducem) In MS. non rectè erat *vice ducis*.

Dicentibus sæpius) v. c. *sepijs*. Mens Abbatis; qui dicimus sæpè. & cantillamus Psalmistæ Dauidis versiculum &c.

Cap. XIIII.

Maxima pars regulæ) Interpretatio sermonum de Regul: *Regula dicta eò quod rectè ducit*. Dorotheus Abbas; *Cum simus omnes peccatores, non debere nos semper & in cunctis menti nostræ credere, obliquam enim regulam, quæ recta essent, inflectere & intorquere.*

Ac unicum illius) Metzler. *hoc unicum illis dedit & animæ refrigerium.* nihilo melius.

Tota de tantis) v. c. *quantum de tantis*. Locus plenus tenebrarum, an veriùs mendarum. Quid si leg. *& quod ad hanc cons. quantum de tantis?*

Sibi quamuis contraria iubenti) Dorotheus Abbas in Sentent. ait; *se de vnaquaq. re libenter consultare cum proximo, & illius sententiæ suam accommodare, etiamsi contraria & aduersa videretur.* videndi Benedict. cap. VII. grad. IV. & cap. LXVIII. Basilius Ammonit.

IN

S. BASILII EPISCOPI AMMONITIONES

Notæ.

BASILIVS, Cæsareæ Cappadociæ Magnus Episcopus, vixit A. N. DO. cccLxx. hoc est, ccxLIV. anterior Columbano. Scripsit libros doctos, Deus! & laboriosos. quorum melior pars Patrum nostraque memoria a situs & tinearum iniuria vindicati. Quia verò complures exstitere Basilij, magnoperè considerandum venit, an, quod alteris quàm plurimis Patrum malo exemplo euenit, posteriorum opuscula Magno vel imperite aut etiam fraudulenter fuerint attributi. Vidimus enim quosdam, qui continuò, vbi Basilij nomen lectitassent, ad Magnum, (sicuti Augustini, ad Hipponensem) concurrerent. inde adeò tot infimæ notæ scriptores in familiam ac nomen Magni intrusi, qui vtri sint singulos nõ eo decretum. vti nec illud volo disputare, iste Ammonitionum liber, nothus sit an legitimus. Equidem cùm libri nihilo meliores inter Magni Basilij recenseantur, *Regula Monachorum*, *De institutione puerorum*, *Sermones de militia vitæ Christianæ*, *Exhortatio de renuntiatione vitæ & perfe-*

perfectione ſpiritali, Quomodo monachũ ornari oporteat, De ſcopo exercitatoriæ vitæ, Epiſtola ad quamdam Canonicam, Moralia, Conſtitutiones exercitatoriæ, Admonitio ad adoleſcentes monaſticæ vitæ deditos, Epiſtola ad virginem elapſam, Pœnæ in delinquentes monachos, & id genus nonnulli, cauſſam nemo dicet, cur iſtum abdicemus. Et animos doctorum virorum quæſo, ſi non & grauitate ſententiarum, & præceptorum perſpicuitate multò maximè præpolleat. E Græco tralatum perpetui euincunt helleniſmi. Interpres ſi non Rufinus eſt, qui Regulam fertur tranſtuliſſe, at peruerterem ſcriptorem arguit exemplar, quippe cuius Hartmotus Abbas meminerit in Catalogo. illud & patritâ Schobingeri noſtri bibliothecâ morum humanorum bono eruimus. in qua & Sermonum librum vidimus, multò illum quidem elegantiſſimum, ſed vetuſtatis carie pleriſq. locis exeſum. Scriptus is Græcè apud Græcos in papyro.

AMMONITIONES) MS. cod. IN NOMINE DEI SVMMI INCIPIVNT AMMONITIONES SCI BASILII. LIBER NECESSARIVS. id eſt, τῦ ἐν ἁγίοις Βασιλέου ἄρχοντα παραίνεσες.

Ad ſtudium intellegendi ſermonum meorum) Helleniſmus Eccleſiaſticis interpretibus ferè ſeruatus.

Si ergo cupis militare Domino) In manibus omniũ verſatur Chryſoſtomi liber, in quo inſtituit ſimilem Regis & Monachi comparationem.

Quocumq. loco) Excidit ſyllaba, quam repono; *quocumque locorum.*

Dimicando non deſinit) Sic infrà; *Laudando Deo non deficit.* In Vita Patrum lib. II. de S. Paſtore; *Et honorem mibi tam-*

hi tamquam seruo DEI deferendo non cessabunt.

Spiritalia nequitiæ) πνευματικὰ πονηρίας, h.e. spiritus nequam, Græcismus non Latinis inusitatus.

In Cælestibus) ἐν τοῖς ἐρανίοις, propter cælestia ἐν, propter. Columell. *In hoc factum est*, pro ob hoc ipsum, εἰς αὐτὸ τοῦτο. Paulus ad Corinth. ep. II. c. II. ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον, i. e. propter Euangelium. Matth. VI. εἰς τὴν αὔριον, *in crastinũ* pro περὶ τῆς αὔριον, propter crastinũ. quo significatu ב accipitur apud Salomon. Prouerb. XXVI. v. I. Sic Petro ep. I. c. I. V. VI. ἐν ᾧ est propter quid, quamobrem, ad instar Ebræorum ב pro bachabur. Ioanni Apocalyps. XIV. V. XIII. ἐν κυρίῳ, propter Dominum, caussa Domini, omninò ex Ebræorum idiotismo, quibus ב idem sonat valetq.

Ne sepulchra illius) pro illorum, quem Græcismum redonandum est Ioanni Tzetzi Exegesi in Hesiodum, vbi vulgatum; οἱ διὰ τὸ ἄπορον καὶ τὰ χρέα τὴν ἑαυτῶν πατρίδα Κύμην φύγοντες. ex MS. nostro legend. ἑαυτῶ π. κ. ἀφέντες.

A nobis visitari debentur) Vtrum vetat? funus exsequi? an pro animabus intercedere ad sepulchra? an ad busta epulari, quod dicebant *parentare*? Nam hic mos etiam Christianis fuit, a Gentilibus acceptus. Augustinus serm. De resurrect. mortuor. *Cum mortui fuerimus, etiamsi parentes nostri, aut chari, aut propinqui, afferant ad sepulchra nostra epulas, sibi afferent qui viuunt, non nobis mortuis. Hæc quidem irrisit etiam Scriptura, dicens de quibusdam bona præsentia non sentientibus; Tamquam si epulas, inquit, mortuo circumponas. Et manifestum est hæc ad mortuos non pertinere, & consuetudinem hanc esse Paganorum, non venire de propagine illa & vena iustitiæ Patrum nostrorum*

Patriar-

Patriarcharũ, quibus exsequias celebratas legimus, parentatum esse non legimus. Et quod obijciunt quidam de scripturis; Frange panem tuum, & effunde vinum tuum super sepulchra iustorum, & ne tradas cum iniustis: non est quidem iam de hoc differendum, sed tamen posse dico fideles intellegere quod dictum est. nam quemadmodum ista fideles faciant religiosè erga memorias suorum, notum est fidelibus. Idem de moribus Eccles. Catholicæ; *Noui multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores: noui multos esse, qui luxuriosissimè super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes super sepultos seipsos sepeliant, & voracitates ebrietatesq. suas deputent religioni.* Cyrillus Alexandrin. lib. x. contra Iulian. postquam multa disputasset de sepulchrorum cultu & veneratione martyrum, subicit; *Vides leges ipsas, quibus res humanæ bene diriguntur? illæ puniunt iniustos, adulteros, raptores, & similibus implicitos criminibus, neq. vllum, qui ad sepulchra abit vel inuisit mortuos, videntur dicere supplicio dignum.* Epiphanius Constantiæ Episcopus Ancorato; *Deferentes in monumenta cibos ac potus. in pandemis edulia quidem in totum exurunt, vina verò libant. nihil commodi mortuis ex hoc afferẽtes, imò potius se ipsos lædentes &c. vbi posita sunt corpora defunctorum, accedunt & inclamant nomina proferentes sepultorum mortuorum; Resurge, dicunt, tu, comede, & bibe, & lætare.*

Ori mellifluo, quo salutari doctrina profluxit) Rescribo, *salutaris. quo*, ᾧ, id est, vnde.

Respuit hominis fictum) Lego, *omne.* πᾶν πλασματῶδες.

Inuidus opus indigentiæ ac miseria detin.) Hic locus pro sano non valet. an *opus indigentiæ* est ἔργον τῆς ἐνδείας? h. e.

ἔνδεια

ἔνδεια ἐργώδης, indigentia operoſa, quod poſitum puto pro homine valde indigo. Nam ad eam formam Platoni de LL. ἔργα κλοπῶν ſunt κλοπαὶ ἐργώδεις. ex conſuetudine Ebręorum.

Ne paulatim defluas) Sic infrà; *Qui ſpernit minima, paulatim defluit.* Interpres Sapient. 1. v. ult. *Et æſtimantes illam amicam defluxerunt.*

Ita qui tangit mulieris carnem) Auguſtini ſententiam eſſe perhibent; *Malum eſt mulierem videre, peius alloqui, peſſimum tangere.* Paphnutius Abbas; *Tutius eſt cum dæmonijs colluctari, quàm iuuenculæ mulieri adhærere; & ab igne offendi, quàm ea tangi.*

Qui diripientes aliena facere ſe elemoſynam ſimulant) Auguſtinus in Pſalm. *Si pauperes videant diuitem crudelem atq. auarum, & ei aliquid velint ſuffurari, vt vel ſibi vel alijs pauperibus ſubueniant, non minuunt peccatum ſed augent.* Gregorius M. epiſt. ad Siagrium; *Minus peccatum committere, vt grauius euitetur, eſt è ſcelere victimas offerre Deo.*

Et peccata tua produc in medium) Temperat Benedictus Regul. c. 17. *Mala ſua præterita cum lacrimis vel gemitu cotidie in oratione Deo confiteri* &c.

Sapienter ſpalle) Noli mutare. eſt methateſis Chriſtianis βαρβαρίζουσι non infrequens. Loca autem pleraq. ſunt corrupta. *Spalmodia* ſemel atq. iterum legitur in Viſione Wettini ab Heitone Baſilienſi Epiſcopo perſcripta.

Stomachi franguntur) MS. *fraguntur.* quod nimis eſt ἀρχαῖον.

Et ſit confuſio coram omnib.) Emenda, *& ſis confuſio*, καὶ γενῇς σύγχυσις, id eſt, confundaris ab omnibus. quod quid ſit, dixi ad Valerianum.

Immo-

Immoderatus risus aciosus) sic infrà; *quantam perniciē præparet risus aciosus.* an *acidiosus?* Interpretatio sermon. de Regul. *Acidiosus, ociosus, instabilis, tristis, vagus.* at legend. *risus ac iocus.* Infrà; *Ne te oblectet puerilis risus ac iocus.* In Vita Patrum lib. I. *Hinc iam blandiora colloquia, iocus risusq. commiscentur.* Plautus epitaph. apud Gellium; *ioci risusq. iacent.* Petron. *Ne nocturnas religiones, iocum risumq. faciatis.* Græcis γέλον καὶ παιδιὰν.

Melitatur) μελιτᾷ. quod verbi, quàm hîc, nuspiam notaui integrum. est verò probum, & quod non ambigo quin sit plurimis locis deprauatum. *Commelitari* dixit Higinus fabul. cap. clxv. vbi Sauaronis *commelodando* non melodum verbum est. Papias; *Meditor a melos dicitur, & est meditari quasi meloditari, id est modulari dulciter & quibusdam melodijs decantare.* Ridiculè. veriùs Isidorus Differentiar. lib. II. *Inter melitari & militare hoc interest, quòd melitamur animo, militamus corpore.* ita emendaui verba corruptissima ex Differentia Sergij apud Salomonem Constantiens. in Lex. itaq. syllabatim in Different. sermonum, cuius penes me exemplar impressum Augustę A. N. C. 1488. sub Ciceronis nomine. Hoc plus in libro Differentiarum ordine alphabetico ibidem ex opte anno editarum; *Melitamur animo, vt lectionem: Militamur autem corpore, vt exercitium.* Diomedem lib. I. pariter correxi; *Meditor & melitor item differunt, vt putat Plinius; meditari esse secum cogitare, melitari voce dicere.* quæ verba vulgò conturbata sunt. quod si cum Schoppio nostro malis; *meditantem esse secum cogitantem, melitantem cum voce dicentem,* verba erunt ipsius Plinij, quem in Grammaticis commentarios edidisse constans fama est, & allegantur

Hunc librum et mea habet bibliotheca, hâc inscriptione Cicero de Proprietatibus Terminorum. quando verò et ubi sit excusus, non est additum. velut aliquis libellus.

gantur vndiq;. Gregorius Turonens. præfat. lib. I. de Vita Patrum; *Nam Plinius auctor in tertio artis Grammaticæ libro ait* &c. Fragmenta aliquot ex Salomonis collegi præstantissimo Lexico, atque adeò Plinij Lexicon vocum medicinalium, vetustate & elegantia commendabile, vidimus in monasterio S. Galli.

Sed lectionum & spiritalium cantus) Sententiam turbat particula *&*, ideoq. exterminanda. *Lectiones spiritales*, quarum volumen *Lectionarius* in Ecclesia. Lectionarius Gregorij, & Grimoldi Abbatis ab Pamelio editus &c.

Vt magis ampliorem) Græcis. ὡς μᾶλλον πλέονα προφέρειν καρπόν. vbi μᾶλλον πλεονάζει. res tamẽ frequẽtissima, & imperitè damnauit Thomas Magister. Isę?; πολὺ μᾶλλον ἑτοιμότερον. Philo de Mundo; ἄμεινον ἔσεσθαι μᾶλλον. Matth. VI. V. XXVI. *magis pluris*. & c. XII. V. XII. *magis melior*. & Marc. V. V. XXVI. *magis deterius*. Exempla numquam non occurrunt, & imitati sunt Latini.

Tamen cordis eius ex subseq.) Opinor, aliquid elapsum est, vel legend. *cor eius*.

Et inpalam omnibus ven.) Græcis. ἐς τὸ φανερόν. Papias; *In palã, in aperto*. Ebręis trita figura. *In cominus* III. Reg. XX. & II. Maccab. VIII. alibi *In corã, insimul, inante, in foris* &c.

Ne velis irasci) In MS. erat, *ne velles irasci*. an leg. *ne velle?* *Vellere*, pro velle. In libro Differentiarum Incerti; *Inter Vellere & Studere: vellere est, quod leuiter volumus; studemus valde, vnde & litterarum studia sunt dicta.* Eadem terminatio legitur apud Salomonem Lexic. Sic *Essere* pro esse. Inscriptio Romana; QVIA. COD. ESTIS. FVI. ET. QVOD. SVM. ESSERE. ABETIS. apud Gruterum nostrum Pag. cIↃLXII. Itali retinent.

Donec

Donec vigeat ætas &c.) Sententia aureis litteris inscribenda, quam sic expressit Sirach. Ecclesiast. cap. V. *Ne tardes conuerti ad Deum, neq differas de die in diem subitò enim veniet ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te.* Augustinus Homil. XIII. *Promisit enim tibi, quoniam quodie conversus fueris, obliuiscitur mala tua præterita: sed numquam vitam crastini diei promisit tibi.* Idem tractat. XXXIII. in Ioann. *Mansuetus Dominus, longanimis Dominus, misericors Dominus; sed & iustus Dominus, & verax Dominus, largitur tibi spatium correctionis, sed tu plus amas dilationem quàm emendationem. Malus fuisti heri, hodie bonus esto, & hodiernum diem in malitia peregisti, vel cras mutare. semper exspectas, & de misericordia Dei tibi plurimùm polliceris; quasi ille, qui tibi per patientiam promisit indulgentiam, promiserit tibi etiam prolixiorem vitam. vnde scis quid pariat crastinus dies? Rectè dicis in corde tuo; quando me correxero, Deus mihi omnia peccata mea dimittet. negare non possumus, quòd correctis atque conuersis indulgentiā Deus promisit. nam in quo Propheta mihi legis, quia promisit correcto indulgentiam, nō mihi legis, quia promisit tibi DEVS longam vitam.* Memini eamdem sententiam in hæc verba legere apud eumdem; *Cras conuertar, & erit finis. Cuius rei erit finis? peccatorum meorum. gaudeo quia cras peccatorum tuorum erit finis. Sed cur cras, & non hodie? nam qui tibi indulgentiam promisit, crastinum diem non promisit.* Cum quibus congruens est elegantissimum Martialis, Poetæ gentilis, distichon;

Non est, crede mihi, sapientis dicere; Viuam:
Sera nimis vita crastina, viue hodie.

Lib. II. Epigram.

Nec faciem truculentem tortorum) *Truculens* eâ formâ ſicut *opulens*, *virulens*, id genus alia. Ekkehardus in Caſibus Monaſterij S. Galli; *Homines truculentes & barbari.* Salomo Lex. *Truculens, immanis, ferox, inhumanus, truci vultu.*

Mulierum lupanarium) γυναικῶν χαμαιτυπικῶν. Ambroſius; *Cum meretricibus ſcortaberis in contubernio lupanari.* Apuleio, *infamia lupanaris. Lupa*, χαμαιτύπη. *Lupanar* ſeu *Lupanarium*, χαμαιτυπεῖον Polluci. *Lupari*, πορνεύειν. vſi eo Turpilius ac Lucilius, Poetæ veteres.

Pro ſuis actib. recip. merita) bona mala, præmia & pœnas. eſt enim vox μέσα. Sedulius Collatione vet. & nou. teſt.

Vnius ob meritum cuncti periere minores,
Saluantur cuncti vnius ob meritum.

Oreſius Abb. de ſex cogitat. ſanctor. cap. v. *Eò quòd ſciunt quòd meritis omnia mala ſuſtinent.*

IN

ANNEI BOETHII LIBRVM DE MORIBVS

Notæ.

FVit iste titulus in vetusto Henr. Stephani, typographi pereruditi, codice; INCIP. ANNEI BOETII LIBER DE MORIBVS PER SENTENTIAS. Liber notæ haut improbæ, vndeq. plurima loca restituta. Ceterùm si titulus est deprauatus, & si legendũ, ANITII BOETII, aliorum esto arbitrari, mihi non liquet tamen, si mentẽ meam acriùs sollicites, dicam sine dolo, nõ videri. Altior illi spiritus, quàm ad ista declinaretur; ditior, quàm alienum cibum in succum & sanguinem suũ verteret: Et tamen reperti sunt homines perfrictâ fronte, qui *De disciplina scholarium*, & similes librorum quisquilias ei adscriberent. testem laudant nescio quem Thomam Aquinatem interpretem. nam vt diuinus ille Thomas hæc commenta scripserit? non, non. nec item illa in Cõsolationem Philosophiæ. quorum vtriusq. Ioannes Gerson auctor, Cancellarius Parisiensis, meo quidem iudicio. Etenim, quod dici solet, nec lac lacti aut ouum ouo

magis simile, atq. isthac sunt commenta illis in Flori Floretum. atqui hæc esse Gersonis, indubitatæ apud plurimos fidei. Porrò noster BOETIVS homo de scholâ vel Ecclesiâ fuit, sententiarum, quales pleræq. illæ apiculæ, diligens ac studiosus. Cuimodi libellus est, qui *Prouerbia Senecæ* inscribitur, in quem pleraq. omnia e Boetio transcripta ab scholastico Christiano. pariter ille Martini Dumiensis Antistitis, & qui penes nos est, Fabiani Episcopi Sententiarum liber, quarum maximam partem è Seneca, paucilla quædam aliunde compilauit.

Expecta quod numq. pœnit.) Tornes. *quo* pœnitet me vtriusq. lectionis. Scribo, *expete.* quàm hæc verba inuicem migrarint, doctus scio. Est autem Periandri sententia apud Demetrium; *Ea facito, quorum non posit pœnitere.*

Mors iuncta præuen.) In Prouerb. Senecæ, *mors incerta.* Columbanus epist. II. *Differentibus vitam mors incerta subripit.* verùm *mors iuncta* Senecæ *ad latus mors est*, epist. cx. lib. XVII. ad Lucil.

Amicos secretò ammone, pal.) Iambus Publianus;

Secretè amicos admone, lauda palam.

Ausonius in Solonis sentent.

Clàm coarguas propinquum, palàm laudaueris.

Ridiculum est aliquem) Trochaicus inter Publij mimos;

Ridiculum est odio nocentis perdere innocentiam.

Non pu-

Non pudeat te f. naſci q. viu.) ita MS. errat, qui mutat. & qui ſignum interrogationis appoſuit, is verò ſententiam non cepit. Omnem tibi errorem Gruterus noſter diſſoluet in eo, quem contra Gothofredum Dionyſium inſtituit, libello.

Seruandus eſt ergò) Eraſmus ſententiam, tamquam gloſſema ſapientem, exturbat, meis & vet. libri ingratijs. at illa verba, *Eſt enim alter ego*, vet. lib. non agnoſcit.

Rarò inuentus amicus) Scribo, *rarus inuentu*. Gloſſ. vett. σπάνιος, *deſiderabilis, rarus inuentu.* Amicus inuentu rarus, qui non vbiq. nec ſemper reperitur, eaq. re in pretio, vt gemma, ponendus.

Quid ſis inter. non q. habeas) Vulgatis libris mendum obrepſerat, quod ope MS'. deterſimus. quia Vet. Ed. *Quid intereſt quod non habeas?* Eraſmiana & deincipes; *Quid ſis intereſt, quid non habeas.* In Prouerb. *Quis ſis intereſt, non quis habearis.* Noſtra nobis lectio commodiſſima. Non refert quàm diues ſis, ſed quàm bonus.

Ne quis merito te oderit) Iambus Publianus;

Id agas, ne quis tuopſe te merito oderit.

itaq. MSS. *merito tuo te od.* & vet. ed.

Etſi nullos inim. ti. facies, iniur.) Tornæſ. *facies iniuria, multos facit inuidia.* ſi ex vet. lib. probe. at cum illâ lectione faciunt Prouerbia, in queis legitur; *Quamuis agas id, vt ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen qui ſemper oderint.*

Optimus

Optimus ergo animus) *Ergo* pro enim. Sic *igitur*. Plautus Mostell.

Surge dum huc; est consulere igitur quoddam
quod tecum volo.

Valerianus de bon. discipl. *Quid igitur esset castum* &c. *nisi furorem animorum disciplina compesceret.*

Stultum est timere) Mimus Publianus.

Nisi magno animo despicias) Aut vehementer animi fallor, aut sensu carent ista. Legendum puto; *nisi animus magna despiciens.* itaq. excusum video in Prouerb. *Nihil magnum est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens.*

Amicos sec. res par.) Trochaicus Publianus sic a magno Scaligero constitutus;

Ipsæ amicos res opimæ pariunt, aduersæ probant.

Mira ratio est) Est forte vt legatur, *misera.* nam verè misera ratio, quæ non patitur in se inquiri. Alibi Seneca; *Misera innocentia est, ad legem bonum esse.*

Ignosci amat) Quid sibi velint ista verba, haut temerè dixerim. Vet. ed. aliam lectionem, alium sensum nuntiat. quid si veriora hæc sint? *Agnosci amat, qui, quod agit, ostendit.*

Et spes præmij) Iambus Publianus;

Spes præmij laboris est solatium.

Qui a mult. timetur) Iste verò Laberianus apud Macrobium;

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

In Pro-

In Prouerbijs; *Multos timere debet, quem multi timent.*

Infelicitatem erige) Tornæſ. *infelicem erige*, non infeliciter, ſi vett. libb. auctoritas adſtipularetur.

Amare ſic incipe) MS. *Talem diligentiam exhibe in amicitijs tuis comparandis, ne incipias amare, quem deinceps poßis odire.* Sententiam, qui Prouerbia Senecæ in eum ordinem corruit, vnius uoculæ immutatione totam invertit. Legit enim; *vt incipias amare, quem d. p. odiſſe.* opinor ex illo Publij; *Ita habeas amicum, poſſe ut fieri inimicum putes.* Illa ſcriptura pura puta Senecæ. *Odire* verbum probum, & quod ego nimiſquam lubenter Publio redonem, illo mimo;

Etiam qui faciunt odio habent iniuriam.

vbi, quantum videre fuit veterum, editiones; *odiunt iniuriam*, vt ſit acatalecticus. Antonius epiſt. ad Hirtium; *Nec deſerere partes, quas Pompeius odiuit.* Valerianus Cimelenſ. de bon. diſcipl. *Odio colloquium mulieris.* videndus Feſtus in *oſi ſunt*, Eutyches lib. II. P. Conſentius, Sergius, Honoratus in Artibus.

Incommodo alterius) Legendum diſpeſſis vocibus, *in commodo alt.* notat inuidiam.

Homo ſemper indigens pecunia) Vet. edit. *irritat: ideò ſemper indiges. Pecunia ſi tibi eſt, cui ius vſura morbi. mihi crede* &c. quæ non ſunt ſaniora: ſed ad ſanitatem, ſi alia Boetio fingatur mens, atq. Senecę, perducere poſſunt. Faciebat Cuiacius; *Pecunia ſi tibi, cui ius vſura, morbus eſt. mihi crede, non potes diues eſſe & felix*: χιασμὸς κατὰ τὸν τοῦ Χ. στοιχείου τύπον

Pecunia ╲╱ *Infelix.*
Morbus ╱╲ *Diues.*

In ſcidis aduerſarijs, quas apud Verderium vidimus.

Alter semper irascitur) Quomodo *vnus dies*, si *semper*? Corrigo, *semel irasc.* aperto sensu. Horat. lib. I. epist. ad Lollium; *Ira furor breuis est.* —Alibi Seneca adserit, iram speciem esse furoris minimi. Philemo; Μαινόμεθα πάντες ὁπόταν ὀργιζώμεθα. Apollonius Macedo; Τῆς ὀξυθυμίας τὸ ἄχθος μανία. vide Cic. lib. III. Tusc. quæst.

Si aliquid cogitaueris, citò appareb.) Atqui occultas hominum cogitationes nemo inspicit. igitur vel *cogitare* quodam cum effectu accipiendum, Græcorum & Ebręorum more, aut legend. *cœperis*, quod magis est. Isocrates ad Demon: Ἅπαντα δόκει ποιεῖν, ὡς μηδένα λήσων· καὶ γὰρ ἂν παραυτίκα κρύψῃς, ὕστερον ὀφθήσῃ.

Memoria ben. facilis) Erratum facile ac procliue. Scribo, *labilis*, cui opponitur *tenax*.

Scelus scelere vindicandum est) Probo sensu. aliter tamẽ Tornæsius, *vincendum est.* nempe ne sceleribus cum quiquã concertemus. Et sunt inter vitiosos quoq. æmulationes. Germani audent ebrietate, Itali libidine, Galli leuitate, &c. alij alios prouocare.

Nobilitas gloriabitur effecta) MS. *affecta*, quod & Erasmus annotauit. sunt *affecta*, affectiones nobilium erga Dominos. qui si sunt indigni & miserabiles, puta vitijs ac sceleribus dediti, quo iure officium suum gloriabuntur nobiles? Nostra tempora vide. quid solemnius nobilibus, quàm affecta prostituere?

Fugienda sunt) Leg. *Fuganda*, vt in fine Excerptorum Agellianorum & Valerianorum, quæ penes nos sunt, scriptum est. atq. tribuitur Pythagoræ Samio, in cuius notabilibus dictis rencensuit Auctor quoq libri De vita & moribus Philosophorum, cap. XVII.

Dixit

Dixit quidam) Pythagoras Samius, cuius χρυσᾶ ἔπη in manibus puerorum. *Symbola* collegit Laertius, quæ redduntur *Aenigmata* in laudatis à me Excerptis, & dicto libro De vita & morib. Philosophor.

Maximè habendam curam) Lego ex fide Excerptorum & dicto libro; *Maximè habendam curam mane & vesperi, eorum quæ acturi sumus, & eorum quæ gesserimus.* vide Laertium, Hieroclem in Pythag. Auctorem carminis De bono viro, Ciceron. in Catone Maior.

Post Deum veritatem colendam) Vide si melior est scripta lectio; *Post Deum colendam veritatem, quæ sola homines propinquos Deo facit*, mihi non improbatur.

EXPLICIVNT.

DAVIDIS B. F. D. N. B. P. SCHOBINGERI

VARIANTES IN BOETIVM LECTIONES.

Olle excusat.) in Prouerbijs Senecæ, quorum quattuor habuimus exemplaria, omnium qui sunt qui fuerunt cusa, vetustissima, legitur *omitte* pro *tolle*.

Inimicissimum ? homo) in Prou. *alter homo.* sed superfluè.

Libenter feras) Prouerb. *Viriliter feras.* quod non damno, nam necessitudo quærit virum.

In hoc tantùm incumbe) Prouerb. & vett. edd. *Tamen in hoc inc.*

Multos vitam different.) Prou. pro *multos* habent *omnes.*

vltimus iudicetur) Prou. ordinetur vet. ed. *intueatur.*

æstimanda sunt) Prou. *accipienda.* al. *extimanda.*

Si tibi non imperasti) Prouerb. *quia non poteris ab alio silentium exigere, si tibi ipse non præstas. Tibi ipse*, sicut paulò prius in hisdem Prouerb. *Si tibi ipse, quod oportet, persuaseris.*

Auaritia senilis) Prouerb. *auaritia vnica.* vet. ed. *auaritiæ scelus*, quæ scriptura est scelesti librarij.

Quærere)

Quærere) vetustiss.ed.*augere*. al. *quærere vel augere*. alterum est ex glossa.

Turba non deriserit) Prou. *nondum deridet*. Puto & hoc ex glossa irrepsisse: quia *non* notat nondum.

Contemnere & contemni) Prou. delent illa verba, *contemnere &*. Vet. ed. *Contendere noli.* quod contemnendum est.

Inim.tibi facies) vet.ed. *faciet*. al. *facias*.

Cognat.dilectionem) vett. edd. *indulgentiam*, quod inepte absurdum.

Nihil petes) Prou. *petas*. & sic o. edd. quà veteres quà recentes.

Negaturus fuisti) Prou. vtrimq. legunt *es* pro *fuisti*.

Vitare non potes) vet.ed *poteris*. al. *poßis*, vt Fabianus MS. Goldasti nostri, itemq. Magnus in Sophologio.

Malè opinentur) P. *opinantur*, vet, edd. *obtuentur*. malè, vt opinor.

Innocentia mea) vet. ed. *innocentiæ meæ*. Non absimilis sententia Epicteti cap. xlviii. Enchirid.

Vbicumq. bene es) Prou. *bene vixeris*. sed *esse* notat viuere.

Dissensio) vett edd. *dissentio*. antiquariè.

Propterea te loquax) vett. edd. *Itaq. te minus loquax inimicus offendit, quàm tacitus*. Prouerb. *propt. te loq. inimicus tutiorem, quàm taciturnus, ostendit*. Prior lectio verior videtur. *Tacitus* interdum idem significat, quod taciturnus.

Et spes præmij) Prou. *Ex spe præ*.

Infelicitatem erige) Prou. *Infelicitate se erigere, est felicitatem submittere*.

Vera fel. innoc.) Prou. *In felice felicitas est innocentia.* vett edd. *infelicis innocentia.*

simultates dep.) vet. ed. *Vanitates similiter dep.* quam lectionem rectè viri docti iam-pridem deposuere.

malis miscetur) q. v. ed. *immiscetur.* Theoginis vers. 35. ἢν δὲ κακοῖσι συμμιχθῇς &c.

Fortior est qui cupidit.) Prouerb. *Putandus est rectè fortior, qui cupiditates tamquam hostes subicit.* Priora non sunt nauci. hæc ita legi possunt; *qui cupiditates, quam qui hostes subigit.* nihil tamen muto apud Boetium.

quem senectus ad otium) vet. ed. *qui senectutē ad ocium, quàm in ocium & tunc* &c. mendum otiosi exscriptoris.

secundarum rerum) vet. ed. *secularium rerum.*

multis diues eris) fortassis legendū est, *nullis.* vett. edd. sunt vnâ voculâ auctiores, *cum multis* omninò quid sibi velit iste locus, fateor me non intellegere.

Boni iudicis est) Prouerb. *Bonus iudex est, qui nouit disp. quod dandum est, & quatenus. Bonæ iustitiæ proxima est seueritas.* vett. edd. *Boni iudicis est disp. non tant. quod dam. sit, sed quia proximus iust.*

quietissimā vitam agerent) Prou. *quietissimè viuerent.*

timendus est) Prov. *timidus est.*

amici beneficiis) vet. ed. *Amici magis sentiant beneficia quàm iniurias.*

instruxeris, pud. deter. fac.) Prov. *institueris p. te fieri deteriorem.*

erit diuturnum) vet. ed *quid pers. erit dierum.* fort. *diernum* positum est pro diurnum, h. e. diuturnum. aut profectò rescribi debet *diurnum.* Sic suprà *tacitus* pro taciturnus positum admonui.

qui-

qui malis parcit) Prov. *quisquis pepercerit malis.*

Multi cum aliis) vet. ed. *Pleriq. cum ſtultis maledicunt, ipſi ſibi convicium faciunt.*

perturpe eſt, quod ob.) vet. ed. *Nihil turpius, quàm qui obicit alteri, ſibi obiciendum.* al. *quod ſibi obijc.*

rege linguam) vet. ed. *redige l.*

& libidinum) Prov. *libidinis.*

pudor per verba) Prov. addunt vocem; *pudor rerum per verba.* errore pudendo.

meritò damnari poena) Prov. *merito poena damnata eſt: damnatio immerito eſt damnari.* quæ lectio meritò damnata expunctionis poenâ.

Memoria ben. facilis eſt) Prov. *fragilis.* optimè & veriſſimè.

quoties ſcribens) vet. ed. *quo cum ſcr.*

Qui in ſervos iraſcitur) Prov. *Qui ſervus crudelis eſt, oſtendit in aliis voluntatem non deeſſe, ſed poteſtatem.*

neſcit) vet. ed. *neſcit & loqui.*

cito fugere) vet. ed. *cito effugere,* in al. deeſt τὸ *cito*, poniturq. ſolum illud *effugere.*

amicos capit) Prov. *recipit amicos.*

intentio animum) vet. ed. *intentio nimium frangit animum rem.* mendosè.

Regnantibus peius) Prov. *Regibus p. multò, quàm ſeruientibus: quia illi ſingulos, iſti vniuerſos timent.*

gloriabatur interfector.) q. l. *gloriabitur.* meo quidem animo perperàm.

FINIS.

TYROLIS REGIS SCOTORVM,

VVINSBEKII EQVITIS GERMANI,

VVINSBEKIAE NOBILIS FEMINAE GERMANAE

PARÆNESES ad Filios

ab hinc annos CCCC^tos, & quod excurrit, scriptæ linguâ Theutonicâ

Ex Bibliothecâ Bartholemæi Schobingeri IC.

k

V. NOB. & INLVSTRI

IOANNI A SCHELLENBERG, HYFFINGAE, STOVPHÆ, RANDECCIÆ &c. DOMINO, S. C. MAIESTATIS Consiliario,

MELCHIOR HAIMINSFELDIVS GOLDASTVS S. D.

A Græcâ & Romanâ lingua, V. INL., nullius imperium maius atq. diuturnius Theutonicæ fuit quæ cum ipsâ quodammodo Tellure orta gẽ-

tibus dissitissimis, vnde res signi-
ficarẽt & animi sui sensum, ver-
ba suppeditauit. Namq., si pri-
scæ historiæ fides, a Suecis pri-
mò in Heluetiam, Dacis illata
Normanniam, Belgium ab Sa-
xonibus, inde Britanniam por-
rò, Gotthis ac Vandalis Italiam,
a in Hispaniam Sueuis ac hisdẽ
Gotthis, deniq. Galliæ impacta
Francis. verùm istas apud gẽtes
diu non perstitit, quæ excusso
imperij iugo, hodie vestigia tã-
tùm superant, eaque perpauca.

nec

necmirum,cùmipſi Sueci,Da-
ci,Sarmatæ, populi continētes,
eò a nobis abierint,ut intellegi,
niſi ſummâ cum difficultate, a
nemine noſtrûm poſſint. aſt
Germanis integra incommiſta-
que perennat,necalio nunc ſer-
mone,quàm maiores noſtri an-
te annos ſeſquimille, vtimur.
qua in re ſoli Germani habe-
musgloriari.emollitatamēpro-
nūtiationisaſperitas,verba item
partim antiquata, alia prorſum
obſoleta.ipſa autē ratio dicendi

 vetus,

vetus, aut, si malis ita appellare, indigena atq. αὐτοχθών. quæ vt singulis mutarit sæculis pronũ est ostendere. & vidimus nonnulla carmina, quæ cum Euandrinis, vt sic dicam, atq. Saliaribus in genere suo queant componi. quippe par atque eadem Germanis, quę Romanis quondam, nitidandæ linguæ studiũ. quod qui nuperum ac procuratoriũ calumniantur, iniurij sunt in diligentissimos nostros maiores. longiora pono ad cõpendium.

quinq.

quinq. proxima ſæcula vide. in quibus triplex, more Romano, Aulicorum exercitium, equeſtre, gymnicum, muſicum. In iſto ſermonis & ingenij cura, quâ ad oratoriam & poeticam informabantur. Itaq. viri principes & equeſtres, nonnunquam etiam Imperatores, Reges, certamina inſtituere poetica, in quibus nobili familiâ virgines offerebant victoriam cantus, non ſecus atque in haſtiludijs. Contentio de præmijs

erat

erat ab Imperatore propositis aut quodã principum magnate. Rem non dubito fore, qui leuẽ & non satis dignam principum virorum personis iudicent. Sed hi erunt ferè, qui contra maiorum laudabiliter instituta, Libero addictiores quàm libro, cortici quàm codici, denti quàm mẽti, nihil rectum, præter quod ipsorum ebriosis moribus conveniat, putabunt. Qui si didicerint, animi nos imperio, corporis vti seruitio, non admirabun-

tur,

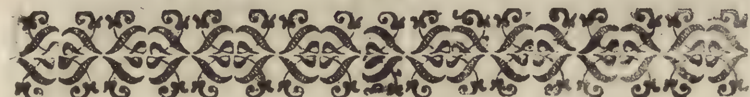
tur, maiores ab exercitijs corporis ad animi tralatos. Prętereà non tùnc demùm ad Germanos exercitatio iſta cõmigrauit. Fuit eadem multis ante ſæculis in aula Caroli M., & ex gente Saxonum Arturi Britannorum Regis. Sublata iterum ante Rudolphi Habispurgenſis æuum, damno nobilitatis, quorum & mores cenſebantur, & ingenia ſimul excolebãtur. Nam tãetſi iuuenes fermè ἐρωτικά, ceteri tamẽ adultioris mentis Heroum ge-

ſta atq, Ducum, alij Satyras in principum ac nobilium vitia, nõnulli admonitiones, tamquã ad filios præſentes, recitabant. Exemplis apud te, V. INL., nõ eſt neceſſum probari dicta. Vidiſti cùm alia, tùm illa aurei, quod Schobinger noſter poſſidet, monumenti. inde has iuvit in anteceſſum dare Parænefes, dum ceterorum deproperarentur. Adſperſi nonnuſquam, veluti blandimenta, notas meas, quibus ſaporem mu-

taremus acerbæ lectionis, & istos scriptores animo conciliaremus auerso. Eas ad quē Germanorū, quàm ad te V. I N L., adferrem, habui omninò neminem. Sunt illa quidem cōmunia cum multis, familiæ antiquitas, Baronibus olim & Comitibus iuncta, tùm sacri Palatij adsessura: at propria tibi harū peritia rerū, quam nequiquam in altero quæram. Ab eâ pendet iudicij acrimonia tui & scientia arbitrandi nouam nostram scri-

ptionem. cui, quòd probare ab Schobingero tui cupidissimo nuntiabaris, vellem ab illustri nomine tuo clarius accendi lumen. Germaniæ tu quidā quasi Phœbus & Apollo illuces, omnia antiquitatis abstrusa ingenij claritate penitrans. itaq. par & æquum facies, V. INL., si, queādmodum Sol astris flammam, ita tu scriptis meis impartiaris splendorem. tantum petiturus veni. Vale, V. INL., & fave. A.N.D. ∞ Iↄ CIII. S. Galli.

TE-

TESTIMONIA DE TYROLE SCOTORVM REGE, EIVSDEMQ. LIBRO.

VVolfram von Eschilbach,

carm. LXX. de Dæmone anulo incluso;

Schachzabels halfes sider spiln
Den edeln Kunig Dirol, der trůg es an der hende sin;
Es galt drú Kúnigrich vnd zwelf lant dur grossen zorn,
Da engegen benant vas ie sin
Hŏbet, vnd het ers spil verlorn.

Epitomator libro II.

Ihr Herren úch tůt dis bůch erkant
VVie der Kúnig Tyrol vs der Schottenlant
Sinen Sun Vridebrande riet
Die weltlichen lere, das kint von missen wende er schiet.

Boppo carm. CXL.

Ob ich han war gesungen

Das wil ich an die werden wisen meister Pfaffen lan
Vnd an des Küniges Tyrols büch, das saget vns sunder wan.

Ibidem:

VVan des Küniges Tyrols büch hat mich berichtet bas.

Et post;

Swie ichs von Daniel den wissagen geweren habe
Vnd öch von des Küniges Tyrols büch, &c.

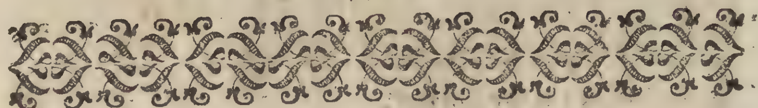

IOANNIS SCHELLENBERGII, V. ILLVSTRIS, DE hoc Aulicorum libro iudicium, ex epist. ad Schobingerum.

Vcundum certè fuit, antiquorum Germanorum vocabula & prouerbia legere. nec satis mirari possum, Nobiles etiam illo seculo taliter, qualiter literis instructos, & Martialia ingenia cantilenis istis amatorijs mansueta reddidisse. quandoquidem omnia instrumenta, item inuestituræ, illa ætate usq; ad Concilium Constantiense, Latina lingua conscripta fuerint. adeo Germanica lingua tanquam barbara olim aspernabatur. quæ tamen nunc temporis, ornatu & copia, Latinam si non superat, attamen æquat. Doleo interim, grauem illam maiorum nostrorum morum censuram, quæ nobiles in officio retinebat, unà cum celeberrimis hastiludiis, quæ Itali barbarè torniamenta vocant, simul interiisse, &c.

KVNIG TYRO. VŌ. SCHO
VN. FRIDEBRANT. SĒ SVN

KVNIG TYRO VON SCHOTTEN,

VND

FRIDEBRANT SIN SVN.

Ot hat wunder manigvalt LIBER I.
Daniel zeigt er einen walt,
Der dvht in volle lobesan.
Darinne zwene bôme stan,
Den tolden man der hôhe iach,
Das man in den landen ob allen bômen verre sach.

2. Als man die morgen Zit vernam,
Ein balsem smak an si bekam
Mit lüften das er lise gie,
Ietwder bôn den smak enpfie,
Der eine wart grůn vnd breit
Der ander ful vnd dürre gar, wie was der smak an si geleit.

m 3. Der

3. Der grüne vnd der da dürre stat,
Ieglichs bŏm ein voglin hat,
Sust ist der ander wald vberal,
Iegelichs ris vol der voglin schal,
Von den smake nement si die kraft,
Der dürre bŏm, vnd ŏch sin vogel iemer mit iamer sint
behaft.

4. Daniel vns das besinnet hat,
VVies vmb die zwene bŏme stat;
Da sprach des wisen mannes mvnt,
VValt vnd vogelin werdent kunt.
Ratest du das Vridebrant
Von leigen herzen lieber svn, sost wol min lere an dich
bewant.

KVNIG VRIDEBRANT.

5. DO sprach der ivnge Kunig wis;
Herre gent ir mir den pris,
Den grünen bŏn wil ich üch sagen,
Der müs von schulden frŏide tragen;
Dast ein Priester, der enpfat
Got als wirdeklich, das er ane hŏbt synde stat.

6. Ir

6. Ir machet mir die varwe rot,
Swenne ich das himelsche brot
Geliche zů des balsmen zil,
Dest mir leigen al zevil,
Swenne der priester messe tůt,
Dů Gotes genade kumt balsmen gelich, und wirt das brot vleisch und blůt.

7. VVelt ir wiesumb den dürren stat,
Der valsche priester niht enlat,
Den süzen Got er öch enpfecht
Der tumber tor sich selben hecht.
Judas und er hant geliche pin
Der valsche priester dast der bön; sin sel dast ein vögellin.

8. Dů Kristenheit das ist der walt,
Ir sele zen vogelen si gezalt,
Swa dů bi valschen priester stan,
Vnd doch ze Gotte glöben han,
Das er sich birget in ein brot,
Ir vogel von schulden singen müzen; ir sele vermidet helle not.

9. Ihr leigen vrowen swa ir stat,
Vnd öch ze Gotte gelöben hat,
Der valsche priester schat üch niht,
Swie vil man schanden von im giht:
Er trittet selbe in lappes stift,
Swenne er den süzen Got enpfat, erslindet vipper natern gift.

10. Swelh Priester aber Got schon enpfat,
Mit sinen pfarre liuten gat,
Der ist da ze himelrich,
Den selben dem ist niht gelich:
Si singent alle wol uns din
Daz du uns hast also bewart, das wir vermiden helle pin.

11. Swenne ich die krone vffe han,
Die Priester soldent vor mir gan,
Die wirde hat in Got gegeben,
Nv schwachent si ir selbes leben
Mit gitekeit vnd mit unrehtem sitte:
Verbietent sis den leigen gar, vnd vüllent si sich selber mitte.

12. Dis

12. Dis tůnt aber alle priester niht,
Suua man der einen reinen siht,
Des stimme kůnt vns Gotes wort,
Erst ein ganzer himelhort,
Er ist thamme vůr sůnden se,
Nv lon dir Got vil lieber sůn, ist dir das kunt, so weist
ouch me.

13. Rômsch Babest hoch genant,
Der é der Kivnig Vridebrant,
Leit ůch dis bispel vůr
Vnd Rômsch vogt von Vůrsten kůr:
Swas krvmbe stebe vf erden treit,
Vnd allen die man blatten scher, dem si dis bispel vor ge-
seit.

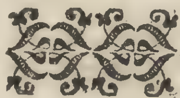
DER KVNIG TYROL.

14. DAniel wunders mer geschach,
Eine starcke můlen er sach,
Die lag an einem wage tief,
Der vnder stein vaste vmb lief,
Der ober kvnde stille ligen,
VVies vmbe die můle si getan, das wer mir schedelich
verswigen.

15. Das rat, das an der mv̊le gat,
Zwo und sibenzeg kamben es hat,
Die sint von also maniger par,
Eines wirt man da gewar,
Der ist von lignum aloe;
Nie reiner holz uf erde wart, weist du wies umb die mv̊le ste?

16. Der selben mv̊le pflag ein man,
Der nie vleisch noch bein gewan,
Der het ein kint, das wart en ein
Das es den undern mv̊lenstein
Druvhte das er stille lag,
Von einem kleinen wesserlin der ober grosser snelle pflag.

17. Das kint das hate knappen zart,
Do der oberstein kam an die vart,
Es sprach, ir svlt ùch des bewegen,
Das ir des steines kvnnent pflegen;
ob der under welle streben,
Den druket als ich han getan: ich wil ùch lon darumbe geben.

DER

DER KVNIG VRIDEBRANT

18. HErre ir habt wunderlichen mv̊t,
Das ir gegen mir die vrage tv̊t,
Von ritterschefte wiste ich bas,
VVa ienr gelag, wo der gesas,
VVo sich die spene vs helme klungen,
Von swerten vber die schilte, dar vnder sich die recken swungen.

19. Edoch welt ir sin niht enbern,
So wil ich v̈ch der mv̊le wern.
Der vnder stein ist dvͥ alte ê,
Die kvmt vúrbas niemer me,
Die hat der megde svn verdrvket:
Der ober stein das ist der tôf, damit die nvwe ist vfgezuket.

20. VVelt ir wissen, wie es vmb die kammen stat:
Zwo vnd sibenzeg sprache dv werlt hat: NB.
Der einen der man da wirt gewar,
Dvͥ da ist von so sv̊zer par,
Das ist dv magt von Ysse her geborn.
Die Got al der werlte herre zeiner mv̊ter hat erkorn.

21. Dis

21. Die knappen die der mûle pflegen,
Das ſind die prieſter, die den ſegen
Habent vber des tôfes zil;
VVer ûch der rede niht ze vil,
Got gab den pfaffen vf ir eit
Das vngelôben drvhten, vnd vffeten die Krie-
ſtenheit.

22. VVelt ir dan wiſſen vmb den man,
Der nie fleis noh bein gewan,
Des kint trûg einer megde lib,
Die Iuden iahen ſi wer ein wib,
Daniel mit beiden hander ſwûr
Das ſi mit den gelôben varn, als Adam vmb den apfel
vûr.

23. Si habent dannoh pine vil,
Got dvr vns niht me ſterben wil,
Von ſinen tode wart vns zorn,
Er ſprach, iemer wirt geborn,
Den ſi benant des tvfes zil,
Vnd volge den man blatte ſcher, dûr ûch ich niht me ſter-
ben wil.

24. VVan do Got von dirre werlte ſchiet,
Er beval vns einer tûrren diet,

Prieſter

Prieſter nenne ich üch mit namen,
Kein kv̊nig ſich niemer darf geſchamen,
Das er das edel hŏbet ſin
Mit krone gegen im neiget, des gib ich iv die trüwe min.

DER KVNIG TYROL LERET SINEN SVN.

25. *IR Herren üch tv̊t dis bv̊ch erkant,* Liber II.
VVie der Kv̊nig Tyrol vs der Schotten lant,
Sinen ſvn Vridebrande riet
Die weltlichen lere, das kint von miſſewende er ſchiet.

26. *Er ſprach; dv ſolt wiſſen, liebes kint,*
Da gegen iſt ellü lere blint:
Din lúte ſolt dv willig han,
Sich ſelber, wie mir es ſi ergan,
Ich trůg ie gelich mit in en ein,
Des volget mir von ſtrite vil manig helt gevangẽ heim.

27. *Dv ſolt ŏch wiſſen, was dich gezeme,*
Swas ſchaden in dinen dienſte neme,
Das dv den wider richteſt ſnel,
Hie vmbe wagent ſi ir vel:

VVirt man der tugent an dir gevar,
Dv gesigest gegen breiter menge gegen vienden mit klei-
ner schar.

28. Svn, wilt dich aber selbe smehen,
So solt dv den vngerne sehen,
Der dvr dich si in kvmber komen,
Vnd schaden hat bi dir genomen:
Volgest dv den selben sitte,
Got tvt ein michel wunder, teilt er dir sin helfe mitte.

29. Svn, turnei machet rische diet,
Davon wil ich dir raten niet;
Turnieren wirdet mannes lib,
Dvr wirde lobent si die wib;
Turnieren das ist ritterlich,
So hört zv strite dringen vnd veste halten herteklich.

30. Last dv din golt behalden tragen,
swenne dine lúte kvmber klagen,
Dast ein swacher kúniges vunt;
swelh vúrste das tvt den ist niht kvnt,
VVie tvsent valt sis wider wegen,
Da hurt gegenhurte dringet, vnd swert vf helme klin-
gens pflegen.

31. Svn

31. SVn, dv solt din elich wib
Haben lieb, alsam din selbes lib,
Dast ob allen tugenden bunt,
Die rehten é tet vns Got kunt.
Vil iunger kúnig, dast min rat,
Behaltest du die lere min, du belibest ane missetat.

32. sun, diner werden manne wib,
Vnd ir schoͦnen tohter lib,
Nu hůte das dir iht vnder bruste
In din herze kom der gluste,
Damit du dinen werden man
An eren mugest geswachen; niht bas ich dir geraten kan.

33. VVan est alles leides gar ein mort,
Vnd wundet beide hie vnd dort,
Dir tragent zwei geslehte has,
Das ander solt du merken bas,
Ob es můs din elich wib
Dur zuht dur vorhte swigen, si denket doh;
Du valscher lib.

34. VVan si tůt als das kindelin,
Swanne das verdeket du ŏgen sin,

So went es das es nieman sehen,
verdahter välsch lat sich wol spehen;
Da vor solt du dich bewarn,
so vürstu helde willig mit dir gegen der vient scharn.

35. Nu hôre Künig und merke mich,
Es stossent Künige lant an dich,
Die habent sich gen dir gesterket,
Hastu die lere min gemerket,
Enpris dich in, das ist min rat,
Das si sich müzen gelinpfen, als ein wolf der vor den
löwen stat.

36. Nu hôre Künig, und merke es bas,
Tragent din lute einander has,
Muge da der minne niht gesin,
So stant den rehten balde bi,
si wenent des du dich maht schemen,
Ob dus niht underrihtest, das sic beider schade gezemen;

37. Hörst dus iunger Künig vri,
Stest du den richen edelen bi,
Das er den armen tût gewalt,
Din missethat ist manigvalt,

Damit

Damit verdienst du Gotes zorn,
Vnd spotent din die richen, und hast der armen gunst
verlorn.

38. Nu höre Künig ich sage dir me,
VVas allen herren missestе,
swanne dir der gernde kumber klaget,
VVirt im din helfe danne versaget,
Ein trahtu von sinen herzen gat,
Dú klebt an der stirne din, swenne Got an sime gerichte
stat.

39. Du solt öch wissen sunder list,
VVer siner sele vient ist,
Des wort mit siden sint bedret
Darinne da mit dú vrowe net,
Dú krumbet sich nah angels sitten,
Dú súnde ist so, das Gottes müter niemer getar da vúr
gebitten.

40. Ouch la din zungen stille ligen,
Ein geheissen wer bas verswigen,
Den kumberhaften das gezimbt
Das er zen luden druf niht nimt.

VVirt im din helfe danne verſpart,
Sin ſchulde an diner ſtirne klebt, Sun, haſt du
tugende niht bewart.

41. VVan liegen iſt ein angeſtlich hort,
Lugen machet manig mort,
Lugen machet werdú wib,
Dar ir herze vnd ǒch ir lib
Vil dike iamers wirt ermant,
Ein túfel der hies oggewedel, der ie die erſten luge vant.

42. Ich weis ein luge die er ſprach,
Die Got vil zornlichen rach,
Swer rehte wiſſe ir argen ſitte,
Das man wol ſtabel lupte mitte,
Flenetniſe was ſi kunt
Der kunde luppen mit dú ſper, damit wart Amphartys
ſich wunt.

43. Swer ſtrafet frúnt vor lúten vil,
Vnd ſich damit beſchǒnen wil,
Dú ſtrafe iſt viper natern giſt,
Vnd ſnidet, als das lappe ſtiſt;
Iſt aber dú ſcham an in geborn,

Sun,

Sun, baldest du des strafen vil den frúnt hast iemmere
me verlorn.

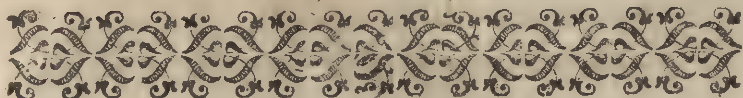
44. Zuhtmeister nim dis herren war,
Das er mit rehten sitten var,
Mit holden reinen habe iage,
Sin spise er niht zewinkel trage,
Vor trunkenheit er sich bewar,
Das er die gite laze, so kan er werdekliche
varn.

45. Sun, ich wil dir sagen me.
Swenne er gerne fúr dich ge,
Vnd dir sinen kumber klage,
Den kumber du lieblich mit im trage;
Niht envelsche Gotes wort,
Got schreib die selben erbermde vúr sinen hohsten
himelhort.

DER

DER WINS BEKE

DER VVINSBEKE.

Vō Winsbach.

In wiſer man hat einen ſun,
Der was im lieb, als manigem iſt,
Den wolt er leren rehte tun,
Vnd ſprach alſo; Min ſun, du biſt
Mir lieb an allen valſchen liſt;
Bin ich dir ſam du ſelbe dir, ſo volge mir ze dirre friſt:
Dieweile du lebeſt, es iſt dir gůt,
Ob dich ein frömbder ziehen ſol, du weiſt niht wie er iſt gemůt.

2. Sun minne minneklichen Got,
So kan dir niemer miſſegan,
Er hilfet dir vs aller not;
Nu ſich der welte göchel an,
VVie ſi ir volger triegen kan,
Vnd was ir lon ze iungeſt ſi, das ſolt du ſinnekliche entſtan;
Si git ze lone ſunden lot,
Der ir ir willen volgen wil, der iſt libes vnd der ſele tot.

O 3. Sun

3. Sun, merke wie das kerzen lieht,
Die wile es brinnet, suuindet gar,
Gelôbe das dir sam geschiht
Von tage ze tage, ich sage dir war,
Des nim in dinen sinnen war,
Vnd rihte hie din leben so, das dort din sele wolgevar,
Swie hoh an gûte wirt din name
Dir volget sin niht wan alse vil ein linin tûch fúr dine schame.

4. sun, gib im der dir hat gegeben,
Vnd aller gabe hat gewalt,
Er git dir noch ein iemer leben,
Vnd ander gabe manicvalt,
Me danne lôbes habe der walt.
VViltu nu kôfen disen hort, in sinen hulden dich hie halt,
Vnd sende gûte botten fúr,
Die dir dort wolbehaben rum, é das der wirt verhabe die túr.

5. Sun, ellú wisheit ist ein wiht,
Dú herze sin ertrahten kan,
Hat er ze Gote minne niht,
Vnd siht in niht mit vorhten an,

Es sprach

Es ſprach hievor ein wiſer man,
Das dirre welte wiſheit ſi vor Gotte ein torheit ſunder wan
Davon ſo rihte dinen ſin,
Das du in ſinen hulden lebeſt, und la dich aller dinge an in.

6. Sun, geiſtlich leben in eren habe,
Das iſt dir gůt, und iſt ein ſin,
Des willen kum durh nieman abe,
Bring in ze diner grůben hin
Das wirt an ſelden din gewin
En rûche wie die pfaffen leben du ſolt doch dienen Gotte an in:
Sint gůt ir wort, ir werk ſi krump,
So volge du den worten nach, ir werken niht, ald du biſt tump.

7. Sun, es was ie der leien ſitte,
Das ſie den pfaffen trůgen has,
Da ſúndent ſi ſich ſere mitte,
Ich kan niht wiſſen umbe was,
Ich wil dir raten verre bas
Du ſolt in holt mit trúwen ſin, und ſprich in wol, und tůſt du das,

So mac din ende werden gůt
Vnd wirt ze lone dir beschert Gotte lichame vnd sin reines blůt.

8. sun, ob dir Got hie fůge ein wib
Nach sinen lobe ze rehter é,
Die solt du haben als dinen lib,
Vnd fůge das es also steh,
Das úwer beider wille ge
Vs einem herzen vnd drin, was wilt du danne wunne me,
Ob das geschiht in trúwen pflege
Seiet aber dú werre ir samen dar, so můssen scheiden sich die wege.

9. sun, du solt sinneklichen tragen,
Verholn din núwes vingerlin,
Din tögen niht den tumben sagen
Das zwein ist reht, dast zenge drin
La dich niht vbergen den win
Den solt niht zehuse laden, das din viende iht spotten din.
Ahte vf die zúngelere niht
Die zwischen frúnden werre tragen, vnd das in Iudas wise geschiht.

10. sun,

10. Sun, swer bi dir ein mere sage,
Mit worten ims niht underbrich,
Vnd swer dir sinen kumber klage
In scham, uber den erbarme dich.
Der milte Got erbarmet sich
Vber alle die erbarmic sint. dien wiben allen schonen sprich;
Ist under in einú selden fri,
Da bi sint tusent, alder me, dien tugend und ere wonet bi.

11. Sun, wilt du zieren dinen lib,
So das er si ungefüge gram,
So minne und ere gůtú wib,
Ir tugend uns ie von sorgen nam,
si sint der wunne ein bernder stam,
Davon wir alle sin geboren, er hat niht zuht noch rehter scham
Der das erkennet niht an in,
Er můs der toren einer sin, und het er Salomones sin.

12. Sun, si sint wunne ein berndes lieht
An eren und an werdekeit,
Der werlte an eren zůversiht,
Nie wiser man das widerstreit.

Ir name der eren krone treit
Die iſt gemeſſen vnd geworht mit tugenden vollig vnd breit.
Genade Got an vns begie
Do er im engel dort geſchůf, das er ſi gab fúr engel hie.

13. Sun, du maht noch niht wiſſen wol
VVas eren an den wiben lit,
Ob es dir ſelde fúgen ſol
Das du gelebſt die lieben zit
Das dir ir gůte fróide git,
So kan dir niemer bas geſchehen, ze dirre werlte ſunder ſtrit
Du ſolt in holt mit trúwen ſin,
Vnd ſprich in wol; tůſt du des niht, ſo můs ich mich getröſten din.

14. Sun, wiltu arzenie nemen,
Ich wil dich leren ein getrank,
Lat dirs din ſelde wol gezemen
Du wirſt ſelten tugenden kranc
Din leben ſi kurz oder lank
Lege in din herz ein reines wib mit ſteter liebe ſunder wāk
Iſt es an werdekeit verzaget,
Als der tnâggel eiter tůt, ir wiblich gůte es veriaget.

15. Sun,

15. Sun, ich ſage dirs ſunder wan,
Des mannes herze iſt vngeſunt
Das ſich niht in nan reinen kan
Mit wibes libe zaller ſtunt
Es was ein tugentlicher funt,
Do gûter wibe wart gedaht, hat ieman ſorgen ſweren bunt
Den truric mût beſtrichen hat
Der ſtriche wiblich gûte dar, alsam ein tô ſin not zergat.

56. Sun, ſit dû ſelde lit an in
Dû nie mit lobe ir zil volmas
So diene in gerne haſtu ſin
Du lebſt in eren deſter bas
Got ſin an ſelden nie vergas
Dem ir genade wirt beſchert, vnd er mit trûwen dienet das
Dem ſtat der ſchilt zehalſe wol
Im kumt ze lone ein blanker arn, da im der rieme ligen ſol.

17 Sun, du ſolt wiſſen das der ſchilt
Hat werdekeit vnd eren vil

Der rite

Den ritter tugende niht bevilt
Der im zerehte volgen wil
Die warheit ich niht enhil,
Er ist der werlte sunder wan ein hohgemessen fröi zil:
Nimt in zehalse ein tumber man
Der im sin reht erkennet niht, da ist der schilt unschuldig an.

18. *Sun, lat dich Got geleben die zit*
Das er mit rehte wirt din dach
VVas er dir danne fröiden git
VViltu im baltlich volgen nach
VVeist du wie Gamuret beschach
Der von des schiltes werdekeit der Mörin in ir herze brach
Si gab im lib, lant, und gůt
Er git dir öch noch eren vil, gibst du im lip, herze, und můt.

19. *Sun, wiltu gantzlich schiltes reht*
Erkennen, so bis wol gezogen,
Getrúwe, milte, kúsche und sleht,
So ist er niht an dir betrogen,
Vnd kumt din lop wol fúr geflogen.
VVilt aber leben in frier wal, dien tugenden allen vor verlogen.

Der rede

Der rede min trúwe ſi din pfant
VViltu in ſo ze halſe nemen, er hienge bas an einer wand.

20. Sun, als din helm genem den ſtrik
Ze hant bis mûtic, vnd balt
Gedenke an reiner wibe blik
Der grûs man ie mit dienſte galt;
Sitze eben, ſwende ſo den walt
Als dir von arte ſi geſlaht, min hant hat manigen abe-
gevalt
Deſſelben mûſt ich mich bewegen
Gût ritterſchaft iſt topel ſpil, dú ſelde wil des ſiges
pflegen.

21. Sun, nim des gegen dir kommenden war,
Vnd ſenke ſchone dinen ſchaft,
Als ob er ſi gemalet dar
Las an din ors mit meiſterſchaft
Ie bas vnd bas rûre im die kraft
Ze nagelen vieren vf den ſchilt da ſol din ſper gewinnen
haft
Oder da der heln geſtriket iſt
Dú zwei ſint rechtú ritter mal, vnd vf der bruſt der
beſte liſt.

22. Sun, wiltu zieren dine iugent
Das ſie ze hove in eren ge
Snit an dich zuht vnd reine tugent
Ich weis niht was dir bas an ſte
VViltu ſi tragen in rehter é
Si machet dich dien werden wert, vnd git dir dan noch ſelden me
Ich meine gůter wibe ſegen
Der iſt ein ſo genemer hort, in möhte ein lant niht wider wegen.

23. Sun, du ſolt bi dien werden ſin
Vnd laze hove dringen dich,
Der man iſt nach den ſinnen min
Darnach als er geſellet ſich
ze rehte ſwig, ze ſtatten ſprich:
Die böſe mere dir ze oren tragen, von in din ſtete herze brich.
VViltu din ore, als maniger tůt,
Dien velſcheleren bieten dar, ſo wirſt du ſelten wol gemůt.

24. Sun, du ſolt diner zungen pflegen
Das ſi niht vs den angen var
Si lat dich anders vnderwegen

Der

Der eren vnd der sinnen bar
Schus rigel für vnd nim ir war
Gezimet rehte si din zorn,si gebe vmb ere niht ein har
VVirt sin din meister,wissest das
Si setzet dich in Gotes zorn,vnd dienet dir der welte has.

25. Sun,besser ist gemessen swir
Danne gar verhowen ane sin
E das dú rede entrinne dir
zegebes vs dem munde hin
Besnit si wol vf den gewin
Das si den wisen wol behage,das wort mac niht hin wider in
vnd ist doch schiere für den munt
VVilt des rates volgen niht,du lebest an eren vngesunt.

26. Sun,du ganc niht vngebetten
An fründes noch an viendes rat,
Es mac den man in schande wetten
Ob er da sitzet oder stat
Da man sin bete gerne rat.
sun,du solt so niht dringen zů,fürwar es ist ein missetat.
Kumst aber du dar von fründes bette

So besîûs die schame fúr den munt, das sich din zunge
iht vbertrette.

27. sun, hohgeburt ist an dem man
Vnd an dem wibe gar verlorn
Da wir niht tugenden kiesen an
Als in den Rin geworfen korn,
Swer tugende hat, derst wolgeborn.
Nu merke reht, was ich dir sage; ich han ze fründe mir
erkorn
Den nidern bas der eren gert
Dan einen hohen sunder tugent der hüre ist böser danne
vert.

28. Sun, wissest das dú masse git.
Vil eren vnd werdekeit,
Die solt da minnen ellú wit
So wirt din lob din wirde breit
Ist das dien wandelberen leit
VVas vmbe das der bösen has die biderben schelten
ie vermeit
Leb du in tugentlicher aht
Vnd la den kranken alsó leben, als im von arte ist
gestaht.

29. Sun

29. Sun, du ſolt haben vnd minnen gût, 22
Doch ſo das es dir nibt lige obe
Benimt es dir herze vnd frien mût
So ſtat din leben in kranken lobe.
Gût das iſt gitikeit ein klobe
Dem es iſt lieber danne Got vnd weltlich ere, ich wene
er tobe:
Den es alſo gevaſſet fúr
Das er ſich ante ir beider é, danne er das eine gar
verkúr.

30. Sun, ſo der vogel é rebter zit
Von ſinem neſte fliegen wil,
Sich ſelben er vil libte git
Den tumben kinden zeinen ſpil.
Die rede ich dir gelichen wil:
Nimſt du dich an des du nibt mabt volenden vnd
dir iſt zevil
Da mûſt du ligen an eren lan
So were fúr ere beſſer dir vnd were es nie gevangen
an.

31. sun, habe das du getragen mabt,
Das dir ze ſwere ſi, la ligen;

swer gerne ie uber höbet vaht
Der mohte deste wirs gesigen
Dir ist der wisen lop verzigen
VViltu ze gehes mûtes sin an allen rat und öch verswigen
So kumt dir gar das sprichwort wol
An mûte al zegeher man vil tregen esel riten sol.

32. Sun, du solt selten schaffen iht.
An diner wisen frúnde rat
ob dir daran gelunge niht
Das were niht ein missetat
Swer wiser lúte lere hat
Vnd in mit willen volget nach, dem gat zeselten uf sin sat
Dú mere dike zweient sich
Davon solt du das beste wellen, und volge dem das eret dich.

33. Sun, swer sich selben eren wil
Der nimt getrúwes rates war
Man verluset gûter rete vil
An einen herzen tugenden bar.
Swer dienet und ratet dar,

Da mans ze danke niht enpfat, der verlúset sine wile gar
swas frúnt frúnde geraten mac
Ern welle selbe stúren sich, das ist in einem bach ein
slag.

34. Sun, si iehent alle, es brenne frů
Das zeiner nesselen werden sol
Din iunger můt das selbe tů
Das kumt dir in dem alter wol
Mit dir ich leides mich erhol
Min trost ist an dich einen kon, din lieb min lieb, din leide
min dol.
Got tů mich zweier sorgen bar
Das du iht werdest vngemůt, vnd das din sele iht
misse var.

35. Sun, drissec iar ein tore gar
Der můs ein tore fúrbas sin
Die wisen sprechent, es si war
Es ist vil dike worden schin
Vnd ist ŏch der gelŏbe min
Gewonheit ist da schuldig an, dú git dem libe solhen
pin,

Des er

Des er von kintheit ist gewon
Es si im schade, es si im from, da kumt er ane Got niht
von.

36. Sun, du solt hoveliche sitte
In dinen sinnen lassen pfaden;
Behûte dich vor einem snitte,
Der tût an eren grossen schaden,
Damitte wart Iudas uberladen
Der in dem snitte noch funden wirt, der mûs mit im ze
helle baden,
Ich meine untrúwe, uns seit dú schrift
si si der armen sele dort, und hie des libes ein vergift.

37. Sun, du solt kúscher worte sin
Vnd stetes mûtes, tûst du das,
So habe es uf die trúwe min,
Du lebest in eren deste bas;
Trage niemanne nit noch langen has,
Bis gegen den vienden hohgemût, bis frúnden niht mit
dienste las
Da bi in zuhten wol gezogen
Vnd grûsse da du grûssen solt
So hat dich selde niht betrogen.

38. Sun,

38. Sun, hohvart und gitekeit,
Dú zwei sint bôse nachgebur,
An den der Tiefel sich versneit
Das im sin sûsse wart zesur
sin schône noch swerzer danne ein sur
In slehte noch húte und iemerme zehelle drumbe
ein bitter schur
Der in dem snitte funden wirt
Dem git in sinem huse rôch der selbe swarzer hellewirt.

39. Sun, ich han lange har vernomen
suuer vbersich mit hohvart wil
Das im sin leben mac darzů komen
Das sich vervellet gar sin spil.
Ein ieglich man hat eren vil
Der rehte in einer masse lebt, und vbermisset niht sin
zil
swer sich so zihet und ie zo
Das in sin fůre machet wert, der wirt an eren bils
lich ho.

40. Sun, wil dir lieben gů gemach
so mûstu eren dich bewegen
Ein iungen man ich nie gesach

Dú zwei in gelicher wage wegen
VVas sol ein iunger lip verlegen.
Der vngemach niht liden kan, noch sinneklich nach eren stegen
Es ist mir ane zwifel kunt,
Es lǒfet selten wisú mus slafender vohen in en munt.

41. Sun, wissist das verlegenheit
Ist gar dem iungen man ein slac,
Es ist dir offenlich geseit
Das nieman ere haben mac
Nach herze liebe sunder klak
Gar ane kumber vnd not der lǒch so niht in den sak.
Swer sich vor schanden wil befriden
Der mac gebergen niht den lib, er mûs enblanden an den liden.

42. Sun, beidú lůder vnd spil
Sint libes vnd der sele val,
Der ane masse in volgen wil
Si machent breitú eigen smal,
Swer lebt an ere in frier wal
Der wirt dien werden schiere vnwert vnd huset in der affen tal,

Swer

Swer sus verlúset sine habe
Mit disen valschen fůren zwein, der lege bas in einem grabe.

43. Sun, swen sin sin verleitet so
Das er vnreht im selben tůt
Ist der bi wisen lúten fro
Da sol man kiesen toren můt
Dú rú weist nach der schulde gůt
Ob si von herzen rehte vert ein vol von einer wilden stůt
Vnd vs gevangen wirt é zam
E das ein vngeraten lib gewinne ein herze das sich scham.

44. Sun, twinc des dinen frien sin
Das du ze huse richtest dich
Ein teil ich vngerihtig bin
VVan tůt noch lat vn vil dur mich;
Den armen gib snit, vnd brich
Mit willen diner reinen habe, ob allen reten das rate ich.
Es dir gůt, vnd wirt ǒch mir;
Ich han mit eren her gelebt, ze hus wirs ich den siegel dir.

45. Sun, ob ich ungerümet wol,
Vnd ane unfůge sprechen mac,
Mit liebe ich dich bescheiden sol,
Sit ich von erste huses pfiac
Da kum ich von niht einen tac
Min umbesetzen wisten wol, wie do min wort
in eren lac.
Ich hate öch noch vil gůten můt
Vnd willig herze, wan das mir das alter grossen schaden tůt.

46. Sun, swer das hus wol haben wil
Der můs drú ding ze stúre han
Gůt, milte, zuht; so lit sin spil
Er ist dabi ein frolih man
Ders wol dien lúten bieten kan
So tůt sin brot dien nemenden wol und lachent beide
ein ander an.
sun sint dir niht die tugende bi,
So mac der gast wol riten fúr, swie gar er nas und
můde si.

47. sun, swer mit tugenden huses pfliget,
Der nimt an werdekeit niht abe,
Vnd also mit der masse wiget

Das im

Das im gevolgen mac ſin habe
Vnd kroche der an einem ſtabe
Gote und der welte wer er wert, die rede ich in din herze
grabe.
VVil ſi da inne weſen niht,
Als einen vogel, der é zit von neſte ſ'uget, dir ge-
ſchiht.

48. Sun, hus han iſt ein werdekeit,
Dù bi den hohſten eren vert,
Swer ſi mit ſchonen ſinnen treit,
VViewol ſich der in eren nert
Das gůt reineklich verzert
Das nit ein ſchade geheiſſen mac;
Vnd zwen from ſint dir von beſchert,
Gotes lon, der welte habe danc:
Der dù zwei wol behalten kan, den richet wol ſin
aker ganc.

49. sun, zwei wort eren wol den man
Der ſich wil eren mit in zwein,
So das er ſi behalten kan,
Das eine iſt ia, das ander nein.
VVie zieret golt, das edelgeſtein

Als tůnt gewerú wort den lip: er ist niht fleisch vnz
vf das bein,
Den also slipfic ist der sin
Dar er sin ia genennet hat, das er sin nein da schússet hin.

50. Sun, flúch das dich iht binde ban,
Das ist gestriket in der maht,
Das du gebunden bist zehant
Vor Gote in kreftekluher acht
Der wirt in sine strike braht
So das in vinde da der tot, we im das sin ie wart
gedaht
Das bant ist der gediente ban
Der klemmet in der helse also das Iudas nie die not
gewan.

51. Sun, dannoch ander kraft er treit
Den er gefasset an sin seil
Er nimet al der Kristenheit
Gemeinde vnd aller selden teil
Sin wundu sele wirt niht heil
Kumt er mit rehten niht der von, ie grósser wirt der
súnde meil,
Gebet, almůsen, wirt verlorn

Vnd swie

Vnd swas er gûtes mac getûn die wile in stichet dirre
dorn.

52. Sun, achte ist ŏch ein bitter krut
Strasse vnd ir stige gerne mit
si mac verleiten dir die hut
Swie gût geleite man dir git
Gerihtes vber dich ist zit
Swa man dich höret oder siht, die wile vf dir ir beie
lit
Da la dich nie niht versmiden
Dehein zunge, vnd ist der richter gût, mac vor den
tode dich befriden.

53. Sun, ich wil dir niht mere sagen
Der masse ein zil gestossen si
Du maht sin alles niht getragen
Nim vs dien raten allen dri
Lege si dein herzen nahe bi
Ob es niht besser werden mac, wirt Gotes minne niee
mer fri
Bis warhaft, zuhtic, sunder wanc
Manic tugent ir flus nimet von drin; behalt si wol,
habe iemer danc.

54. Vater.

DER SVN.

54. Vatter, du haſt vaterlich mir
Geraten, als ein wiſer man,
Ich wil vil gerne volgen dir
Ob mir Got ſiner helfe gan
Dú elliu dinc wol enden kan
Sin unvolmeſſen hohiu tugent bitte ich ǒch iemer, und wan
Das ich im hie zedienſte lebe
Alſo das er mir drumbe dort ſins vater himelriche gebe.

55. Vatter, ich bin kint, doh ſihe ich wol
Das diſú welt ein göggel iſt
Ir froide erlöſchet als ein kol
Ir beſtú minne wirt ein miſt
Ir troſt iſt gar ein ungeniſt
Si lat ir frúnde in ſwacher habe des du wol inen worden biſt
Du haſt ie har gedienet ir
Nu merke was ir trugheit zelone habe gegeben dir.

56. Vatter, alter lib und müde lit
Dú zwei ſint niht nah voller habe
Du wer é ſnel, nu iſt din trit
ze nahe leider bi dem ſtabe. Da gruz

Da gruset mir von schulden abe
Ob dine schulde manicvalt dem libe volgēt hin ze grabe
Din rat ist kranc ob das geschiht
Des mannes wisheit ist ein wint ist er im selben wise niht.

17. Vater, wisen manne schone zimt
Das er wol tů mit steten sitten
Dabi ein tumber bilde nimt
Das wirt vil lihte sus vermitten
Ein gar alt man mit tumben sitten
Der niht erkennet was er ist, vnd was Got hat dur in erlitten
Der ist in toren acht gemůt
Es ist ein lob vor allen lobe der an den ende rehte tůt.

18. Vater, mit vrlube wil ich dir
Min herze entsliessen vberal
Es mac sich niht verheln bi mir
Du solt fúr diner súnden val
Legen vf din eigen ein spital
Vnd solt dich selbe ziehen drin, ich var mit dir in frier wal
Alle vnser habe suln wir dar seln
Vnd fúr der welte trugeheit das sússe himelreiche weln.

DER VATTER.

59. Sun, die rede vs den herze din
Geſprochen hat ein reiner geiſt
Ich fro̊we mich in den herzen min
Das du ſo vil von Gote weiſt.
Dins rates wil ich ſin volleiſt
VVan da ſtůnt iemin wille zů, doch lies ich dur dich aller meiſt
Ich han gelebt nu lieben tag
Das du ze Gotte wilt dich begeben vnd ich mit dir gebůſſen mac.

60. Sun, was ich fro̊iden ie gewan
Die ſint bi diſen fro̊iden blint
Sit ich von dir vernomen han
Das dir die fro̊ide vnmere ſint
Ich ſage dir herze liebes kint
VVir ko̊ſen in der ſache niht an dinem můte niht erwint
Ob wir hie vnſers zwivel leben
Vmb eines das vns iemer wert mit froiden willeklichen geben.

61. Vs o̊gen můſt er wangen baden
Von herzeliebe das geſchach.

Der

Der sun sprach: Vatter ir tůnt ů schaden DER SVN.
Ir volgent wibes sitten nach
Die man ie gerne weinen sach
Da höret niht wan fröide zů, und hie des libes ungemach
Ia ist es niht ein kindenspil
Der mit des libes arebeit zerehte sůnde bůssen wil.

62. Got herre dinů trinitat DER VATTER.
Vnd öch din starků goteheit
Erbarmen sol min missetat
Des man ich din erbarmekeit
Dú rehtem růwen ist bereit
Das du mir stete ruwe gebest, so das mir si von schulden leit
Das hie der lip gesůndet habe
Das des iht si du sele ein pfant dur dine tugent des hilf mir abe.

63. Got herre du weist wol das ich bin
In sůnden ein vertiefet man
Vnd das min selden frier sin
Noch stete rů we nie gewan
Sit ich mich sunden erst versan

Nu bin ich in min alter komen vnd rûfe dine marter an
Von miner schulde manicvalt
Das als den schaher mir geschehe der speter rúwe niht entgalt.

64. Ich bin in den wingarten braht
Dur buwen, höwen, vnd ieten
Vnd han mich leider erst bedaht
Do ich vil frû was dar gebetten
Das ich den rat han vbertretten,
Nu hat das alter mit gewalt in sinen strik mich so gewetten
Das ich verslafen han dú zit.
Da von mûs ich ze danke nemen ein lon den mir der meister git.

65. Doch tût mir der gedinge wol
Den weis ich endelichen war
Buwe ich mit trúwen als ich sol
An lone ich deste bas gevar
In wart gelich gelonet gar
Die frû ze tage weke zit vnd spate kamen warken dar

Ich bin

Ich bin niht gütes lones wert
Ein teil ich mich verslafen han, min rüwe é doch ge-
naden gert.

66. Du bist genedig und güt,
Milte und erbarmig herre Got
Den sünder ob er sinen müt
Von sünden nimt dur din gebot
So starc bist miner sünden not
Es undervar din gotlich tugent dú rehter rüwe ie
helfe bot
Min sele müs in büsse tagen
Das minen lip min müter ie ze disen nöten hat ge-
tragen.

67. Got herre sit dú kleinen kint
Von ir geburte tages alt
Niht gar von sunden reine sint
Wie wirt es umbe mich gestalt
Des hat din barmekeit gewalt
Min pfand stat leider uf den schaden des ich noch nie
ein teil vergalt
Hilf herre ich mac vergelten niht
Din milte sol mir sture gebē, der pfander grosser büsse giht.

68. Got dir ſint ellú herzen kunt
Ein winkel nie ſo enge wart
Von oben abe unz in den grunt
Der diner wisheit ſi verſpart
Din tugende ſind ſo reiner art
Das du den ſunder niht vertúſt gerúwet in der ſunden wart
vnd hat ze búſſe veſten ſin
Du ſihſt an minem herzen wol das ich in ſteten rúwen bin.

69. Die gabe haſt du mir gegeben
Gib mir noch diner helfe me
La mich hie alſe lange leben
Das mir geſchehe in búſſe we
zewol iſt mir geſchehen é
Ich lie dur dine vorhte niht, noch dur din liebe alſam owe
Sol ich das hie gebúſſen niht,
Diewil ich an der welte lebe, wie we mir danne dort geſchiht.

70. Maria Magdalena was
Mit höbet ſúnden uberladen
Von ſtarken rúwen ſi genas
Man ſach ſi dine fúſſe baden

Mit rehen für der sündenschaden
Den miste Iob ze teile wart, in rúwen assen in die
maden
Susannen wart mit luge vbergeben
Die funden alle helfe an dir du gebe in dort din iemer
leben.

71. Din vngemessen kraft Ionam
Das mûs man für ein wunder wegen
Vs eines visches wambe nam
Da inne er was drie tage gelegen
Drin kinden half din gotlich segen
Das in die flamme niht entet, ich bin in sünden gar ver-
legen
Das rúwet mich, vnd ist mir leit
Du maht ŏch wunder an mir tûn, so kreftic ist din
barmekeit.

72. Din kraft ist allen kreften vor
Du hŏhest niderst swen du wilt
Was half das Nabuchodonosor
Gewaltes hat vnd richeit vil
Von hohvart sich vervielsin spil
Das es ze walde wildes gie der tage ein lanc gemessen
zil

An allen

An allen vieren leider bar.
Vor dinem zorne den ich han verdienet herre mich bewar.

73. Ich tûn hie mine bichte dir
Als ein sünder sol und mûs
Erzeige dine helfe mir
So das mir werde sünden bûs
Die wile ich hant mac oder fûs
Gerûren, des wil ich dich bitten maget und mûter dur den grûs
Den dir von Gotte der engel sprach
Ze dinen kinde sprich min wort din helfe ie starken kummer brach.

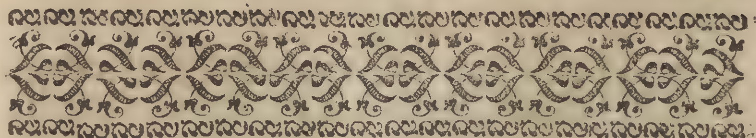
74. Ich han der welte mich begeben
Vnd sol nu als ein sündic man
In rüwen und in bûsse leben
VVe das ich ie den mût gewan
Der wider dich iht hat getan
Das ruwet mich und ist mir leit nu la mich dine hulde han
Nah besserunge herre Got
Genedekliche uber mich erge din wille und din gebot.

rs. Von herzen in vergeben si
Die mir ie har getaten leit
Min eigen lúte lasse ich fri,
Min hûbe, gelt, smal und brei
Das man mir bute und sneit
Fúr eigen, des enzien ich mich, ich hans uf ein spital geleit
Es fûget der armen sin
Ich und min eingeborner sun zû in uns wellen ziehen drin.

Des Vater lere ein ende hat
Der mûter lere dar nach gat.

DV
WINS
BEKIN

DV̊ VVINSBEKIN.

1. In wiblich wib mit zühten sprach
Zir tohter, der si schone pflac
VVol mich das ich dich ie gesach
Gehöhet si der süsse tac
Da din geburt von erst an lac
Sit ich mit ganzer warheit wol mit wiser lere sprechen mac
Din anblic ist des Meien zit
Got suln wir drumbe iemer loben, der also riche gabe uns git.

DIE TOHTER.

2. Des volge ich liebu můter dir
Ich lobe in so ich beste kan
Er sol der sinne helfen mir
Das ich in sehe mit ögen an
Durh sine tugende ich in des man
Ich wil in sinen hulden leben, ob ich mir selbe der eren gan.

Vater und můter, sun, dú kint
Eren und iemer leren wol dú in des vil gehorsam
sint.

3. Rat liebú můter und sprich
VVie und was din wille si
Des soltu rehte bewisen mih
Ich wil dir sin mit volge bi
Dú iugent wil sin vro und fri
Ir beider han ich mich verwegen, hohvart velwet der
eren zwi
Ich wil min herze lassen nider
Swelh frowe kumt in swaches wort, dú sich des sa ver=
rihtet wider.

DIE MVͦTER.

4. Trut kint du sin hoh gemůt
Vnd darunder in zúhten leben
So wirt din lob den werden gůt
Vnd stat din rosenkranz dir eben
Den eregernden solt du geben
Mit zúhten dinen senften grůs, und la in dinen herzen
sweben
Scham und maz uf steten pin,
Schús wilder blike niht ze vil swa lose merker bi dir sin.

5. Scham

5. scham und masse sint zwo tugent
Die gebent uns frowen hohen pris,
Lat si Got leben in diner iugent
So grûnet diner selden ris
Du maht in eren werden gris.
Nu raht vil liebú mûter min, darzû so bin ich niht zewis — DIE TOHTER.
VVie wilde blike sint gestalt
VVie und wa ich die miden súl, das si mich machen
niht zebalt.

6. Es heissent wilde blike wol — DIE MVTER.
Als ich ze houe gewiset bin
swenne ein wib fúr sih sehen sol
Lat si dú ôgen fliegen hin
Alsam si habe unsteten sin
Vnd ane masse das geschiht das ist ir lobe ein kranc
gewin
Die melder merkent unser sitte
Du twinc dú ôgen deste bas, das rate ich tohter und bitte.

7. Mûter úch si fúr war geseit — DIE TOHTER.
Swie kleine ich habe der iare zal
Dú fûre mir nie mer wol beheit
Swelh wib ir ôgen uf und ze tal

DIE MVͦTER.

Vnd höbet treit als einen bal
Vnd öch dar under lachet vil, dú priset niht der zúhte ir sal
Ich wenne das iuncfrowen mût,
Dú ane vorhte wirt erzogen, nach ir geberden dike tût.

8. Sint wisú wort den werken bi
So sint din sinne niht betrogen:
Sint aber sú gûter werke vri
so sint dú wisen wort gelogen
Von nest ein vogel zefrû geflogen
Der git den andern sich zespil, und wirt im sin gevider erzogen
Kint dir mac wol alsam geschehen
Hast in der iugende wisú wort, und last dich tump an werken sehen.

DIE TOHTER.

9. Ich wil daran unschuldic sin
Hûbe man min unstet uf das stro
Es ahtent niht die sinne min
Ist es von warheit niht alsô
Ich wil min gemûte tragen ho
Das minen iaren wol anstat, min lip in eren ziehen sol.

Als ie

Als ie der werden wille was
Ich wil daran unschuldic sin ob man mir treit darumbe
has.

10. Sint minu wort wise ane werk
Des lob ich niht es ist ein wiht
VVas solte mir ein guldin berc
Des ich geniessen möhte niht
Ein öge lieht das niht gesiht
Das zeiget selten gûte wege, was ob du selde mir geschiht
Das ich in beiden obe gelige
Und diner lere volge, so das ich untugenden angesige.

11. Got gebe das din dink erge — DIE MVTER.
Als du hast willen und gedanc
VVas wil ich danne fröiden me
VVirt din lob niht von schulden krank
Des sagent dir die besten dank
VVeistu niht wie diu sûsse maget Lunet nah lobe mit
tugenden ranc
Vil lihte öch dir das heil geschiht
Ob man dich nu durh frien mût ze wibes tugenden
brechen siht.

12. Din

DIE TOHTER.

12. Din wehselrede ein ende habe
Die suln wir vf das riche geben
Das deste grösser si din habe
Vnd lere mich nach eren leben
Gebaren vnd sprechen eben
VVie ich den wisen wol behage das wil ich niemer vbergeben
Dûn aber ich niht den willen din,
So hastu dich enbunden wol vnd mûs ich selber schuldig sin.

DIE MVTER.

13. Du sprichest wol min liebes kint
Der süssen rede ich dir wol gan
VVer weis nu wa die steten sint
vil missewendig sint die man
Si tragent nebelkappen an
ze gûten wiben süsse rede dú meiste menege sprechen kan
Doch innerhalb niht ane schaden
Versnident dich ir schappel san du mûst din wange vs ögen baden.

DIE TOHTER.

14. VVas aht ich vf ir schappellin
Das si ir fründe triegent mitte

Ich wil

Ich wil fri vor in allen sin
Mich vahent niht ir wehsel sitte
Min stete herze ich wol erbitte
Das es mih vriet vor untat, mich triegent niht ir spehen snitte
Si suln mich vinden in der acht
Das mich verleste niht ir rede, Got gebe in allen güte naht.

15. *Si sagent, wib haben kurzen müt*
Da bi doch alle langes har
Den gelich vil manigú leider tüt
So si das sprich wort machet war
Swies umb der manne unstete var.
VVir wib wol solten vester sin ob ichs mit hulden reden getar,
Und trügen in gemeinen has
Die niht ir zuht an uns bewarnt, und schonden unser deste bas.

16. *Est komen her in alten sitten*
Vor manigen iaren und tagen
Das man dú wib sol gütlich bitten
Und lieblich in den herzen tragen

t. *So suln*

So suln si zůhteklich versagen
Ald aber so sinneklich gewern, das sis darnach niht sere klagen
Dú spate rúwe ist gar ein wiht
Da bi der wandelberen spot hin nach also der schade geschiht.

DIE MV̊TER. 17. Du bist der sinne vfrehten wege
Des frŏwe ich mich vil liebes kint
Behalt si wol in diner pflege
Das dich dú minne iht mache blint
Vil wisu herzen erkindet sint
Von ir gewalt das ist ir kunt, die rede zebeine niht entbint
VViltu dich ir gewaltes wern
So můs Got dinen iungen lib mit siner hohen kraft ernern

DIE TOHTER. 18. Min herze sich selbe erkennen sol
Der minne kraft ist mir vnkunt
Ich sprich es vngerůmet wol
Ich wart nie von ir stralen wunt,
Vnd lebe noh her der not gesunt
Frowe minne weis dú herzen wol die si mac twingen an den grunt

Der her-

Der herzen ich nit eines trage
Da von der minne meisterschaft an siner werdekeit
verzage.

19. Ob hundertusent herzen kraft
In einen herzen möhten ligen
Der süssen minne meisterschaft
Im kurzlich möhten angesigen
Si hat vil starkú herzen erstigen
Kúnic Salomon swie wise er was, ir wart sin herze niht
verzigen.
VVil si dir in das herze sniden
Des kanstu nie mer dich erwern, dich welle alleine Got
befriden.

DIE MVTER.

20. Du sprichest, Mûter, den gelich
Als dich ir kraft gerûret habe
swie gar ir maht si krefte rich
Ich kem doch ir gewaltes abe
Ich lasse e tragen mich zegrabe
E si min herze mit gewalt alsam ein spiegelholz
ergrabe
Kumt aber si drin vnd sperret zû
Genis ich oder bin ich tot, das sage mir was ich dan tû.

DIE TOHTER.

21 Du gibſt ſi habe gerüret mich
DIE MVTER. Hie vor bi minen iungen tagen,
Ob es ſo hat gefüget ſich
Davon wil ich dir niht vil ſagen:
Swenne der hunt den hirz wil iagen
Hat er iht wol genoſſen vor, er mag ſich deſte wirs entſagen:
Swer hoher minne twingen gert
Der ſol unfüge laſſen gar und machen ſich den werden wert.

22. Bin ich dir deſte lieber iht
DIE TOHTER. Ob minne twinget minen ſin
Vnd von gewalte das geſchiht
Ich wil niht in dem zwivel ſin
Nu tů mir din willen ſchin
Das gediene ich iemer umbe dich, gevar ich wol dů ere iſt din
Ich han gerihtet minen můt
Swas dir an mir gevallet wol, das mich das alles dunket gůt.

23. Ich wil dir minen willen ſagen
DIE MVTER. Den ſoltu reht alſo verſtan

Maht

Mabt du ein kúsches herze tragen
Des mûst du lob vnd ere han
Ob div minne dir des nihtgan
Vnd wil betwingen mit gewalt dich das du minnest einen man
Der selden ist vnd eren wert
Der sol doch nach dem willen min von dir beliben vngewert.

24. Ich wil dir des min trúwe geben DIE TOHTER.
Die Kristen ê gesetzet hat
Die wile ich einen tac sol leben
Ich briche niemer dinen rat
Ob mich dú minne niht erlat
si welle twingen mir den sin wirs dann zúhte wol an stat
Vil liebú mûter so ger ich
ob du die volge sehst an mir, das du mit runen midest mich.

25. ich wil din, Tohter, hûten niht DIE MVTER.
Din steter mût din hûten mûs
Ob dir von minnen kraft geschiht
Das dir ze walde stat der fûs

Das schaffe dir din stete bůs
Mac si ir kreften angesigen so dienest du der werden grůs
Dú hůte prúfet dike schaden
Swer hůtet anders danne er sol, der wil zehus vnere laden.

26. Ein reine wib in tugende wert
Dú wol ir eren hůten kan
Vnd niht van steter trú wen gert
Die sol man selbe hůten lan
Man sol die hůte heben han
An einen wibe tumber sitte, dú niht ir selben eren gan.
VVan mac ir ein dinc vndersehen
Da si ir frîheit tribet zů das fúrbas niemer kan geschehen.

27. Dú hůte ist niht ein swerer pin
Da frúnt wil minnen frúndes rat,
Tůt er es mit dem herzen schin
So ist das ein swachú missetat:
Vrber die an sin ere gat
So hat der hůter gůten můt ob im dú volge bigestat.

Sol

Sol wiser rat der volge enbern
Der alsofrúnde hûten sol der zampte likter einen
bern.

28. Dú hûte ist wibes eren gram
Swa si vf kranken wan geschiht
Ir ende gût ich nie vernam
Betwungen lieb ist gar ein wiht
VVan si git hohes mûtes niht
Dú liebe sol von herzen komen, vnd haben mit steter
trúwen pfliht
Vf alle verlust vnd vf gewin
Die ander liebe slipfic sint, alsam ein ie da her da
bin.

29. Nu lassen wir die hûte varn
Vnd sprechen von der minne me
Maht du dich vor ir kraft bewarn
Als du mir hast veriehen ê
Swem danne ein schappel schoner ste
Min kint danne dir, das dine tû da man die werden
schowen ge
Das lasse ich iemer ane has
Es mac ein wib wol schôner sin enkeinú lebt in̄ zúhten bas.

DIE TOHTER.

30. Du lobest mich liebú Mûter min
Alsam ir kint ein mûter sol
Ich lige dir in dem herzen din
Vnd tûn dir in den ögen wol
Min truwe ist öch gegen dir niht hol
Du bist mir lieber danne min lip, der liebe ist gar min herze vol
Nu sage mir ob dú Minne lebe
Vnd hie bi vns vf erde si, ald ob vns in den lüften swebe.

DIE MVTER.

31. Ein wiser man Ovidius
Der tût vns wunder von ir kunt
Er giht si si genant Venus
Si mache süsse herzen wunt
Vnd nach ir willen wider gesunt
Dú selben aber wider siech, das ist ir wehsel alle stunt
Ir willen niht endringen mac
Si vert vnsihtic als ein geist, si en hat niht rûwe naht noch tac.

32. Sint ellú herzen in ir gebot
Der eren ich ir niht engan

Er giht

Er verdent liehtú ougen rot
Suln hohe gern die nidern man
Von den kein ere werden kan.
Vnd ſuln die hohen nider gern, der Got ſich wunderlicl verſan
Der ir gewalt ſo witen was
Die hohen ſolten hohe gern, die nidern nider, das ſtúnde bas.

33. Dú hohe edel minne wert
Dú wirbet ſunder wan niht ſo
VVan ſi niht wan der herze gert
Die ſi mit zúhten vindet fro
Dú zuhet ſi mit ir ſo ho
Das ſi verſmahent ſwacken mût, ſi lat des niht durh fúrſten dro
Si ſlies ein herze ins andergar
Die nach ir willen ir behagent, der nidern nimt ſi keine war.

34. Für war, ſi tete mir gewalt — DIE TOHTER.
Ob ſi betwung mir den ſin
Das mir min herze wurde balt

Vf miner selden ungewin
Vnd wider minen mût dahin
Davon min ere wurde kranc, des ich noch her erlassen bin
VVil es dú minne niht enbern
So twinge nach ir eren mich, des mûs ich vf genade gern.

35. *Ich wil dir liebú mûter me*
Von werder minne tugende sagen
VVie es vmb ir gelesse ste
Si mac ein herze niht getragen
Das mit vntugenden ist verslagen
Da wil si ane zwivel niht benahten innen noch be tagen
Es mûs gereinet innen sin
E das si vssen klopfe dran, ist es also, si sitzet drin.

36. *Ich han gehöret vnd gesehen*
Swie gar der iare ein kint ich si
Das etlich heinlich ist geschehen
Da ein halp was niht eren bi
Ir mugent ůch noch geschehen dri

Ist da

Ist da dú minne schuldic an, so si eht miner trúwen
fri
si sol niht lassen hohe gern
Ein nider herze tugende kranc, und gern den hohen nie
der gewern.

37. Der fúrwitz machet kranken műt
Da ist die minne unschuldig an
swer sinen reht unrehte tůt
Der eren niht gehůten kan
Ein iegeslich man im selben gan
Er sůchet ob er vinden mac, das ist behendeklich
getan
Der also gǒches fúre pfligt
Da zúhet sich dú minne von, wan si dú herze in tu-
gende wigt.

38. Hat minne so gelopte sitte
Als mir din munt veriehen hat
Das ich da lange widerstritte
Das were an mir ein missetat
Sit das ir hof in eren stat
Sol wolt ich din gesinde sin, were es din helfe und ǒch
din rat

Ob si mich in ir schůle neme
So lere mich ir regel so, das es mir wol an eren zeme.

39. *Du hast dich sinneklich bedaht*
DIE MVTER. *Der selikeit ich dir wol gan*
Ob du der rede volgen maht
Mit werken das ist gůt getan
Der minne regel ich vil wol kan
Die wil ich alle leren dich und hebe also zem ersten an
Ein wib dú lobes und eren si
Dú nide ein ander drumbe niht, dú öch si missewende fri.

VIDENTVR MVLTA DESIDERARI.

MEL-

MELCHIORIS HAIMINSFELDI GOLDASTI

Animaduersiones

ad

V. INL.

IOHANNEM à SCHELLENBERG
&c. S. CÆS. MAIESTATIS
CONSILIARIVM.

GOLDASTVS LECTORI SVO S.

Ides pleroſq. peregrarum linguarum antiquitates ſummo cum ſtudio atq. impendijs omnibus perueſtigare, nec ullum Bibliothecarum angulum, dum quid ab inſtituto reperiant inexploratum habere; at qui maiorum monumenta pari induſtriâ indagaret, uidiſti, opinor, neminem. Quod te mirari ego non miror, cū nec bonitate illa, nec uerò etiam antiquitate ulli earum temerè concedant. Etenim quamuis priſci illi Germani ab eloquentiâ, ceu peſte quâdam Reipub. morumq. ſimplicitati inimicâ, perpetuò abhorruerint; tamen rerum cognitione naturalium excelluiſſe, & eius item Philoſophiæ partis, quæ de moribus inſtituit, peritos, pronum atq. in promptu eſt, ſi opus ſit, argumentis edocere. Et homi-

nes sunt perfrictæ frontis, in maioresq. nostros insigniter iniurij, qui extremæ incusare barbariei, & feritatis fingere crimen non uerentur. Tolle enim sermonis horriditatem, quid, amabo, in illis umquam fuit, quod iure atque merito debeant in repræhensionem adducere? Et illo ipso sermone, quem tantoperè auersantur, nonne libros scripsere de officijs iudicum, de conuersatione ciuili, de re militari? At res hæc fuit non extremùm barbaræ, sed gentis tum politioris. Demus esse, quod Tacitus reliquit, apud Germanos æuo suo nulla litterarum monumenta fuisse: sint item ab Trithemio conficti, quos commenticius ille *Hunibaldus* scriptores commemorat: uerum tamen ex eodem Tacito constat, carminibus celebrasse maiorum gesta, quæ adhuc superstitisse Caroli M. ætate Einhardus auctor est: & in Germaniæ bibliothecis reperiri, Auentinus. Imperiti autem, imò ridiculi, quicumque existimant, breuiculas fuisse cantandi formas, ad instar nunc uulgi cantilenarum: hercle non magis quàm uel Homeri poemata an Virgilij. Cuimodi sunt, quæ sola ex mediâ antiquitate circumferuntur, carmina de *Otnite Langobardo*, de *VVolfitheodoricho Græco*, de *Gibicho Vangione*, de *Laurino*, de *Theodorico Veronensi*, de *Hiltibrando Gottho*,

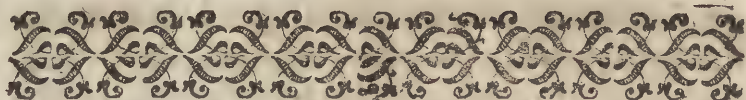
de *Si-*

de *Sigifrido Agrippinensi* cognomento *Corneo*, de *Eckio*, de *Eckardo Alsato*, de *Ernesto Austrio* an *Bauaro*, alia quæ necdum in manus noſtras peruenere. Figmenta hæc quidem ſunt; præter quæ tamen nulla apud maiores noſtros rerum geſtarum monumenta. quorum primos auctores libenter Druidas dixerim ſacerdotes, qui quò uiderētur præter uulgus ſapere, & ſoli abdita reſcire, hiſtoriarum ueritatem confutis inuoluerunt fabulis. Præclarius illorum iuſtitutum, quos *Vuittodios* & *Grauiones*, hoc eſt, ſapientes ac prudentes, ab ætate appellarunt: unde & *Senatores* Latinis dicti. erant homines illuſtres, potentes, magnæ apud maiores auctoritatis: quippi penes quos erat leges condere, conſulere Reipub., cenſere uitam ac mores. quorum ex numero, qui in ueteri legum Germanicarum memorantur uolumine. a queis præcepta fuere contradita atque præſcripta de rebus moralibus, ciuilibus, ac domeſticis. Et hæc quidem, antequàm Chriſto nomen dederunt. Nam poſteà, qui cultiores paulò, Latinis litteris in ſcribendo uſi. nec ideò patria lingua inſuperhabita, quin Chriſtianorum ſcripta ante hos cIↃ cc. annos Germania uiderit, legerit, Fidem Vulcanij appello, ſi, quæ uulgauit

Vide Omissa in fine pag. 487.

Theutonum ac Gotthorum fragmenta, æui posterioris sunt. *VVileramus*, quem in lucem produxit P. Merula, cIↄ. præter propter annos æquare fertur. *Rabanus Maurus, Otfrydus VVissenburg., VValafridus Strabus*, ut alios nunc ponam ad compendium, abhinc Iↄ ccc. annos scriptis suis claruerunt. Igitur explosione digniores, quàm fide, sunt, qui Carolum M. constituūt scripturæ Theutoniæ dædalum: qui quidem nihilo magis fuit, quàm Graiæ Alexander M., Romanæ Iul. Cæsar, quos ille æmulatus est. Quod cum ita sit, & tanta auctorum nostrorum uetustas, cur non par eadem, quæ ceteris, reuerentia præbeatur? Cur non adæquè perquiramus, eruamus, edamus in dias luminis oras? Præsertim quum nemo feudorum consuetudines ritè rectèq. interpretari, nemo historicos mediæ ætatis, nemo officiorū & dignitatum nomina possit absq. illorum cognoscere scriptis, rem olim auctorem dabimus. nunc specimen eius rei in animaduersionibus istis specitur. Quis usq. docuit, aut percepit saltim, quid esset *Rex* priscis Germanis, quid *grauio, baro, diæta, gerra, chorta, hoba*, alia quæ à nobis obiter explicantur? Non ego priùs maiorum nostrorum mores, ritus domi belliq., disciplinam, uictum & amictum cognita habui, quàm me ad legendum

gendum eorum libros contuli. Qua de re aliàs. nũc hos ſcriptores in anteceſſum damus, exotico, h. e. Latino habitu ornatos. factum multi erunt qui ſugillaturi ſint. Sed quo iure, mi ciuis, & tu peregrine? utriſq. enim ſcribimus: illi, ut deſiſtat tandem aliquando proximorum incurioſus longinqua petere: huic ut addiſcat noſtra iuxtim, ac aliorum magnificare. Dicite, ſodes, ſi Tyrol an VVinsbekius Latino carmine ceciniſſet, putatisne pauciores interpretes, quàm Guntherum, Petrum Bleſenſem, Alanum, alios eiuſdem æui, reperturum fuiſſe? Atqui Germanis ſiremple legem uoluit eſſe Deus, quaſi Græci uel Latini ſcriptitaſſent. Tu, qui heri & hodie apud Ebræos, Græcos, Arabas naſcuntur libri, protinus Latinâ ueſte induis, notas, illuſtras, emendas, mihi uitio uertes, ſi patrijs ſcriptorib⁹ idẽ ſtudiũ impertiar? qui nec ætate poſteriores ſunt, nec doctrinâ inferiores, nec fructu infoecundiores. Tenes inſtituti, quarum præmonendus eras, rationes. Perpende, Lector, quiſquis es, aut cuiatis es. & coeptis noſtris faue.

ANIMADVERSIONES IN TYROLIS SCOTORVM REGIS Paræneses AD FRIDEBRANDVM FILIVM.

TŸROLIS Scotorum Regis, eoq. gnati FRIDEBRANDI, præterquam hoc libro, nulla, quod sciam, alia mentio, nec in Boethij, vel Buchanani, aut etiam Ionstoni, quas de Scotorum Regibus ordine instituere, historijs. Tamen vt ficta non habeam nomina, adducor reliquorum Principum, qui adiuncti, carminibus, *Heinrici Imperatoris*, *Chuonradi Regis Romanorum*, *VVenceslai Bohemorum*, *Heinrici Ducis Vratislauiēsis*, *Ottonis Marchionis Brandenburgens.*, *Heinrici Marchionis Misniæ*, *N. Ducis Ascaniæ*, *Iohannis Ducis Brabantiæ*, aliorum, quos in rerum naturâ & comitatu quidem Imperatoris constat exstitisse. sed quando ab historicis prætermitus

teritus silentio, videtur inane sine re nomen possedisse, sanguine cretus regio, non imperio inauguratus. Nam quod VVolfaramus Eschilbachius, coæuus scriptor ac miles, tradit Tyrolem caput suum in tria regna posuisse in ludo latrunculorum, suaq. illa fecisse, risu res est multò dignior quàm fide. Libellum autem isthunc eius auctoris esse, præter inscriptionem, testis est Boppo, equestris ordinis itidem σύγχρονος. An Theutonicâ linguâ ipse cecinerit, an verò interpreti dederit vertenda ac recitanda, non immeritò quis addubitet. Primùm quia mos ille Principibus fuit, vt carmina, quæ composuere, alteris demandarent in gynæceo modulanda: tùm quòd Boppo multò plura ex Tyrolis laudet libro, quàm isthic lectitantur. Sed & libri secundi præloquium interpretis potiùs, quàm auctoris videtur, ita exordientis; *Liber iste vobis pandit præcepta, quæ Tyrol Rex Scotorum præscripsit filio suo Fridebrando* &c. Est ergò compendium saltim libri, non integer Tyrolis tractatus: qui duo in volumina tributus. primore de religione agit ac fidei institutione; altero de moribus & vitæ conformatione. Exemplum quod vtinam Principes sibi proponant ac imitentur. Altiùs enim penitrant, quæ ab parentibus, quàm alijs, præcipiuntur, inherentque animo artiùs, siue id interno quodam naturæ instinctu atq. motu contingat, seu diutinâ institutione, cùm neminem nobis melius, secundùm Musonium, atque parentes, persuasi sumus consulere. *Quis enim talis affectus inueniatur, vt vincat paternum?* ait optimus Princeps Iustinianus in l. vlt. C. de curat. furiosi. Itaque Reges ac Principes, qui saniùs sapiebant, ipsi liberis suis magistri, ipsi mo-

ipſi moderatores viuendi ſimul atq. regendi rationes reliquère. Cuius generis ſunt *Scythenis Thebani Regis παραγγέλματα* apud Naphſum Phileloaum: Conſtantini Imp. Conſtantinopolitani *Paræneſes ad Filium de gerendo imperio:* Manuelis Palæologi Imp. *præcepta educationis ad Ioannem filium:* Ludouici IX. Francorum Regis *præcepta ad filium Ludouicum* apud Iohannem Ionuillanum, qui aſſiduus eius comes hiſtoriam Gallicè & eleganter inſtituit; vnde porrò exſcripſerunt Guillermus de Nangis in geſtis cap. antepæn. & Gaufridus de Bello loco in vita apud Surium. At quid exempla arceſſo longi æui? noſtra tempora vide, ipſam Scotiā, & Tyrolis conſanguineū. Iabum narro VI. Scotiæ, & nunc Angliæ quoq. ac Hiberniæ Regem, qui maiorū ſuorum, ſanctiſſimorum doctiſſimorumq. Principum, veſtigijs inſiſtens, & ipſe præcepta filio ſuo dedit, quæ perhibetur in ſinu circumferre, & familiari cotidie manu verſare. O optimi principis factum ſingulare & exemplum vnicum! quod mirantur præſentes, laudabunt poſteri, inuident inimici. Quâ inuidiâ quondam Germani Principes laborabant; quorum hæc propria diſciplina atq. inſtitutio dum viguit, bene rem geſſerunt, & vicerunt virtute verâ. Auctor eſt Wolfaramus Eſchilbachius, qui Friderico vixit Ænobarbo; part. II. Heldenbuch, quæ de Wolfdieterico inſcribitur: ibi rationes diſciplinæ his elegantiſſimis deſcribit verſibus;

Die Fürſten man do lerte
Gros er den Frőwen geben,
vnd Gotesdienſt őch merte
vnd eren Brieſters leben:

Der Kri-

Der Kristenheit gelöben
öch si geleret wart,
Das schůf an alles tögen
Vater vnd můter zart.

Man lert die iúngelinge
Gar manig ritterspil,
schirmen vnd öch springe
vnd schússen zů den zil,
Fehten öch mit witzen
vnd schiten wol den schaft,
Vf setteln wol sitzen
Des wurden si dik sighaft.

Vnd si worden öch geleret
Ir shilte reht tragen,
Ir manheit sich öch meret
Als wir das hören sagen,
VVo man nit wolt erwinden
Das man zů strit solt stan,
Ir helm rehte binden
Lert man die iungen man.

Man lert öch wie si solten
VVerfen einen stein

Des hand si nie engolten
Ir kraft dú war nit klein, &c.

§. 1. *Daniel zeigt er einen walt*) Danieli Prophetæ iam olim prisci illi sapientes inuenta sua proscripsere, non quod eius esse vellent, sed vt venerando eius nomine populo commendarent. quo in numero ponunt narrationes *de Susanna, Belo,* & *Dracone Babylonico*, quæ an eius essent dubitauit antiquitas. argumenta dixit Iul. Africanus, nequiquam Adamantio refutante. Nam si sunt eius, cur in Ebræo autographo non reperiuntur? cur apud Ionathan Vzielis Chaldæum Paraphrasten? sed vnicâ Theodotionis tralatione, D. Hieronymo testificante? quia verò piorum hominum & orthodoxorum monumenta, non indigna censuit, quæ in se legerentur, Ecclesia, illis indignata, qui spurcissimis & impudētissimis nugis sanctum Danielis nomen profanare pensi non habuere. cuius generis sunt *Liber Visionum Danielis Prophetæ*; *Ammonitiones quas ei Angelus monstrauit*; *Interpretationes seu Somnia reuelata ab Angelo misso a Deo*, & hauscio quæ insuper nugamenta, homine Christiano & orthodoxo aliena. Videntur autem ex libro Visionum esse, quæ hîc proponit & explanat Tyrol, cum in Ammonitionum non exstent.

Duht) Maiores nostri τὸ c. non iungebant aspirationi. ideò scribere & pronuntiare solebant, *iht, tohter, niht, wiht sieht, vorht, Zuht, doh, maht, reht, giht, Zeh*, & similia vocum, quas in libris antiquis obseruamus.

Von leigen herzen) *Leigen*, laico, h.e. illiterato, indocto: verbum Ecclesiasticorum. sic infrà Fridebrant;

Dest mir

Deſt mir leigen al zevil.

interpretationem pete ex thematio 10.

Soſt) pro, ſo iſt, κατὰ συγκοπὴν veteribus frequentatam, in monoſyllabis quum maximè. hinc illæ paſſiuæ & proletariæ particulæ, *daſt, eſt, wies, erſt, blůt, mirſt, ſiſt, derſt, deſt, ſus*, &c. pro das iſt, es iſt, vvie es, er iſt, bluoſt, mir iſt, ſi iſt, der iſt, des iſt, ſo es, &c. Quas, quia otioſum lectorem remorari viderentur, principio duxi annotandas.

§. 6. *Swenne*) Semel & iſtud ſeruandum, vocali vv. ferè præfigi litteram S, in his, quæ cauſſa exempli appono, particulis, *ſwer, ſwan, ſwa, ſwie, ſwelh, ſwas, ſwo, ſwoden*, & conſimilibus.

Vnd wirt das brot vleiſch vnd blůt. Infrà;
Das er ſich birget in ein brot.

tangit Winsbeke. plurimis inculcant Friderich von Sůnenburg, Boppo, & omnium diligentiſſimè Chůnrat von VVürzburg. Sed cur iſta in gynæceo & Aulicorum cœtu? Cauſsâ, opinor, Berengarij Andegauenſis, qui præſentiam corporis & ſanguinis in ſacramento negabat. cuius ſententiam, licet fuerit aliquandiu ſopita, reſuſcitauit iterum Arnoldus Brixienſis, multoſq. Aulicorum iam ad ſe pertraxerat, atq. adeò ipſum Imp. Fridericum I. quo de bina exempla negatæ præſentiæ commemorat Iohannes Vitoduranus Minorita princ. Chronicor. At in eius aulâ equeſtres iſti Poetæ.

§. 8. *Von ſchulden*) ex debito, ſi ita loqui liceat. vim phraſeos pauci intellegunt. eam ab exemplis pete. Marggraue Heinrich von Miſen;

Von dem wane hat ſi mich geſcheiden, und bin
von ſchulden vro.

Graue Chůnrat von Kilchberg;

swem nu ſin herze in fröi len ſwebe
Der mac und ſol von ſchulden fro gebaren.

Grave Friderich von Liningen;

Von ſchulden můs ich ſorgen wol
Von fröiden git min herze zol.

Anonymus in Ecken Vsfart;

VVard fehten ie von ſchuld getan
Ich průf es ie von keinen man. Ibidem;
Von ſchulden war ir leid genůg
Das ir dú wer, die ſi dan trůg,
viel nider in dú grůne.

Laicæ .i. feminæ

§. 9. *Ir leigen vrowen*) Laicæ feminæ. epitheton perpetuum ac proprium feminarum, non apud Germanos modò, ſed Latinos quoſdam ab Eccleſiâ. Cæleſtinus PP. *Idcircò femina laica omnia derelinquat, & res ſuas pauperibus tradat:* apud Gregorium Presbyterum l. IV. Polycarp. tit. XXXIX. & Gratianum XXX. quæſt. I. c. IX. Interdum ἁπλῶς *Leigen*, laicæ, pro quibus vis feminini ſexus. Graue Chůnrat von Kilchberg ad virgines;

Fröit úch ſtolzen leigen.

Her

Her Gótfrit von Nifen;

Ir vil wuneklichen wib
Ir wol gemůten leigen. Idem;
Mege leigen   VVir sun reigen &c.

Her VVernher von Túfen;

Sit vndertenig Minne werde leigen,
si kan wol froide in sendú herzen heyen.

Bonauentura Seraphicus in quadam epist. de Regula S. Francisci; *Ex aspectu laicæ oculus venenatur.*

In Iappes stift) Infrà §. 10.

Vnd snidet als das iappe stift.

An prouerbio locum dedit stultissimus Iapygum interitus? an item *stift* sunt triboli, h. e. machinulæ ferreæ, formâ trigonâ aut tetragonâ, quæ in quamcumq. incubuerint partem, aculeos infestos protendunt? Vegetio *murices*, Gallis *chaussetrapes*, Budæo *calciatrappæ*, Heluetijs priscæ loquelæ retinentissimis *steften.*

Vippern natern gift) Infrà;

Dú strafe ist viper natern gift,   Marner:
Er ist snabelreser danne ein viper nater muge sin.

Viper nater, vipera natrix. apud Latinos diuersi sunt serpentes. *vipera* nempe ἔχις: natrix, ὕδρος. Est autem *vipera* serpentum venenosissima: quam verbis multis describit Wolfaram von Eschelbach, part. II. Heldenbuch, illo thematio, cuius initium;

Nu hörent durh ein wnder
VVie das thierlin ist gnant,
Es heist ze VVelsh ein zunder,
Zů Tútsch ein saribant
In Sittelenlant nach ern
Ist es ein vipper gnant,

& quæ sequuntur, quæ pro poetâ narrat, non Physico: tamen ex fabuloso viperæ partu, quem veteres crediderê.

§. 13. *Römsch vogt*) Romanus Rex vel Imperator. Noster von VVengen;

Got hat vf erde an zwene man die Kristenheit gelant.
Der Babest der sol vnser sele in siner hůte han,
So sol den lib vnd vnser gůt
Ein vogt von Rome schirmen mit gerihte.

Reinmar von Zvveter;

Das riche dast des Keisers niht,
Er ist sin pfleger vnd sin voget.

VValther von der Vogelvveide;

Her Keiser ich bin vrone botte,
Vnd bringe iv botschaft von Gotte;
Er hies iv klagen, ir sit sin voget
In sines Sunes lande broget. Hardeggere;
Vnd hilf den Kúnic Chůnrat also
Das er mit rehte ein vogt ze Rome werde,

Idem

Idem VValther loco iam laudato;

Von Rome voget, von Pülle Künic, lat üch erbarmen.

Tanhuser.

Den voget von Rome ich dike wol geschen han.

Strikere in Caroli M. gestis;

Vfstûnt der Bischof Tivrpin;
Vogt von Rome, sprach er do &c.

scilicet ad Carolum Imperatorem. Ibidem;

Ich han minem schepphare
Gelobet, daran ich stete sin,
Das ich nimer wider in
Keinen voyt wil gewinnen.

Sic Deus, Imperator cæli & terræ, & ipse nonnumquam appellatur.

Noster von Singenberge Truchseze ze Sant Gallen;

Der werlte voget, des himels künig, ich lob üch gerne.

Cancellarius Imperatoris innominatus;

O himel künig in himel voget,
Gewaltig vürste in luften gar.

Anonymus, sed vetustus Poeta, Paraphrasi Vet. Testamenti;

Richer Got herre vber alle kraft
Voget himelscher herschaft.

VValther allegato carmine ad Imperatorem;

Er rihtet ú da er vogt ist.

Atq.

Atq. adeò quicumq. quodcumq. imperium habet, eo nomine comprænenditur. veluti Duces & Principes. Anonymus ille in Vet. Testament.

—— *Als Nemrot*

Ir rihter vnd ir vogit gebot.

Biterolf de Principe Hennebergensi;

Den edeln voget man toten dahin für den Keiser trug.

In historiâ Theodorici Veronensis;

Der edil vogt von Berne.

Est autem *voget* Latinorum aduocatus, verbo per aphæresin corrupto, quasi *vocat. Aduocatus*, administrator, gubernator, curator. ita Monasteriorum aduocati, *Kasten-vögt*: Prouinciarum & ditionum præsides, *Lantvögt*: Castellorum præfecti, *Burgvögt*: Minorum curatores, *vögt*, h. e. vt hodie vocantur, *pfleger*. Nam quos Latini tutores, Germani propriè *Vormúnder* appellant.

Von vúrsten kúr) Principum electione: qui iam tum septem. Der Tugenthafte Schriber;

Siben fúrsten sint des wert
Das ein Rômesch kúnic en ist zeweln benant,
Die enkiesent niht wan swes der edel gert
Herman von Túringen lant.

ait, *zeweln*. inde *VVelere*, electores, *Kurfúrsten*. Reinmar von Zvveter;

Nu sehent

Nu sehent vúr úch des Riches welere,
Den ir nu welt das er si schanden lere,
Vnd also das ir versůchent,
VVerde er iv lieb so stet im eben
Vnd si des niht so lât iv geben
Das riche wider zehant, so irs gerůchent.

Habebant enim potestatem & eligendi & deponendi Imperatorem, quæ verò apud solos Germanos, nec exteris participata vnquam, & confirmata dehinc nouâ Caroli IV. constitutione. Strikerc, qui ante quingentos annos fuit, ad Carolum M. institutorem videtur referre. Sic enim in gestis eius de Germanis; Electores.

Das si da iemer mere
Ir Kivnige Chrontin vnd kurn
Vnd das reht niemer verlurn.

Quod nescio si vaticinium est, & nostra tempora tangat. *Kurn*, eligerent; ab Ebræo בָּחַר elegit.

Kúnig Wenzel von Behein;

VVer kur da fúr die rosen.

N. von Grauenberg in VVigolais;

Vnd den tot von im kuren.

Kur, electio. Her Heinrich von Sax;

So seze ich vf der selden kivr.

Biterolf de Principe Hennebergensi;

Do trat er für der Düringer herren in eines
draken kür.

Hinc *Kürisser*, milites delecti, quales cataphracti equites.

§. 15. *kamben)* Vitruuio *pinnæ*, sunt assamenta in tympano, quæ aquæ impetu impelluntur.

Lignum aloe) Wolfaram von Eschilbach;

Vnd saf von lignum aloe für der argen lüsten var
Het er in einem golde dur den edeln süssen smac
Das machet im du ögen klar, &c.

Quodnam fuerit hoc ligni, non constat inter scribentes.

§. 16. *Das wart enein)* Infrà;

Ich trůg ie gelich mit in enein.

In Martyrologio Apostolorum de Romano populo, colligente ossa Petri & Pauli cælitùs reuelata;

Die gůt shar gemeine
Vreute sich vnd wart enein
Das si, &c. ibidem;
Sin sun des enein do wart.

§. 18. *Recken)* Reges, id est, heroas, helden. antiquarij nostri confundunt *rekios* cum *risiis*, interpretanturq. gigantes. imperitè, & ingratijs τοῦ ἐτύμου. non saniùs Chronici nostri sapiunt in tradendis priscis Germanorum Regulis. quos scire velim, *Reges* antiquitùs apud Germanos fuisse populi duces ac defensores, homines iustos æquè ac fortes, qui

tes, qui terram Germaniam a ferarum, latronum, & hostium defensarent impetu: siue regioni aut ciuitati dominarentur, seu castris tantùm. Exstarent tantùm libri veteres, super rei veritate minùs dubitaremus. quam ex fabulis si cupiam demonstrare, quibus solis fruimur, nugax sim, nequiquam laboraturus. tamen vnum atq. alterum exemplum, vbi exsertim rekij ab risijs discriminantur, iuvat adicere. Incertus auctor part. III. Heldenbuch de Theodorico Veronensi Gibichum Vangionem colloquente;

Do sprach der Bernere
Ir habent reken genůg,
Darumb sint ůch vnmere
Alle reken ze vngefůg,
Darumb mus ich herbringen
Min reken die ich han,
Ir redent von den dingen
Si tůrent nieman bestan.

Tanhuser, postquam plurimos heroas, eosq. celeberrimos, enumerasset, subicit;

Nu lassen wir die reken sin
Vnd alle die von Trane
Vnd die von Bridani ane &c.

VVolfaram von Eschilbach part. II. eiusdē Heldenbůch;

Der wnder kůne recke
Der wert sich ritterlich,

Er ſlůg mit heldes můte
Vil manchen iungeling. & de gigante Baldemar;
Zwo brinne gůt von horne
Het er geleit an ſich,
Darunder der verlorne
Stůnt einem reken glich.

Anonymus in Ecken Vsfart de filijs Ruzinæ gigantis;

Die riſen waren beide wol
Gewapnet, als man recken ſol,
Da in zwo brinne veſte.

Ecce aiunt rekiorum in morem modumq. illum conſtitiſſe, hos armatos fuiſſe. *Riſij* tamen & ipſi, vbi rectè egerunt, *rekij* appellati. Exemplum in d. part. III. de riſijs Gibichi internectis, & aliud in principio libri, qui inſcribitur Ecken Vsfart de Nettingio prognatis. Ceteroqui *riſios* vocabant homines proceros ac robuſtos (vnde & *Volant* cognominati, FrancoGallis *Vaillant*, quaſi valentes ſiue validi) qui vi viribusq. confiſi ſiluas ac montes incolerent gratiâ latrocinandi. cōtra quos inuocati *rekij*, venerunt, auxilio afflictis fuere. inde quòd vocantibus inſeruirent, *Degen* dicti, h. e. ſerui. nam id propriè *thegan.* Otfridus VViſſenburgenſ. præfat. ad Hludouicum Regem;

Risij

Vide omissa p: 487

Thegan ſin in warú
In maniger zalú
Manag leid er tulta

Vm thaz

Vm thaz do Got gihanta
ybaruwant er ſid zar fram
So Gotes thegane gi zam:
Eigun wir thia guati
Gilicha thegan riti. Et lib.I, c.III. Euangel.
Thiu thritta zuahta thanana
Thaz warun edil thegana.

Vetus ille Paraphraſtes Teſtamenti Vet:

Enoch der Gotis degin wis.

idem de Pharaone & Iacobo Patriarchâ;

Gap do der Kunic ſinen ſegen
Er lie den edilen Gotis degin.

Ceterùm *Edil thegana* ſeu *degin* inter humanos propriè homo nobilis fortitudine ac virtute præſtans, humani generis officio belli domiq. paratus. auorum memoriâ *Edelknecht*, ſed diſpari , ne dicam degeneri appellatione. nam illi nullo in diſcrimine ponebant pauperes atq. diuites , omnibus adæquè præſtò eſſe parati: hi verò dicti principum, Epiſcoporum, Abbatum, Comitum miniſteriales, qui ſi beneficia (vtor illorum verbis) accepiſſent, mutabant nomen in *Dienſtman*. verùm ad illa. Dixi; *Degin* eſſe ſeruum an miniſtrum. ita gladius nuncupatus, quòd eius miniſterio in defenſione vtimur. Et quemadmodū *Degin* de homine bellicoſo & heroico vſurpari cœpit, ita *VVigant* de ſeruo Induſtrioſo. *Gotis wigant* in citatâ mul-

totiens Paraphraſi, ſeruus Dei. cõtrario prorſus exemplo; ſiquidem *wigant* propriè ac ἐτύμως bellicoſum ſonat, a *wi-ge*, quod bellum notare ex Vet. Pſalmorum interprete annotauit Lipſius. *Küne wigant* apud Poetas, qui *küne degen*, *küne reke*, *küne held*, in eorumdem libris. ſunt nempe ſynonyma iſta. *Kun* ſiue *Chun*, fortis: *Chunheit*, fortitudo. vnde *Kuning* dictus Rex, eâ formâ, quâ *adeling*, *Friling*, *buring*, &c., qui fortitudine alios antecellat. in libris antiquis *Kunic*, *Chunic*, *Kuning* quoq. in Otfrydi, *Chuninga* Notkeri, & *Chuninge* in perueteri Regulæ Benedicti interpretatione. ab eâdem origine & gens *Chunorum* nomen ſortita. quorum Rex Theodoricus Veronenſis, is quem noſtrates *Dieterich von Berne* indigetant. & hæc vera gentis ſcriptura, ex durâ primorum Germanorum pronuntiatione, & imis de faucibus ductâ, quam Heluetij, qui ſoli mores moramur antiquos, hodie retinemus. *Chuni* ergò fortes. ſic *Celtæ*. cuius nominis par eademq. ignorantia. veteribus *Cheld*, aut, adſpiratiõne duplicatâ, *Hheld*, qui nobis nunc *Held*. Sic puto *Heluetios* dictos quaſi Celtarum cognatos. ſic *Hiltebrandum* quaſi Chelte Bren, h. e. Celtam Brennum. itidem *Hiltebolt*, *Hiltiman*, *Hiltiuuin*, alios. Eſt verò *Chilt* nomen epicœnum, maribus feminis promiſcuum. exempla in *Hiltigart*. *Hiltrut*, *Hiltegunt*, *Adilhilt*, *Reginhilt*, & ſexcentis alijs. Rationem ex fabulis petendum eſt. *Celten* aiunt fuiſſe reginam, cui congreſſus Hercules filium ſuſceperit *Celtum*, vnde genti nomen inditum. nomina ab illâ feminina, maſculina ab iſto. & hanc Celten puto eſſe *Hilte*, quam infantulis vagientibus apud nos nutrices minitantur. Beroſus tamen Regem nominat: & Appianus Celtum Polyphemi tradit, non

dit, non Herculis filium. fides sit penes auctores. nos quod ab instituto erat, præoptauim⁹, explicuimusq. quod ἔτυμον haberent *reke, rise, volant, degin, wigant, kuning, helde*, voces hactenus ignoratæ. Vos nunc Historici, & qui Principibus a consilio (vtrorumq. enim interest hæc scire) si dicta placent, vtimini; sin, reperitote meliora. ego comiter monstraui viam.

§. 19. *Dú alte ê*) antiquum fœdus præputio signatum. ~~E, fœdus, pactum~~; veteribus *euua*. # Interpres Regulæ Benedicti in præfat: *Testamenti veteris nouiq.*, *dera altun euua ioh dera niuuan.* Strikere in gest. Caroli M.

Als tet vnser herre Got
Hie bevor in der alten ę
Eime Iuden der hies Iosue.

Paraphrastes Vet. Testamenti;

Abrahame ein ę beschiet
Im ze lobe mit dem snitte.

h. e. cum Abrahamo fœdus inijt. Ibidem;

Der Got sit gerûht e gebin
Sin ę vnd wie siv solden lebin.
Kristen ê, religio Christiana.

Meister Sigeher;

Ich sach

Vide omissa p: 488.

Ich ſach do me rehten gelöben ſtören,
Ich ſach Criſten ê verwerfen in den hoch-
ſten Chören.

N. von Grauenberg in VVigolais;

Mag ůwer ſegen mich bewarn
Vor der helle, und Criſtan é,
So wil ich mich nit ſummen me
Ich enphach der Criſtan é ze hant.

verba ſunt Comitis gentilis miraculo ad fidem conuerſi. Poſt paulò;

Den töf enphahen und Criſtan é.

E, omnis cuiuſq. ſectæ religio. In eodem Grauenbergij poemate paganus quidam;

Sit vs unſer é hintrait
Der Tiuvel ein ſo werden man.

Apud Strikere geſtis Caroli M.

Vnd bat in das er gehorſam
Ir gotten wurdi und ir e.

Soror Marſilij Saracenorum Regis, ſollicitans Carolum ad apoſtaſiam. *E*, deniq. fides, ſeu, vt Iureconſulti loquuntur, fidelitas. apud eumdem iurat Turpinus Archiepiſcopus;

Das wir niht en zwifelen me
Vſ min ampt und vf min e:

quam ſc.

quam sc. Carolo M. præstiterat. ibidem;

Der kivnig von Vile e
Der hies gebieten bi der ę
Vnd hies da ivberal sagen
Swas vaste mœhte getragen
Das er die herfart füre.

Nostris hodie hanc vocem vsurpatio est de fœdere tantùm nuptiali.

§. 20. *Zwo vnd sibenzeg sprache)* Vetus Poeta in Hôrnin Súfrid;

Ia hettest du betuuungen
Das halb teil dirre erdn,
Vnd zwo vnd sibenzig zungen
Das si dir dienten gern.

Non nupera est opinio, in orbe septuaginta duas linguas esse. cui sunt qui ex Moyse fundamentum fulciant Genes. cap. x. At mihi potior videtur origo a LXXII. interpretibus esse, per quos existimatum fuit verbum Dei in vniversum terrarum orbem emanasse. Quod quidem vt verum est, ita falsò credidêre singularum gentium linguis tradidisse, qui Græcæ tantùm. Prodijt nuper thesaurus polyglottus ex CCCCL. veteris & noui orbis nationū linguis, dialectis, idiomatibus, & idiotismis constans, auctore quodam Megisero. Viginti duas Mithrydatem Ponti ac Bithyniæ Regem ferunt calluisse Plinius, Plutarchus, Gellius, Valerius, Solinus.

Hieronymo Megisero P.C. Electura Saxon. Historiographo.

Dů werlt) ita ſcriptum obſeruo in pleriſq omnibus libris antiquis. rectè, ſi originem ſpectes. Vetus Interpres Pſalmorum; *Sæculum, werolt. Sæculum ſæculi, werildi werildis*: apud Lipſium Centur. III. ad Belgas epiſt. xliv. Otfrido *worolt*. Interpres Regulæ Benedicti & Notkerus cũ veteri illo Interprete conſentiunt. nec ambigo quin Otfridi loca ſint mendoſa.

§. 22. *Si wer ein wib*) *VVib* pro vxore, quæ virum paſſa eſt. Chůnrat von Helmsdorf Collatione noui Teſtamenti cum veteri hiſtoriâ, in re geminâ;

Vnd gehailget in ir můter lib
Die maget wer vnd niht ein wib.

Heinrich von Frovvenlop;

Ob ich ir ſpreche vrŏwe vnd wip
Die kindes můter were,
Ich hette an beiden war geſagt
VVie wilent hies ein wip ein magt.

Sic *mulier* apud Latinos. Vlpianus l. xi. §. i. D. de contrah. empt: *Quod ſi ego me virginem emere putarem, cùm eſſet iam mulier.* Et l. xiv. §. vii. D. de ędilic. edict: *Mulierem ita artam vt mulier fieri non poßit.* elegante πλοκῇ, quã ingratis Gratijs mutauit Gothofredus. Eſt enim lata vox, quamcumq. ſexus feminini compræhendens, auctore Pomponio apud eumdem Vlpianum l. xxv. §. ix. D. de auro, arg. &c. ipſo Vlpiano l. xiii. in pr. D. de V. S. Modeſtino l. Lxxxi. §. i. D. de legat. iii. Tertulliano de Veland.

virg.

virg. Bonifacio VIII. c. vn. v. ille verò, de Sponsal. & matrimon. lib VI. vbi notant Doctores.

§. 23. *Dur vns*) propter nos. redonanda particula in carmine de Tanhuser, quod vulgò cantatur & circumfertur, §. vlt.

Da můst er dur den Babst Vrban
öch ewig sin verloren.

Nempe Vrbanus PP. in caussâ fuit, vt in *Veneris montem*, h. e. lupanaria, in quibus volutatus erat, Tanhuser redierit, æternùm pereundus. vulgò legitur, *fúr den Babst*, sensu improbo. Carminis aut fallor aut ipse Tanhuser auctor, quia partibus Imperatoris contra Papam steterat, in huiusq. contumeliam carmen hoc videtur composuisse.

Einer túren diet) *Dieta*, turba, multitudo, cœtus hominum ac conuentus.

Herzoge von Anhalte;

Des en sih ich an schalkhafter diet niht das.

Her Růdolf von Rotenburg;

Die leien vnd die pfaffen,
VVissage, Kunige, vnd ellú diet

Friderich von Husen;

Das lies ich dur die valschen diet.

Nithart;

Nu hat sich verkeret
Schameloser valscher diet ist ir hof gemeret.

Brůder VVernher;

Do in dú vngetöfte diet mit nageln an das
krúze slůg.

Strikere in gestis Caroli M.

Das er mit siner diete
Einen hof dar gebiete
An sinen stul ze Ache.

Rectè. & inde *diata*, conuentus publicus, comitia, Landtag/Kreißtag/Reichstag/ de quibus festiuum Caroli V. Imperatoris dictum; *Diata diatam parit, & partus suffocat matrem. Diata*, gentes. Veteri Psalmorum Interpreti; *Thiat gens. Thiadon, nationes. Thiede, gentes. Thiadekunne, generationes.* vox composita, sed significans. Nam *kunni* vel *kunnea* veteribus generatio, ab Latino *cunnus*, eidem ipsi Interpreti, Notkero, Otfrido, Interpreti Regulæ Benedicti, alijs. Paraphrastes Vet. Testamenti;

Von Sem das kunne lie sich sa
Nider in der groz in Asya
Mit der diet aller siner schar.

Notkerus in Psalm. cxxvi. *Tunc dicent inter gentes: dánne chédent sie únder dîetin.* Et Psalm. Cxxxv. *Qui percußit gentes multas: manige dîete slu ôg.* Otfridus ad Ludouicum Regem;

VVaz Christus in then gibiete

Fran-

Frankono thiete. Marner;

VVar komen si der vvilzzen diet.

Reinmar von Zvveter;

VVar Herzoge Ernest not erleit,
VVas er vnd Graue VVetzel der gesnablen diet
versneit.

Strikere in gestis Caroli M.

So sivlt ir gebieten
In landen vnd in dieten.

h.c. in terris & gentibus. Turing von Ringoltingen in Melusina cap. XXIX. *Das dú Heidischen vnd Túrkischen diet von Behein vs den lande geslagen wurden.* Otfridus l. III. c. XIII.

Ergebent mih zinote
Fremidemo thioto.

ex illo Matth. XVI. *tradent me genti* &c.

§. 26. *ellú*) alle. sic *ermú*, arme: *eltú*, alte: *hertú*, harte; & similia. Apud Grauenbergium in MS. fabulâ de Wigolais scribitur *ålliv*, apud Strikere & Paraphrasten illum Testamenti *alliv. ellentriche*, prædiues, passim hoc libro.

§. 27. *Ir vel*) καταχρηστικῶς pro cuti & nobis hodie. est verò Latinorum *vellus.* Vide omissa pag: 488.

§. 28 *Michel wunder*) *Michil* de magnitudine & multitudine, Interpreti Psalmorum *mikil* apud Lipsium, quem vide. Otfrido *mihilan*, interdum *mihilemo*. Notkero *mikel*.

Idem *in mirabilibus* conuertit *in michelen dingen.* Interpres Regulæ Benedicti; *magnificant*, *mihhilont*. *Michler knab*, maior, grandior, Heinrico Ticlinger Chron. Bernēsi. *michles spil* Alberto von Eib in libro quem Goldinspil proscripsit Noribergensium nomine. Verbum Poetis nostris familiarissimum, Trās-Rhenanis est antiquatum, non item nobis Heluetijs.

§. 29. *Turnei*) Torneamenta, damno nobilitatis abolita. Siquidem in illis, tamquam in igne aurum, mores nobilium probati. Aurifabri, & quos Arabico nomine Alchimistas vocamus, scorias ab auro purgant; non secùs hastiludiorum Reges deponere atq. eicere solebant latrones, fures, virginum raptores, scortatores, adulteros, heluones, ebriosos, homicidas, periuros, sordidos, (quales negotiatores, mercatores, & vsurarij) homines nouos, argento non virtute nobiles; deniq. omnes, qui maiorum virtutem vitijs suis collutularent. Exempla tibi suppeditabit Hastiludiorum liber. eâ caussâ iustæ hominum cordatorum querelæ super illorum desuetudine, Vlrich von Liechtenstein;

Ritterschaft wie stet din orden?
sage an, wem ist din wirde worden?
VVan sach dich in tugenden horden,
Dannoch was din lop vil ganz.
Das klagent nu die edeln frowen
Das man dinen schilt sol schöwen
Also ganz vnd vnverhöwen.

VVaist

VVa iſt din turnei, wa iſt din tanz?
Du mis din leben bas in der maſſe
Da dich dú ſchande in eren laſſe,
Ir gewalt vert vf der ſtraſſe,
Setze vf wider der eren kranz.

Sed, inquiet aliquis, iura & leges vetant. vetant, mi homo, non exercitium, ſed cædem & ſanguinem. ſemoue iſta, & caue a cruore, permittent, atq. adeò probabunt. Reinmar von Zvveter;

Turnieren was ie ritterlich,
Nu iſt es rinderlich,
Toblich, tot reis, mundesrich,
Mortmeſſer vnd mortkolben, geſlifen aks gar vf des mannes tot;
sus iſt der turnei nu geſtalt,
Des werden ſchonen frowen ir ögen rot, ir herze kalt
swanne ſi ir werden lieben man da weis in mortlicher not.
Do man turnieres pflag dur ritters ere,
Durh hohen můt, dur hubesheit, vnd dur ere
Do hete man vmbe eine deke
Vngerne erwúrget gůten man:

Swer

Swer das nu tůt vnd das wol kan
Der dunket sich zer werlte gar ein reke.

Semoue item indiligentiam rei familiaris, & subditorum incuriam. nam & hæc inter caussas prohibiti ludi. Idem Zvveter eodem carm.

Swer ŏch turnieren minnet also sere
Das er dabi vergisset der hus ere,
Dern hat die masse niht behalten.
Ein genůg turnieren das ist gůt,
zevil an allen dingen tůt
Bruch an den lobe; sus sagen die wisen alten.

Rische diet) gens gaillardes. *Risch*, gaillard, alacris, hodie *frisch* προθέσει τοῦ f. In Martyrologio Apostolorum de monacho luxurioso;

Iedoch vber tische
VVas er ie mit rische
Vnd an voller schaft &c.

Rúsch dicuntur semipoti, ab alacritate nimirum, quia *vinum exhilarat cor hominis.*

§. 30. *Da hurt gegen hurte dringet*) Cùm clypeus clypeo impingitur. *Hurt* Heluetijs crates vimineus. cuius diminutum *húrtel* ijsdem cesticillus vel *arculus*, *quem capiti imponunt mulieres, ad sustinenda commodiùs vasa*, vt Festus ait. sic dictus, quia olim ex vimine, qui nunc è panno floccis vilisq. farto Ergo & *hurt*, scutum vimineum, qualia prisco-

lia priſcorum Germanorum. Corn: Tacitus; *Non loricam Germano, non galeam: ne ſcuta quidem ferro neruoq firmata, ſed viminum textus, vel tenuis & fucatas colore tabulas.* Ita Taciti æuo: nam poſteriores vimen mutarunt in neruos, a Romanis, credo, edocti. Hinc apud eos, qui ſuperāt, ſcriptores nulla vmquam viminum, perpetua neruorum mentio. Wolfaram von Eſchelbach part. 11. Heldenbuch;

Den ſtarken ſchilt von horne
Er im do gar erſpielt. & de VVolfdieterich;
Den ſchilt von horen veſte
Den hůb er do fúr ſich.

Strikere in geſtis Caroli M.

Von Vltor der Kivnic Lymar
Brehte ſivn zehentuſent dar
Die fůrten húrnine gar.

Vetus Poeta in hiſt. Gevvan;

Mit ſinen michel horne
Er im die ſtreich vſſlos.

Horne, ſic apud Ebræos *Cornu*, ſcutum ex neruis: qualia in armamentarijs hincinde oſtentantur. Nomen inde Sigefrido Gibichi Vangionum Regis genero, *Hǒrnin Súfrid*; non quia corneus erat (quæ fabula nihilo verior illâ Græcorum de Achille) verùm quòd arma geſtaret ex neruis contexta. *Hurt* Franco Gallis impulſio. *Li hurt di lo bat alle* in libro de Septem Sapientibus, id eſt le choc, congreſ-

 ſus mi-

sus militum cum impetu, quando nimirum scutis scuta opponunt atq. impingunt. id vocabant *hurter*. Vet. Gloss. Franco Lat: *Hurter, allidere, impingere, congredi cum impetu*. Li Romans de Parceual;

Les armes de ces qui venoient
Et sovant hurtoient as armes.

verbum est a Francis in Gallia proseminatum.

N. von Grauenberg;

Da höbt sich reht ritterspil
Da wirt gehúrt und geslagen
Davon si mal müssen tragen
Gros wundan und búllan
Von swert und von küllen. nec multò post;
Die ritter begundon alle
Vor ir puhurdieren
Mit richen panieren,
Von hurt die schilt gabenschal
Das mânig kine da geswal,
Von hurte und von gedrenge
Dú strasse wart vil enge
Von der edilun ritterschaft,
Von slegen und von hurt en zwai:
Es wâr worden ain turnay
Hettin si ir hârnesch gehabt

Das si

Das si nach ritterlichen sitten
Dú roß mit hurt vmbtriben.

& in descriptione oppugnatæ vrbis;

Swenne ieman an den graben gie
Vnd man dú bloker vallen lie,
So hurton siv die vigend wider
In die tiefen graben nider. inibidem;
Da lag vil månig werder degen
Gehúrt vnd gelagen nider
Dem nieman moht gehelphen wider.

Quibus & similibus locis, *hurten* est, quod alibi *schilten*. VVolfaram von Eschelbach part. II. Heldenbuch;

VVas fúrt der ritter klare
Do an dem schilte sin;
Das weis ich niht vúrware
Vil edele Keiserin.
Er valt in dem walde
Mim heren sehzegman
Vnd schilt mich an gár balde:
Das ich im kōm entran.

O we fröw hohgemeite
Swas hab ich nu getan

 Das ich

Das ich von ſchilten ſeite
Hie von dem werden man ?
Er nimet mir min leben
Ich mûs drumb ligen tot.

ibidem videtur quodammodo alludere ad nomen *hurt*, quum ait;

Mit einen ſchilte herte
VVolt er in lůſen an.

Schildt

Vtraq. vox origine Græca. nempe *ſchilt* poſteriorum ſæculorum eſt, caſcis illis *cilp*, μεταθέσει τοῦ l. ἀντὶ τοῦ *clip*, id eſt clipeus. C. mutare in SCH, medij æui conſuetudo cœpit. exempla in *ſchapell*, capella pro ſerto : *Hug Schapler*, Hugo Capeto : *ſchalen*, calyx : *ſchlater*, clatri : *ſchal* caluus : *ſchifer*, cifra : *ſchliſſel*, κλείς : *ſcheden*, nunc *ſcheiden*, cedere : *ſcharpf*, carpum, h. e. acutum, quod bene carpat & ſcindat. *Hurt* itidem nouum eſt, priſcis *churt* an *chort* , id eſt chorda, textura ex viminum & neruorum chordis. Mutationis par eademq. ratio , quæ in *Celta, Chelt, Held : Clodoueus, Chlodoueus, Clodouicus, Hludouicus, Luduig : Clotarius, Chlotarius, Hlotharius, Lotharius : Ceruiburgium, Cheruioburgium, hereburgium : Chunus, Hunus*; vnde *Chunigundis* Imperatricis nomen apud Surium tom. II. *Hunigundis* virginis apud eumdem tom. IV. niſi ſit a *kunnen*, generare. *Achort* factum verbum *chorditare*, quod deprauatum in *corbitare*, & exponitur alicui ſe anteponere, anteſtare, & quouis pacto lædere , in Lege Langobardorum Rotharis Regis tit. x. id verò diximus eſſe *hurten*. *Corbitaria*, impulſio, læſio. ita conceptus tit. ille x. *De vneguunorſin, id eſt corbita-*

Corbitare

corbitaria. Sic enim legendum, non, vt vulgò, *vneguuorfin.* est autem, quod nobis hodie *vnguuúrfi.* Disce hinc, quid sit in libris Feudorum & apud veteres iuris Interpretes *cucurbitare alicuius vxorem*, quando *cucurbitare* non aliud, atq. *corbitar*.

Laſt du din golt behalden tragen) Liberalitas enim propria Principis. Walther von der Vogelvveide ad Philippum Imperatorem;

Nu haſtu gût vnd ere,
Darzû wol zweier kúnige hort,
Die gib der Milte beide,
Dú Milt lonet, ſam dú ſat
Dú wnnekliche wider gat
Darnach man ſi geworfen hat:
VVirf von dir miltekliche,
Swelh Kúnig der Milte geben kan,
Si git im das er nie gewan
VVie Alexander ſich verſan
Der gab vnd gab, do gab ſi im ellú riche.

§. 38. *Gernden kumber)* Quid ſit *gernde*, docebit te §. vlt. Heinrich von Oftertingen;

Nu ſchaffe das der gernden diet erlöſet ſin dú pfant.

Reinmar von Zvveter;

Brinc din ſüſſe mit dir her

 Dú din

Dú din gernde si der ger
Minne gernde Minne
VVie sich din gerndú diet gehabe.

Cancellarius Imperatoris innominatus;

Manig herre mich des vraget
Dur was der gernden si,
So vil ob in des niht betraget
Den wil ich betúten ob ichs kan wie es umb die gernden si.
Ein gernder man der trúget,
Der ander kan wol zavel spil, der dritte hofe lúget,
Der vierde ist gar ein gumpelman, der fúnfte ist sinnen vri,
So ist der sehte spottes vol,
Der sibende kleider kőfet,
Der ahtode veder liset wol,
Der núnte umbe gabe lőfet,
Der zehende hat ein dirne, ein wib, ein tohter unbehût
Den gebent núwe und virne
Den herren durh ir tőrschen mût
Si gebent durh sunst niht gût.

Trahtú) cogitatio. *trahten*, cogitare. Vetus Interpres.

Regulæ:

Regulæ Benedicti cap. III. *tractet apud se, & quod melius iudicauerit &c. trahtoe mit sih* &c.

§. 40. *Ouch la din zungen*) Noli Charetem Atheniensium Ducem imitari, qui quoduis cuiuis pollicebatur: at non præstabat item, quod receperat. Sententia thematij perobscura est;

VValther von der Vogelvveide;

Swelh herre nieman niht versaget:
Der ist an gebender kunst verschraget:
Der mûs iemer nôtig sin, alde triegen
Zehen versâgen sind besser dann ein liegen
Geheisse minre und grûsse bas,
VVelle er ze rechte vmbe ere sorgen,
Swesse er niht muge vsgeborgen,
Noh selbe enhabe, versâge doch das &c.

sed mens tamē ista; Noli promittere, quod præstare nolis; satius est non promittere, quàm promissis frustrà lactare. Etenim si qui promissis tuis fretus debita contraxerit, illa, præterquàm absoluas, in fronte tuâ apparebunt in nouissimo die, teq. ad iudicem Deum accusabunt.

Das er zen Iuden druf niht nimt) Est Catonis monitum sic ab antiquo Poetâ redditum;

Hab dir ieman verheissen iht
Das sult gewúse heissen niht:

Manger

trahten betrahten à verbo tracto.

Manger geheiſſet vil
Des er doh nit gebon wil.

Præſertim Principes & Magnates, quibus ea res ludus. id re expertus ſum, cum re eſſet opus. Vulgarium eſt diſtichon;

Regia, crede mihi, res eſt promittere multa;
Sed ſeruare fidem ruſticitatis opus.

quod apud nos in prouerbium abijt; *Geloben iſt edelich, halten bůrlich.* Heu quàm mutatum ab illâ antiquâ & Francà promittendi formulâ; *Bi edelichen trúwen!*

§. 41. *Oggewedel)* Nomen Diaboli mendaciorum Patris, è re ſortitum. ſignificat enim oculorum imminutorem: qui occæcat oculos animorum, ne cernere verum queant. *Ogge*, ab Latino oculus. *Okger*, Ocellus, nomen deprauatum apud Eſchelbach part. II. Heldenbuch, illo diſticho;

Bis an ein Heiden riche
Der was auch ger genant.

vbi legendum eſſe *Okger*, euincunt quæ ſequuntur. *Vvedel* pro imminutione, detrimento, ſemel atq. iterum in hoc Aulicorum libro. Et Aſtronomis noſtris hodieq. pro Lunæ damnis.

§. 42. *Flenetriſe &c. Amphartys)* Fabula ignota nobis, quam qui indicauerit, ei præmium indicinæ dabitur.

Kunde luppen mit dú ſper) *Luppen*, verbum maleficorum. Nithart;

Hat aber iender fründ ein stüppe
Das mir were güt für zöver lüppe
Dem wolt ichs mit golde verwegen;
Old könde iemand mich gefristen
VVol vor sus getanen zöuerlisten,
Old könde ieman einen segen
Der fút zöver were güt: ibidem loci;
Er treit einen mesching
Der snidet als dú schere &c.
Sin mesching ist geluppet so, swen er damit erreichet,
Siht der müs von sinen handen ligen tot;
Ist das niht ein großú not?
Ia wart er da ze VVeidenhoven gehertet vnd
geweichet.

Marner in cuiusdam descriptione Draconis;

Sin smak der ist gelippes vol
Gar giftig ist sin ort.

VVolfaram von Eschelbach part. II. Heldenbuch;
Ich weis wie dir geschiht
Du Heidenischer man,
Din meßer schont dir nit
Das luppen hat si gelan.

verba sunt VVolufdieterici ad Bellianum Regem nicromantam suo sibi cultro interfectum. Dixerat autem Bellianus;

 Du magst l

Du magst mir nit geschaden
Do sint mit zouerlisten
Min messer vberladen.

§. 44. *Mit holden reinen) Cum bonis ambulet. Holden*, amicus. Notkerus in Psalm. CXXVII. *Cum dederit somnum dilectis eius, sô er daz ende gibet sînen Holdon. Holde*, amasia. Heinrich von Frovvenberg;

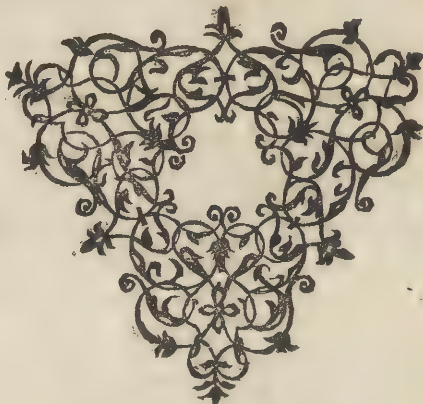
Holden

Das min holde Lange bi mir Muge sin.

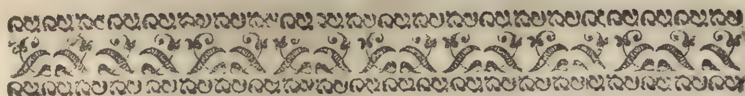
Vnholde, inimica, infesta; quales sagæ & veneficæ generis humani hostes. *Holden* siue *hulden*, fiduciare, cùm fides præstatur magistratui.

Frow Unholde.

ANIM.

ANIMADVERSIONES IN VVINSBEKII PARAENESES ad FILIVM.

VINSBEKE, equestris familiæ ac dignitatis, in aulâ Impp. Friderici Barbarussæ, & Henrici F., rebus domi militiæque gestis clarus fuit. In matrimonio habuit feminam probam ac pudicam, quæ ob singulare prudentię ac virtutis exemplũ gynæceo præfecta, quam penes arbitrium ac ius decernẽdi victorias ac coronas poeticas in certamine musico, omnibus suffragijs esse voluere. Familia eius patrita ignoratur. Nam VVINSBEKIN maritale nomen est. In orâ menbranæ adscriptum, sed manu posteriori, fuit, *von VVinsbach*, quo nomine opidũ est apud Sarunetes Heluetiorũ, haut VVerdenbergâ procul & Saxonũ Baronũ sede, sub ditione nunc Glaronensium. Carmina eorum, quæ & ipsi recitauêre, verecundissima purissimaq. sunt, digna eorum summâ grauitate: quibus ille ingenuos adolescentes; hæc virgines ad virtutem instituit, ad vtriusque aut

fallor aut vidit Tanhuser, eques coæuus, cùm in gynæceo caneret;

Ich sunge von den Vatter, vnd der Muter, von den Kinde.

Plura de hac familiâ non habeo comperta. docenti verò vaciuas dabo, nec ingratas, aureis.

§. 2. *Der werlt göchel*) Vetus Psalmorum Interpres, qui est Arnoldi Wachtendonkij; *Guolike*, & *guilike*, & alibi *guilicheide*, *gloria*. *guolican*, *glorificare*. Gloriosi, quoniam dictis factis, incessu atq. ornatu, omnibus sese deridendos propinant, inde adeò euenit, vt *golich* generatim diceretur, quidquid risum mouet. *Göchel*, ludricum, FrãcoGallis *farcerie*. *Der werlte Göchel*, mundi histrionia. sicut Petronius ait; *Totus mundus exercet histrioniam*, laudante Ioanne Salisberiensi in Polycrat.

VVie si ir volger triegen kan) Quomodo mundus sui decipiat amantes, nemo meliùs Wernhero poterit explicare. cuius verba operæ erit adscripsisse, nihil morante spissitudine, quâ lectorem delectatum potiùs quàm offensum iri confido. ait;

So we dir werlt, so we im der dir volgen mus,
Din lon ist krank, du gist den angel iemer nach der süsse
Din, du treist vntrúwe vnd allen valsch vf dinen rugge enbor:
Ich han in dinen weg gesetzet minen fus,

Es wende

Es wende Got von himle so wene ich dir volgen müße.

Dú zúhest mir den heln als einer iungen katzen vor:

Din lon ist als ein richer trŏn

Der nach den slafe swindet,

Du hast in minen munt gestriket dinen zŏn,

Da von min lip in diner lere erblindet,

Ze dir ich nakent &c. quæ sequenti §. appositurus sum.

§. 3. *Alse vil ein linin tůch)* Pergit VVernher;

Ze dir ich nakent wart geborn, und scheide ŏch blos von dir,

Ein linin tůch fúr mine schame, und anders niht, gist du ze lone mir.

Iohans von Ringgenberg;

Sid wir anders nihten han

Des gůtes so wir nu můzen scheiden von hinnen

VVande ein swaches linin tůch.

Puto eos alludere ad Salahadini Regis funus, qui circa hæc tempora deuixit. eò magis adducor, quòd video in expeditione Syriacâ fuiſſe Vvinsbekium, VVernherum (qui & eremiticam illic vitam aliquamdiu egerat) & Ringgenbergium. de illo funere sic Gulielmus Tyrius,

 coæta-

coætaneus ſcriptor, l. II. c. XVI. de Bello ſacro; *Iuſſu ipſius ſignifer, qui imperij eius ſignum omnibus in proeliis ferre conſueuerat, funus eius præcedebat. Hic lanceæ trunco interiorem illius tunicam, in modum trophæi præferebat, altùm inclamitans; SALAHADINVS, ASIAE AC TOTIVS ORIENTIS DOMITOR, ILLVD VNVM SECVM DEFERT.* Boccatius per *interiorem tunicam* intellegit *pannum nigrum.* quem falſitatis arguunt Nauclerus & Iouius.

Ein wiht) Nomen hoc ferè deprauatum eſt, nec ab homine dum, quod ſciam, Germano quoquam perceptum. ego, quam vim habeat, id te docebo, & quo pacto ſæculatim deflexerit, etiam illud indicabo. *VViht* priſcis Germanis, aliquid. Otfridus VViſſenburgenſ. ad Salomonem Epiſcopum Conſtantienſem præfat. Euangel.

Oba ir hiar findet ia wihtthes
Thaz wúrdig iſt thez leſanes. Lib. I. c. IV.
Vvant er wiht zin ni ſprah. L. IV. c. XIX. de Chriſto;
Ni gab im thin ſin thulti
Vuihtthes antwurti.

ita enim coniunctim legi debet. *ni wihtthes antwurti,* nullum reſponſum. quod non intellexit, qui diſpenni voluit, Flaccius.# *Ni wiht* vel *Newiht,* non aliquid; nihil. Otfrido *ni,* Notkero & pleriſq. omnibus *ne,* pro non. eadem apud Latinos variatio. *niht* vtiq. compoſitum eſt ex *ni* & *iht,* haut aliâ, atq apud Latinos, ratione *nihil* ex *ni* & *hilum. iht*, hilum. Interpres Regulæ Benedicti; *nihil, neouueht: ad nihilum, ze neouuehti.* Otfrido *niuuiht,* l. IV. c. XIX.

Vide omiſsa # pag: 489

Nicht. Nihil.

de falſis

de falsis in Christum testibus;

Quadun sie iz gebortin
Tho sie niuuiht fuartin. L. III, c. XIII.
Ni mag er thaz ist al niuuiht
Findan uuehseles uuiht. L. IV. c. XIX. de Archisacerdote;
Bizenita thaz sin uuirdi
Zi niuuihti scioro uuardi
Ioh scolti uuerdan ital.

Nenuuiht, decompositum ex *ne* & *en* particulis, quæ fortiùs negant, pariter apud FrancoGallos, id a posterioribus, cùm dynamin eius nequirent capere, mutatum in *neinuuiht*, & corruptiùs *einwiht*. Marggraue Otte von Brandenburg mit dem Pfile;

Vnminne dú ist den einwiht
Der rehter minne gert.

Graue Kraft von Toggenburg;

Alles gůt ist gar einwiht
Swa man siht
VVibes lib. Her VVernher von Túfen;
Der werlte gůt ist mir einwiht.

Her Eberhart von Sax, monachus Dominicanus;

Swas dir aller menschen zungen
Riches lobes ie gesungen
Das ist alles doch einwiht.

ita ca-

ita castigaui, quod malè in menbranâ *ein niht*, contra vsitatissimam loquendi consuetudinem, quæ sex millibus amplius locis obuia est. Anonymus in Ecken Vsfart;

Er dàht, min fehten ist ein wiht,
Ersl.ıg ich vil, es hilft doch niht.

ita & hunc locum restitui, vbi perperàm vulgò excuditur *ent wiht.* quod verbum Germania in hoc sensu nō agnoscit: quibus *entuuihen* est profanare. N. von Grauenberg multò, quàm ceteri, longiùs abijt ab origine. nam tametsi & illis *ein wiht* binæ sunt voces, tamen primigenium *newiht* magis agnoscunt, quàm Grauenbergij *ain wiht.* exempla sunt in eo, quod de VVigolais composuit, poemate. vt;

Die rede, wan si ist ain wiht. post ibi;]
Ir ritterschaft duht in ain wiht.

Sed condonandus est Sueuismus Equiti Sueuo. Veteri Psalmorum Interpreti apud Lipsium; *nie wiht, prauum. nen wiht, nequam.* q. d. nullius rei aut pretij. alibi *bes wiht.* eidem Interpreti; *besuuick, supplanta. besuikit, decipit. besuuicheide, scandalum.* Otfrido *bisuuichen*, decipere; & *biscuiches* interpreratur Sathanas. Interdum *wiht* extra compositionem nequam & peruersum signat. VVolfaram von Eschelbach part. I. Heldenbuch;

Du arger loser wiht.

Et part. II. eiusdem libri;

Ir brechtent

Ir brehtent mich vmb den lib
Ir sint zwen valsche wibt.

VVibtelin, recula, h. e. si ita liceat loqui, aliquidulum. Sic per contemptum appellatur, cuius nulla æstimatio. Heldenbuch part. II. verba sunt Wellæ gigantis ad Otniten Imp.

VVie hast du mich erschrecket
Du kleines wibtelin.

Nos diceremus, du kleins Schälmlin. Inde est *VVibtel*-ludi genus apud veteres, captiosum & fallax. Noster von Singenberge, Truchseze ze Sant Gallen;

Swer weis vnd doch niht wissen wil
Der sleht sich mit sin selbes hant,
Des wisheit aht ich zeime spil
Das man dü wihtel hat genant.
Er lat vns schowen wunders vil der ir da waldet,
Swer sich niht in der vrist verstet wier schiere
das veraldet.

§. 5. *Enrüche wie die Pfaffen leben*) Noli curare sacerdotum vitam: quorum doctrina, non vita inspicienda, vt ait Tyrol. *En*, στερητικόν. *Rüchen*, curare. In veteri Interpretatione Regulæ Benedicti, *cura* exponitur *ruahcha:* & *neglegentes*, *ruahchalöse*, h. e. incurij.

§. 7. *Das si den Pfaffen trügen has*) Quod factitatum Heinricorum tempestate, cùm Imperatores fulmine attacti Pontificali in sacerdotes, abbates, & episcopos debac-

Dd charen-

charentur. quam in rem querelæ hoc libro infinitæ. Heinricorum pertinaciam vocabant *hæresin Heinricanam*, & qui Imperatores ſequerentur, *Heinricanos*. quos omnes Paſchalis II. in Concilio Romano, vel, ſi Nauclero fides, Florentino hæreſeos condemnauit anathemate verberatos.

§. 8. *Dú VVerre*) Diſcordia, a nomine Græco Ἔρις, quam pro Deâ coluit ſuperſtitio antiqua. quo in honore fuiſſe item alias obſeruo, quorum nomina ſcriptoribus iſtis Poeticè celebrata, velut *Ere*, Honor; *Selde*, Fortuna; *Minne*, Venus; *Liebe*, Amor; *VVerlte*, Mundus; *Milte*, Liberalitas, & ſimiles. Porrò *werra* vulgò bellum dicitur: unde & enſi nomen *wer*, qui FrancoGallis veteribus *guerrier*, q. d. bellator. Apud Strikere in geſtis Caroli M. Rex Palliganus;

Sive Wer. i. ensis

Mir het Karle in minem riche
Grozen werren gemachet.

Otfridus l. iv. c. xx. Euangel.

Joh er thie liuti alle
spuani zi giwerre.

id eſt, ad rebellionem. propriè tamen diſſenſionem notat ac diſcrepantem animorum voluntatem. Ita VVinsbeke mòx;

Die zwiſchen frúnden werre tragen.

h. e. qui

h.e. qui inter amicos discidium volunt. ab eo *wirren*, offendere, excandefacere, bilem mouere. Graue Rûdolf von Núvvenburg;

So wirret mir niht dú not die ich lidende
bin.

Her Dietmar von Ast;

Mir wirret niht sin böser kib.

Her Heinrich von Morunge;

Die nach fröiden ringent
Dien gewirret das.

VVerra Italis *gwerra*, FrancoGallis *guerra*. ad quod exempli *VVilhelmus, wadium, wardia, warenda, wadspenda, kiufa, Vdalricus*, quæ sunt voces puræ putæ Theutonicæ, ab eisdem illis scribuntur *Guilhelmus, guadium, guardia, gwarenda, gwatspenda, giufa* vel *giffa, Godalricus*.

§.9. *Din núwes vingerlin*) *vingerlin*, anulus ad formam Græcam δακτύλιος. VValther von der Vogelvveide;

swas siredent, ich bin dir holt
Vnd neme din glesin vingerlin für einer Kuniginne golt.

VVolfâram von Eschilbach;

In einen rubin
Twanc ern, der ist ein stein, das selbe vingerlin &c.

 Et parti-

Et part. 1. Heldenbuch;

Den fürt er ze allen ziten
Ein vingerlin an der hant. Et part. II.
Ich geb dir von der hende
Ein guldin vingerlin.

N. Von Grauenberg in Wigolais;

Ain vingerlin das lait er sa
Der iungfröwen an der hant.

Vide omissa pag: 489

Din tögen) arcana tua. Herzoge Iohans von Brabant;

Das ich minnen müs tögen.

id est, amorem celare. Idem;

——— Do mic hat gewunt
Al in dat herze tögen.

Belgismum agnoscis in Belgâ. Marggraue von Hohenburg;

So süfte ich mit lachendem munde also tögen.

1. clanculùm in pectore. Her VValther von Klingen;

VVeder offenbar noch tögen.

.1. nec palam nec clam. Burggraue von Lünze;

VVahter wis hohes mütes rich,
sehest ieman tögen zü dir gan
So sprich vil lise; wer get da?

N. von

N. von Grauenberg in VVigolais, quid sibi velit VVinsbekius, explicat his verbis;

Ain man sol reht spehen
Das sin iemand werd gewar,
Eer mit tögen dingen dar
Komen, da es geschaden mak.

VVolfaram von Eschelbach part. 1. Heldenbuch;

Der Kristenheit gelöben
öch si geleret wart,
Das schuf an alles tögen
Vater vnd muter zart.

verbum non intellexerunt, qui mutare ausi sunt, pro eoq; substituere *tauben*, sensu incongruo.

§. 10. *Swer bi dir ein mere sage*) *Mere*, oratio, qua ratione μῦθος ἀντὶ τοῦ λόγου, fabula pro sermone. Otfridus l. III. c. XIII.

Theiz ni wurti mari
Thaz er Kristus wari.

mari, .i. gesagt. *gemeren*, verbis extollere, deprædicare; Interpreti Psalmorum apud Lipsium; *Gomarda*, & alibi *gimarsada*, *mirificauit*.

§. 13. *VVas erē an den wiben lit*) Her Gotfrit von Nifen;

VVib vnd wibes güte
Sendent werendes hohgemüte;

VVib kunnen fröiden vnder geben;
VVib kunnen fröide machen;
VVib kunnen frúnde frúntlich lachen;
VVib liebent manne lip vnd leben;
VVib was din trúwe wirde vnd ere git;
VVib du kanst wenden
Leit, liep senden.
VVas an wiben fröide lit.

§. 16. *Ein blanker arn*) Vt. n. ponatur loco m. nihil est celebrius. ad rem Heinrich von Oftertingen;

Den schilt er zů dem arme warf.

Iocus est in ambiguo. mens; & si honore muliebrem sexum prosequatur, fore vt mulieris candido brachio constringatur.

§. 17. *Du solt wissen das der schilt*) Vlrich von Liechtenstein;

Swer mit schilden deken wil vor schanden,
Der sol es dem libe von enblanden,
Des schiltes ampt git ere,
Im ist bereit
VVerdekeit.
Si můs aber kosten sere.
Manlich herze vindet man bi schilde,

Zaglich

Zaglich mût mûs ſin dem ſchilde wilde,
Gegen wiben valſch der bleket
Swer in hât
An der ſtat
Da man mit ſchilden deket. &alio carmine:
Swer volget dem ſchilde der ſol es enblanden
Dem libe, dem gûte, dem herze, den handen
Des lonet vil hohe mit hohem gewinne
Dú vil werdú minne
Dú git fröide und ere
VVol ir ſúſſen lere
Si kan tröſten ſere.

Der ſchilt wil mit zúhten vil baltliche zellen
Er haſſet, er ſchúbet ſchande und ir geſellen,
Got nit enwellen das man bi im vinde
So ſchwechlich geſinde,
Er wil das die ſinen
Vf ere ſich pinen
In tugenden erſchinen.

Arge, und unfûge, und unfûre, die wilde
Gezimt niht dem helme, und tûch niht dem ſchilde:
Der ſchilt iſt endaht das niht ſchande kan deken,
Sin blic lert enbleken

An eren

An eren die weichen
Vor vorhten erbleichen
Dú varwe ist ie zeichen.

En hil) abscondo Her Vͦlrich von Gûtenburg;

VVas hilfet das ob ich es hil?

Otfridus ad Ludouicum Regem;

Giwiz so thaz ni biluh thih.

Particula *en* in eiuscemodi verbis nihil ferè significat, & videtur quodammodo otiosa atq. παρέλκειν. vt & Franco-Gallis. quandoq. positam obseruo ἀντὶ τοῦ g.

Nimt in ze hals) Clypeos ergò a collo suspendebant, & quidem sinistro. Anonymus in Parciual;

Vng cheualier qui arme porte
sa lance tenoit & son frain
Et son escu a la senestre. ibidem;
Et lescu par la guige pant.
A son col & la lance prant. & statim;
si la prant & si li ensaigne
Comment en doit son escu prandre,
Vn petit lo vait avant pandre
Tant quan cop do cheual lo ioint
Et met la lence ou fautre & point. &c.

§. 18. *Gamvret der Môrin)* Tanhusér, historiarum & antiquitatis peritissimus scriptor;

Sarmena klegte gros vngemach
Das Camvret als müßig sas. &c alibi;
Vnde ich ze male tusent sper
zer tete als min her Gamvret
Vor Camvoleis mit richer lost.

vbi obiter moneo pro *lost* legendum esse *iost*, quæ vetus FrancoGallorum vox, Grauenbergio familiarissima, hodie *iouste*. Eques fuit ex *Massoniâ* Arturi Regis Britanniæ, quã Germani nuncupamus *Tavelrondiam*. Ex historiâ eius menbraneâ eleganter & antiquo charactere perscriptâ paucillæ tantùm paginæ, nescio quo fato ad manus nostras peruenêre.

Der Mörin) Idem Tanhuser;

Tristran erwarb die Künigin
Von Marroch, als wir hören sagen,
Er Mörin was die Heidenin. &c.

In Tristrami historiâ nil quidquam tale a me lectum, nec verò (quomodo mihi persuadeo) ad Gamvredi Mauram attinet. Vidi historiam, cuius index *Die Mörin*, auctore Hermanno von Sachsenheim Eq. Germano, qui eâdem tempestate, quâ Eschilbach, Oftertingen, Grauenberg, Winsbeke, & reliqui floruêre. An hæc nostra sit, id ego ignoro. Nam in exemplaribus, quantum videre fuit, frons illum, quem dixi, titulum præferebat; at versa pagina historiam occœptat Equitis cuiusdam *vom Turne*, quam Germanâ veste induerat Marquardus von Sax Eques & præfectus Montisbelgardi.

VVilt du im baltlich volgen nach) Vlrich von Liechtenstein;

Der schilt wil mit zühten vil baltliche zellen.

Wehrhaft machen.

Nobilium quondã filij appensione scuti, galeę impositione, & accinctione ensis in equestrẽ dignitatẽ lecti: ministri illis adiuncti, alapâ & gladio in ius arma ferendi. Nec erat cuiuis licitum arma portare: adeò vt Fridericus I., in cuius comitatu noster VVinsbekius, mercatoribus, qui animo negotiandi itinerarent, gladios permiserit, non quibus accingerentur, sed quos ephippio alligarent, aut inicerent rhedæ: rusticis & alijs omnibus prohibuerit, de Pace ten. lib. II. Feud. tit. XXVII. §. V. & apud Othonem Frisingens. lib. II. de vita Frider. c. XIII. Nunc moribus ius arma ferendi æquo iure nobilibus conceditur atq. seruis: id quod vulgò dicunt **werhaft machen.** Iuuenibus ita initiatis turpe atq. probrosum erat domi desidere, & melioris ætatis robur otio inhonesto deterere. Gast;

VVas sol ein iunger Ritter, der niht ritterschaft begat.

Peregrè profecti omnia Christianorum regna obibant, Regibus ac Principibus ab hoste laborantibus ituri suppetias, contra infidos quum maximè Christianiq. nominis hostes. Exempla suppeditat historia vetus, quæ modò compendifacimus. Illustre est illius, cuius non ita pridem historia producta, *ab Ehinheim*, Equitis Sueui; vt vetustius, ita illustrius *Hoygeri Comitis a Mannesvelt*; cuius vitam carptim perstrinxit N. von Grauenberg. inter cetera oraculum illud velut ex tripode profatur;

Im Was

Im was da haim vnmáre
Sich verligen ainen tak:
VVan mit gemach nieman mak
Gros ere erwerben,
Von reht sol er verderben
Der da haim sich verlit
Vnd sich flizset ze aller zit
VVie sinem libe sanft si:
Gros gemach ist eron fri.
swer sich an eron wil erholn,
Der müs benamen kumber doln,
Vnd vnderwilunt arbait &c.

Nec etiam Principes facilè in aulas admittebant, nisi vitâ peræquè ac strennuitate probatos. quæ res deniq. dignitatis inuenit nomen, vt vni Equites κατ' ἐξοχὴν *strennui*, gestreng/ salutarentur. Hodie, malo labascentis Reipub. laudabilis ille Principũ rigor ita laxatus atq. remissus est, vt & ipsi quoq. in aliam partẽ nunc palmã possideant: nedum iuuãtus, corruptis moribus, seuerâ lege proficiat.

§.20. *Als din helm genem den strik*) Galeas, quę Germanis *helmæ*, & *brinnæ*, interim *hûte* (nam veteres galeæ Frãcicæ pilcis intectæ adhuc visuntur) clausas gestabant Nobiles VVinsbekij æuo, loris vtrimq dependentibus, vt picturę libri istius abunde testificantur. Corruptiorib. pòst morib⁹, ambitione inter priuatos inualescẽre, inter superiores auaritiâ, quũ cuncta dignitatum auro venire incœptarẽtur, etiã insignia vilioribus data argento, atq. öccessa

 sunt.

ſunt. Nobiles verò, quî ab illis diſcriminarentur, galeas cœperunt coronare. quod & ipſum diu proprium nō fuit, quin & alijs fuerit permiſſum, vt Nobiles ad aliud iterum diſcrimen concurrere ſint coacti, & galeas aperire clatratim, cùm viliores clauſas eaſdem geſtitarent. Et hoc quò moribus noſtris deuenerit, in luce videmus. Lora illa, quæ plerumq. ab virginali manu, conſtringendis galeis ſeruiebant; vnde & nomen apud Germanos ſortita ſunt, vt *ſtrik* appellarentur. nonnumquàm *Helmlo̊r.* Anonymus in Gahmvret;

Die Helmlo̊r balt dar brahten
Damit ſi ſtrikt ſin helm. Infrà VVinsbeke;
Oder da der helm geſtriket iſt.

Heinrich von Oftertingen part. IV. Heldenbuch;

Den helm ſoltu binden bas
Ich vúrhte er trage vns has. Et poſteà;
Da traf in her Laurin
Do man die helm geſtriket. Vid. Omiſſa pag: 489

Ab illis diuerſa erant, ne quis erret, *Harniſnůr,* quæ inſtitæ, quibus loricas accommodarent. Anonymus in Ecken Vsfart;

Den harniſch wil ich geben dir,
Die hoſen vnd die harniſch ſnir,
Den helm vnd o̊ch den ſchilde. ibidem;
ſin ſwert das legt er vf die knieg,

Schitl

Schilt, helm, er an dú ſidel hieg,
sin harniſch ſchnůr danne.

VVolfaram von Eſchelbach part. II. Heldenbuch;

Do enſtrikte ſi den herren
Dú frőwe lobſam,
Schilt vnd ſwert mit eren,
Helm, Halsberg ſi da nam.

Qui me locus ad veritatem perduxit: cùm priùs opinarer, *helmſnůr* non fuiſſe inſtitas ſiue faſcias, ſed ipſasmet loricas ex funiculis contextas, quaIeis memineram olim in ædibus paternis vidiſſe.

sitze eben) Recto & fixo corpore equo inſide, pedibus dependentibus. at in agitando ad curſum, corpus paululùm inclina verſus antilenam, pedibus ad equi collum protenſis. N. von Grauenberg in VVigolais;

Er rait es in den walan,
Darnach in die rabine,
Er lie die shenkel ſine
Ze rehte fliegen gen der man:
Swer nu ritter prieven kan
Vnd an in rehten pris erſpehen
Er můs im ganzes priſes iehen.

Stapias habebant quidem Germani veteres; ſed verô Principibus gnati ac Nobilibus, ſeſe adſuefacere ſolebãt, equos conſcendere ſine ſtapijs, vt, ſi res poſtularet, arte

vterentur. VVolfaram von Eſchelbach part. II. Helden-buch de VVolfdieterich;

Sin ors das gůrt er herte
Der vnuerzagte man,
Vnd das es an der verte
ŏch zúrnen do began;
An ſtegereif geringe
Er in den ſattel ſprang,
Sin ors tet vúnfzehn ſprúnge
Leglicher zwo klafter lang. poſtibi;
An ſtegereif der freige
Do in den ſattel ſprank,
Des ſagt dú ſchône ameige
Ime gar groſſen dank. mox;
Nach ſinem ors er greif
Des hab er immer dank,
Verwaffet an ſtegreif
Er in den ſattel ſprank.
Do weinte inniclíche
Dú edil Keiſerin zart,
Si ſprach; Otnit der Keiſer riche
Sprange glich diner fart.

Anonymus, aut fortean idem auctor, part. III. Helden-buch de Theodorico Veronenſi;

Sin ors man im do brahte
Das gúrtet er nu bas,
Gar bald er sich bedahte
An steigreif er druf sas.

Strikere in gestis Caroli M.

Der Keiser vf sein ors spranc
Vil rincliche ane stegereis.

Den walt) siluam, h. e. lanceam, sarissam. N. von Grawenberg in VVigolais;

Vil månger richen iost des walt
Da wart mit manger abgevalt.

VVinsbekius filium instruit, quo modo hasta sit vibranda. præceptum obseruauit VVolfdierich apud Eschelbach part. II. Held:

Er swang das sper do lange
vber den sattelbogen,
Der edel Fúrste werde
Rant gegen in hindan,
Er felt ir zů der erden
Do mer dan sehtzig man.

Sper, lancea, a rotunditate, sphæra.

Top elspil) Idem Eschelbach part. II.

Do samleten sich die Heiden
Gemischet ward die shar,

Ein Sper

Si zugen anbescheiden
Gegen den Kristen dar:
Do hůb ŏch sich der topel
Vf einen witen pallas &c. Et part, II.
Vor Constantinopel
Geschah ein herter strit,
Do hůb sich ŏch der topel
Do an der selben zit,
Mit armbrůst vnd mit bogen &c.

Tralatio a ludo ad rem bellicam. de quo ludi genere part, I.

Das lůder vnd topelspil
Karten vnd verzeren vil.

§. 21. *Ors*) equum, hodie *ros*, μετάθεσει τῦ r. Exempla passim obuia sunt. vide, si tanti, quæ ad §. 20. adduximus. N. von Grauenberg in VVigolais;

Sins ŏrsches er mit dem zŏn pflag. inibidem;
Das ŏrsch an dem zŏme
Begund snarren vnd streben. alibi;
Vf sin orsch sas er
Das was stark vnd gůt. item;
Sin orsch nam er mit den sporn. Et posteà locis;
So nemen ain ŏrsch das ich han
Besser denne hundert mark.

r. melior centum equis, *mark* idem quod ors. Eodem libro;

Do trůg in sin schön mark.

vnde *marscalcus*, equorum curator.

Marck. i. equus

Marscalcus.

Ze nageln vieren) Erant enim lanceæ τετρακέφαλοι seu qradricipites, quod in picturis est videre: FrancoGallis *des quater poincts*. ex eo *poynder*, hasta, lancea. N. von Gravenberg in Wigolais propriè ad istum locum;

Ich han ir slichen wol ersehen
VVie si nach gůt kunnen spehen
So sich der poynder wierret
Vnd si dú stat nit ierret
Da mag verliesen wol ain man
Der nit mit ritterschest kan. &c.

VVinsbekius filio præcipit, lanceam collimare in aduersarij pectus aut loricæ iuncturas. id semper obseruatum a peritis ac strennuis militibus. Eschelbach part II. Heldenb.

VVolfdieterich der küne
Der slůg den grosen man
Do vnden bi der bruste
Gab er im einen slag. & alio in certamine;
Do sprang der wol gezogen
Vber den hof hindan,
Ob wendig den sattelbogen

Ff *Er den*

Er do den grosen nan,
Er fûrt in von dem marke
Aht klafter do zû hand
Mit einem ioste starke
VVarfer in vf das land.

At verò gladijs quando res gerebatur, obseruaui veteres ferè hypochondriaca petijsse. eâdem part. II.

Do niden in der weiche
Traf in der kûne tegen
Mit mangen herten streiche
Gund er sin do pflegen.

N. von Grauenberg de VVigolais;

Das swert begund er slaichen
Vnder sinen schilt hin
Vnd stach in zû dem gern in
Ain wnden dú was wit.

§. 23. *Velscheleren*) Suprà dixerat, *zungeleren.* Dietmar der Sezzer;

Swer sich mit trúwen wil betragen, der sol sich hûten
vor den valschen zungen.
Die die lúte da grûsen in der masse als der vns
Crist verriet.
Ir herzen mûzen kranûtz nagen.

§. 24.

§. 24. *Angen*) antiquè pro *angeln*, angulis, quibus alligata lingua.

Schus rigel für) VValther von der Vogelvveide;

Hütent üwerre zungen
Das ziemt wol dien iungen.
Stos den rigel für die tür,
La de kein böse wort dar für.

Sententia est Iesu Sirachi Ecclesiastic. XXVIII. v. XXVIII. & seq.

§. 25. *Besser ist gemessen swir*) Prouerbialis sententia; *Es besser zweimal gemessen, den ein mal das best vergessen.*

§. 26. *Du ganc niht vngebetten*) Transtulit Catonis sententiam apud Dionysium lib. de Moribus ad Filium; *Antequam voceris, ad consilium ne accesseris.*

§. 29. *Ante ir beider ê*) Vt malit ambobus carere, quàm alterutrum eligere. *Anen*, carere, desiderare. Nithart;

Sumer, diner liebten ögen weide
Müs ich mich der anen.

Aliquando cauere, vitare. Otto vom Turne;

Durh si wil ich mich anen
Vil missetat —— *Entanen*, fraudare. Her VVernher von Túfen;

Da bi hat mich entanet miner sinne.

§.30. *So der vogel ê rehter zit*) Prouerbium; *Es sul dhei-ner flúgen, ê vedern gewahsen.* vide infrà § 47. & VVinsbekin §.8. Plautus Pœnulo; *Sine pennis volare haut facilè est.*

§.31. *Gesigen*) cadere, labi. Marner;

Der milte man ie stigende
An hohen selden was
Der arge zu der helle sigende.

N. von Grauenberg in VVigolais de Fortunæ rotâ;

Si sigent mit dem rade nider.

VVolfaram von Eschelbach part. II. Heldenbuch;

Die Kriechen gar geschwinde
Die gunden vaste sigen
Der fröwen vnd der kinde
Sah man vil tod da ligen. ibidem;
Die Heiden músten siegen
Als wir das han vernomen,
Si waren von den Kriechen
Al zu dem tode komen.

vbi vulg. edd. *siechen*, opinor rithmi caussâ. eodem libro;

Si múste vaste ligen
Vor siner snellen hant,
Man sach si nider sigen
Tot fallen vf das lant.

Tribui-

Tribuitur etiam animo, quum ſpe cadit ac lubentiâ.
Vlrich Schenk von VVinterſtetten;

An dem mût ich ſige.

N. von Grauenberg in VVigolais;

Ir ſwáre begund ſtigen
Vnd ir frôde ſigen.

Lanceas geſtabant arrectas, quas cùm derigerent in adverſarios, dicebantur *ſigen*, h.e. inclinare. Vetus Pſalm. Interpres apud Lipſium; *inclinato*, *geſigenero*. Idem Grauenberg;

Vf den herren Gawain ſaiget er
Durh den ſchilt mit ſinen ſper. item;
Die clävie er ſigen lie
Reht durh ſin herz er in ſtach.

§. 32. *Vf ſin ſat*) ſatum. hodie *ſamen*, quod & ipſum Latinorum eſt ſemen. Vlrich Schenk von VVinterſtetten;

Soſt des veldes ögenweide
VVol gezieret mit der grûnen ſat.

VValther von der Vogelvveide;

Dú Milte lonet ſam dú ſat.

Heluetij retinemus.

§. 33. *Stúren*) regere. *ſtúrman*, gubernator nauis, nauclerus. *ſtúrrûder*, clauus quo nauigium moderatur. Tra-

latum verbum ad Rempub ea naui comparatur, in qua ciues vectores. Vt igitur nauigantes, imminente periculo, nauclerum iuuant remigando, ita ciues magistratum, si saluam Rempub. velint. est verò clauus Reipub. pecunia.

5.43 *Min dol)* dolor. Her Gotfrit von Nifen;

——Brande Si mich niht, so hete ich senfte dol.

Anonymus in Parciual;

De dol & dire enflammee.

Idem; *——grand dol menant.*

Dol, doleo, patior. Her N. von Gliers;

Ich klage mich vil leide
Die ich sender dol.

Her Iacob von Warte;

——Vil manigen langen strengen kumber dol.

Her Heinrich von Veldig;

Dú mich dur dú rehten minne lange pine doln liet.

Verbum Heluetijs incorruptum, Veteri Psalm. Interpreti apud Lipsium *tholon*, Trans Rhenanis *dulden*, q. dolden, a dolendo.

Zweier sorgen bar) *Bar*, liber, franc & livre, frey ledig vnd los. nihil celebrius hoc libro. Herzoge Iohans von Brabant;

Tůnt mich sorgen bar.

Her Gotfrit von Nifen;

Nu ist

Nu ist dú gůte valsches bar. idem;
Bar min herze in bernder wnne. eopte carm.
Nu stet dú liebe heide bar
Der wnneklichen blůmen. VVinli;
Si hat mich zemale, vnd bin ich ir bar.

Pariant inter se, *wankelbar, wankelvri; seldenbar, seldenvri; wnnebar, wnnevri*; &c. apud Gliers, *leidesbar, lonesbar, sinnebar*, quod Her Vlrich von Gůtenburg *sinnesvri*. Notkerus in Psalm. cxxxvi. *Ter dia erda geféstenôta ôbe uuázere. tar sî bár ist, târ ist si óberôra demo uuázere. Enbaren.* mancipio dare. Her Vlrich von Gůtenburg;

Ich ergib ê mich vnd enbar
An ir genaden gar.

en, particula priuatiua, vt Græcorum ἐν, Latinorum *in*, hodie *ent*. *Baren*, gnati, a libertate, vnde & *Liberi* Latinis: Chaldæis & Ebræis בַּר *bar*, a quo פֶּרֶץ *libertas*, an a verbo בָּרַר *barár*, eligendo? certè electi sunt, qui ingenui ac liberi: & primigenium verbum Germani ante hos etiam CCCC[tos]. annos agnoscebant. VVolfaram von Eschelbach part. II. Heldenbuch;

Lant mich úwer hulde
Vil edeles vúrsten baren. ibidem;
Den rat lobt do geliche
Vil manger můter barē. & aliquot thematijs retrò;
Do vor wôl úch behúten
Der reine megte baren.

Stri-

Strikere in gestis Caroli M.

Ich bite dich reiner mægde baren.

.1. Virginis Mariæ fili. quo nomine salutatur a Dauide Psalm. 11. vide, si tanti, quæ diximus ad Valerianum, & hæc adde. Pari ab origine Ægypti quondam Reges, *Pharaones* dicti, *κατ' ἐξοχὴν*, quia *liberi sunt Reges a vinculis, neq. vllis ad pœnam vocantur legibus, tuti imperij potestate,* ait Ambrosius Apolog. Dauid. cap. x. Apud veteres Germanos *Baren*, Barones, erant liberi Domini, qui nullam vmquam seruitutem seruijssent. posterioribus voce semi Latinâ semiue-Germanâ *Sempervri.* quorum potentia & magnus dominatus Principis deniq. impetrauit nomen, non apud Germanos modò, sed Gallos, Britannos, alias gentes. Cicardus Abbas de Interpretatione verborũ; *Baro, dominus vel princeps.* Suidegerus Chron. Franc. *Abbates in antiquis historijs non sunt monachi vel religiosi, sed barones magnatesq. seculares, quibus abbatias vel monasteria princeps dat ad tempus, vel quoad vixerint.* Bidellius monach. ord. prędicat. tractatu de Corpore Christi, quem manus impudens Thomæ Aquinati adscribere non est verita; *Ad petitionem quorundam prælatorum & baronum quasi coactus,* &c. Eschelbach part. 11. Heldenb.

Barones

Do antuuort im gar balde
Der ellentriche baren.

Ellentriche baren, præpotens princeps, familiares huic scriptori voces. Plura exempla scriptores Germani, Gallicani, Britanni subministrabunt. Ceterùm priscâ linguâ Gallorum *Barones* dicti milites principales, quibus onus

militiæ

militiæ remiſſum vacatioq. muneris præſtita erat, die gefreyte Rott. In eo ſignificatu reperitur apud Hirtium vel Oppium. Stulti autem ſunt & veri barones, qui hos *Barones* interpretantur ſtultos. quippe qui vt origine, ita ſignificatione differant. *Baro* apud Hirtium vox Gallicana eſt hominem liberum ſignans, ab Ebræo, vti dictum, בַּר, *liber*: apud Lucillium verò, Ciceronem, & alios *Varo* Punica vox eſt, hominem bardum notans, ab Ebræo בַּעַר *bahar*, ſtultus. quod Rabbini deducunt a בְּעִיר *behir*, iumentum vel pecus; tamquam pecuinus. vnde Germani eſt vt farren vocarint boues. eâdem operâ & Iani Druſij reiectatur opinio, exiſtimantis *Baronem* dici ab Ebræo בּוּר *bur*, qui Hilleli & Eliæ Leuitæ ſtultus. Nonnumquam *Bero* poſitum obſeruo ἀντὶ τοῦ *Baro*. quod non rectè quibuſdam in locis mutatum. Gloſſæ vett. Gallico-Lat: *Ber, baro & vir*. Cæſarius Heiſterbacenſis lib. 1. de Vita Engilberti Epiſcopi Colonienſis cap. L. *Videtur mihi inprimis antiſtitis noſtri vocabulum, quoddam futuræ beatitudinis eius fuiſſe præſagium. ex Teutonico enim Latinoq. compoſitum, Angelicam ſonat libertatem, ſignificans Engelbertum de iugo peccatorum per mortis neceſsitatem ad Angelicam migraturum libertatem. Engelbertus, Engelbero*; quâ facie *Adelbertus*, *Adelbero*; *Iſambertus*, *Iſambero*, καὶ ὁμοιοτέλευτα. Et erat Auentinus, qui aliter exponit. Re verâ tamen diſcriminata ſunt vocabula. illud origine Germanum, hoc Latinum. *Ber* aio priſcos dixiſſe, qui Latinis *vir*, alijs βαρβαρίζουσι *ver*. In Vet. Inſcript. Curienſi; VECTOR. VER. INLVSTER. PRESES. Inter maiorum ſollemnia v. mutare in b. Ait Gloſſarius;

 baro

baro & vir. non falsò. nam confusa hæc ab imperitis & exaduersùm *Baro ἀντὶ τῦ Bero*, in Legibus Salicâ, Ripuariâ, & Langobardorum. *Sagebarones*, (qui perperàm alibi *Sagbarones, Sacebarones, Salebarones, Sachibarones*) erant viri prudentes, quorum sententię eam auctoritatem tenebãt, vt grauionibus, veluti Prætoribus apud Romanos a Iureconsultorum, recedere ab responso eorum non liceret, vt est constitutum L. Salicâ tit. de grauione occiso, §. IV. Verba sunt; *Sagebarones in singulis mallebergijs plus quàm tres esse non debent, & si de caussâ illi aliquid sanum dixerint, penitùs grauio nullam habeat licentiam remouendi. Sagesbarons*, sicut *sagesfemmes*, voces sunt RomanoGallicæ. *Sage*, sapiens; Arabibus *saga*, Etruscis ac Sabinis *sagni*, Ebræis שְׂגִיא, magnus, amplificus. prorsus ad rem. Sapientes enim populo magni ac reuerendi. hinc & *sagæ* dicti sacrificuli, D. Hieronymo teste, feminæq. fatidicæ. Restat *Barscalci* nomen; quod tibi, Marq. Frehere, vt minerual, quod publicitùs spospondisti, merear, explicabo. Scias, *Barscalcum* esse liberum seruum, *vriknebt, vridiēstman, vrilehenman*: Comites, Barones, Nobiles *scalcis*, h. e. ministris bene de se meritis beneficia præstabant, agros, siluas, domos, cum liberâ facultate vtendi fruendi pro libitu: nec Dominis tenerentur ad alia officia, quàm corporis & imperij tuitionem. quod beneficij genus *hoba ingenua, vrihof*, h. e. franca atq. libera: cui repugnat *hoba seruilis*, qualis casatorum an casalium , qui Dominis ad seruitia quæcumq., quocumq tempore postulata, adstricti. At *hoba tributalis, zinshof*, censualis, certâ redituum ac census conditione donata, tradita, aut, vt illo verbo vtar, repræstata. Hæc pro re natâ, negotium suo loco, cum Deo volente, exsecuturi.

Barscalcus

§. 35.

§.35. *Driſſec iar ein tore gar)* Iuxta verbum vetus;

VVer vor xx. iarn niht húbiſch wirt;
Vor xxx. iarn niht ſtark;
Vor xL. iarn niht wizig;
An dem iſt alle hofnung verlorn.

Reinmar von Zvveter;

Ein zwelfiar alter iungeling,
Stille, zuhtig, dieneſthaft, das ſint drú hŏbet ding
Dú des urkúnde gebent
Das man ſich fúrbas mag an im verſehen
ob er kome an die zwenzig iar
Das er gemeine und ŏch geminne werde, und wirt das war
So lerent in dú vier und zweng iar zuht und manheit ſpehen;
Vnd kome er danne zſinen driſeg iaren
so ſol er ſtete und genzer trúwen varen
Habe ſich kintliche e vergabet
Das ſol er búſſen mit der râte
Die lip und gůt zegebenne hant
VVie ſchone er danne dien fúnfzeg iaren nahet.

§.37. *Du ſolt kúſcher worte ſin)* Cane peiùs & angue fugienda adoleſcenti, qui in aulâ degit, colloquia ſpurca

 & obſca-

& obſcena, corrumpunt enim bonos mores, (ait Apoſtolus) & tenellum adhuc atq. infirmum animum haut difficulter abducunt a tramite caſtitatis. vt vina appoſita etiã non ſitientem incitant ac mouent; ita ſunt ſermones impudici, qui vel caſtum animum, ſed necdum caſtigatum, adhærent aliquando atq. impellunt. Proinde maiores noſtri, caſtiſſimis moribus ac pudicitiâ populus, ſeruos, qui turpia in præſentiâ adoleſcentum protuliſſent, graviſſimæ pœnæ ſubiciebant. nec item adoleſcentes, qui turpia vel auſcultaſſent libẽter, vel ipſi prolocuti fuiſſent, impunes abibant. Quam diſciplinam iam ſuo & VVinsbekij æuo neglegi cœpiſſe, queritur Walther von der Vogelvveide, optimus vitiorum cenſor ac morum caſtigator acerrimus, his, quos non pigrabo adſcribere verſibus;

VVer zieret nu der eren ſal?
Der iungen ritter zuht iſt ſmal,
So pflegent die knehte gar vnhöveſcher dinge
Mit worten vnd mit werken öch,
Swer zuht hat der iſt ir göch:
Nemet war wie gar vnfüge für ſich dringe:
Hievor do bertet man die iungen
Die da pflagen vrecher zungen,
Nu iſt es ir werdekeit.

Gegen den vienden hohgemüt) Hunc locum manifeſtò imitatur Grauenbergius, Gavvanum introducens dare præcepta viuendi filio ſuo VVigolaiio Corinthiorum Regi. Verba Gavvani ſunt;

Den vi-

Den vigenden tragen hohen mût,
Den frúnden sint gesellechlich
Vnd milt, so wert ir lobes rich.

Eschelbach part. 1. Heldenbuch;

Otnit der sprach gesuuinde,
VVer sine viend spart
Vnd ǔch erzúrnt sin fǔnde,
Der ist niht wol bewart:
Er mag ze allen stunden
VVol grossen schaden han &c.

§. 28. *Swerzer danne ein Sur*) atrior *Syro*, id est, Æthiope. *Sur* de Diabolo, Tertulliano *Sor*, lib. 11. aduers. Marcionem; *In persona autem Principis Sor ad Diabolum pronunciatur; Fili hominis sume planctum super principem Sor* &c. Apud Ezechielem scribitur שׂר, quo nomine Tyrus hodie indigetatur ab Iudæis & Arabibus, a caliditate, opinor, regionis. Interpres Vocum Biblicarum; *Seor, calens aut meridianus* &c. quæ adustione suâ atritatem ac nigredinem inducit corporibus. vnde *Syria* quoq. nomen accepit, Germanis veteribus *Surie*, Stephano Byzantino Σώρα. *Sur* itaq. *Syrus*. appellatio multis gentibus communicata, Ægyptijs, Mauris, Indis, Æthiopibus. Erant autem duûm generum, *albiani* & *nigri*. De albianis Hesychius; Λευκόσυροι, Βαβυλώνιος λευκόχροος. & Hermolaus Byzantinus epit. Stephani; ἄγευ Καππάδονες ἀμφότεροι, οἵ τε πρὸς τῷ Ταύρῳ, οἵ τε πρὸς τῷ Πόντῳ μέχει νῦν Λευκόσυροι καλοῦνται. De nigris Iohan. Ianuensis in

Sor

ſis in diction. ex veteri auctore; *Syriaca dicitur vitis vel vua, vel quia de Syria allata eſt, vel quia nigra eſt.* Badebornenſis quidam in Itinerar. Hieroſolym. cap. Lxxxv. de Syris Baldebinis; *Sie leben als das wild vihe mit ſwarzen angeſiht, bartet, vnd freyſan.* Strikere in geſtis Caroli M.

In der ſwarzen Surie.

Nigri Syri, Mauri, Æthiopes. ita *Aegyptij*. Paulus epit. Feſti; *Aegyptiacos, Aethiopas.* Petronius apud Terentianũ;

Tinctus colore noctis
Manu puer loquaci
Aegyptius choreutes.

Et in Satyr. *puer Aegyptius*, qui eidem atq; Luciano *Alexandrinus*, pro Syro, Æthiope. Apud eumdem Terentianum, *Memphitides puellæ*, Syriſcæ, ex eodem Petronio. Suetonius de Auguſto lib. II. *Cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles vndiq. conquirebant, præcipuè Mauros & Syros.* Iſidorus Petronium explicans in Origin. ſcribit; *Mauros habet tetra nox corporum* &c. Et Apuleius de Indis lib. I. Florid. *In corpore color eſt noctis.* Germani Equites cùm ex Syriacâ expeditione pueros nigrantes, qui eſſent in delitijs, ſecum abduxiſſent, inoleuit vt homines nigros communi Syrorum nomine appellarent, quos hodie Maurorum, *Moren.*

§. 40. *Slafender voben*) Sententiam tranſcripſit Gravenberg in Wigolais, vbi de Hoygero Comite Manneſveldiano;

Swen

Swer sich an eren wil erholn
Der müs benamen kumer doln
Vnd underwilunt arbait,
Es wirt selten hirz errait
Mit slafenden hunden
Geschiht mit spise selten güt &c.

Gloss. vett. *Talpa, voond.* VVinsbekio *vohe,* felis. Sunt *vehen,* pelles felium siluestrium. Friderich der Kneht;

Nu sihe ich an ir müte
Geb ich ir an ir hüte
Eine vehe chürsen güte.

vnde pariter, qui dicatur *Kürsner,* pulchrè vides:

§. 41. *Gebergen niht den lib)* seruare a periculo. ita Saxones hodie; *Se sint geborgen,* seruati sunt a periculo. inde *halsperge* nomen verissimè deduxit Freherus, quæ Franco-Gallis hodie *garde bras.* A veteri Psalmor. interprete *geberge* exponuntur cubilia, & alibi *legerstede.* rectè: & sic *hereberga* vocatur castrorum statio, vbi exercitus munitur & conseruatur ab hostium iniurijs. hodie pro omni diuersorij loco, vt Gallis quoq. & Italis, in quo peregrinantes ab iniuriâ tempestatum ac latronum defenduntur.

Vid. omissa pag: 489 Herberge

Enblanden anden liden) Enblanden verbum illius sæculi. Vlrich von Liechtenstein;

Swer

Swer mit schilten deken wil vor schanden
Der sol es dem libe von enblanden. Nithart;
Kint lant ú den reien wol enplanden
Der löse úwer herze vs senden banden,

Graue Chůnrat von Kilchberg;

Das ein wiblich wib erkande
Stetes vnd vnstetes mannes můt,
Vnd dú gůte sich niht enblande.

Ex quibus exemplis id colligitur, significare voluntatem ac lubidinem in re gerendâ.

§.42. *Mit disen valscen fûren zwein)* sc. lûder vnd spil. nota vox. Graf Albrecht von Heigerlo͑;

Der werlt fûr ist niht wan ein gelangen.

Brůder VVernher ad Gregorium PP.

Das man so vil der diner schafe in Ketzer
våre weide siht.

§.48. *Habedank)* Prouerbialiter. Graue Kraft von Toggenburg;

VVurde mir ir habedank.

Graue Otto von Bottenlo͑be;

VVirt mir da von ein habedank.

Her Heinrich von Sax;

VVurde mir ir minneklicher habedank.

N. von

N. von Sachsendorf;

Der fröve sich vnd habedank.

Friderich von Sûnenburg;

Vnd hete ich hübeschen habedank.

§. 50. *Flúch das dich iht binde ein bant*) *Bant, bannum*, propriè Pontificis: *Acht*, proscriptio, Imperatoris. Her N. von Gliers;

Ich wolde ins riches ahte sin,
Vnd vallen in des Babstes ban.

passim alij. Resipit *bannum* meram Germaniam: quibus *band*, vinculum; ἀπὸ τοῦ *binden*, vincire. a consequenti notat prohibitionem: quia qui transgrediuntur, quæ leges prohibent, in vincula coniciuntur. nonnumquam rem vetitam: vt in illâ inuestituræ formulâ; ban vnd wildban. itidem similiter banwin / in Episcoporum & Abbatum territorijs, quum subditi ab hederâ suspenduntur, dum Pontifices vina vendiderint sua, quod mense Maio assolet. in etymo ludit Winsbekius & noster von VVengen. cuius verba, quando ad rem faciunt, adscribam. infit;

Ir welhen rehten wen die Pfaffen vnd die leien leben
VVen si dẽ Babest, den vns Got ze Vater hat gegebẽ,
Niht eren, vnd sin gebot
Vollenden, vnd volgen des er leret:
Man sol in lan geniessen
Das er wol dú Kristenheit mag binden vnd enbinden.

Bannum

 Ban

Bannen, bannire, propriè ligare præuaricatores. est verò vinculum Pontificis, anathema.
Reinmar von Zvveter;

Swer bannen wil vnd bannen sol
Der hûte das sin bāne iht si vleischliches zornes vol;
Swa fleischlich zorn in banne steket, das da iht Gottes ban,
Swes ban mit Gotte ist vnd nach Gotte si vnd nach Gotte,
Der wirbet wol nach Gotte alsam ein gesanter Gottes botte,
Swer des bānes niht ēifurhtet der ist niht ein wiser mā
Der vnder stole flúchet, schiltet, bennet,
Vnd vnder helme rȏbet vnd brennet,
Der wil mit beiden swerten striten:
Mag das geschehen in Gottes namen,
so darf sich sante Peter schamen
Das er des niht enpflag bi sinen ziten.

Marner super eâdem re;

Got helfe mir das minú kinder niemer werden alt
Sit dar es in der werlte ist so iemerlich gestalt:
VVie stet es vber drißig iar, sit man die Pfaffen siht so sere striten.
Sagt mir der Babst von Rome, was sol ú der krumbe stab.

Den

Den Got dem guten Sant Peter vns zebinden gab?
Stol vnd infel gab er dar, das er vns erloste von sün-
den zallen ziten:
Nu sint die stole worden swert
Die vehtent niht nach selen, nú wan nach golde.
VVer hat úch Bischof das gelert
Das ir vnder helme ritent, da dú infel sünen solde?
Vwer krumber stab der ist gewahsen zeinen langen
sper:
Die werlt habt ir betwngen gar, úwer mût stet
anders niht wan GIB EHT HER.

Innominatus Imperatoris Cancellarius;

Die Pfaffen vúrsten sint ir wirden teil beröbet;
Vúr infel, heln; vúr krumbe stebe, siehte spiesse vnd
scharpfú sper;
Vúr stolen, swert; vúr albe ein plat, sint in erlöbet;
Halsperg, gupfen, gollier, barbel, sint ir umbler;
Missachel hin, her wapenrok; hin bûch, har schilte
breit;
Vmb múnches blat ein krülle; ein krone vmb nun-
nen löbet,
Da vmbe sweifet warú hohvart, valschú heiligheit.

Der sünde meil) *Meil*, macula. Latinam vocem Germani more suo solentes contorserunt. Chûnrat der Schenke von Landegge;

 Der

Der vil reinen steten sinne
Frigent si vor allen meile. Otto von Turne;
———— *VVand der geschůfe*
Die klaren sô wandels fri, das si nie meil berûte.

N. von Grauenberg in VVigolais;

Der Priester was âne mail
Vnd ledig aller bozheit.

~~Anonymus in Ecken Vsfart;~~ Vide Omissa pag: 490

~~*Es gwan von stegen nie kein mal.*~~

Meilen, maculare. Burkart von Hohenvels;

Die valsch niht hat gemeilet
Dú wirt geprîset nach der wisen lere.

Eschelbach part. 11. Heldenb.

Ich bin noch vnuermeilet
Als túr als vmb ein vaden.

quibus verbis negat se vulneratum VVolfdieterich.

Die Acht §. 52. *Achte ist ôch ein bitter krut*) *Achte*, imperij bannum: Hartmanno von Ovve, *des riches has*. *Ach*, aqua. *Achte*, aquæ, h. e. aquæ & ignis interdictio. amant Germani peregrina & verba & integras item locutiones ad eã faciem contorquere ac inflectere. præterquàm è prisco ritu conseruatum, quum iudices in sententiâ damnationis initiales tantùm litteras adscriberent, hoc modo *A Q*.
AQ. notæ dammatoriæ. quibus aquæ & ignis interdictio est vt notata fuerit. Mansit autem

sit autem linguæ Latinę in iudicijs vsus adusq. Rodulphi Habispurgensis æuum.

Vf dir ir beie lit) *Beie*, boïa. Festus; *Boiæ, genus vinculorum tam ligneorum, quàm ferreorum*. Vguitio; *Boia, torques vel compes damnatorum quasi iugum in boue*. Glossæ vett. GallicoLat. *Boie, boia, compes*. Plautus Asinar. a. III. sc. II.

Neruos, catenas, carceris, numellas, pedicas, boias.

Sozomenus; ὄτε βοέιαις, ὄτε ξύλοις, ὄτε ὄνυξι ξαινόμενος. Der VVilde Alexander;

Do die Kriechen gewnnen Troie
Swer da trūg der Minne boie
Des groie
VVas niht denne ach vnd we.

N. von Grauenberg in VVigolais;

Nam der schilt ist im zeglantz
Vnverhŏwen vnd gantz
Da ist ein boyge geslagen an
Von golde,———

Hodie nobis Heluetijs *beie*, vinculum ligneum. an inde FrancoGallicum *bois*, lignum? Equidem *Boij*, a quibus Plautus deriuat Captiu. Gallorum populi sunt.

§. 54. *Iemer vnd man*) an *Man* est manheit, virtus, vt apud Tyrolem §. 32. an leg. *wan*, vt *iemer vnd wan* vetustè dictum sit pro iemerdar?

§. 56. *Mūde lit*) κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ g. ἀντὶ τοῦ glit.

Boja

§.58. *Seln*, Verbum est corruptum; an leg. *zellen*, numerare? an verò *söln* debere? tale quid sensus deposcit.

Sachs a sica

§.63. *Scacher*) sicario. Verior orthographia *sachs*, à Latino *sica*, mutato i. in a. quod non est nouum nec mirum, Geli;

Swen sin langes sachs versneit
Der gesprach nie ach noh wort.

Meister Chûnrat von VVúrzburg;

Vns kere niht sin spizig sachs.

Ostersachs

Ostersachs, sica Paschalis, quo festis diebus cingebantur. Idem Geli;

Bint das ostersachs zer segen siten.

Scharsachs

Scharsachs, nouacula. Glossæ in Dialogorum Gregorij; *Fledomum, blodsaex.* Otfrido l. IV. c. XXII. *scahari*, latro &c. XXVII. *scachara urmari*, latro famosus. Chûnrat von VVúrzburg;

Da sprach der scacher, so morde ich durh fúnfe lieber argen schalc.
Danne ich vmbe drú den milten sere,
Din blût ich verrere
VVan ich dinen balc
Hie ze tode snide.

Verbum Eschilbachio familiare sed loca pleraq. sunt corrupta. vnum atq. alterum redintegrabo, ac velut exemplum dabo alia consimiliter affecta in patrijs scriptoribus

persa-

persanandi. Part. II. Heldenbuch, vbi præpopofuit huncce versiculum;

zwölf mörder sicherliche

exinde nomina recenset singulorum singulis comatibus. ea ordine adscribam, atq; , vti legi debeant, subsignabo. de tertio;

Der drite scob lůder
Der was Behtwin genant.

Scribo, *schach lůder*. de quarto;

Gottrolf vnd Fiere
Der schacher sint genant.

Lego, *Got. der viere Der s. ist gen.* Altero post comate;

Ortwin ein scachere
Der feste so man seit.

Corrigo, *der sehste.* ratio in illo, qui sequitur, versu;

Nu stůnt in grimen schalle
Der ahte schacheman.

Schachman idem qui *schacher.* ibidem;

Zů hant si do vf sprungen
Die starken schachman. nec multò post;

Die schacher do erbúrten
Ir wafen alle sand,
VVolfdietrich si do múrten
Das er viel vf das land.

Nomen

Saxones .i. latrones

Nomen hodie vni Saxones vindicant. vnde & *Saxones* dictos vult VVitichindus. certè ea gens latrocinio infamis ab omni æuo. *Schach*, latrocinium, cędes, strages. Strikere in gestis Caroli;

Ez tet aber manigen scheiden
Von sinen friunden darnach
Den vngetriulichen schach
Begie ein Cristen man.

Schachspiel.

Hinc *schachspil*, ludus latrunculorum, quasi mortspil/vbi cæduntur & interficiuntur, ad instar prœliantium, milites. Dixi, *sahs* esse Latinorum *sica*. fortean verè dixi. tamen in mētem venit suspicari, *sahs* esse ab Saxo, quoniam obseruo ante vsum metallorum, primo hominum generi saxa acuminata pro cultris. Ad eam me opinionem perduxit Iohan. Lerius, sic de Brasilijs scribens in Hist. nauigat: *Ex quo Christiani ad eos accessêre, cùm mactatorum corpora, tùm animantia omnia, reliquosq. cibos cultris secant. antea verò, quantum a senioribus accepi, lapidibus præacutis ad eum vsum accommodatis vtebantur.* Itidem Ebræi ante Tubalcainum, apud quos nomen, re licet amissâ, mansit tamen. Sic apud Iosuam legimus *lapideos cultros* cap. v. sed & Moysen Exod. cap. IV. Ita intellegend⁹ locus Dauidis Psalm. LXXXIX. *Auertisti petram gladij eius*: h. e. gladium petrinum, lapideum; ex noto Ebraismo. De primis Germanis cur non idem opinemur, occidit caussa; præsertim cùm ignoratas illis ferrifodinas veterum sit traditio.

Culter saxeus

§. 75. *Eigen liute lasse ich fri)* Mancipia mea manumitto, Habebant enim & Germani suos seruos, quos prisci

lazzos.

lazzos posteri *ligios* appellarunt, nos **libeigen** / qui corpore & bonis pariter Dominis suis nexi, **mit lib vnd gut.** Origo eorum ex captiuitate. Franci, victis hostibus, iure gentium vsi, & ipsi seruitutis iugum imposuere: in primis Alemannis ac VVestvalis, quos frequenti seruitute vbi onerassent, rebelleis semel atq. iterum grauissimè afflixerunt. Erat autem vna omnium conditio, vt apud Romanos, ita maiores nostros, nisi quòd *Publici* quidam, alij *Priuati*. *Publicij*, rursum vel *Regij*, vel *Ecclesiastici*. illorum vectigal & vsusfructus ad fiscum pertinebat, vnde & *Fiscalini* dicti; hi operas suas Ecclesijs præstabant. *Priuati* erant *Adelingorum* & *Frilingorum*: quibus nominibus nobiles ac ingenuos intellegũt. In libertatẽ reuocãdi, vt apud Romanos, ita maiores nostros, vnica medela, manumissio. erat ea duplex: vna ex lege Ripuariâ, quę Domini aut eius vicarij consensu coram Rege peragebatur excussione nũmi: altera ex Romanâ, quæ in Ecclesiâ, præsente Episcopo, vel presbyteris & diaconibus, in populi conspectu. Coram Rege manumissi, *liberti Regij* vocabantur; qui in Ecclesiâ, *Ecclesiastici*, quibus Archidiaconus iubebat scribi chartas tabulasué manumissionis, de statu eorum, quotiens requirerentur, cauturas: vnde *Chartularij* & *Tabellarij* nominati. Manumittere sollebant ipsi Episcopi, Abbates, Abbatissæ, Nobiles, Ingenui, vt quem seruum quamúe ancillam vellent, sollemni more ad libertatem perducerent. Æquabilior tamen illorum conditio, qui coram Rege manumissi forent, tametsi Regijs quoq. libertis plerumq. ciuiles operæ imponerentur, sicut Ecclesiasticis; meliori tamen conditione. Raræ namq. Episcoporum & Abbatum tam liberales manumissiones, vt o-

Leibeigene Knecht

Servi Germanorum

Manumissionis mos apud Germanos

omni prorſus onere eximerent. Velut illa Abbatiſſæ fuit, quam ex ſchedis CL. Vadiani noſter cōmunicauit Schobinger. Adſcribam ipſam Chartam vel Tabulam, quam vocat *portas apertas*, paßporten : vt quales eæ fuerint, queas intellegere. Forma eius hæc eſt;

Authoritas Eccleſiaſtica patenter ammonet, inſuper & poteſtas regia Canonicæ religioni adſenſum præbet, vt quemcumq; ad ſacros ordines ex familia propria promouere Eccleſia quæq. elegerit, in præſentia ſacerdotum Canonicorum, ſimul & Nobilium laicorum, & eius, cui ſubiectus eſt, manumiſſione, ſub libertatis teſtamento ſolemniter roboretur. Idcirco ego in DEI nomine Engildruda quondam meum famulum nomine Sigimarum, ſacris ordinibus dignum, in præſentia nobilium virorum, liberum ab omni vinculo ſeruitutis dimitto. cui Romanæ per hoc authoritatis teſtamentum ſtatuo, ita vt ab hodierno die & tempore bene ingenuus atque ſecurus permaneat, tamquam ſi ab origine fuiſſet parentibus liberis procreatus, vel natus, eamdem pergat partem, quamcumq. volens canonicè elegerit, habenſq. portas apertas, ita vt deinceps nec mihi, nec ſucceſſoribus meis vllum debeat noxiæ conditionis ſeruitium, neque aliquod libertatis obſequium, ſed omnibus diebus vitæ ſuæ ſub certa ingenuitate, ſicuti alij ciues Romani, per hunc manumiſsionis aut ingenuitatis titulum, bene ſemper ingenuus atq. ſecurus exiſtat, ſuumq. peculiare, quod habet, aut quod adhuc adquiri poterit, faciat inde ſecundum canonicam libertatem, quicquid voluerit. Et vt hoc teſtamēti ac ingenuitatis authoritas inuiolatum incōvulſumq; optineat firmitatem, Ego Engildruda, & Richolf aduocatus meus, amborum manibus ſubterfirmauimus ſacerdotes quoq. ita nominati, manus ſuas in præſentem ingenuitatis chartulam mi-

lam miserunt; *Pero, Adalman, Hiltiger, Rodpot, Baldolt, Rantolf. Actum in villa Hoftrahun nuncupata, in præsentia Salomonis & Reginolfi missis Domni Hludouuici Regis. sig. Hiltibaldi missi Honorati Comitis.* ✠ *Otkit.* ✠ *Liutpreht.* ✠ *Hadpert.*&c.

Ego itaq; Vuato diaconus rogatus scripsi & subscripsi. notaui diem Iouis in VIII. ID. OCTOB. regnante Domno Hludouuico Rege Alamannorum & Peioariorum.

sub Chunrato Duce nobilissimo, feliciter. Amen.

Hanc vnam obseruo libertatis immunem dationem. reliquæ quantum videre fuit, onerosæ. æquiores tamen nobilium, quam religiosorum. quippe isti operas cum censu, illi rarò vltra ternos quaternos denarios exposcebant. exemplum vide Vuolaliubæ, nobilis feminæ Nibalgouię, quod eiusdem illius Schobingeri nostri beneficio debetur:

Notum sit omnibus tam præsentibus quàm superuenturis, quod ego Vuolaliub cũ manu aduocati mei Engilboldi duo mãcipia mea, id est, Thiotonem & Vuadindam in Dei amore libertate donaui. ea tamẽ ratione, vt annis singulis ad cellã Ratpoti, quæ ad monasteriũ sci Galli pertinet, in censu IIII. denar. soluant. Actum in loco qui dicitur Rota publicè, præsentibus his, quorum hic signa continentur. Sig. Vuolaliub & aduocati eius Engilboldi, qui hanc notitiam fieri voluerunt, & aliorũ testiũ. Sig. Engilhelm. ✠ *Cundhart.* ✠ *Ruadker.* ✠ *Vuano* &c. *Ego itaq; Nandcrim indignus monachus ad vicem Richperti rogatus scripsi & subscripsi. Notaui diem Iouis VIII. KL. Maias. anno XX^mo. secundo regni Hludouuici. sub Cozperto Comite.*

Ein audere

Atq;

Atq.hæc de manumiſſionum ſollemnibus. quibus ætate noſtrâ, vt iam tùm VVinsbekij,ſublatis,facultas manumittendi ad priuatos relata eſt. nec enim vel in Eccleſiâ, quod quidem ſciens ſim,aut Principe coram, litteris tantùm, ac haut infrequẽter abſentes,manumittunt,vt cuique libuerit,gratuitò vel certæ pecuniæ ſtipulatione. Soli fermè Monachi, qui verò ſeruos diligere ac indulgenter tractare debebant profeſſionis nomine,litteras manumiſſionis duriſſimâ conditione commaculant. cauent,vti manumiſſus hactenus libertate gaudeat, dum ſolo patrio exſors degit: qui ſi redierit, priſtino ſeruitutis iugo ſubiciatur. Quod ipſum,quamuis cauſſa quamobrem fit,non videatur iniuſta, tamen ſi penitiùs rem conſideres, non aliud quidquam quæſitare videbis, niſi dominatum ac tyrannidem in omne hominũ genus vſurpandam ac porrò ſtabiliendam. Cauſſa,quam dixi,eſſe poteſt,ne paucorum libertas multis detractandæ ſeruitutis aut dominij conturbandi occaſionem præbeat:quam in ſuo dominio Barones Hohenſaxios video prætendere. Mos autem vulgatis,quo iam quadringentos & amplius annos Germani vtuntur,vt facilis & pronus,ita probandus mihi; quum maximè Germania, Tacito ſcriptore,veros ſeruos numquam habuerit. Adhoc Chriſtianis,cùm ſeruis tùm dominis condignus, quoniam ſcriptura ſeruos ad libertatẽ commodo adipiſcendam adhortata eſt. quin eſt in domino charitatis ſpecimen, ſi Chriſtianæ libertatis memor, hoc ipſum fratribus verè liberis participet, quod ſibi Dominus Dominorũ eâ benignitate largitus eſt, vt fidei libertate, quâ pariter ſeruis in vnum Chriſti coaluit corpus, inſuper adauxerit.In eam mentem prẹclarè B.Gregorius,

Mon-

Montanum atq. Thomam , Ecclesiæ Romanæ seruos manumissurus, præfatur; *Cùm redemptor noster, totius conditor creaturæ, ad hoc propitiatus humanam voluerit carnē assumere, vt diuinitatis suæ gratia, dirupto, quo tenebamur captiui, vinculo seruitutis, pristinæ nos restitueret libertati, salubriter agitur , si homines, quos ab initio natura liberos protulit, & ius gentium iugo substituit seruitutis, in ea, qua nati fuerant, manumittentis beneficio libertate reddantur.* &c. l. v. epist. XII. seu cap. CXII. Et hoc animo VVinsbekius in ceteris pietatis charitatisq. Christianæ, quæ Filio commendat, operibus manumissionem reponit. ad cuius intellegentiam hæc attigimus tralatitiè: dicturi singulari tractatu, vbi Deus cœptis nostris fauerit: interim, si lubido, videre poteris quæ scribunt Vdal. Zasius lib. Singul. intellect. Ioach. Vadianus lib. II. Antiquitat. Aleman. & epist. de Coniugio seruorum ad Ioh. Zuickium, Fr. Guillimannus Antiquit. Heluet. l. II. c. XI. Rein. Reineccius in Poetam de gestis Caroli M. pag. 59. & alij quidam.

Hûbe) hobas. Vox est vetustissima, cuius mentionem reperio iam ante annos DCCCtos., in chartâ, quam sub Theodorico III. Francorum Rege scripsit Petrus quidam S. Galli monachus. Vadianus *hobam* interpretatur fundi partem, maximè pascuam: vulgo Alemannorum hodieque *huob*. pro cuius opinione Nithart; Hoba

Blûmen vnd kle
Mannigerhande wunne me
Hat verderbet vns der sne,
Das eht iht vor im beste:
Sumer dine holden von den hûben sint gevarn.

At est latior notio, quàm huc constringi debeat, omnem terram complectens, in qua casæ, si messi seu fœnisecio cōmodatam. Madalfredus in Cartâ traditionis Haychonis ad monast. S. Galli; *Ad Hasummuuanc ipsa marca adherentem runcalem I. hobam etiam & amplius continentem* &c. Ritpertus Presbyter in Precariâ de Vuitirisuuilare; *In marcha seu villa duas hobas cum toto ædificio & oportunitatibus ad hoc pertinentibus.* Rifine Monachus & Subdiaconus in Cartâ Concambij Hartmoti Abbatis cum Vuitperto vassallo Hludouici Regis; *In loco Richanbach nominato V. hobas de terra arabili, & casas cum curtis cæterisque ædificijs, atque cum siluaticis marchis ad easdem pertinentibus: & in alio loco qui dicitur Vagines uuilare I. hobam plenam de terra culta: & accepit* &c. *in loco Velebach nuncupato II. hobas, & casas cum curtis ceterisque ædificijs, atque vnam silvulam ad eumdem locum pertinentem, necnon & piscationis vsum illius laci, qui supradicto loco contiguus fore videtur.* Bertoldus Abbas Zuifaltensis de Origine sui Monasterij; *Apud VViminisheim sex hobas, duas molendinas, & siluam plus viginti mansuum.* ‡

Vid: omissa pag: 490

Walther von der Vogelvveide;

Joch meine ich nit die hûben, noch der Herren golt.

hobas vocat feuda. Meister Spervogel;

Es ist hûte min, morne din,
So teilet man die hûben.

Anonymus in Ecken Vsvart;

Das lont dir wol der Herre min
Vergiltet dir din essen;

Dú hûb

Dú hûb ſol gar din eigen ſin
Da biſt vfgeſeſſen.
Der bursman regt die hende dar
Das leben im für eigen
Hub vf ſin gerihte gar.

Verba ſunt Hiltebrandi Comitis ad ruriculam, qui Theodoricum Regem, auium ac deerrantem, hoſpitio ſuſceperat. N. von Grauenberg in VVigolais de Comitiſsâ Kemenatenſi ruſticum quemdam (vt communi verbo vtar) inbeneficiantem;

Si gab im mit fröden ſa
Drißig hûb ze aigen,
Vnd bies ims us zaigen,
Vnd das beſt hus als er ſin bat
Das iendert ſtûnd in der ſtat.

Noſter von VVengen;

Got ere úch Turgöin das ir ſo ſteten mût
Ze Kiburg hant den herren wert,
Si machen úch noch riche &c.
Sit vnverzagt an den vil milten herren min,
Si hant nach eren ie verzert ir hûbengelt;
Ir hant ir kleider vnd ir ors vil maniges gefüret
vber velt.

Hobgelta, cenſus ac reditus, quos coloni pendebant, eam ait Comites Kiburgenſes non in res luxurioſas, at Hobgelta

vaſallos

vasallos suos, nobiles Turgouios (quorum VVengij nostri pars) expendisse: inde porrò istos parasse vestimenta atq. equos, quibus in expeditione vterentur, vel dono ab ipsismet possedisse Comitibus. Ergo, pro VVengij verbis, vasallis equos Domini præbebāt, nō præstabant ipsi. Quæ procerū in cliētes liberalitas, nō tùm demùm nata, verùm à maioribus accepta, porrò propagata est. Carolus Caluus constit. quâdam de vasallis nobilibus; *Ipsis & ad itineris præparationem quinq. libræ suæ monetæ in stipendium tribuantur, & duo equi, vnus currens, alter ambūlans, addatur.* vbi non est necessaria Freheri emendatio, vt legatur *alatur* pro *addatur.* In Carta inuestituræ, quam regnāte Hiltrihho Rege, sub Carolomanno Maioredomo Hinringus Lector conscripsit, Pieta quidam nobilis Alamannus ab Abbate S. Galli paciscitur; *Auro & argento solidos Lxx. & cauallos V. cum saumas & rufias & filtros cum stradura sua ad nostrum iter ad Romam ambulandum* &c. Hæc quidem nostra super *hobâ* obseruatio. quæ an eadem esset cum *hofâ*, controuerti vidimus. negat Auentinus lib. VII. Annal. Boior. & *curtim* cum *hofâ* iungit. rectè atq. ordine. *Curtis* enim, in quâ primarium fundi ædificium, quod *Maior* siue *Villicus*, id est actor & procurator Domini, inhabitabat, *Meierhof.* In Carta traditionis Chadolti, quam Eccho monachus scripsit; *Vnam curtem sepe circumdatam cum ædificiis, mancipiis, iumentis, pecudibus, agris, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarumq́; decursibus, necnon cuncta suo iuri pertinentia.* ait; *cum ædificiis.* quæ hinc inde exstructa; & ipsa cœperunt *Curtes* appellari, nonnumquam *curtiles* an *curtilia*, eò quòd ad curtim attinerent. Exempla vbiuis Cartarum obuia, ait præthereà; *sepe circumdatam.* vnde

clausa.

Curtis

clausa dici cœpit. Vialto Diaconus in Carta traditionis Vnforahti; *Id est casa, curte clausa, cum domibus, ædificijs, mancipijs, pecunijs, terris, campis, siluis, pratis, pascuis,* &c. Theothart in Carta traditionis VVitramni; *Partem ecclesiæ, quæ illum adtingebat. mihiq; ad redimitionem concessit, curte clausa, alijsq; ædificijs,* &c. Exsertim autem *curtim* ab *hoba* discriminat Notker in Carta anno xxx. Hludouuici Regis scriptâ; *Mancipia* (inquit) *in supradictis locis seu infra curtem siue in hobis fuerint inuenta, in ius monasterij reuocentur. Hoba* autem est pars fundi, in quâ *casa*, In illa VVitperti traditione; *II. hobas & casas cum curtis* &c. Bernegarius Presbyter in Carta traditionis VVillahelmi; *In loco qui vocatur Eskinbach medietatem de ipsa hoba Fruachanolui, hoc est casis, casalis, pumarijs, campis, pratis, siluis, pascuis, aquis, aquarumué decursibus* &c. Rodo Lector in Carta traditionis Managoldi; *Casato vno cum hoba sua ad supradicta Ecclesia tradedisset* &c. quam vel serui aut libertinæ conditionis homines colebant, Germanis hodie *Kôlnhof*, q. d. coloni hoba. Nam & hobarum cultores, *Coloni* dicti. In Carta traditionis Erfoini sub regno Elperici Regis; *Et de colonis meis Erfoinum cum vxore sua, & cum omni apertinentia sua, cum casa, & cum terra, & cũ omnibus suis.* Vim retinet vox nostratis *Keller*, quæ corrupta est a vulgo, cùm antiquitùs fuerit *Kôlner*, Colonarius, qui reditus a colonis exigit; quēue Austrij Archiduces in superioris Alamāniæ partibus *Huobmeister*, hobarum magistrum, nuncupant. Vt maiores siue villici interdum *Curtiles* dicuntur, ita isti Coloni semper *Casati, Casales, Casali, Hoflúth*: qui, vt hodie, ita olim, vel libertini erant, plerumq. serui. Exemplum, præter modò commemora-

Hoba

Coloni

Keller

 tum,

tum, in illa Carta, quam ad Doſitheum vulgauimus, vbi Cotauuina monaſterio donat *caſatos tres his nominibus, Ragingerius, cum infantes ſuos his nominibus, Rihgero, Vuätilone: Vualtricho, & vxore ſua Faſtrata, & filio eorum Vuolfrido, & ſeruo eius Iſamberto, & alio ſeruo nomine Vuotò: & Haccone, qui redimere ſe vult, det alium mancipium.* Vnde & illud diſcas licet, ſeruos in Alamanniâ in poteſtate habuiſſe alios ſeruos. ſimul faculam allucebis illis Notkeri verbis; *ſiue in hobis fuerint inuenta.* Laurentius Friſæus *hobam* vult eſſe partem fundi ſeu villæ in plures partes aut heredes diuiſæ, nullo exemplo. Auentinus agros, qui bigis arari ſoleant. quæ interpretatio, vt dicam quod ſentio, non ex Boiorum conſuetudine, ſed cerebro eius nata videtur. In vet. lib. Hirſaugienſi de Donatione Dietmari Militis anno M C III. *Illic* (in Franconia) *LX. iugera vnam hobam faciebant: ſed hobæ ibi ſex faciebant Hirſaugienſibus XII hobas*: apud Cruſium part. II. Annal. Suev. Ego verò ſic habeo, itaq. obſeruaui apud ſcriptores, *hobam* non certæ menſuræ terram fuiſſe, ſed indefinitæ, pro cuiuſq. loci commodo atq. oportunitate. Diſparitatem nunc quoq. eſt vt cernas in *zinshof, gúlthof, kólnhof*, cenſuali, tributali, ſeruili. Vox *hobæ* migrata a Germanis in *hof*; nominum ſublato diſcrimine. Fallit autem Vitus Amerpachius, qui ad Caroli M. Capitularia notat pro *hofâ* in vſu tum fuiſſe *hiufam.* quæ vox non illio, nec alijs ab eo laudatis locis, *hofam*, curtim ſignat; ſed *húft*, pignus, hodie *haft.* vnde *hiufare*, quod noſtris cauſidicis *verheften*, in quibuſdam Heluetiæ partibus *húften.* Hæc de *hobâ* pluribus exſequenda duximus,

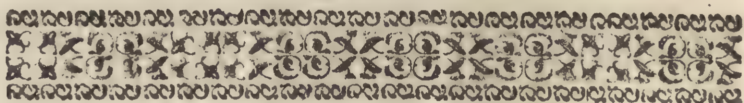
quòd

Servi Ro Germanos alios sub se servos habebant

salt.

quòd vidimus magnas super eius vi lites moueri in foro,
nec vllam concertationum finem fieri, præsertim
in his Alamanniæ partibus, vbi
hæc scribimus.

ANIMADVERSIONES IN VVINSBEKIAE PARAENESES ad FILIAM.

§.3. *Elwet der eren zwi;Velwen,* flaccefacere, *fleſtrir*, hodie wälchen. *Val*, Latinorum eſt *flauus*, a colore, quem induunt flacceſcentia. Graue Kraft von Toggenburg;

Heide vnd anger vnd dú tal,
Dú hat der winter aber val
Gemachet vnd die owe. Her Gôtfrit von Nifen;
Nu ſiht man aber die heide val,
Nu ſiht man valwen grúnen walt.

Paſſim alij.

§.4. *Loſemerker*) In præſentiâ bonorum ac honeſtorum hominum, qui aduertunt. *Loſe*, in bonam partem. Kúnig VVenzel von Behein ſuper amicâ canens.

Gegen

Gegen der vil klaren losen. Et illicò;

Mich sol din hohgezierter loser lieber lib.

Marggraue Heinrich von Missen;

Ein wib die loslich lachen kan.

Graue Kraft von Toggenburg;

Swas ich rosen ie gesach
Da gesah ich nie so losen rosen.

Her Götfrit von Nifen;

VVas schat der lieben, das si schöner ist vnd dabi los.

Statim; —— *Der vil trútelehte lose lib.*

§. 5. *Scham vnd masse)* Pudor, virtutum nobilissima, vitiorum osor, marium feminarumq. decētissimus comes. Marner;

Der erenspegel ist dú scham,
Swer sich darinne ersiht
Der wirt vnzemen bliken gram:
Dú schame ist argen worten vigent, vntrúwen has, vnsteten fluch:
Scham ist ein tugent dú mannes namen gegen frowen prises giht;
Dú reinen wib tûnt man alsam ir beider lieb mit schame geschiht;

Schame get edelen gesteine vor, vnd túret bas danne sidin tůch;
Schame ist mit bescheidenheit der werden minne bi;
Dú scham in erengarten ist ein blůendes zwi;
Dú schame ist eren schilt;
Dú scham alsam ein reines kint in schoner frowen schozen spilt;
Schame zieret reinú wib vnd wirdet edelen man,
schame kan leiden vf den ban
Da nie schandentrit kam an;
Swer schame minnet den bkret in schanden dienest selten han;
Scham ist ein dú hohste tugent, sagent vns die meister vnd dú bůch.

Nihil potuit dici elegantius, nihil pulchrius, nihil denique verius.

§.6. *Es heissent wilde blike*) Oculus index animi: cuius, impudicitiam, leuitatem, ac maleuolentiam, notat volubilitas. N. von Grauenberg in VVigolais;

Vnd er zaiget im mit den ŏgen:
VVan was das herze tŏgen
VVider den frúnt valsches hat,
Des ŏge es niemer verlat
Es en melde sin blike,

Es wens

Es went vil dike
An im vf vnd nider
Vnd zuket sich vil gáhes wider,
Es ensibt nit gútlichen dar
Nit wan das es neme war
Ob ibt ze merken an im si,
Da merk man die valschen bi.

Contrà eiusdem, pudicitiam, constantiam, ac beneuolentiam, notat defixio. Idem Grauenberg;

Als ich mich versinnen kan
Swa dú ögen ain andern an
Lang sehen ane wank
Das ir herze vnd ir gedank
Mit trúwon zů ain ander stat,
Sa der blik so schier vergat
Da en ist nit gantz trúwe bi,
Es kom so das es si
Das sin der ander wirt gewar
So lat es sin sehen dar.

Herzoge Heinrich von Pressla;

Swenne si stet gegen im ze angesiht
Vnd si in mit ir ögen giht
Das si in von herzen meine,

Swer

Swer disen zwein geverig si
Vnd wone mit valscher hůte bi
Der werde zeinen steine.

§. 11. *Lunet*) Historiam non legimus. Videtur esse, qua de Tanhuser;

Lunet dú was von hoher art
Ir vater der hies VVillebrant.

Et N. von Grauenberg in VVigolais;

Frŏ Lunet dú kunde phlegen
Des ritters mit den lewen bas
Da er gevangen bi ir sas.

§. 11. *Brechen*) Lego *brehen*, splendere, nitere. Kristan von Hamle ad amicam;

Dike ich gerne bi mir sehe
Die vil liehte rote brehen.

Meister Gŏtfrit von Strasburg;

Ach brehender sterne, ach brinnender mane,

N. von Grauenberg in VVigolais;

Als ein stern da brunne
Also brehent er ze allen stunden.

Her Dietmar von Ast;

Vrlob hat des sumers brehen.

quo modo passim *brehendes gras, brehender kle, brehender sat*, hoc.

ſat, hoc libro: prorſus vt *nitidæ fruges* Lucretio lib. I. de Nat. rer. *nitentia culta* Virgilio lib. I. Georg. Vid: ~~not~~ omiſs: pag: 490 Nebel Kappen

§. 13. *Si tragent nebelkappen an*) *Nebelkappen* ſunt qui putent gemmas fuiſſe, quæ geſtantes redderent ἀδήλους καὶ ἀοράτους. Anonymus libro von den Helden, Zvvergen, vnd Riſen, qui appendix ad Heldenbuch, cap. IV. *Do was ein ſtein in, wer den bi im het, den moht nieman geſehen, der heiſt ein nebelkap.* aut vehementer fallor, aut ex fabulâ Gygis, quam Herodotus narrat. Quin ab eorum opinione eſt, quòd Poetæ noſtri Pygmæorum hoc inuentum tradant, propriumq. peculium. Fingunt enim montes incolere gemmiferos, gnaros naturæ gemmarum, auri, argenti, ceterorum metallorum. Figmenti origo a Dæmonum illuſione, qui in facies verſi homunculorum, nunc apparere foſſoribus metallorum, iam ſubitò ſolent diſparere. Eadem ludificatio in ædibus vrbanis: vbi & fodere interdum & fabricare ſimulant. vulgo Alamannorum *Erdmænli*; de quibus ſingularem tractatū inſtituit Theophraſtus Paracelſus, in quo (verbo dicam) ſimulata pro veris, falſa multa pro certis adſtruit. Ceterùm in verbo *Nebelkap* inter ſcriptores diſconuenit. Heinrich von Oftertingen magiæ adſcribit ac præſtigijs, part. IV. Heldenbuch; vbi de Laurino Pygmærum Rege Theodorici Veronenſis ſororem rapiente;

Er kunt ſich wol gevriſten
Das kam von zoͤberliſten,
Der dú maget fúrt von dan
Der het ein nebelkappen an. poſtibi;

Künig Laurin begunde
Grifen zů den malen sin,
Darus nam er ein keppelin
Darin verbant er si ze hant
Vnd sinen gůten schiltes rant,
Do moht man in gesehen niht;
Von zöber dike das geschiht
Das sost nit moht ergan &c.

Vocat tegmentum, non gemmam. nec aliter ceteri scriptores. Der Iung Misner;

Vil manig laster das ich sihe in miner nebelkappen.

VVolfaram von Eschelbach part. II. Heldenbuch, de pygmæo, cuius comitate ac beneficio factum, vt VVolfdietericus oculis hostilibus inuisibilis obiceretur;

Es swang im gar behende
Ein nebelkappen an,
Den edeln held ellende
Fůrt es do bald von dan. Et mox;
Er gunde bald enstriken
Die nebelkappen sin
Do geriet in anebliken
Dú vbel walledin.

Anonymus in Húrnin Sufrid, de pygmæo Engelo;
Er nam ein nebelkappen

Vnd

Vnd warfs über den man,
VVie wiend der Ris im ware
Noch müst er in verlorn han. ibidem;
Kom in der kapp von dannen
Das der Ris niht werd gewar.

Nomen ipſum Latinè ſonare ac valere poteſt, *nebuloſum cucullum.* quo in figmento non primi ineptiuerunt noſtri Poetæ: fecerunt idem antehac quà Græci quà Latini. Ita enim princeps Poetarum Homerus Iliad. III.

——— Τὸν δ' ἐξήρπαξ' Ἀφροδίτη ——— ἐκάλυψε
δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ:

h.e. *Illum verò eripuit Venus, obtexitq. nebulâ ſpiſſâ.* de Venere Paridem liberante. Similia Virgilius narrat de eâdem Venere & Æneâ.

§. 15. *VVib haben kurzen mût)* VVolfaram von Eſchelbach part. II. Heldenbuch;

Do ſprach dú Keiſerrinne,
VVir fröwen han kurzen mût,
Swas einr iez nit im ſinne
Geren ſi es morgen tût.

§. 16. *Dabi der wandelberen ſpot)* Ex verbo communi; *Dem ſpot zom ſchaden.* *VVandelber* priuationem notat, non habitum, vvandelsvri, anvvandel. *Ber* pro *Bar.* VVolfaram von Eſchelbach præfat. in Heldenbuch;

Dan die da ſint laſterbere.

Anonymus in Húrnin Súfrit;

Du bőswiht tugend ber.

ita vet. editio : vulgò *ler.* vide quæ notaui ad VVinsbekium §. 43.

§. 21. *Swer hoher minne* &c.) Walther von der Vogelvveide;

Niderú minne heiſſet dú ſo ſwachet
Das der lib nach kranker liebe ringet,
Dú liebe tůt vnlobeliche we:
Hohe minne heiſſet dú das machet
Das der můt nach werder liebe vf ſwinget &c.

V̊lrich von Liechtenſtein;

Hoher můt du twingeſt mir den lib ze hoh
Vnd iſt dir das herze min darzu bereit,
VVand es ie die nidern minne vloch:
Nidrú minne an frőiden tot
Iſt er dem ſi angeſiget,
Git dú hohe ſende not:
Doch wol im der der ſelben pfliget,
si git ſorgen, vnd iſt dú ſorge frőidenrich.

§. 24. *Die Kriſte ê geſetzet hat*) Reinmar von Zvveter;

Aller orden pris ich niht
So ſere als die ê alleine, ſwas darumbe mir geſchiht,

Bar-

Barfüssen, Bredigere, krüzer orden sint da engegen blint;
Gra, wis, swarzer münche ist vil,
Hornbrüder, vnd Martere, als ich üch bescheiden wil,
Schottenbrüder, vnd die mit den swerten sint da engegen alle gar ein wint,
Tümherren, Nunnen, vnd leigen Pfaffen,
vnd alle die orden, die Got hat geschaffen,
Die lebent des dú ê hat erzúget:
Swer der ê ze rehte pfliget
Der hat hie vnd dort gesiget,
Swers widerredet, des volget niht er lúget.

§. 24. *Das du mit runen midest mich*) Vt me clanculum monendo dehorteris. *Miden* actione reciprocâ pro dehortari, absterrere, quæ significatio Ebraismum sapit. *Runen* propriè clam loqui, in aurem aliquid dicere. Interpreti Psalmor. apud Lipsium; *susurrabunt, rundon*. Apud Eschelbach part. I. Heldenbuch, Otnit, interrogatus ab Eliga, qui cum loqueretur, respondet;

Ich rune sicherliche
Mit mir niht altersein:

Confabulabatur autem cum Elbericho pygmæo, qui inaduersus vectoribus in nauem venerat. verbum Heluetijs notum. quod, quia incantantes murmurare ac clàm secũ

fari solent, pro incantare cœptum est sumi. Et hodie apud nos virgines, cùm in vigiliâ D. Andreæ nescio quibus incantamentis amasios prouocant, dicuntur *runen*. *Runzabel*, pythonissa, runa diaboli. *Zabel*, Zabolus, Diabolus.

§. 25. *Das (schasse)* verbum FrancoGallicum *chasser*, fugare, abigere; in libris antiquis *chacier*.

Minne .i. Venus Fria .i. venus fritag.

§. 30. *Nu sage mir ob dú Minne lebe) Minne*, Dea amoris, Latinis *Venus*, Aboriginibus Germanis *Fria*; cuius nomẽ remansit in eidem illi sacratâ die *Fritag*, in verboq. *frien*, nubere. Sed de *Friâ* in Antiquitatibus nostris: nunc ad VVinsbekiæ locum vide sis, quæ omninò huc attinent, & scribũt Vlrich von Liechtenstein §.145. Her Heinrich von Veldig §. 22. Her Gǒtfrit von Nifen §. 8. Graue VVernher von Honberg §. 95. Her VValther von Klingen §. 3. Friderich von Husen §. 45. Her Heinrich von Morunge §. 41. Reinmar der Alte §. 199. Heinrich von Rugge §. 4. VValther von der Vogelvveide §. 18. 249. 250. 309. Havvart §. 11. & seqq. Reinmar von Zvveter §. 128. & seq. Qui omnes de deâ *Minne*, eius potentiâ, regno, diuitijs, moribus, multa non hercules ineptè nec ἀμούσως differunt. Hodie nomen inter nupta & prætextata; veluti *Venus* apud Latinos pro congressu Venerio. ita interpretantur Graue Chůnrat von Kilchberg §. 7. Her Gǒtfrit von Nifen §. 122. & 141. Herzoge Iohans von Brabant §. 21. alij. *Liebe* verò Cupido perhibetur, filiola Minnæ ab Vlrich Schenk von VVinterstetten §. 48. & Chůnrat Schenke von Landegge §. 20. ab amore scilicet; vnde & *Amor* Latinis. propriè namq *lieb*, amicus, carus. Hucbaldus Monach. Elvonensis in vitâ S. Lebuini Presbyteri, cap. 1. *Lebuinum, carum sibi amicum, iuxta idioma nominis sui optimè con-*

Venus pro congressu venereo

Liebe

gruen-

gruentis: Fertur enim a ſuæ peritis linguæ, quòd Liefuuyn patrioticè ſit vocatus, quod Romanis ſonat carus amicus. Sed ecce quàm dignicoſum iſtius vocabuli præſagium, dum quod futurus erat opere, iam eius præſignatum eſt nomine. Radbodus Traiectenſis Epiſcopus in Eclogâ de S. Lebuino;

Wyn, amicus. Sic apud Danos veteri adhuc vocabulo Wend: kiere [illegible] charus amicus. Scripsit hæc [illegible] manu Martinus Opitius.

Nam ſi vertatur Liauuin, quod cuna ſonabant,
Carus amicus erit ———

Ceteroquin illa diſcriminatio non eſt perpetua. Nam & *Liebe* vſurpatur pro Venere, & *Minne* pro Cupidine. Idem Schenke von Landegge;

Minne ſchútze Cupido traf min herze ſit bin
ich vnfro.

Friderich von Huſen;

Minne, Got műſſe mich an dir rechen,
VVievil du minem herze der fröde wendeſt;
Vnd möhte ich dir din krumbes ŏge vs geſtechen &c.

Meiſter Chůnrat von VVűrzburg;

Her Mars der rihſet in den lande,
Der hat den werden Got Amur
Verbert mit rŏbe vnd ŏch mit brande
Des ſint die minne worden ſur &c.

§. 31. *Ein wiſer man Ouidius*) In re amatoriâ ferè in teſtimonium citatur *Ouidius*, etiam à Germanis. Her Rűdolf von Rotenburg; NB.

Ouidius

Ouidius der wise man
Do der von erst minne pflag,
Do kunte er uns den sinen ban
Ob sie die naht ald den tag
De keiner lib
Man alder wib
Die minne unrehte pflegen

N. von Grauenberg in VVigolais;

Ir schöni und ir gewissen
Het sich geflissen
Ouidius mit lobe dar
Er en möch sin nit wol loben gar.

Venus pro Amica

Venus) Libro de Arte amandi. Amicæ ab amantibus *Veneres* dictæ, non Latinis modò, sed Germanis. Herzoge Heinrich von Presla;

Ich klage dir Venus sendú leit,

Her Rûdolf von Rotenburg;

VVolde gelúke sin
Der Venre min.

Her Heinrich von Morunge;

Ich wene si ist ein Venus here
Die ich da minne.

VVolfaram von Eschilbach;

Venus;

Venus dú Göttine.
Lebt si noh si múste bi ir verblichen sin.

Nimirum *Venus* inter mortaleis fuit, omnium sui sexus pulcherrima; cuius virtute formæ euenit, vt in cælites referretur, amantium dominatrix. Meister Chůnrat von VVúrzburg

Venus dú feine dú ist entslaffen
Dú wilent hoher minne wielt. &c.

§. *VVie es vm ir gelesse stet*) *Gelesse* vetustim dicebantur relicta à defunctis, seu hereditas foret, siue legata & fideicommissa. Superat nomen in illâ vulgari seruitutis formulâ; **gwand vnd gläß**/ super quâ perpetuæ sunt concertationes in foro. Audiui ICm. non parui nominis, qui conaretur euincere, **gwand** esse à maribus, **gläß**/ ab feminis relicta vestimenta. oppidò absurdè, ne dicam ineptè. **gwand** species est; **gläß** genus, complectens omnia à defuncto vel seruo vel liberto relicta, quæ iure potestatis dominus aut patronus sibi vindicat. quæ potestas vulgo Alamannorum **Erbrecht**/ interdum **Erbschafft**. Est ergò **gwand vnd gläß**, si Latinè dicas, *vestimenta & cetera relicta*: in quibusdam instrumentis **Fäll vnd gläß**. Id vt rectè percipiatur, sciendum est, seruis mortuis non filios modò filiasué, at ipsos etiam dominos succedere, alicubi in semissem, multis in locis quadrantem, plerisq trientem. Interim & vestes auferuntur selectæ, vulgò **gwandfäll**: & pecora stabulis abiguntur, **hauptfäll**: illam in bona successionem **gläß**/ relicta, **verlassenschafft**: hanc specierum exactionem **fäll**/ caduca, **verfallenschafft**/ nuncupant. quia

Gelefs.

Discrimen inter 2o Gwandt und gläß

Origo

Mm verò

verò vestium vsitatior exactio, euenit, vt illâ in formulâ gwand cum glâß iungeretur. Nec serui solùm his oneribus, sed & liberti, maximè Ecclesiastici, quorum suprà docuimus priorem esse conditionem, distringuntur. In caducis (liceat ita loqui docendi gratiâ) auferendis ordo is seruatur, quo vel pater vel filiusfam., maior minorue natu, ex humanis excesserunt. qua de re primus Vdal. Zasius, incredibilis diligentiæ IC., libro Singul. intellect. pluscula adnotauit, quæ vidisse operæ pretium erit. Nam nos hîc sistimus, quod superest, exsecuturi cum Deo, vbi maius otium nacti fuerimus. Hæc rogatu Schobingeri nostri dictauimus valdè properanter, quippe qui summis negotiorum occupationibus districti, ad radices primarum Heluetiæ Alpium, A. N. D.
ꝏ. IↃCIII. mense Nouembri.

CVNRADI RITTERSHVSII IC.

RELIQVIAE CONIECTVRARVM IN PANEGYRICOS VET.

ad

ILLVSTREM V.

MARCVM VELSERVM.

INSVLAE AD LACVM ACRONIVM,
A. N. C.
cIↄ. IↄIIII.

ILLVSTRI VIRO

MARCO VELSERO,

REIP. AVGVSTANÆ SENATORI SEptemuiro, Consulari ac Patricio

S. D.

ANni ſunt iam quaſi XII., cũ in Plinio Iuniore, Auſonio, Symmacho, & veteribus Panegyricorũ ſcriptoribus ceteris non indiligenter eſſem, revocãte me ſubinde à ſtudijs Iuris ad amœniora illa Salomone Panthero, amœniſſimi & florẽtiſsimi ingenii adoleſcẽte, æquęvo & ami-

vo & amico meo, quem in ipſa terra Rusſia natum adiunxerat mihi atq; conciliauerat volũtatum conſenſio & ſtudiorum ex parte communio. Quamquam autẽ omnibus deſtituerer ſcriptorum codicum adminiculis, tantumq; ingeniolo & cõiectu-ris meris innitendum haberem: tamen (præfiſcini hoc dixerim) in omnibus illis ſcriptorib. quędam minimè pœnitenda etiam poſt opt. aliorum editiones obſeruata erãt nobis, vnde melior aliqua & emendatior adornari

poſſe videretur. Sed ceteris quidem auctoribus alia, & ſua cuiq; fata obſtitêre, vel noſtra potiùs, quò minùs, quod cupiebamus, à nobis perpoliti in manus hominum venirent. Plinii autem epiſtolas cũ ſubiunctis Panegyricis, quibus plurima paſſim adſcripſeram, quidam mihi, & ſanè is qui minimè omniũ debebat, ſublegit, malæq; fidei emptori perexiguo pretio multarum horarum non malas operas curaſq; noſtras addixit, magno meo, ſed caſſo atq; irrito cũ

dolore: qui quidem recrudeſce-
bat, quoties nouam H. Steph. e-
ditionem eius libri, quã mihi po
ſtea comparauerã, aſpexi. Hanc
tamen, quantacunq; fuit, mole-
ſtiam expui, omnemq; penitus
deterſi animo meo, poſtquam
prodijt optima & accuratiſſima
Panegyricorum illorum editio
à Ioanne Liuineio Gandenſi e-
ruditiſſimo homine non ſine
tuis auſpiciis procurata : quam
ſuperiore æſtate abs te cum
aliis muneribus auro contrà mi-
hi caris dono datam vt vidi, vt

auidè percurri, & multas mearum emendationum coniecturalium inibi recognoui partim manuſcriptorum librorũ, quibus ille vſus eſt, auctoritate corroboratas, partim cum ipſius coniecturis planè congruẽtes: nõnullas etiam (quod mireris) poſt tantam accurationem mihi relictas: quas plures proculdubio recognouiſſem, abſque illo, quod dixi, furto fuiſſet. Quales quales tamen hæ ſint, nemini eas potiùs quam Tibi, vir Illuſtris, allegandas

existimaui, vt vel hinc intelligeres, quàm bene tuum donũ collocaris. Arbitrare, quæso, num sese viris doctis, quorum tu in nostra gente princeps, approbare possint. Vale, nostri amorem perennans. Altorfij KAL. Febr. cIↄ. IↄC.

CVN-

CVNRADI RITTERSHVSII IC.

Coniecturæ

In

PANEGYRICOS VETERES.

Numerus paginarum refertur ad editionem Antvverp. Iohannis Liuineij Anno cIↄ. Iↄ.XCIX.

PAg. 17. *Tela tentares, ac si quod grauius accipienti videretur, ipse vibrares*) Ita legerim, pro, *si quid durius*.

Pag. 20. *Neq; enim vnquam nisi ex contemptu imperij nostri factum est, vt vinceremus*) Manifestè falsa lectio. scribe; *vinceremur*. Contemptus enim non est causa victoriæ, sed potius τῆς ἥττης.

Pag. 22, *Tantum constat*) Liuin. *tanti itum constat*. malim; *tanti iter tuum constat*. Sed palmaria est emendatio Melchioris Goldasti ab Haiminsfeldt, auditoris atq; hospitis quondam mei suauissimi, corrigentis; *sciant, Tantum constat: propositis* &c. Laborabat locus praua interstinctione.

Pag. 24. *Tantùm tum non vltrò*) Leg. *tantum non vltrò*.

Pag. 25. *Eademq; omnia illa circa te, nihil ipso te Fortuna mutauit*) Liuineius pro *ipso*, reponit ex coniectura, *ipsum*. Vide annon meliùs iam olim coniecerim; *in ipso te*.

Ibidem: *Ambulas inter nos, non quasi contingat*) Rectè Liuin. ex veterib. libris, *contigas*: rectiùs etiam, si τὸ *non* deleuisset.

P.27. *Næ ille in tàm breui tempore effecerit*) Liuin. pro, *in tàm*, legit, *inquam*. Fortasse verior nostra coniectura, *in breui tempore*.

P. 30, *Neq; enim solùm vagus ille expanditor amnis*) Livineius, *& palator amnis*. probabiliter. nam paulò ante præcessit; *mergi palanti amne consueta*. Michael Virdungus tamen pro *expanditor* legendum diuinabat, *expatiator*. Ego mallem, *Vagus ille & spatiator amnis*. Sic autem Nilum vocat, qui cum extra alueum suum exundat & agros irrigat, veluti spatiari videtur.

P.33. *Cum ijsdem, quibus antea cautibus innocentissimus quisq;, tunc nocentissimus affigeretur*) Videamus ne rectius sit & à Plinio scriptum, *affligeretur*. Confer. Tacitum lib. I.

P. 36. *Bona filij pater sine deminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat, qui non habet luctus*) Malim, *quem non hab. l.*

Pag. 38. *Cuiuscumq; modi ea pecunia ex hereditate alicuius obuenerit*) Placet coniectura Liuin. *alicui* sed pro *cuiuscumque modi*, malim reponere, *cuiusquemodi*.

P. 40. *Nonne vt Regum, ita Cæsarum munera, illitos cibis hamos, opertos præda laqueos æmulabantur, cum priuatis facultatibus velut hausta & multiplicata retrò secum quidquid attigerant referrent?*) Elegans imitatio eius quod a veteribus dictum est: *Munera hamos imitantur*. Sed elegantior erit, si pro, *multiplicata*, mecum reposueris, *implicata*. nam hamorum est implicare, non multiplicare.

P. 43. *Cum sibi vitiorum omnium conscius princeps inimicas*

micas vitijs artes non odio magis quàm reuerentia relegaret) Domitianum notat, qui Philosophos vrbe exegit. vide Satyram Sulpitiæ De Temporibus Domitiani. Hunc I. pag. 82. *optimi cuiusq. spoliatorem & carnificem* vocat, digno & vero elogio.

P.45. *In ore impudentia multo rubore suffusa*) Quomodo? an non potius ruborem detriuisse, & nescire erubescere impudentes dicimus? & contrà, Annon *tantum sanguinis in ore, quantum in animo pudoris*? vt idem infrà verissimè dicet Plinius. Legendum igitur, *nullo rub. suff.*

P.49. *Insequi dissimiles*) Nota, *insequi*, positum pro insectari.

Ib. *Sic max. laudari incolumem Imp., si priores secus meriti reprehendantur*) Fort. *sequius meriti*. Sic Symmachus lib. 10. ep. 49. *Secus meritus de repub.* vbi similiter malim, *sequius*. Sic olim in opt. Camerar. membranis Plauti Aulular. act. 3. sc. 2. vbi vulgò vulgatur; *Quid diximus tibi secus quàm velles*, reperi vestigia veteris & veræ scripturæ; *sequi vsquam velles*: ex quo cuiuis in promptu est facere, *sequius quàm velles*: non vt quidam fingit, *secius quàm vell.* Placet impensè quod in postumis Var. lect. libris nuper Augustæ editis scripsit Muretus: *Ita vbiq. librarios τὸ sequius expunxisse, & aliud pro eo substituisse, quasi in eius necem coniurassent.*

P.50. *Nunc menses etiam, nec hos singulos, nomini Cæsarũ dicebamus*) Non dubito quin verum sit, *dicabamus*.

P.56. *Consulentem haberet tãtùm, an & senatorem*) Placet quod restituit ex 4. libris Liuin. *Consulem te*. Sed & pro *haberet*, legendum *habere*.

P.57. *Solennis ille lictorum & præuntius clamor*) Scil. quo plebem submouebant. P.61.

P. 61. *Quin etiam sedens stanti præbuit iusiurandum)* Lego, *præiuit.*

P. 62. *Iubes quæ sentimus promere in medium? proferemus)* Leg. *promemus.*

P. 64. *Hinc atq. inde publicæ seruitutis nuntios expectaret)* Leg. *securitatis.* præcessit enim: *securus tibi & lætus dies.*

P. 66. *Ac nunc si bene aliquis prouinciam rexerit)* Leg. *At nunc.*

P. 68 *Non habitus, quem modò extulerat)* Leg. *quem domo extul.*

P. 69. *Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit)* Insignis sententia vno verbo laborare videtur. Rescripserim *aliquis*, pro, *alius.*

P. 74. *Velocißimi sideris more omnia inuisere, omnia audire)* Solem intellegit velocissimi sideris appellatione, qui tam paucarum horarum spatio tantum curriculum conficit. Sed quod Liuineius pro, *audire* , restituendum putat, *adire*, ignoscant mihi manes doctissimi iuuenis, non ipsi assentior. Alludit enim versum Homericum;

Ἠέλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.

Quare nihil mutandum censeo.

P. 75. *Danubius ac Rhenus tantum illud nostri decoris vehere gaud.)* Restitueram hîc iam olim, *dedecoris*: quod nūc etiam apud Liuin. video verissimè. præcessit enim, *fœda facies*: &, *deformitate ista.* Sed quod idem pro, *nostri*, suspicatur legend. *monstri*, id num probem subsisto.

P. 76. *Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectū, nihil occultum esse patitur)* Diuinabam, *habet hoc priuum.* Nonius: *Priuum est proprium vniuscuiusq.* An emend. *proprium?*

Ibid.

Ibid. *Nonne, si Pontifici Max. eligenda sit coniux aut hanc aut similem eleg.*) At nonne & Traianus Pontifex Max. fuit? Certè fuit: sed posteà demùm factus, cùm iam esset maritus.

P. 77. *Idemq; vtriq; propositum*) Concinnius fort: *Idem vtriq; pr.*

P. 78. *Placeat tibi semper hac secta*) Sic passim Impp. in legibus Cod. loqui amant, *secta meorum temporum.* Sic 1. p. 254. ait Pacatus; *Qui vita tua sectam rationesq; cognouerit* &c.

P. 79. *Confusionem*) Ita sæpè dixit Plinius cum alijs tristitiam.

Ibid. *Votis, lacrymis sequi*) Malim, *lacrymisq; seq.*

Ibid. *Qui petentibus vocationem*) Leg. *vacationem.*

P. 83. *Vt amore recti*) Sic s. *magister recti.* Sic Ouidius;

Ipse decor recti, facti si præmia desint
Non mouet &c. ————

Sic alibi, *species recti*, τοῦ καλοῦ, τοῦ κατορθώματος.

2. EX PANEGYRICO MAMERTINI.

P. 94. *Ita quamuis maiestatem regiam geminato numine augeatis, vtilitatem tamen imperij singularis consentiendo retinetis*) Elegantiam huius epiphonematis non parùm diminuit τὸ *vtilitatem*: pro quo rescribo, *vnitatem.* Opponit enim *geminatum numen*, & *vnitatem imperij singularis.*

P. 95. *Sic omnibus pulcerrimis rebus, etiam quæ aliorum*

ductu geruntur, Diocletianus facit, tu tribuis effectum) suspectum est mihi illud, *facit*. Quid si legas, *faciem*?

P.96. *Ecce autem subitò cùm iam deduci Liburnas oporteret, tibi vberes fontes terra submisit, tibi largos imbres Iupiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit*) Ter hîc peccatum in *tibi*, pro quo rescribendum *ibi*. *Cum* & *ibi* mutuò ibi respondent. Error librarijs obrepsit ex repetitione præcedentis literæ T. Neque soli Maximiano ea, quæ dicit, euenerunt.

3. EX GENETHLIACO MAXIMIANI.

P.98. *Vt optarem mihi, quantum iudicio vestro sum cõsecutus, auderem?*) Legend. *vt optare mihi*.

Roma

P.106. *Ipsa etiam gentium domina Roma*) sic s. p.87. idem Mamertinus; *Immortalis ortus domina gentium ciuitatis*. Et Nazarius, pag.175. *Romam*, vocat *arcem omnium gentiũ & terrarum reginam*. Geminum in modum Martialis;

Terrarum Dea gentiumque Roma,
Cui par est nibil, & nibil secundum.

Sed *Aeterna Vrbis* elogia ex bonis auctoribus alibi colligo.

P.108. *Longius longiusq́ protendere*) Contrarium suprà 105. *Propius propiusq́*. De hoc elegantissimo loquendi modo videndus Ian. Gulielmius in Quæstionibus Plautinis.

4. EX EVMENII ORAT. PRO Restaurat. Scholis.

P.116. *Aedes Herculis atq́ Musarum*) Miror quare hîc prætermiseri Liuineius præclaram emendationem Merulæ,

rulæ, quam is in suo Ennio protulit; *ades Herculis Musarum*, ex puncto *atq;*, quod a mala manu est. *Musarum*, scil. ductoris: ἡρακλέυς μυσηγέτυ.

P.120. *Si item rerum omnium ad cultum referuntur auctorum*) Post *omnium* deesse videtur, *primitiæ*, vel quod simile nomen.

P.121 *Quum videat omnia quæ priorum labe conciderant*) Melchior Goldastus ab Haiminsfeldt, nobilissimi ac florentissimi ingenij adolescens, hunc locum putat mutilatum, & hoc modo reponendum; *quæ temporum priorum labe conc.* Adductus loco Mamertini Panegyr. Maximia: *Sed quũ ad restituendam eam post priorum temporum labem* &c. qui huic Eumenij siue, vt quibusdam video placere, Eugenij tantùm non geminus germanus est.

EX 5. PANEGYR. INCERTI Auctoris.

P.134. *Inuiderint licet nobis*) Fort. interponend. *te: Licet te nobis.*

EX 6. PANEGYR. INCERTI Auctoris.

138. *Quos fortunæ inclinatio, restringere deb.*) Legendum, *restinguere*. præcessit enim; *iratis incensisq; animis.*

P.140. *Exercitus parte proiecta*) Probo ingeniosi & eruditi iuuenis Mich. Virdungi coniecturam, legentis, *traiecta*. Non enim *proÿci*, sed *traÿci* dicitur exercitus, cũ flumen transmittit.

P.141. *Augustus aliquid agens vicit apud Actium*) Iam olim hîc de coniectura emendabat Salomon Pantherus Rysinius, *aliud agens*. Quam postea libenter vidimus etiã Lipsio in Epistolic. probatam: & nunc nuper trium librorum auctoritate confirmatam a Liuineio. *Aliud agere* dicitur, qui non seriò, neq; cum cura magna in rem incumbit, sed obiter & velut perfunctoriè eam tractat.

7. EX PANEG. NAZARII.

P.156. *Quod* (sc. bellum) *tibi non minus onus vrbis imposuit, quàm eiusdem ærumna persuasit*) Legend. *honos*. præcessit enim; *In subiectos officia gratiora sunt, quæ non ex misericordia, sed ex honore venerunt*. Vt ibi *honorem* & *misericordiam*, ita hîc *ærumnam* & *honorem* inter se opponit.

P.163. *Quis est hominum*) Possit fortasse hoc ferri: sed melius & a Nazario scriptum puto: *quis est omnium*. Quis nescit quàm crebrò, inuicem hæc duo nomina sese extruserint? Sic in l.9. leges sacratiss. C. de Legib. nimis diu perperam vulgatur in omn. lib. *hominum*, cum legi debeat, *omnium: Leges sacratissimæ, quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, vt vniuersi præscripto earum manifestius cognito* &c. Iamdiu est cum hoc in Cod. meo annotaram, cum tandem disertè ita scriptam vidi hanc legem apud Ioan. Sarisberiensem lib. 4. Policrat. c. 6. Sic Liuin. ĩ. pag. 261. pro, *hominum tuorum*, reponit, *omnium*.

P. 166. *Vt incendium non adiutum senesceret*) Coluius in Notis ad Apuleium corrigit, *non adultum*. Quod fortasse non debuit hîc reticere Liuineius. Simili coniectura apud Symmachum 7, 18. rescribendum aliquando putabam; *adulti caloris pabulum*.

Ibid.

Ibid. *Cum introitus vi manu quæreretur*) Malim *Cum intr. manu quær.* inducto, *vi*, quod ex glossemate irrepsisse videtur. Scio tamen apud Virgilium esse; *Fit via vi.*

P. 173. *Ad animum languidius accedunt, quæ aurium via manant, quàm quæ oculis hauriuntur*) Insignis sententia ex Herodoto & Horatio expressa felici imitatione, sed vno verbo deprauata. Significantius & verius, meo animo, leges, *accidunt*. Planè sic loquitur Plinius p. 84. Panegyr. *Maior auribus nostris accidat clamor.*

P. 174. *Vita hominum metu interclusa turbidè aliquid egerunt*) Leg. *turbidi.*

P. 178. *Vt obtinendæ potius felicitatis votum, quàm augendæ cupiditatis*) Non dubito quin verum sit, *cupiditatem*. *Obtinere felicitatem* & *augere* eandem rectè opponuntur. At *votum augendæ cupiditatis* ineptè dicitur.

8. EX EVMENII GRATIARVM actione ad Constantinum A.

P. 180. *Nam cum omnes homines coram non indigentes iuuare boni sit principis*) Diu mihi suspectum fuit illud, *Coram non indigentes*. Fort. legend. *curâ non indignos*. An potius, *curâ indigentes*?

P. 181. *Imperata ope*) Leg. *impetrata*.

P. 182. *Non solùm pecunijs ad calendaria largiendis*) Aliena esse hoc loco *calendaria*, & reponenda pro ijs, *caldaria*, satis poterat liquere vel ex ijs quæ mox sequuntur; *lauacris, quæ corruerant, extruendis*: vel ex ijs quæ dicuntur ab eodem Eumenio j. in alio Panegyr. p. 205. *Miraberis profectò illam muneris tui sedem, & calentes aquas sine vllo soli ardentis indiciò* &c. Vbi retineo vulg. lect. *muneris*, non obstantibus trib. codd. *in quibus* fuit, *numinis*. Ideo enim

vocat thermas siue caldaria illa sedem muneris imperia-lis, quia Imperator pecunias in illa fuerat largitus, inquo collapsa la uacra extruenda.

Ibid. *Nisi quos pro tuis gratuleris*) Leg. *quod*, pro *quos*.

P. 183. *In voraginem & stagna conuersum*) addo, *est*.

P. 184. *Omnes enim ex agris omnium atatum homines conuolauerunt*) Leg. *conuolauerant*.

P. 185. *Quod enim ad propagandos aliorum principum solenni verborum more iuratur*) Legend. hîc, *ad propagandos annos aliorum*, mihi quoq; visum, antequam Liuineij ex coniecturâ supplementum vidissem. Sed pro, *iuratur*, lego *vouetur*. Ita nihil opus erit cum Liuineo mirari, cur præter aliorum historicorum mentionem dixerit Eumenius, in votum illud sollemne pro salute & longæuitate principis iuratum fuisse.

P. 186. *Sed iam prompta est in te natura bonitatis*) Legēd. suspicor; *natura bonitas*. Simili hysterologia librarius scripserat s. p. 136. *Vsq; ad mortem deuotionis*, cum debuisset scribere; *vsq; ad mortis deuotionem*, vt ibi rectissimè cōiecit Liuineius. Sic j. in huius Rhetoris Panegyr. altero p. 196. pro, *legem illius seueritatis*, legendum videtur, *legis illius seueritatem*. Quod si non est certum, at esto arbitrariū.

Ibid. *Reliqua debita remissurus*) τὸ *debita*, meo quidem palato glossam sapit. Lego, eo remoto, *reliqua remissurus*. *Reliqua* absolutè vsurpari nemo nescit: vnde *reliquare*, *reliquator*, *reliquatio*, quæ in opt. Glossario vet. exponitur λοιπογραφία. Et in altero est; λοιπὰ, *reliqua*, *reliquarū*. (lego, *reliquariū*. vt paulò ante: λοιπαδάριον, *reliquariū*) λοιπογραφία, *reliquatio*. λοιπάζω, & λοιπογραφῶ, *reliquo*.

P. 188. *Si olivetα larga fluxissent*) Fort. leg. *Si oliuitas larga flu-*

larga flu-

gafluxisset. Vt j. in Grat. act. Mamert. p. 236. *Vna certè vnius est hiemis oliuitas.*

9. EX EVMENII PANEGYR. ad Constantinum.

P. 190. *Omnium principum pietatē meminisse*) Leg. *pietate meminisse*: quod satis probant sequentia: *laudibus celebrare.* neq; enim de principum, sed de sua pietate hîc verba facit Rhetor, qua principum meminisse debeat.

P. 194. *Non enim vlla Persarum Cydonumue tela tam certis iactibus destinata fixerunt*) Malim, *fixerint.*

P195. *Et quanquam tua ad seniores principes de summa Rep. quid fieri placeret retulisses*) Leg. *tu ad Princ.*

Ibid. *Tam facile te comitata est*) Quod in Bertiniano Cod. reperit Modius olim noster, *continuata est,* non dixerim ineptum. *Continuari* enim est sequi, comitari.

P. 196. *Quantum libet oderint hostes, dum perhorrescāt*) Manifesta imitatio illius ex veteri tragœdia a Cicerone relati; *Oderint dum metuant.* Tyrannica vox, si de subditis ita loquatur, qui præest: tolerabilis, si de hostibus dicatur.

P. 197. *Imp. inuicte*) Sic aliquoties j. Paneg. seq. *Cæsar inuicte.* Vsitatior superlatiuus, *Inuictissime Imperator.* Glossar. vet. *Inuictissimus* καλλίνικος. Ortum epitheton ab acclamationibus faustis: Τηνελλα καλλίνικε &c.

P. 204. *DIs immortalib. ferre quæ moueras*) Leg. *vo ueras*

P. 205. *Huius ciuitatis antiqua nobilitas & quondam fraterno pop. nomine gloriata*) Hæc intelliges ex ijs quæ sunt in Grat. act. Eumenij s. p. 180. *Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore Rom. nominis Aeduis se postulet anteponi? qui primi omnium intèr illas immanes & barbaras Galliæ gētes plurimis senatusconsultis fratres P. R. appellati sunt,* &c. *soli & consanguitatis nomine gloriati* &c.

10. EX EVMENII PANEGYR. AD Constantinum Cæs.

P.217. *Victoria omnium quidem, quos adortus fueris hostium*) Leg. & disting. *omnium, quos quidem ador. fueris, host.*

11. EX MAMERTINI GRAT. ACT. ad Iulianum A.

P.225. *In medio Illyrici sinus improuisus apparuit*) Melius, *sinu.*

P.226. *Qui properationem illam contemplabitur, nihil legisse præter viam Imperatorem putabit*) Malim, *nihil egisse.* an, *legisse viam* dixit?

P.228. *Quin etiam prandiorum*) De luxu Rom. Asiatico omnia, etiam annum peruertente, locus est huic planè geminus, & vberior quidē in Lat. Pacati Drep. Panegyr. 5. p.256. Quod autē hîc ait de sanctionibus populi Romani, intelligit leges sumptuarias, quæ ex Macrobij Saturnalib. & aliunde notissimæ sunt, vtinā & morib. nostris vsurpatę?

P.232. *Tutò apud te omnia animi operta reserabo*) Ita legendum potius, quàm vt vulgò, præter auctoritates librorum vet., vel hoc argumenti satis esse poterat, quod statim pag. prox. subijcit: *omnia pectoris arcana vacuabo.*

P.234. *Eum aßiduis obsequijs emerebantur*) Fort. leg. *demerebantur.*

Ibid: *Itaq; nullū iam erat bonarū artium studiū*) Nota insignē locum de causis, ex quib. rectorum studiorū interitus oriri solet: & confer Dialogum Quintiliani de causis corruptæ eloquentiæ, qui vulgo Tacito adscribitur; confer item Petronium Arbitrum initio Satyrici.

P.236. *Ecquis Deus*) alij, *Nec quis D.* Ego malim, *Num quis D.*

P.237

P.237. *Non spica triticea*) Caue accipias singulari numero, propter insequentes plurales; *non viles auarum racemos*. *Spicum* autem neutro genere dixit imitatione Varronis, cuius hæc est nobilis sententia allegoriæ tecta inuolucro; *Neq; in bona segete nullum est spicum nequam, neque in mala non aliquod bonum*. Scilicet Mamertinum nõnumquam amare archaismos: vt p. 234. *sordidissimum quemq; & improbissimum adulabant*. Et ibid. paulò ante; *mulierculas exambibant*. Quo verbo præ ceteris libenter vtitur Cyprianus, & p.236. *Multo multoq;*. Quod addendũ illis suprà notatis, *longius longiusq; propius propiusq; nimium nimiumq;* &c.

Spicum n.g.

Improbissimus

P. 238. *Subita & fortunata beneuolentia*) Fort. leg. *fortuita*.

P. 239. *Num quem in animo esse suspicatum audiui?*) Puto verum esse, *num quem inania*, &c. errore ex compendio scripturæ nato *inania*.

P. 240. *Et cuius armis vitam impugnatam*) Leg. *vitam suam imp.*

12. EX LAT. PACATI DREP. PAnegyr. ad Theodos. A.

P. 245. *Quasi parum habeam timere quod video, accerso* (vel. *requiro*, vel. *circumspicio*) *quod timeam*) Ita hæc legenda esse sensus dictat. Certè verbum aliquod in vulg. edit. deest.

P. 245. *Audite hoc publici parricidæ, qui oblita fide dominorum sceptra*) Cum in duob. libris fuerit, *cæde*, non *fide*, legerim libens, *oblata cæde*.

P. 255. *Alienis* (vel *aliorum) vitijs corrigendis curam ab-iecisti)* Leg. *adiecisti.*

P. 260. *Cum plures efficere honoribus velles, quàm bono-rum loca admitterent)* Leg. *honorum loca.* sic s. p. 236. semel atq; iterum *honorum* in *bonorum* deprauatum fuisse reperias.

267. *Exercendis inuigilabat metallis)* Quædam editt. *ex-erendis.* vnde faciebat Goldastus noster, *egerendis.* quoniam sequitur; *Nec è terrenis specubus egestum, sed e ceruicibus iugulisq; cæsorum esset effosum.* Malebam ego; *eruendis.* propter id quod mox sequitur; *aurum quod scrutator Callaicus eruisset.*

P. 280. *Quod aliter non potuisset allicere militum societates, nisi se auctoramenti tui finxisset auctorem.)* Puto verum esse; *allicere mil. societatem, nisi se auctoramenti sui finx. auct.* Et hoc verius, quod eidem Goldasto nostro idem visum fuisse video.

Ibid: *Sed bene est quod nō omnia potes. Tui te vindicant & inuitum)* Planè ad eandem faciem dixit Eumenius Paneg. ad Constantinum A. p. 204. *Sed (ignosce dicto) non omnia potes. DI te vindicant & inuitum.* Ex qua collatione vtriusque loci quis non videt hoc loco legendum esse, *DI te vind.* non autem, *Tui te* &c.

P. 281. *Quisquis aurum gemmasq; priuatis pedibus optabit)* Malim, *aptabit.*

FINIS.

OMISSA.

PAg. 26.lin.19. post censuimus, adde: Sed hoc discrimē subtilius est, quàm verius, & vetus Ecclesia non agnovit. vnde Athenasius in Symbolo; *Vnamquamq. personam & Deum & Dominum confiteri Christiana veritate compellimur.* ad quæ verba Anonymus, sed vetus Interpres, notat; *Quia si me interrogaueris, quid sit Pater, quid sit Filius? ego dicam, Deus & Dominus: & si dicas, quid est Spiritus sanctus? ego dicam, Deus & Dominus. & in his tribus personis non tres Deos, nec tres Dominos; sed vnum Deum & vnū Dominum confiteor.*

Pag. 30. lin. 27. dispunge tres seqq. lineas, illarumq. in locum ista hæc suffice: ex lege Iuliâ seu potius cōstitutione Alexandri Imp. gladio vindice, l. IX. C. ad L. Iul. de adult. præterquàm illa verba; *si quocumq. modo pœnam capitalem euaserit*, à Treboniano adiecta mecum existimes; quia Imp. Iustinianus non obscurè ad Constantinum auctorem refert, Christianorum principum primum, &, qui est primus religionis feruor, legis diuinæ exactum obseruatorem, Nou. CXXXIV. cap. X. vbi ait; *Si quando adulterij crimen probetur, iubemus illas pœnas peccantibus inferri, quas Constantinus diuæ memoriæ disposuit.* disposuit autem in l. XXX. in fi. C. ad L. Iul. de adult. quam tamen in adultera temperauit Iustinianus d. Nou. CXXXIV. & apud Harmenopulum l. VI. c. II. quum prius eam recepisset sine

Pp discri-

discrimine, §. IV. Instit. de publ. iud. Qua in re aut vehementer animi fallor, aut Theodorae suae persuadenti indulsit Imperator, cui praeter aequum, & ad inuidiam vsq. generis humani, addictior fuit. nec in rationem venire potest sexus fragilitas: nisi si eadem ratione furti, homicidij, parricidij, veneficij, piriumq. scelerum gratiam fieri feminino sexui postularit. quibus maleficijs non est inferius adulterium, quo religio Christiana contemnitur, foedus coniugij violatur, pax domestica tollitur, corpus nuptiale dissecatur, in nomen & familiam peregrinus intruditur, alienus heres annascitur, στοργὴ paterna rapitur, deniq., facto publicato, fama & existimatio mariti laeditur. Ideò rectè, iustè, ac piè Constantinus legis diuinae poenam in vtrumq. sexum confirmauit. nec est vt quis sententiam illam l. xxx. adsutam a Treboniano arbitretur, quòd non legatur in Cod. Theodos. Nam & alia ab Aniano omissa sunt, & obseruatur haec poena ante Iustinianum pridem. Hieronymus &c.

Pag. 37. lin. 7. post Interpreti, adde; In constitut. Friderici I. De pace tenend. §. 1. *Si clericus de pace violata pulsatus fuerit, id est notatus & proscriptus fuerit.* etiam Patribus exempla obuia sunt in Iure Canonico, & apud Sidonium Apollin. l. IV. epist. VI. Thietholfus Episcopus de Vet. ac Noui testam. instruct:

Voce Naum pulsat constanti sanguinis vrbem.

Lin. vlt. post Trebellian. adde: Anneus Boetius de moribus ex Seneca; *Tu primum exhibe te bonum, & sic quare alterum similem tui.*

Pag.

Pag. 72. lin. I. post. DCIV. adde: Artus Rex Britannorum, *Arturus* Galfredo Monumentensi & ceteris. Thegan. &c.

Pag. 75. lin. XI. post in annis, adde: Drepanius Florus de Cereo Pasch. ——*Vertentur mensibus anni.*

Pag. 78. lin. 25. ante Ite nunc, adde. Clemens Roman. constit. Apostol. l. VIII. c. XLVII. *De impijs, etsi omnes mundi facultates dares pauperibus, tamen nihil eis prodesses. nam cui viuo infensus erat Deus, certè ei dein mortuo est iratus. non est enim iniustitia apud Deum.* Ite nunc &c.

Pag. 79. lin. 9. post circumfluit, adde: Drepan. Florus De cereo Pasch:

Vestibus innumeris tereti circumflua gyro.

Pag. 81. lin. 13. pro illis verbis, Amœnus Enchiridio, scribe: Prudentius Dypticho, quod vulgò nescio cui Amœno adscribunt;

Aestimat accipiens viua, & terrena refutans.

Vbi Iso Magister; *Refutans, respuens.* Auctor &c.

Pag. 105. lin. 20. ante Petrus, præmecte: Gracilis Probæ coniugi;

Perpetuas sine fine domos mors incolit atra.

Petrus Diac. &c.

Pag. 116. lin. 8. scribe: Hilarius Pictauiensis lib. IV. de Trinit: *Intellegentia dictorum ex caussâ sumenda est dicentis.* h. e. scopo & intentione. citant Gregorius IX. seu potiùs Raymundus Capellanus Decretal. l. v. tit. XL. de V. S. cap. VI. & Nicolaus Lyran. comment. ad cap. XVIII. Deuter. Scholastici &c.

Pag. 117. lin. 17. pro illis verbis, In *theatrum* Guntherus

arg. lib. VIII. scribe: ita enim MS. noster. pro quo Fabricius substituit, *sanctißime:* nimirum eâ fide, quâ plurima Christianorum Poetarum loca euulgauit. Simili licentiâ Gũtherus vsus est, siue is Celtes fuerit, in *theatrum*, argum. libri VIII.

Pag. 124. lin. 16. ante Columbanus, præpone: Thietholfus Episcopus de Vet. ac Noui testam. instruct:

Quatuor æquè tribus probris regna increpat Amos.

Columb. &c.

Pag. 131. lin. 17. pro, Delriana non est ἠθικὴ, scribe: Ad eam notam loquitur Iohannes Euangelista cap. IV. *Qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Græcè, ἐν ἀληθείᾳ, i. e. ἀληθῶς. Delrianus versus non est ἠθικὸς, & veritate falsus.

Pag. 152. lin. 6. post Esaia XL. adde: *Plana via*, Germanis *pan weg*, ablatione τῦ l. & *planare, panen.*

Lin. 24. post transire, adice: Sic Græci dicunt, διέρχεσθαι τὸν βίον, qua phrasi vtitur Plato lib. II. de Repub. Et Gregorius Nazianz. in odis;

Μάτην βίον παρῆλθον,
Εἴπερ μάτην παρῆλθε.

Pag. 226. lin. 7. ante afflixuosa, ponenda hæc emendatio, quæ omissa fuit. *Exceptis vtilitatibus ac necessarijs*) Omninò scribendum, *vtilibus*. Vult monachos aut silere prorsus, aut de rebus tantùm vtilibus ac necessarijs sermones cædere.

Pag. 240. lin. 13. ante Qui diripientes, ponenda hæc notatio. *Cùm videris totum corpus intumescere*) An defunctorum cadauera intumescunt? imò verò detumescunt,

ſcunt, amiſſis ſcilicet animâ & ſpiritu. an legend. *intabeſcere?* ita videtur ex Vet. Inſcriptione Miellæ adulteræ;

Eiectum furtim exſequiis buſtoque carentem
Triſtis in ignota condidit hoſpes humo.
Tabueram inteſtata diu——————

Pag. 246. lin. 19. poſt ad Lucil. adde. Et apud Petronium Eucolpios naufragaturus: *Si nihil aliud, certe diutius, inquit, iuncta nos mors feret.*

Pag. 348. lin. 2. quæ de VVilleramo ſcripſi, delenda ſunt. Nam Trithemius auctor eſt, eum *ſub Henrico III. anno Domini clɔ. LXX.* claruiſſe. Ei ſuccidaneos dabis Keronem ac Iohannem, orationiſq. telam ita ordinabis atq. duces. æui poſterioris ſunt. *Iohannes Epiſcopus Conſtantienſis*, D. Galli doctoris ſui, quæ hodieq. exſtat, orationē ex Latino in Germanicum ſermonem contulit, & ad populum fecit à D. N. clɔ. præter propter anno, vt Hartmotus & Notkerus memoriæ prodiderunt. *Kero Monachus* Alamannus Symbolum Apoſtolicum & Orationem Dominicam circa eadem tempora interpretatus eſt ſermone vernaculo. quem libellum in bibliotheca D. Magni apud Gallopolitanos vidimus. *Rabanus Maurus, Otfrydus VViſſenburgenſis, VValafridus Strabo, Folcuuinus Abbas*, vt alios nunc ponam ad compendium, nonne abhinc IɔCCC. annos ſcriptis ſuis Germaniam illuſtrarunt? Igitur exploſione &c.

Pag. 364. lin. 21. appone iſta. propriè *thegan*, ἀπὸ τῆ *thege*, fidę, quam illis præſtant, quibus aſſiſtunt, quo nomine *fideles* dicti vaſalli & quicumq' principum miniſtri. vnde & verbum *thegen*, fideliter ſeruire, ſeruiendo benè mereri.

ita capio locum VVillerami, quem aliter exposuit Glossator, cap. III. *VVaz wirthet auor unser armon, wir thie so gethigan niet ne syn, thaz uns plenitudo dierum, id est, consummatio bonorum operum*, &c. *so muga commendare*. id est, qui non tam fideliter seruiuimus, qui non meruimus. a qua explanatione est Otfridus &c.

Pag. 366. lin. 4. post Lipsius, adde, *VVighuis* VVilleramo, quod FrancoGallis *forteresse*, arx munita. *Kūne* &c.

Lin. 11. post interpretatione, adde. Eduuardo Regi Anglorum, ei qui vulgo Confessor, *Cyning*. verba sunt in Charta, qua Randulpho Peperking concedit centuriā Dauncingensem;

Iche Eduuarde Cyning
Haue yeouen of my forest the Keping.

Ab eadem &c.

Pag. 367. lin. 9. post *euua*, adde. pro lege vsurpauit VVilleram' in Cant. Cantic. cap. I. *VVir ne willon niet vergezzan, thaz thiu genatho dines evangelij suozer is, than thiu austeritas thero euuo*. quo significatu in translatione Speculi Saxonici, eiusvé Interprete Rebkau & ipse notaui, & apud Rudolphum Monachum exstare in Vita Christi annotauit Glossator VVillerami. Interpres Reg. &c.

Pag. 373. lin. 22. post *vellus*, adde. aut *vel* scriptum est ἀντὶ τοῦ *phel*, ab Latino *pellis*. Nam mos ille fuit maioribus, vt P. Latinorum Græcorumué mutarent in PH. & hoc porrò in F. vel V. exempli gratia: ποῦς, *fūs*: πέντε, *finfe*: pullus. *fulin*: pugnus, *fust*. piscis. *fisch*: planus, *flach*: pannus, *fan*. vnde *bannum* pro vexillo: pulex, *floh*: probus, *fromb*:

primo,

primo, *frio*: porcellus, *forle*, &c. interdum in PF., vt piper, *pfeffer*: persicum, *pfersich*: papa, *pfaf*: palus, *pfal*: palatium, *pfalz*: pignus, *pfand*: parrochia, *pfarr*: pauo, *pfaw*: pilus, *pfil*: pila, *pfiler*: pistor, *pfister*: plantare, *pflantzen*: plasma, *pflaster*: plateare, *pflasteren*: prunum, *pflumen*: postis, *pfost*: pondo, *pfond*: palus, *pfal*: pluma, *pflum*: pentecoste, *pfingsten*: pinna, *pfinnen*, &c.

Pag. 390. lin. 23. post Flaccius, adde. VVilleramo *Ieweht*, aliquid, pro *iewiht*, nisi mendum subsit librarij. *ie* μόειον αὐξητικόν. *Niwiht* &c.

Pag. 396. lin. 9. post arcana tua, adde. VVilleramo *doychne*, in Cant. Cantic. cap. I. *Ande ophenent himo the doychne thero gescriphte*; id est, & aperiunt ei arcana scripturæ. quæ verba non cepit Glossator. Herzoge &c.

Pag. 404. lin. 19. post *gestriket*, adde. Quod quomodo apte commodeq. fieret, docebant illi, qui iuuentutem instituebant in arte equestri. nec enim sine præceptis, proprio, quod dici solet, Marte consequebantur, non magis quàm cetera artis militaris. tradit apertè Eschelbach part. II, Heldenbuch, vbi de principum informatione;

Ir helm rehte binden
Lert man die iungen man

Ab illis autem loris diuersa &c.

Pag. 423. lin. 16. post garde bras, adde. VVilleramo *lineberga* velum est lineum coloribus tinctum, quod etiamnum ante fenestras extendimus, vt diei radios sustineat aut calorem Solis, vel abarceat conspectum vicinorum ac transeuntium. veriùs ergo à tutando deduxisset Glossator.

Pag.

NB.

Pag. 428. lin. 8. expungenda sunt quæ ex Ecken Vsvart attulimus, proq. illis adscribendum: *Ane mail*, sine peccato. itaq. Winsbekio *der súnde meil*, sunt peccati sordes, quo modo Prudentius loquitur Diptycho;

Tinxit & innocuum maculis sordentibus Adam.

vbi Iso Magister in Gloss. *maculis, peccatis.* qua significatione multùm reperitur apud Patres. Hinc *meilen*, macul. &c.

Pag. 438. lin. 20. post *mansuum*, adde. Notkerus Balbulus de Vita & gestis Karoli M. lib. II. *De singulis hobis regalium possessionum singulos denarios reddere compulsa est.* ita enim legẽdum esse censeo vbi perperam & ἀσυναρτήτως euulgatum *nobis*, haut scio vitióne exemplaris Canisiani, an operarum. Walther &c.

Pag. 449. lin. 2. post Georg. adde. An inde *heid* dictus gramine floribus nitens campus? certè *heider* nobis est clarum, coruscum, resplendens.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

Væ præmisimus, à manu ipsius auctoris sunt. Is enim, cùm opus hoc, quod in summis maximisq. suis occupationibus festinauerat potiùs quàm maturauerat, paululum otij nactus repetijsset, multa vidit abs se prætermissa, quæ tùm demum in memoriam redierunt: quædam aliter in præcipitatione dictata, quàm vellet. igitur & illa adiecit, & hæc castigauit, misit au-

tem ad

tem ad D. Schobingerum; is porrò ad me: ſed nimis ſerò, & cùm iam liber ad metam curreret. Quare conſilio & auctoritate D. Schobingeri, quæ ſuis locis data non ſunt, in has pagellas conieci. ea tu, Lector beneuole, nullo negotio in loca ſua conferes, Deumq. precaberis mecum, vt auctori porrò quoq. det atq. concedat, vt quæ in tui Reiq. publicæ emolumentum auſpicatus eſt, valens ac otioſus perficere poſſit. Quæ ſequuntur errata & menda ſunt noſtræ officinæ, quæ vt emendares, appoſui. Vale.

COMMISSA OPERARVM ET OMISSA.

PAg. 8. lin.16. ſcribe, infatigatus. lin.17. matutinus. lin. 24. fluctus.

Pag.14. lin.3. ſcribe ſubiaceant. pag. 20. lin.27. Valerian⁹.

Pag.21. lin.16. raptus eſt ad. lin. 20. euenit. antea enim corporibus tantùm imper. lin. 22. vernum.

Pag. 25. lin. 17. ſc. Deo. lin. 19. Hæ voc.

Pag. 27. lin. 24. ſcribe rarus.

Pag. 29. lin. 20. ארם ſ. אנוש. lin. 21. LI. *Anima*, homo.

Pag. 30. lin. 2. ſeu. refr. lin. 10. *ποίει*. pag. 31. li. 25. monetę.

Pag. 34. lin. 10. *ἐπαισχύνεσθαι*.

Pag. 36. lin. 1. barbariei. lin. 12. ius faſq.

Pag. 37. lin. 1. *quos numq.* lin. 3. *καταιτιάμενοι*.

Pag. 38. li. 22. *iocus*. pag. 39. lin. 12. *noxia, nocentia, noxa*.

Pag. 63. lin. 8. alio. pag. 66. lin. 169. corripere eſt m.n.q. p., am.

Pag. 73. lin. 25. excerptus. Pag. 74. lin. 17. ni.
Pag. 76. lin. 4. *perpetuaßint Maxime.*
Pag. 77. lin. 8. incompoſ lin. 10. *erud. tuis.*
Pag. 78. lin. 7. καλῶ, προσήκοντος λόγου, eleg.
Pag. 79. lin. 29. βασανίζον. pag. 83. lin. 9. *ſecum, agitat ſe.*
Pag. 88. lin. 17. *ſuggeſtionem.* pag. 90. lin. 7. *populauit.*
Pag. 92. lin. 5. *gremium per.* lin. 12. Porphyrio.
Pag. 95. lin. 20. ſcabricie.
Pag. 96. lin. 2. contiguo lib. li. 6. *Inclita vat.* li. 8. Adeũdus Martianus Capella, Cenſorinus, Ter. li. 24. συνεμπ.
Pag 97. lin. 25. *finem.* Græcis, εἰς τέλος, qua phraſi ſæpè Theodorus Prodromus & Nicephorus Xãthopulus in carmine vtuntur.
Pag. 98. lin. 16. ἐπειδή. pag. 101. lin. 15. ζωοποιηθήσονται.
Pag. 104. lin. 27, Proban' tibi. pag. 106. lin. 9. preces, εὐχαὶ. Xy. lin. 24. *Corporis exſ.* Pag. 107. lin. 9. σπατάλη.
Pag. 109. lin. 20. omiſſa ſunt, quæ adijcienda: eâ pompâ Elias Thesbites triumphans, *curru igneo igneiſq. equis* cælũ aſcendit, IV. Reg. II. Fuit enim mos Romanorum, vt qui triumphabant, quatuor equis albis veherentur, curru inaurato, capite lauris coronato, præeunte ſenatu, Capitolium adſcenderent ad Iouis OPT. MAX.
Pag. 114. lin. 7. *nemo.* Græcis οὔτις. p. 115. li. 28. *paradigmata.*
Pag. 116. lin. 2. inſigniuit. lin. 14. dicti.
Pag. 117. lin. 9. *leuiter.* lin. 25. quod tempus vim.
Pag. 120. lin. 23. (νόας) pag. 122. lin. 17. καρπῶ. pag. 123. lin. 15., Columbano.
Pag. 124. lin. 1. Græcus. pag. 125. lin. 11. *lata.* li. 24. Armor.
Pag. 130. lin. 2. principemvé ſcel. lin. 16. *agenda.*

Pag.

Pag.132. lin.7. ἑκατ' ἑτ. pag.135. li.16. superstitiosè; verè non fictè.

Pag.138. lin.15 fortean. pag. 139. lin.15. cup.

Pag.143. lin.8. cottidie. pag.144. lin.19. dissolu.

Pag.154. lin.12. Moribus ex Seneca; *Mul.*

Pag.155. lin.9. *lupor.* lin.12. *creator.* li.28. Et sic legend. apud Vincentium Lirinens. pag.156. lin.2. *oras.*

Pag.157. lin.18. fidem MS. nostri.

Pag.161. lin.4. Eystad. pag.168. lin.4. accipit.

Pag.183. lin.8. regnum. lin.23. excelsam. pag.197. lin.3. diuitem.

Pag.229. lin.21. *fabianam.*

Pag.232. lin.7. itinerantibus, mon. lin.9. *paximacium.* lin.18. *Laib.* pag.237. lin.12. è patr.

Pag 239. lin.27. πλασματώδες, παμψοφώδες.

pag.241. lin.22. eodem an. pag.242. lin.13. ἑτοίμ.

pag.250. lin.5. ὀξύθυμ. li.11. δοκεῖ. pa.253. lin.5. Theognis.

pag.260. lin.9. in Hispaniam à Su. lin.11. à Franc.

pag.334. lin.20. *Verber.*

pag.339. lin.1. *Es werd.* pag.339. li.13. füre. li.21. *ich inges.*

pag.347. lin. 2. *Eckio* siue (vt quibusdam placet) *Eccone.* *Alsato*, de *Eckardo*, de *Ernesto* &c.

pag.352 lin 12. Iacobum. lin.16. suo Henrico ded.

pag.357. lin. 22. ὕδρος. pag.371. lin. 12. qui à part.

pag.380. lin.13. Capetus. lin. 24. A chort. lin. vlt. *vneguuorsin.*

pag.381. lin. 4. aliud est, atq. corbitare.

pag.383. lin. 3. §. 40. *Ouch.* lin.5. verba sunt transposita, & integra sententia omissa. Repone sic: receperat. In historia Parciualis.

Vilenie est datrui guaber
Et de promettre sans doner:
Prodom ne se doit antremetre.
De rien nule a autrui prometre,
Et doner ne li puise & voille &c.

Walther &c. post lin. 15. & illa verba *doch das* &c. pone verba lineæ 5. ista: Sententia thematij huius perobscura quidem est, sed mens &c.

Pag. 395. lin. 16. anulus, ad. Pa. 398. li. 12. mens est; si.

Pag. 409. lin. 5. τετραχηέφ. pag. 416. lin. 9. Domini, *Friherren*, qui.

Pag. 417. lin. 24. errat. pag. 438. lin. 4. *Hasumuuane.*

Pag. 449. lin. 4. ἀδλεὸς. lin. 23. pygmæorum.

Pag. 451. lin. 22. *Denspot.*

Pag. 457. lin. 9. §. 35. *VVie.* lin. 19. Erbschatz.

Pag. 458. li. 4. peiorem esse. li. 12. summis sumus negot.

Pag. 463. lin. vl. æquali &am.

Pag. 470. lin. 2. *contingas.*

Pag. 472. lin. vl. post, *proprium*, adde coniecturam, quæ prætermissa fuit. Ibid. *Quanto enim magis arduum est alios præstare, quàm se*) Post, *præstare*, videtur deesse, *bonos*. mox enim sequitur, optimus. Ibid. &c.

Pag. 474. lin. 7. sibi respond. lin. 26. Restaurand.

Pag. 478. lin. 19. *constr. omnium vit.*

Pag. 477. lin. 2. *quar.* lin. 12. *votum geramus, quàm.*

Pag. 479. lin. 26. *Pop. Rom. nomine.*

Pag. 481. lin. 2. *vuarum.* lin. 26. scribe, P. 254.

Pag. 482. lin. 3. *afficere.*

INDEX

Vocum Ebræarum.

INDEX

Vocum Græcarum.

INDEX.
Rerum, & Vocum Latinarum.

A.

Aenigma-

B.

C.

Celtus.

D.

Liauuin.

Mode-

Q.

Seneca

INDEX

Vocum Germanicarum.

Balt-

Ere.

Finis.

SYL-

SYLLABVS

VETERVM AVCTORVM, Ebraeorum, Graecorum, Latinorum.

MS. notat manuscriptum esse necdum editum.
Em. emendari. NO. notari.
EXPL. explicari.

Beren-

Diony-

Hilde-

Rufi-

Sozo-

SYLLABVS
Veterum Auctorum Germanorum, Gallorum, Italorum.

Hur-

FINIS.

LABORE ET

CONSTANTIA.

M.H. ÆTERNITATEM COGITA. M. DC. LXXXI.

